

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГРИНЧУК ТЕТЯНА ПЕТРІВНА

УДК 338.432: 338.24: 330.341

**ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО
ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ
НА РИНКУ ЗЕРНА**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Науковий керівник:

Буреннікова Наталія Вікторівна,
доктор економічних наук, професор

ВІННИЦЯ – 2017

АНОТАЦІЯ

Гринчук Т. П. Інвестиційне забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Вінницький національний аграрний університет, Вінниця, 2017.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню та розробці теоретико-методичних засад і практичних рекомендацій щодо інвестиційного забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна. Розкрито економічну сутність ринку зерна та організаційно-економічні засади його розвитку в сучасних умовах, узагальнено теоретичні основи інвестиційного забезпечення як засобу ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна, обґрунтовано методичні підходи до формування інвестиційного забезпечення ефективного функціонування цих підприємств. Проаналізовано сучасний стан та тенденції розвитку вітчизняного зерновиробництва, охарактеризовано основні напрями та джерела інвестиційного забезпечення процесу функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна, здійснено оцінювання результативності процесу функціонування цих підприємств. Досягненню ефективних рівнів процесів функціонування і розвитку сільськогосподарських підприємств як систем на ринку зерна може сприяти використаний і вдосконалений автором для конкретної ситуації алгоритм *SEE*-аналізу, який базується на певному механізмові. Обґрунтовано стратегію інвестиційного забезпечення підприємств сільського господарства Вінниччини на інноваційній основі, запропоновано напрями удосконалення інвестиційного забезпечення процесів функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна та реалізовано прикладні аспекти метрології дієвості інвестиційного забезпечення вказаних підприємств. Внесено

пропозиції щодо вдосконалення системи державної підтримки і регулювання інвестиційних процесів сільськогосподарських підприємств на ринку зерна у межах НІС (національної інноваційної системи), які ґрунтуються на необхідності державного регулювання. Ці пропозиції уможливають реалізацію дієвості інвестиційного забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційне забезпечення, інвестиційний клімат, ринок зерна, стратегія, особливості інвестиційного забезпечення, ефективність та результативність процесів функціонування сільськогосподарських підприємств.

Список основних публікацій здобувача

1. Гринчук Т. П. Оцінка обсягів залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України. Інвестиції: практика та досвід. 2012. № 2. С. 11-13.

2. Гринчук Т. П. Тенденції розвитку вітчизняного зерновиробництва. Стратегія економічного розвитку України. 2013. № 33. С. 173-177.

3. Гринчук Т. П. Сучасний рівень виробництва зерна у господарствах Вінницької області. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. № 3. [Електронний ресурс]: URL: <http://www.global-national.in.ua>

4. Гринчук Т. П. Концентрація як важливий фактор впливу на економічну ефективність виробництва зерна та визначення основних напрямів його розвитку. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2015. Вип. 3. С. 56-64.

5. Гринчук Т. П. Підходи до аналізу сучасного стану зерновиробництва у сільськогосподарських підприємствах регіону та факторів, які впливають на його розвиток. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2015. № 9 (229). С. 48-60.

6. Гринчук Т. П. Земельно-іпотечне кредитування в сільському господарстві: проблеми і перспективи розвитку. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2017. Вип. 3. С. 116-124.

7. Буреннікова Н. В., Ярмоленко В. О., Гринчук Т. П. Аспекти

результативності інвестиційного забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств. Бізнес Інформ. 2017. № 1. С. 108-115.

8. Гринчук Т. П. Інвестиційне забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств. Journal L' Association 1901 "SEPIKE". Edition 6, 2014. С. 82-85.

9. Гринчук Т. П. Основні напрями інноваційного розвитку зерновиробництва. Прикладна наука та інноваційний шлях розвитку національного виробництва: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. 17-18 жовтня 2013 р. Тернопіль. 2013. С. 102-104.

10. Гринчук Т. П. Деякі аспекти інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств Вінницької області. Стратегія підприємства: зміна парадигми управління та інноваційні рішення для бізнесу: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 14-15 листопада 2013 р. Київ. 2013. С. 167-169.

11. Гринчук Т. П. Спеціалізація зерновиробництва як основа розвитку зернового ринку. Економіка: сучасні проблеми та перспективи розвитку в кризових умовах: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 19 лютого 2014 р. Вінниця. 2014. С. 121-123.

12. Гринчук Т. П. Впровадження інноваційних технологій в галузі зерновиробництва та шляхи їх активізації. Перспективи економічного зростання: теоретичні та практичні аспекти: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 19-20 грудня 2014 р. Одеса. 2014. Ч. 1. С. 101-103.

13. Гринчук Т. П. Особливості функціонування сучасного регіонального ринку зерна та шляхи його ефективного розвитку. Проблеми економіки: нові ринки та нові напрямки розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 6-7 лютого 2015 р. Дніпропетровськ. 2015. Ч. 1. С. 108-110.

14. Гринчук Т. П. Основні фактори впливу залучення прямих іноземних інвестицій в сільське господарство Вінниччини. Регіон: особливості розвитку і управління в умовах децентралізації влади: матеріали

міжнародної науково-практичної конференції. 16-17 березня 2015 р. Вінниця. 2015. С. 186-188.

15. Гринчук Т. П., Буреннікова Н. В. Інноваційні напрями розвитку підприємницької діяльності в галузі виробництва зерна. Сучасні агротехнології: тенденції та інновації: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. 17-18 листопада 2015 р. Вінниця. 2015. С. 40-43.

16. Гринчук Т. П. Шляхи формування дієвої інфраструктури зернового ринку. Актуальні проблеми життєдіяльності суспільства в умовах кризи: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. 16 березня 2016 р. Вінниця. 2016. С. 42-45.

17. Гринчук Т. П. Моделі земельно-іпотечного кредитування у сільському господарстві. Моделювання та кількісні методи в економіці: матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. 27 жовтня 2016 р. Вінниця. 2016. С. 8-10.

18. Гринчук Т. П. Основні напрями та джерела інвестиційного забезпечення процесу функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна. Науковий вісник Вінницького кооперативного інституту. Вип. 6. 2016. С. 17-24.

SUMMARY

Hrynychuk T. P. Investment support for effective functioning of farm enterprises at the grain market. – Qualifying scientific work on the manuscript.

The thesis for the Degree of Candidate of Economic Sciences by specialty 08.00.04 – economics and management of enterprises (by kinds economic activity). – Vinnytsia National Agrarian University, Vinnitsa, 2017.

The thesis is devoted to substantiation and development of theoretical and methodological foundations and practical recommendations for the investment support of effective functioning of farm enterprises at the grain market. It reveals the economic substance of the grain market, organizational and economic principles of its development in modern conditions, summarizes the theoretical bases of the investment support as a means to the effective functioning of farm

enterprises at the grain market, substantiates methodical approaches to formation of an investment support for effective functioning of these enterprises.

The paper analyzes the present status and trends of development of domestic grain production, describes the main trends and sources of investment support for process of the functioning of agricultural enterprises at grain market, realizes estimation of the efficiency for process of the functioning of these enterprises. Algorithm of *SEE*-analysis, used and advanced by author for concrete situation, cans to facilitate the implementation of effective levels for processes of functioning and development of farm enterprises as systems. This algorithm is based on a defined mechanism. It has been substantiated the strategy of investment support for agricultural enterprises of Vinnitsa region in an innovative the basis, proposed directions for improvement of the investment support for processes of functioning of farm enterprises at the grain market. It has been implemented applied aspects for metrology of the force of investment support these enterprises. It has been made a suggestions for improving the system of state support and regulation of investment processes of farm enterprises at the grain market within the competence of the NIS (National Innovation System), based on the need of government regulation. These proposals allow of the implementation of the force of investment support for the effective functioning of the agricultural enterprises of the grain market.

Keywords: investments, investment support, investment climate, grain market strategy, particularly of investment supporty, effectiveness and efficiency for processes of functioning of farm enterprises.

The list of the main publications of the applicant

1. Hrynychuk T. P. Estimation of volumes of attraction of direct foreign investments into the economy of Ukraine. Investments: practice and experience. 2012. № 2. P. 11-13.

2. Hrynychuk T. P. Development trends of the domestic grain production. The strategy of economic development of Ukraine. 2013. № 33. P. 173-177.

3. Hrynychuk T. P. The current level of grain production in farms of Vinnytsia region. Global and national problems of Economics. 2015. Issue № 3.

[Electronic resource]: URL: <http://www.global-national.in.ua>

4. Hrynychuk T. Concentration as an important factor in influencing the economic efficiency of grain production and determining the main directions of its development. *Economy. Finances. Management: topical issues of science and practice*. 2015. Issue №3. P. 56-64.

5. Hrynychuk T. P. Approaches to the analysis of the current state of grain production in agricultural enterprises in the region and factors that influence its development. *Scientific herald of the Odessa national economic university*. 2015. № 9 (229). P. 48-60.

6. Hrynychuk T. P. Land Mortgage Lending in Agriculture: Problems and Prospects for Development. *Economy. Finances. Management: topical issues of science and practice*. 2017. Issue №3. P. 116-124.

7. Burennikova N. V., Yarmolenko V. A., Hrynychuk T. P. Aspects of the effectiveness of investment support of agricultural enterprises. *Business Inform.* 2017. № 1. P. 108-115.

8. Hrynychuk T. P. Investment maintenance of agricultural enterprises development. *Journal L' Association 1901 "SEPIKE"*. Edition 6, 2014. P. 82-85.

9. Hrynychuk T. P. Main directions of innovative development of grain production. *Applied Science and Innovative Way of Development of National Production: Materials of the International Scientific and Practical Internet Conference*. October 17-18, 2013. Ternopil. 2013. P. 102-104.

10. Hrynychuk T. P. Some aspects of investment support of agricultural enterprises of Vinnytsia region. *Enterprise Strategy: Changing the Paradigm of Management and Innovative Solutions for Business: Materials of the International Scientific and Practical Conference*. November 14-15, 2013, Kyiv. 2013. P. 167-169.

11. Hrynychuk T. P. Specialization of grain production as the basis for the development of the grain market. *Economics: Current Issues and Prospects for Development in Crisis Conditions: Materials of the International Scientific and Practical Conference*. February 19, 2014. Vinnytsia. 2014. P. 121-123.

12. Hrynychuk T. P. Introduction of innovative technologies in the field of grain production and ways of their activation. Prospects for economic growth: theoretical and practical aspects: materials of the international scientific and practical conference. December 19-20, 2014. Odessa. 2014. Part 1. P. 101-103.

13. Hrynychuk T. P. Features of functioning of the modern regional grain market and ways of its effective development. Problems of the economy: new markets and new directions of development: materials of the international scientific and practical conference. February 6-7, 2015. Dnipropetrovsk. 2015. Part 1. P. 108-110.

14. Hrynychuk T. P. The main factors influencing the attraction of foreign direct investment in agriculture in Vinnitsa region. Region: peculiarities of development and management in the conditions of decentralization of power: materials of the international scientific and practical conference. March 16-17, 2015. Vinnytsia. 2015. P. 186-188.

15. Hrynychuk T. P. Ways of forming an efficient grain market infrastructure. Actual problems of society's life in a crisis: materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference. March 16, 2016. Vinnytsia. 2016. P. 42-45.

16. Hrynychuk T. P. Burennikova N.V. Innovative directions of development of entrepreneurial activity in the field of grain production. Modern Agrotechnologies: Trends and Innovations: materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference. November 17-18, 2015. Vinnytsia. 2015. P. 40-43.

17. Hrynychuk T. P. Models of land-mortgage lending in agriculture. Modeling and Quantitative Methods in Economics: Materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference. October 27, 2016. Vinnytsia. 2016. P. 8-10.

18. Hrynychuk T. P. The main directions and sources of investment support for the functioning of agricultural enterprises in the grain market. Scientific Herald of the Vinnytsia Cooperative Institute. Issue № 6. 2016. P. 17-24.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	11
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА РИНКУ ЗЕРНА.....	21
1.1. Економічна сутність ринку зерна та організаційно-економічні засади його розвитку в сучасних умовах.....	21
1.2. Теоретичні основи та організаційно-економічні особливості інвестиційного забезпечення як засобу ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна.....	45
1.3. Методичні підходи до формування інвестиційного забезпечення функціонування підприємств сільського господарства на ринку зерна.....	65
Висновки до розділу 1.....	78
Список використаних джерел до розділу 1.....	82
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА РИНКУ ЗЕРНА ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ.....	96
2.1. Стан та тенденції розвитку вітчизняного зерновиробництва.....	96
2.2. Основні напрями та джерела інвестиційного забезпечення процесу функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна.....	109
2.3. Оцінювання результативності процесу функціонування підприємств сільського господарства на вітчизняному ринку зерна	125
Висновки до розділу 2.....	137
Список використаних джерел до розділу 2.....	140
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА РИНКУ ЗЕРНА.....	143
3.1. Стратегії інвестиційного забезпечення підприємств сільського господарства Вінниччини на інноваційній основі.....	143
3.2. Удосконалення механізму управління інвестиційним забезпеченням	

функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна	154
3.3. Прикладні аспекти метрології дієвості інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств на ринку зерна.....	166
Висновки до розділу 3.....	187
Список використаних джерел до розділу 3.....	192
ВИСНОВКИ.....	195
ДОДАТКИ.....	201

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Інвестиційне забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна є нагальною проблемою сьогодення. Це зумовлено важливим значенням зерна за наступними факторами: по-перше, як стратегічного продукту, котрий забезпечує національну продовольчу безпеку та визначає експортні можливості аграрного сектору економіки; по-друге, як сировини для зернопереробної промисловості й важливого енергетичного корму для тварин; по-третє, як доступного за ціною енергоносія шляхом переробки зерна на біоетанол; по-четверте, його виробництво є основним джерелом прибутку, необхідного для відтворення сільськогосподарського виробництва тощо. Стан зернової галузі визначає рівень життя населення.

У сучасних умовах зернове господарство України розвивається нестабільно, спостерігаються суттєві коливання врожайності сільськогосподарських культур, відчутною є різниця між валовими зборами зерна передових і відстаючих сільськогосподарських підприємств. До основних проблем його функціонування відносять недостатнє інвестиційне забезпечення. Сільськогосподарські підприємства для стабільного розвитку зерновиробництва, покращення якості зерна, оновлення матеріально-технічної бази, підвищення рівня агротехнологій, впровадження інновацій тощо потребують інвестицій. У зв'язку з цим розвиток сільськогосподарських підприємств має спрямовуватись на вирішення зазначених проблем з метою нарощування обсягів виробництва зерна, формування відповідного ринку конкурентоспроможності зернової галузі, зростання результативності функціонування цієї галузі.

Вирішення проблем щодо виробництва та реалізації зерна й питань розвитку зернового ринку у різних історичних періодах є науковим доробком відомих вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких А. І. Алтухов, В. Г. Андрійчук, І. О. Бистрова, В. І. Бойко, Б. В. Буркинський,

Л. В. Забуранна, Ю. С. Земський, Г. М. Калетнік, А. М. Карпенко, І. Г. Кириленко, Л. Є. Купинець, М. Г. Лобас, С. В. Майстро, П. Т. Саблук, О. М. Саковська, І. В. Свиноус, В. П. Ситник, Л. М. Худолій, М. Г. Хірамагомедова, В. М. Ціхановська, С. М. Чмирь, О. Г. Шпикуляк, О. М. Шпичак та ін.

Над проблемою підвищення економічної ефективності інвестицій в аграрній сфері працює багато вітчизняних науковців. Провідне місце серед них посідають І. О. Бланк, Н. В. Буреннікова (Поліщук), О. Д. Вовчак, О. В. Жарун, І. С. Крамаренко, С. В. Коляденко, А. Г. Мазур, Т. В. Майорова, О. В. Мертенс, Б. Я. Панасюк, А. А. Пересада, О. О. Прутська, Н. П. Резнік, О. В. Скидан, Л. В. Смолій, Ю. М. Хвесик та ін. Серед зарубіжних науковців вирізняються Г. Александер, Дж. Бейлі, Л. Гитман, М. Джонк, Д. Росс, У. Шарп, Ф. М. Шерер та ін.

Однак в умовах аграрних перетворень проблема пошуку способів покращення інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств і підвищення на цій основі ефективності їхнього функціонування на ринку зерна залишається ще недостатньо розкритою. Актуальність і практична значимість розв'язання проблеми інвестиційного забезпечення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна зумовили вибір теми дисертаційної роботи, визначили мету, предмет, об'єкт та завдання дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідницьких робіт Вінницького національного аграрного університету у межах тем “Формування ефективного механізму управління економічною діяльністю сільськогосподарських підприємств та оцінювання їх результативності” (№ДР0113U002380); “Методи і моделі ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств” (№ДР0114U001768), у процесі виконання яких автором обґрунтовано теоретичні основи та особливості інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств на ринку

зерна, реалізовано прикладні аспекти метрології дієвості інвестиційного забезпечення цих підприємств та розроблено стратегічні напрямки його подальшого розвитку.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є наукове обґрунтування та розробка теоретико-методичних засад і практичних рекомендацій щодо інвестиційного забезпечення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна.

Поставлена мета передбачає виконання наступних завдань:

– уточнити економічну сутність ринку зерна, науково обґрунтувати організаційно-економічні засади його розвитку в сучасних умовах із розкриттям змісту поняття “інвестиційне забезпечення”, котре націлює на виявлення резервів та ризиків економічного зростання;

– виявити організаційно-економічні особливості інвестування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна у контексті розробки адекватного механізму економічних відносин на цьому ринку;

– поглибити методичні підходи до дослідження напрямів, тенденцій і ефективності інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств на ринку зерна для подальшого оцінювання цієї діяльності;

– здійснити оцінювання сучасного стану вітчизняного зерновиробництва із визначенням тенденцій та окресленням чинників розвитку ринку зерна;

– проаналізувати основні напрями та джерела інвестиційного забезпечення процесу функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна для уможливлення розширеного відтворення із розробкою пропозицій щодо їхнього вдосконалення;

– дослідити фактичну результативність функціонування сільськогосподарських підприємств на вітчизняному ринку зерна на основі її складових та окреслити її прогностичні значення;

– сформулювати стратегії інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств Вінниччини на ринку зерна з

метою *SEE*-управління на основі метрологічного *SEE*-аналізу;

– обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення системи державної підтримки і регулювання інвестиційних процесів сільськогосподарських підприємств на ринку зерна з урахуванням НІС (національної інноваційної системи) для реалізації відповідних стратегічних та операційних цілей збалансованої стратегії розвитку Вінницької області (із зазначенням індикаторів, заходів та результатів).

Об'єктом дослідження є процес інвестиційного забезпечення, який формує ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів інвестиційного забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системно-комплексний підхід до вивчення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, чинні законодавчі й нормативно-правові акти.

Для виконання задач у дисертації застосовані такі методи, як *ситуаційний, індукції, дедуції, аналізу, синтезу, абстрактно-логічний, графічний, табличний* (для формування теоретичних узагальнень, висновків та їхнього унаочнення), *статистичні, розрахунково-конструктивні методи, методи порівняння, зведення, групування, кореляційно-регресійного аналізу* (з метою аналізу стану та тенденцій розвитку й ефективності зерновиробництва), *економіко-математичні, економетричні, оптимізаційні, модифікований симплекс-метод* (для розробки інноваційної та оптимізованої моделей розвитку підприємств сільського господарства), *експертний метод та SWOT-аналіз* (при вивченні інвестиційної привабливості сільського господарства Тиврівського району), *SEE-аналіз* (для здійснення *SEE*-управління дієвістю функціонування сільськогосподарських підприємств як систем на мікрорівні),

системний аналіз та синтез (при дослідженні можливостей удосконалення системи державної підтримки інвестиційної діяльності підприємств сільського господарства). У процесі обробки матеріалів дослідження застосовувались сучасні інформаційні технології та програми.

Інформаційною базою слугували чинні законодавчі й нормативно-правові акти, статистичні дані Державної служби статистики України та Головного управління статистики у Вінницькій області, вітчизняні та зарубіжні публікації з досліджуваної тематики, довідкова інформація, особисті спостереження автора та результати відповідних аналітичних узагальнень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в комплексному дослідженні теоретичних, методичних і практичних засад інвестиційного забезпечення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна, зокрема:

вперше:

- запропоновано здійснювати *SEE*-управління інвестиційним забезпеченням у процесі функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна на основі метрологічного *SEE*-аналізу та з використанням методики *FORSITE*; цей аналіз, на відміну від існуючих, враховує кількісні й якісні показники складових результативності (як показників дієвості) процесів функціонування зазначених підприємств, сприяє пошуку еталону (одного з науково-технічних аспектів змісту метрології результативності) і є обов'язковим етапом валідації як важливого процесу оцінювання правильності висновків щодо такого управління, що уможливорює поступальний розвиток цих підприємств;

удосконалено:

- концептуальні методичні підходи щодо дієвості інвестиційного забезпечення процесу функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна на основі моделювання з метою досягнення оптимальних результатів цього процесу, які на відміну від існуючих підходів ґрунтуються

на моделі трансформації інвестиційних ресурсів у продукти, котра є складовою конструкту механізму *SEE*-аналізу, що сприяє виваженості наукових результатів;

- поняття “інвестиційне забезпечення”, котре відрізняється від інших тим, що трактується як сукупність ресурсів фінансового, матеріального, технічного, технологічного, економічного, соціального, інформаційного, інституційного, інноваційного, екологічного (природничого) характеру, спрямованих на розвиток сільськогосподарського виробництва з метою втілення “золотого правила бізнесу”, а також є низкою цілей, факторів, умов, принципів, заходів та методів, необхідних для дієвого функціонування сільськогосподарських підприємств як складних економічних систем, у яких витрати цих ресурсів втілюють себе в оптимальних доходах, що націлює на виявлення резервів та ризиків економічного зростання;

- конструкт механізму підвищення ефективності зерновиробництва на основі інтенсифікації сільського господарства та його інноваційного розвитку, котрий на відміну від існуючих, містить алгоритм метрології *SEE*-аналізу, що враховує особливості функціонування сільськогосподарських підприємств як частинних випадків складних економічних систем в умовах мінливого зовнішнього середовища, а також сукупність цілей, завдань, функцій, засобів, прийомів, чинників, технологій, ресурсів (у тому числі інформаційних), типів, показників складових результативності процесів функціонування та розвитку досліджених систем, *F*-імпульси як індикатори спрямованості наслідків підпроцесів процесу функціонування цих систем, що дозволяє активізувати таке функціонування;

- організаційно-економічні засади процесу функціонування ринку зерна на основі інституціонального підходу до інвестиційних процесів у сільському господарстві, які враховують особливості інвестування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна, що сприяє підвищенню ефективності інвестиційної діяльності на основі розроблення адекватних механізмів формування й задіявання економічних відносин на цьому ринку з

оцінюванням результативності такого функціонування;

- поняття метрологічного *SEE*-аналізу дієвості процесу інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств на ринку зерна як вчення про математичне оброблення наслідків функціонування цих підприємств як систем; цей аналіз ґрунтується на відповідному метрологічному обґрунтуванні, методиці обчислення і базується на валідації й верифікації як вельми важливих процесах правильності зроблених висновків та перевірки їх істинності, що сприяє підвищенню об'єктивності інформаційної складової процесу функціонування ринку зерна;

набули подальшого розвитку:

- основні методичні підходи до оцінки ефективності інвестицій як якісної складової результативності інвестиційного забезпечення з метою підвищення інвестиційної привабливості галузі, глибшої опрацьованості інвестиційних проектів, поліпшення використання ресурсів у сільському господарстві для прискорення реалізації заходів щодо підтримки інтенсивного розвитку сільськогосподарських підприємств на ринку зерна;

- напрями підвищення ефективності виробництва зерна шляхом формування системи показників концентрації посівних площ зернових культур та врахування впливу спеціалізації на ефективність виробництва зерна із використанням *SEE*-аналізу для створення ефективної стратегії розвитку підприємств на ринку зерна;

- підходи до формування стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку сільськогосподарських підприємств на підґрунті вивчення та нівелювання факторів, що перешкоджають притоку інвестицій, для уможливлення впровадження оновленого документа "Стратегії збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2020 р." із обґрунтуванням напрямків реалізації інноваційної моделі розвитку зернопродуктового підкомплексу як складової НІС (національної інноваційної системи), зазначенням відповідних індикаторів, заходів та результатів.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що його теоретичні узагальнення, методичні підходи, практичні результати, висновки та пропозиції є основою для подальшого удосконалення інвестиційного забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна.

Зокрема, запропоновані методичні підходи до оцінювання ефективності інвестиційного забезпечення, до підвищення інвестиційної привабливості галузі, поліпшення використання ресурсів у сільському господарстві, а також до формування стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку сільськогосподарських підприємств знайшли практичне застосування у Департаменті агропромислового розвитку Вінницької облдержадміністрації (довідка №04-01-68/1266 від 13.06.2017 р.) та в діяльності ТОВ “Красне-Агроінвест” (довідка №28 від 18.01.2017 р.). Розробки автора щодо механізму підвищення ефективності зерновиробництва на основі інтенсифікації сільського господарства та його інноваційного розвитку розглянуто та прийнято до впровадження ТОВ “Агро-Еталон” (довідка №37 від 20.01.2017 р.). Теоретичні та методичні положення дисертації використовуються у навчальному процесі кафедри економіки і фінансів факультету економіки та підприємництва Вінницького кооперативного інституту при викладанні дисциплін “Економічна теорія: мікро- та макроекономіка”, “Регіональна економіка”, “Національна економіка”, “Основи наукових досліджень” (довідка №30 від 23.01.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукове обґрунтування та розробка теоретико-методичних засад і практичних рекомендацій щодо інвестиційного забезпечення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна є результатом особистих досліджень автора.

Апробація результатів дослідження. Основні результати досліджень по темі дисертації повідомлено та обговорено на наступних наукових конференціях: II Міжнародній науково-практичній конференції “Проблема регіонального розвитку в контексті Європейсько-азіатської інтеграції”

(м. Вінниця, 2010 р.), V Міжнародній науково-практичній конференції “Проблеми соціально-економічного розвитку підприємств” (м. Харків, 2012 р.), I Міжнародній науково-методичній конференції “Інноваційний розвиток: економіка, управління, інформаційні технології, право, освіта” (м. Вінниця, 2012 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції “Облік, контроль та аналіз на підприємствах АПК: стан та перспективи розвитку” (м. Вінниця, 2013 р.), II Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції “Прикладна наука та інноваційний шлях розвитку національного виробництва” (м. Тернопіль, 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Стратегія підприємства: зміна парадигми управління та інноваційні рішення для бізнесу” (м. Київ, 2013 р.), VII Міжнародній науково-практичній конференції “Економіка: сучасні проблеми та перспективи розвитку в кризових умовах” (м. Вінниця, 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Проблеми економіки: нові ринки та нові напрямки розвитку” (м. Дніпропетровськ, 2014 р.), VIII Міжнародній науково-практичній конференції “Регіон: особливості розвитку і управління в умовах децентралізації влади” (м. Вінниця, 2015 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Сучасні агротехнології: тенденції та інновації” (м. Вінниця, 2015 р.), IX Міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні проблеми життєдіяльності суспільства в умовах кризи” (м. Вінниця, 2016 р.), V Міжнародній науково-технічній конференції “Земля України – потенціал продовольчої, енергетичної та екологічної безпеки держави” (м. Вінниця, 2016 р.), I Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції “Моделювання та кількісні методи в економіці” (м. Вінниця, 2016 р.).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано у 22 наукових працях загальним обсягом 6,11 ум. др. арк. (з яких особисто автору належить 5,55 ум. др. арк.), серед яких: 7 статей у наукових фахових виданнях загальним обсягом 3,37 ум. др. арк. (з яких особисто автору належить 2,87 ум. др. арк.); 1 стаття у міжнародному виданні загальним

обсягом 0,33 ум. др. арк.; 1 стаття у іншому виданні загальним обсягом 0,44 ум. др. арк.; 13 – матеріалів конференцій загальним обсягом 1,97 ум. др. арк., з яких 1,91 ум. др. арк. належать особисто авторові.

Структура і обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний обсяг роботи становить 169 сторінок комп'ютерного тексту, містить 29 таблиць і 31 рисунок, з яких 1 таблиця і 1 рисунок – на окремих сторінках, 13 додатків на 29 сторінках, список використаних джерел сформований із 189 найменувань на 18 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА РИНКУ ЗЕРНА

1.1. Економічна сутність ринку зерна та організаційно-економічні засади його розвитку в сучасних умовах

Ринок зерна – це основа розвитку аграрної галузі економіки, ефективного функціонування всього продовольчого ринку. Сутності категорії “ринок зерна” приділено достатньо уваги з боку багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів. Одні вітчизняні науковці розуміють його як складний механізм відносин між покупцями і продавцями зерна, інші – розглядають ринок як сукупність обмінних відносин, але загальним є те, що за допомогою цих відносин регулюються господарські зв’язки і здійснюється купівля-продаж зерна та продуктів його переробки.

Поділяє дану точку зору Л. М. Худолій, яка стверджує, що ринок зерна є сукупністю економічних відносин, які виникають між товаровиробниками і споживачами відносно купівлі-продажу зернових товарів, тим економічним механізмом, який пов’язує всі елементи обмінного процесу, створюючи умови для безперервності відтворювального процесу в зерновому господарстві країни [123, с.10].

На думку деяких російських вчених-аграріїв, зокрема, А. І. Алтухова, В. А. Бутковського, А. В. Гордєєва, під ринком зерна слід розуміти складне явище, яке містить економічні, фінансові і соціальні складові [1, 33].

Відповідно до прийнятого 4 липня 2002 р. Закону України “Про зерно та ринок зерна в Україні” ринок зерна являє собою систему товарно-грошових відносин, що виникають між його суб’єктами в процесі виробництва, зберігання, торгівлі та використання зерна на засадах вільної конкуренції, вільного вибору напрямів реалізації зерна та визначення цін, а

також державного контролю за його якістю та зберіганням [50].

Таким чином, ринок зерна є складною системою економічних взаємовідносин та інтересів учасників ринку. Зміст ринку зерна не обмежується сукупністю відносин обміну, за допомогою яких налагоджуються господарські зв'язки між суб'єктами ринку щодо реалізації зерна і продуктів його переробки; він містить також товарно-грошові відносини в сфері виробництва, розподілу, обміну і споживання.

На нашу думку, ринок зерна можна розглядати як складну систему обмінних, товарно-грошових та інституційних відносин, котра передбачає формування оптимальних виробничо-господарських зв'язків між суб'єктами ринку, окремими зонами й регіонами, які не тільки сприяють, а й забезпечують виконання “золотого правила бізнесу” (отримання прибутку). Хоча, як відомо, сільськогосподарські підприємства, що прагнуть до максимізації прибутку, обирають, як правило, короткострокову стратегію розвитку.

Ринок зерна інтегрує та визначає правила співдії законодавчих положень, виробничих, фінансових, транспортних, торгових, митних й інших структур. У свою чергу, вся система нормативно-правових, організаційних, технологічних, інституційних, економічних, екологічних, соціальних та інших заходів впливу на виробництво, розподіл, обмін, споживання та переробку зерна, утворює його механізм (рис. 1.1). Як бачимо, механізм функціонування ринку зерна складається з елементів і методів регулювання зв'язків між ними. Крім того, всі елементи цього механізму мають бути пов'язані з базовим виробничим процесом: виробництво створює пропозицію, розподіл, споживання формує попит.

Основною функцією ринку зерна є забезпечення потреб населення в різних видах зерна та продуктах його переробки, тваринництва – фуражним зерном, зернопереробної промисловості – сировиною, виробничого процесу – насінням на основі таких функцій, як інтегруюча, ціноутворююча, посередницька, розподільча, регулююча, контролююча, сануюча,

стимулююча, інформаційна, економічна, соціальна, фінансова, організаційно-забезпечуюча, інституційна, селективна (додаток А).

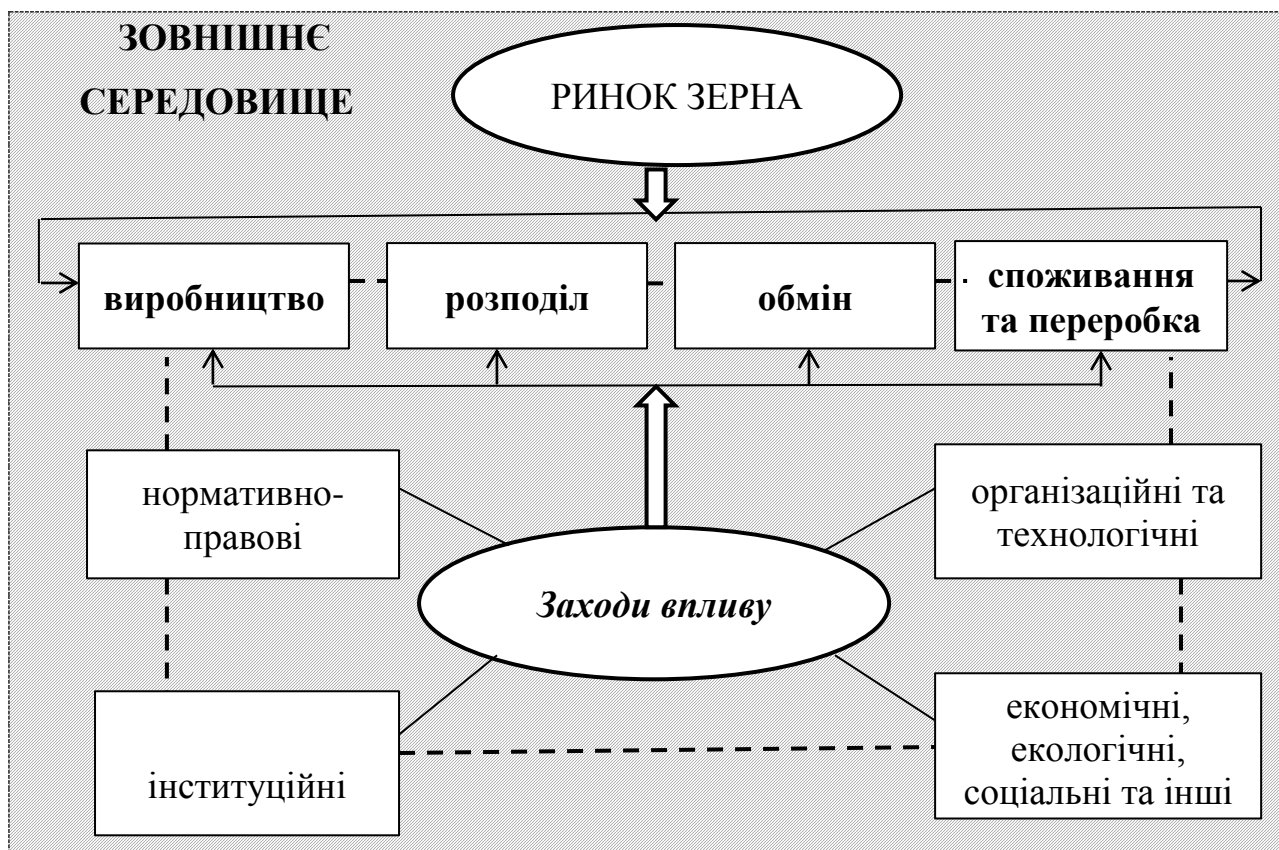

Рис. 1.1. Механізм функціонування ринку зерна*

*Джерело: систематизовано автором.

Зерно представляє собою продукт стратегічного значення, від наявності якого залежить політична і соціально-економічна стабільність в суспільстві, а також продовольча безпека держави. Нині зерно є не лише економічним ресурсом, який є обмеженим, а ще й стратегічним ресурсом для виробництва і покриття дефіциту біопаливних засобів. Як зазначає Г. М. Калетнік, розв'язання проблеми динамічного виробництва біопалива потребує створення ринку енергетичних культур як сировини для його виробництва, використання сільськогосподарських угідь, придатних для вирощування енергетичних культур, не знижуючи рівень виробництва продуктів харчування [57, с. 4].

Поділяючи точку зору О. М. Саковської, зазначимо, що запорукою

ефективного функціонування національного ринку зерна є досконала організація регіонального ринку зерна. Регіональний ринок зерна – це система економічних і товарно-грошових відносин, що виникають між його суб'єктами в процесі виробництва, зберігання, торгівлі та використання зерна на засадах вільної конкуренції, вільного вибору напрямів реалізації зерна й визначення цін із врахуванням інституційних аспектів на рівні регіону [105, с. 45].

Суб'єктами ринку зерна при цьому виступають: товаровиробники зерна, підприємства по зберіганню зерна, суб'єкти державного регулювання ринку, організації торгівлі, фінансово-розрахункові установи, суб'єкти транспортно-логістичної системи, інші суб'єкти господарювання, які діють на ринку зерна [72, с. 145].

Основними учасниками ринку зерна є виробники зерна, тому, насамперед, для його ефективного функціонування необхідно створити сприятливі умови саме для них.

Виходячи із законів ринкової економіки, вітчизняні економісти В. К. Збарський і В. І. Мацибора [54, с.133] вважають, що ринку зерна властиві наступні риси:

- господарська самостійність виробників та створення умов для конкуренції учасникам ринкової торгівлі зерном і зернопродуктами;
- наявність різних форм підприємств системи заготівлі, зберігання та переробки зерна;
- певний порядок формування і розподіл державних ресурсів зерна;
- економічні методи регулювання ринкових відносин при реалізації зерна.

Економічна самостійність усіх учасників ринку незалежно від їх форми власності і виду діяльності, підвищує їх відповідальність за результати своєї роботи. Основним показником діяльності будь-якого господарюючого суб'єкта є прибуток. Усі учасники ринку виступають по відношенню один до одного як конкуренти за отримання максимального

прибутку (“золоте правило бізнесу”). Прагнення отримати максимальний прибуток мотивує товаровиробників нарощувати фізичні об’єми виробництва (продажу) продукції при збереженні чи навіть зниженні ціни, оскільки інші виробники, які працюють на тому ж ринку, можуть запропонувати ту саму продукцію тієї ж якості, але за нижчими цінами. Таким чином, господарська самостійність учасників ринку зерна та конкуренція між ними підвищує ефективність виробництва і продажу зерна.

Поведінка суб’єктів на ринку зерна залежить від цінової стратегії. При вивченні питань щодо ціноутворення на цьому ринку бажано здійснювати аналіз коливань і співвідношення цін, основними напрямками якого є оцінювання різних цін для одного виду продукції на ринку зерна, варіації цін у часі, варіації цін за районами області, а також розбіжностей цін на окремих субринках (приватному, кооперативному, державному) та варіації цін у разі купівлі товару різними соціально-економічними категоріями (групами за доходами). Такі розрахунки здійснюються на основі загальноприйнятої методики. Важливим моментом тут є те, що в умовах ринкової економіки суб’єкти ринку зерна наділені правом самостійного визначення ціни на власну продукцію, а також правом її визначення на засадах домовленості зі споживачами (покупцями) при укладанні між ними угод купівлі-продажу [43, с. 39]. Це призводить до виникнення цінової конкуренції між виробниками. Нагальною проблемою сьогодення є здійснення аналізу й оцінювання цінової конкурентоспроможності (також на основі загальновідомої методики) окремих видів продукції вищої якості та продукції, яка реалізується у вигідні для споживача терміни на ринку зерна, у тісному взаємозв’язку із конкурентоспроможністю за якістю.

Ми погоджуємось із авторами В. П. Ситником, М. М. Гаврилюком, М. Г. Лобасом, С. О. Тивончук, С. В. Тивончук, С. М. Чмирем, що нині на ринку зерна спостерігається відсутність цивілізованої конкуренції і механізму ефективного ринкового ціноутворення. Ринок зерна

представлений з одного боку, великою кількістю виробників (продавців), що перебувають у конкурентних умовах, а з іншого – на цьому ж ринку перебувають лише декілька покупців (приватних структур, зернотрейдерів), що володіють відповідною виключністю щодо права і можливостей реального впливу на процес ціноутворення [73, 108]. Тобто відбулося скорочення продажу зерна виробниками безпосередньо переробним підприємствам (у т.ч. елеваторам) за допомогою бірж, агроторговельних домів, обслуговуючих кооперативів, заготівельних пунктів, аукціонів, проте розширився збут зерна із використанням комерційних посередників, які отримують високі прибутки, диктуючи власні ціни та контролюють експортні, оптові та дрібнооптові товаропотоки, що є, на нашу думку, негативною тенденцією.

Вітчизняні науковці вже визначили основні причини, що зумовлюють панування діяльності зернотрейдерів на ринку зерна:

- 1) абсолютна більшість виробників зерна не має можливості зберігати його в належних умовах;
- 2) відсутність належного інформаційного середовища на зерновому ринку;
- 3) біржовий товарний ринок ще не виконує ролі прозорого і привабливого для контрагентів місця торгівлі;
- 4) з боку зерновиробників відсутня єдина узгоджена цінова політика щодо виробленого ними зерна.

Як зазначає Л. Л. Мельник, за таких умов їм практично протистоїть один із багатьох зернотрейдерів, який має можливість диктувати ціни виробнику зерна. І в цьому контексті зернотрейдер є якщо не монополістом, то олігополістом. Таким він не був би у випадку розвиненої біржової торгівлі зерном [86, с. 17].

На нашу думку, держава має активно сприяти розвитку таких посередницьких структур, як біржова торгівля, оптові продовольчі ринки, заготівельно-збутові обслуговуючі кооперативи, система розрахунково-

клірингового обслуговування тощо.

Як стверджує А. І. Алтухов і його співавтори, потрібно вживати заходи щодо формування дієвої інфраструктури ринку зерна, яка являє собою комплекс галузей і служб, що забезпечують стійкий зв'язок між товаровиробниками і споживачами зерна і сприяють просуванню, збереженню та раціональному його використанню [2, с. 36]. Таким чином, ми вважаємо за потрібне розглянути основні елементи інфраструктури ринку зерна (рис. 1.2).

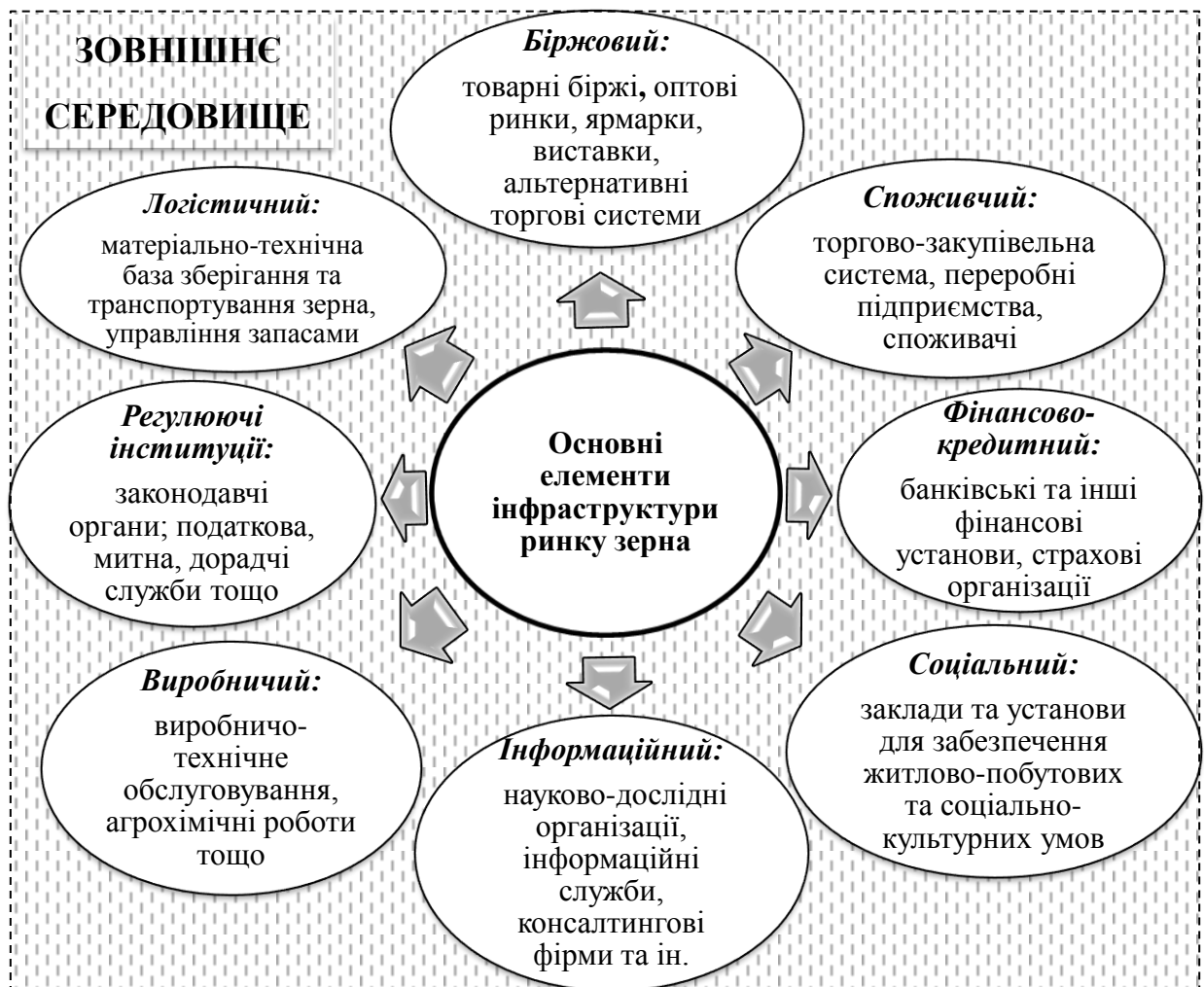

Рис. 1.2. Основні елементи інфраструктури ринку зерна*

*Джерело: узагальнено автором.

В. К. Збарський та В. І. Мацибора підкреслюють, що важливим напрямом подальшого розвитку матеріально-технічної бази зернового виробництва є будівництво елеваторно-складських ємностей, будівництво

швидкокомтованих силосних та бункерних металевих сховищ, що забезпечують високий ступінь механізації і автоматизації виробничих процесів. Зберігання зерна виробниками у власних і орендованих сховищах дасть змогу протягом року підтримувати певний рівень пропозиції зерна і не допускати монополізації його запасів посередницькими фірмами, ліквідації перепон на шляху руху товарних потоків зерна на території України. Це дасть можливість виробникам зерна і торговельним посередникам в різних регіонах України конкурувати при продажу і купівлі зерна на оптових ринках і біржах [54, с. 134]. Наявність необхідних об'ємів ємностей елеваторів, хлібоприймальних пунктів і реалізаційних баз також дозволить створювати страхові, резервні інші види запасів зерна і зернопродуктів в регіоні.

Необхідність організації та розвитку системи збуту аграрної продукції, як зазначають Ю. С. Земський, І. В. Свиноус, А. М. Карпенко, обумовлена самою природою цього багатства, що потребує, зазвичай, створення певних умов зберігання та транспортування [55, с. 42]. Суттєва роль має відводитися організації транспортування зерна та зернопродуктів до місця призначення залізничним, автомобільним та водним транспортом. Адже сільськогосподарські товаровиробники стикаються з відносно високими тарифами на транспортування зернової продукції за межі регіону, особливо в період збору врожаю.

Розвиток інфраструктури ринку зерна залежить також від виробничо-технічного обслуговування сільськогосподарських підприємств. Більш жорстка кредитна політика банків, як результат фінансово-економічної кризи, зростання цін на добрива, стали причиною зниження якості продукції, що впливає на її конкурентоспроможність. Недостатня кількість обігових коштів вплинули на скорочення продажу сільгосптехніки та обладнання, зменшення внесення добрив. Унаслідок нестачі кредитів сільськогосподарські підприємства були змушені відмовитись від додаткових інвестицій у виробництво. Останнім часом стан надходження до сільськогосподарських підприємств техніки, пального, мастильних

матеріалів, добрив, засобів захисту рослин дещо покращився. Це свідчить про те, що нормальне матеріально-технічне забезпечення зерновиробничих підприємств можливе лише за умови встановлення еквівалентності обміну і паритету цін між сільським господарством і ресурсозабезпечуючими галузями промисловості.

Ми поділяємо думку І. В. Свиноуса, Н. В. Хомяка, О. О. Рудича, що забезпечення ефективного й конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва можливе на основі інноваційного техніко-технологічного оновлення матеріально-технічної бази аграрного сектору економіки [106, с. 39], а для цього, як зазначають О. В. Скидан і Ю. І. Лисогор, необхідно активізувати інвестиційну діяльність [110, с. 8].

Розвиток ринку зерна пред'являє високі вимоги до його інформаційного забезпечення. До недоліків у формуванні інформаційної бази В. М. Ціхановська відносить: 1) відсутність важливих показників, що характеризують стан ринку; 2) недостатність відображення в статистичних даних інформації з питань зовнішніх зв'язків сільськогосподарського ринку; 3) конфіденційність даних; 4) характеристику приватного виробництва і тіньового бізнесу у сфері агропродовольчого ринку, які часто представлені недостовірно в інформаційній базі; 5) той факт, що офіційні публікації статистичних даних через півроку, рік після одержання результатів знижують результативність оцінки [124, с. 71]. Погоджуємось зі Р. В. Швець, що найважливішою інформаційною основою державного регулювання ринку зерна повинні стати регіональні зернові баланси, що відображають наявність і рух зерна на конкретній території за певний період часу. Вони дозволять бачити територіальне розміщення запасів зерна, потенційні можливості їх поповнення, простежити галузеві та міжгалузеві потоки зерна, регулювати зернові потоки між регіонами країни, які виробляють зерно (вивозять) і регіонами, що споживають зерно (ввозять) [129].

Поряд з підвищенням значущості інформаційного забезпечення, розвиток ринку зерна веде до значного зростання попиту на маркетингові,

лізингові, консультаційні та інші види послуг. Це пов'язано із збільшенням каналів реалізації зерна та продуктів його переробки і різноманітністю форм та розгалуженістю міжгалузевих зв'язків. Крім державних статистичних органів цю роль можуть виконувати інформаційні центри, диспетчерські служби, центри управління перевезеннями та інші. Вони можуть бути централізованими і регіональними, міжгалузевими і вузькоспеціалізованими, державними і комерційними [129]. Держава повинна сприяти становленню, розвитку та технічному оснащенню цих структур.

Поєднувальною ланкою між виробником і споживачем є інститути інфраструктури, які реалізують норми і правила регламентування поведінки економічних агентів, підвищують ефективність управління ринком [136, с. 9]. Інституційне забезпечення містить створення, розвиток й удосконалення формальних і неформальних інститутів, а також механізмів, засобів та інструментів примусу до виконання встановлених управлінських правил на відповідних ієрархічних рівнях системи, якою керують [19, с. 147]. Р. Йохімсен [147] порівнював інституційну інфраструктуру з правопорядком, який регулює всі форми людської взаємодії: відносини власності, господарську діяльність, контрактні відносини, питання найму й звільнення, врегулювання спорів тощо. За [143, 144] іноді інститут виступає структурою законів або природних прав, в рамках яких люди діють як ув'язнені.

Ми погоджуємось із думкою О. Г. Шпикуляка, що нині інституційне забезпечення інфраструктурної ланки аграрного ринку наслідує чимало проблем, серед яких можна виокремити відсутність ефективного, функціонального інституту біржової торгівлі. Наявність великої як для України кількості бірж поки що не принесла позитивного результату для аграріїв, біржова торгівля є мінімальною за обсягами. Обслуговуюча кооперація практично не розвивається, не створено достатньої кількості оптових ринків сільськогосподарської продукції [137, с. 125]. Окрім цього, на ринку зерна бажано уникати так званих "інституційних пасток" (ухилення від

податків, неплатежів, корупції та ін.), які призводять до значного зниження ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна.

Нерозвиненість оптових ринків, біржової торгівлі зерном, інформаційних систем та інших елементів інфраструктури, необхідних для стійкої зернової торгівлі, сприяє невиправдано більшому числу посередницьких ланок на шляху руху зерна від виробників до споживачів, наданню часто свідомо необ'єктивної інформації. Це прямо або опосередковано призводить до заниження цін на зерно, що закуповується у його виробників, завищення роздрібних цін на кінцеву продукцію зернопродуктового підкомплексу для споживачів.

Вчені-економісти, зокрема, А. Алтухов, Ж. Кульчикова, О. Солнцева вважають, що створення та розвиток ринкової інфраструктури потребує часу і великих матеріальних витрат. Вони мають бути спрямовані на вдосконалення діючих і формування системи нових структур, пристосованих до ринкового механізму господарювання, а також до переорієнтації багатьох діючих підприємств. Успішне вирішення цих проблем багато в чому буде визначатися державною підтримкою, а ряд складних і дорогих елементів інфраструктури можна створити тільки за безпосередньої участі держави. Тому необхідні середньострокові і довгострокові прогнози розробки з розвитку інфраструктури ринку зерна з обґрунтуванням її впливу на темпи зростання виробництва зерна та продуктів його переробки, визначенням пропорцій між розвитком основного виробництва та галузями і службами інфраструктури зернового ринку, виявленням пріоритетності їх розвитку, а отже і першочергового фінансування [2, с. 36].

У сучасних соціально-економічних умовах ефективність ведення зернового господарства багато в чому визначається розвитком суміжних з ним галузей АПК, системою економічних взаємин його учасників і низкою інших внутрішніх і зовнішніх факторів, які впливають на надійне

забезпечення країни зерном. Успішне вирішення цієї проблеми можливе в тому випадку, якщо сукупність зерновиробничих господарств, підприємств зернопереробної промисловості і торгівлі, що забезпечують виробництво, транспортування, зберігання, переробку і реалізацію зерна та продуктів його переробки будуть являти собою оптимально збалансовану цілісну систему, в якій зернове господарство є найважливішим ядром зернопродуктового підкомплексу, основою розвитку зернового галузевого ринку і його окремих сегментів.

Отже, рівень розвитку ринку зерна залежить від діючих організаційно-економічних засад та розвиненої ринкової інфраструктури. Організаційно-економічні засади містять усю систему організації господарських зв'язків і характеризують відносини між фінансово-кредитними організаціями та установами, постачальниками матеріально-технічних ресурсів, виробниками продукції, переробними підприємствами, торговельними та іншими учасниками ринку зерна.

Ми частково погоджуємось із О. М. Саковською [105, с. 45], що ринок зерна характеризують чотири основні складові: ціна, попит, пропозиція, конкуренція. При цьому ціну і конкуренцію відносять до його інститутів. Як зазначає О. Г. Шпикуляк, ринок вимагає від учасників змагальності, а невід'ємним його атрибутом є конкуренція як інститут, сукупність інституцій (правил і норм), які опосередковують суперництво виробників і споживачів, параметри розвитку ринку формуються навколо конкурентоспроможності, зокрема в ціноутворенні. Ціна як інструмент перерозподілу вартостей є важливим економічним інститутом ринку, тому інституціональні зміни в ціноутворенні фундаментально впливають на розвиток економічних відносин [136, с. 8]. Ринкові ціни складаються під впливом витрат виробництва, співвідношення попиту і пропозиції. Суб'єктом вивчення попиту і пропозиції є сфера споживання. На думку О. М. Саковської, при визначенні ринкового попиту на зерно слід враховувати, що ця структура містить ринок продовольчого зерна,

насіннєвого, фуражного й ринок зерна для промислової переробки та вважається похідним від попиту на кінцеву продукцію споживання. Ринкова пропозиція зерна – це сумарний обсяг індивідуальних пропозицій виробників зерна: сільськогосподарських підприємств і господарств населення. Також треба брати до уваги обсяг імпорту, який надходить в Україну з інших країн. Взаємодія попиту та пропозиції визначає рівновагу на зерновому ринку, в результаті якої формується рівноважна ціна на зерно, яка задовольняє й покупців, і продавців [105, с. 45].

За останні роки забезпечення потреб населення значно зросла по зерну і зернопродуктах, картоплі, овочах тощо за рахунок самозабезпечення (понад 80% від загального попиту). Вивчення ринку зерна показало, що значна категорія цих споживачів, чий рівень доходів помітно обмежує можливості вибору високоякісної продукції, весь час перебуває в зоні ризику. При цьому визначальним фактором є ціна продукції, оскільки саме в ній закладено найвищі (найнижчі) показники якості агропродовольчої продукції. Тут криється соціальна небезпека: для окремих категорій населення з низькою доходністю чим нижчою є ціна на зерно, тим краще.

Результативність ринку зерна залежить від його структури (існує парадигма “структура – поведінка – результативність”) [132]. Складові ринку зерна ми пропонуємо доповнити такими складовими, як інноваційна, інформаційна, інвестиційна, збутова діяльність та врахувати результативність окреслених вище складових цього ринку на основі запропонованої базової моделі Е. Мейсона (рис. 1.3).

Досліджуючи існуючі теоретичні підходи до визначення поняття “результативність” Т. Г. Рзаєва і Ю. А. Демчук [99] визначили певні напрями, що ґрунтуються на провідних думках зазначених визначень, а також окреслили кінцеве спрямування за ними:

- спрямування на досягнення певної мети функціонування, її результат (Ю. В. Богатін [14], С. Ф. Покропивний [94], Л. І. Федулова [117, 118] та ін.);

- спрямованість на ефективність діяльності (А. Н. Асаул, М. П. Войнаренко, С. А. Князев, Т. Г. Рзаєва [5, 26], А. Г. Загородній [48, 49] та ін.);

- спрямованість на подальший розвиток (О. М. Тищенко, М. О. Кизим, Я. В. Догадайло [116], Н. В. Терещенко, Н. С. Яшин [115] та ін.).

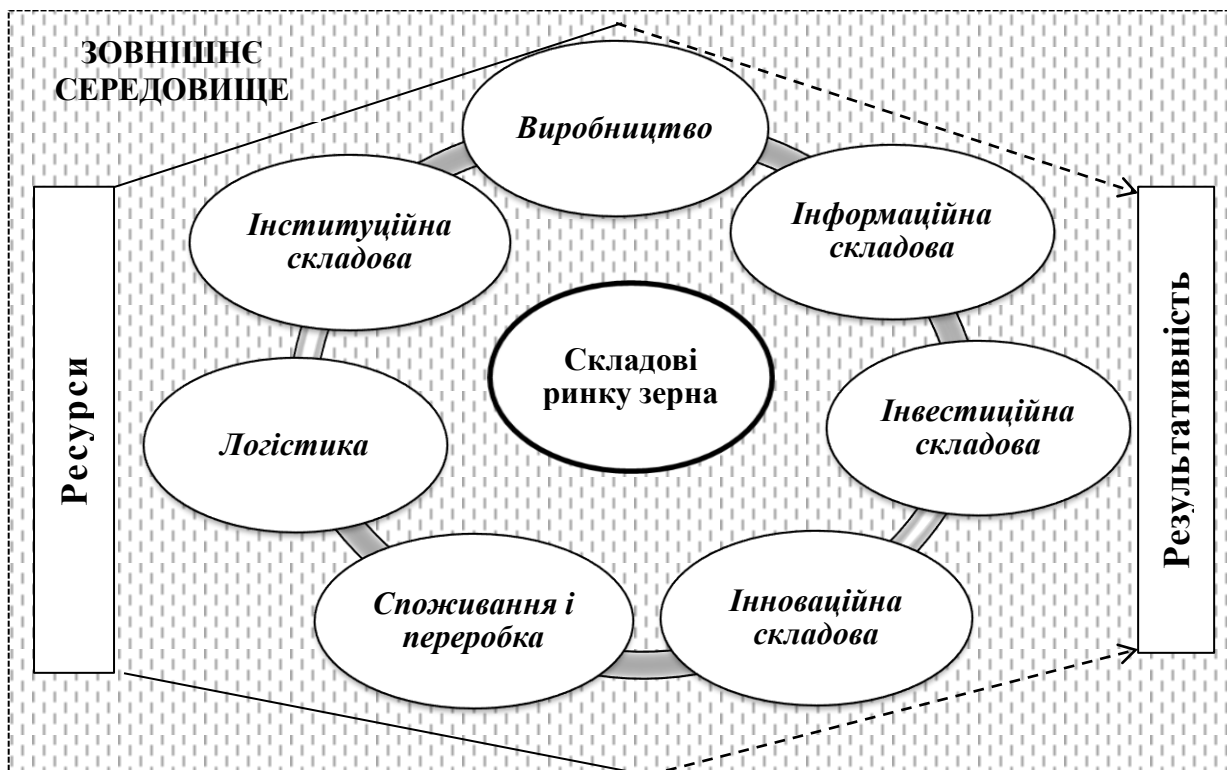

Рис. 1.3. Складові ринку зерна*

*Джерело: систематизовано автором.

Погоджуємось із Н. В. Буренніковою і В. О. Ярмоленком, що для характеристики дієвості (of the force) будь-якого процесу як його спроможності давати певний результат (процесу праці, зокрема) доцільно розглядати категорію його результативності (of the efficiency) у вигляді одночасної характеристики за кінцевими наслідками з кількісної сторони (у вигляді характеристики його масштабного продукту) та з якісної, з урахуванням ефективності (of the effectiveness), що призводить до глибшого пізнання процесу за його наслідками [19, 20, 95, 139, 140, 141, 142].

Грунтуючись на зазначених вище ознаках, “результативність”, на думку деяких авторів, являє собою багаторівневу комплексну

характеристику, що відображає певний результат функціонування підприємства (кількісний, якісний) у розрізі ресурсів, видів продукції, видів діяльності, що сприяє як підвищенню ефективності діяльності, так і подальшому розвитку господарюючого суб'єкта. В цілому результативність діяльності підприємств спрямована на позитивну динаміку фінансових результатів, а саме зростання показників прибутків та доходів та відповідно зниження показників витрат та збитків [99, с. 54].

Підвищенню результативності діяльності сільськогосподарських підприємств сприятиме така важлива складова сучасного ринку зерна, як інновації. Одним з напрямків просування зерна на ринку є впровадження системи електронної комерції. За допомогою системи електронних комунікацій, насамперед, необхідно розвивати біржову торгівлю зерном, як важливу інституційну складову ринку зерна, зменшуючи при цьому роль посередників і знижуючи витрати обігу. Зростання пропозиції цієї продукції дасть можливість розширити кормову базу, збільшити перехідні запаси, підвищити товарні ресурси високоякісного зерна для експорту, оскільки зміцнення позиції вітчизняного зерна в світовій торгівлі визначається не стільки кількістю вивезення, скільки якістю продукції. За допомогою електронних технологій суттєво видозмінюються економічні відносини на ринку, надаючи їм масштабний мережевий характер.

Ми поділяємо думку О. Г. Шпикуляка, що проблема формування інформаційного поля у ціновому сегменті (моніторинг і поширення інформації) залишається нерозв'язаною. Поглиблюється диспаритет цін, безпосередній виробник не має доступу до організованих каналів збуту продукції, не одержуючи справедливої ринкової ціни [137, с. 124].

Удосконалення схем товарного транзиту зернової продукції необхідно пов'язувати з організацією руху товару на принципах логістики шляхом створення альтернативного організованого каналу руху товару, що забезпечує прямий вихід на оптовий ринок безпосередніх товаровиробників зерна та їх участь у розподілі одержуваного від експорту

прибутку. Для скорочення транспортних логістичних витрат відправки зерна на внутрішні і зовнішні ринки слід за рахунок можливостей декількох спеціалізованих компаній, в тому числі за участю держави, формувати логістичні центри та організовувати транспортні коридори доставки зерна на їх базі. Як свідчать проведені дослідження О. О. Красноруцького, на вітчизняному зерновому ринку структура каналів розподілу продукції включає посередників трьох рівнів. Прямий збут продукції не є широко розповсюдженим каналом розподілу продукції на цьому ринку в першу чергу через те, що аграрні підприємства не в змозі утворювати великі партії стандартної зернової продукції, а отже, виробники не можуть конкурувати з посередниками навіть першого рівня, тобто ефективно змінювати свою позицію у структурі каналу розподілу продукції [70, с. 76]. Нехтуючи перевагами логістики, сільськогосподарські підприємства несуть додаткові витрати, які негативно відбиваються на кінцевих результатах діяльності.

В сучасних умовах господарювання для забезпечення економічного розвитку підприємства змушені постійно оцінювати та підвищувати результативність своєї діяльності [32].

Цікавим є підхід О. М. Шпичака, який зазначає, що слід здійснити оптимізацію ринку зерна, адже невиправдано вивозити значні обсяги зернових, що є сировиною для виробництва продукції тваринництва, яку ми імпортуємо, втрачаючи при цьому додану вартість та додаткові робочі місця [138].

Ми поділяємо думку І. Г. Кириленка, що для забезпечення оптимального співвідношення виробництва продовольчого і фуражного зерна необхідно здійснити ряд організаційно-економічних заходів, спрямованих на формування адаптованого до конкретних ґрунтово-кліматичних умов сортового складу зернових фуражних культур, відповідної системи насінництва та освоєння ефективних технологій їх вирощування. Як вказує І. Г. Кириленко, застосування високоінтенсивних сортів і якісного насіння належить до найбільш ефективних заходів розвитку галузі. Нині стає

все більш очевидним, що без достатніх великих державних капіталовкладень у розвиток насінництва не обійтись. Тут важливе місце мають посідати державні субсидії селекційним центрам та спеціалізованим насінницьким господарським структурам. Як зазначає автор, треба на всіх рівнях вжити рішучих заходів щодо припинення необґрунтованого завезення нових сортів і насіннєвого матеріалу з інших країн, зберігши та примноживши при цьому здобутки вітчизняних селекціонерів [61, с. 9]. Її точку зору поділяють В. П. Ситник, М. М. Гаврилюк, М. Г. Лобас, які зазначають, що зважаючи на високий ступінь наукоємності насінництва, воно повинно розвиватись як науково-виробничий комплекс на базі селекційних установ та виробників насіння [108, с. 11].

Однією із головних причин високої урожайності та якості зерна, а відповідно, вищої окупності витрат і більшого прибутку зерновиробників є сприятливі ґрунтово-кліматичні і екологічні (погода) умови. Серед усіх природних факторів – кліматичний є найменш передбачуваним, він практично не піддається впливу людини, тому необхідно враховувати його вплив при виборі сорту та здійсненні агротехнічних прийомів. Частота формування високоякісного зерна при різних умовах вирощування вважається одним із головних критеріїв, що визначають перевагу сорту і його придатність до вирощування.

В. П. Ситник і співавтори вказують на те, що важливим є додержання, рекомендованої для кожного типу (наприклад, пшениці) агротехніки (система добрив з урахуванням попередників, боротьба з шкідниками і хворобами, строки і способи збирання урожаю). Зі спеціальних агротехнічних прийомів, які спрямовані на покращення якості зерна, найкращим є проведення азотного підживлення в період формування наливу зерна (поява останнього листка – закінчення колосіння). Погоджуємось з авторами, що необхідно створити умови для його активного поглинання і утилізації рослинами. А для цього необхідна висока культура землеробства в усьому її комплексі [108, с. 9].

У кожному господарстві повинні бути розроблені і впроваджені власні, адаптовані до певних умов, екологічно безпечні технології, особливо якщо вони засновані на інтенсифікації біологічних факторів землеробства.

Отже, для одержання високих урожаїв високоякісного зерна необхідні три основні умови (рис. 1.4).

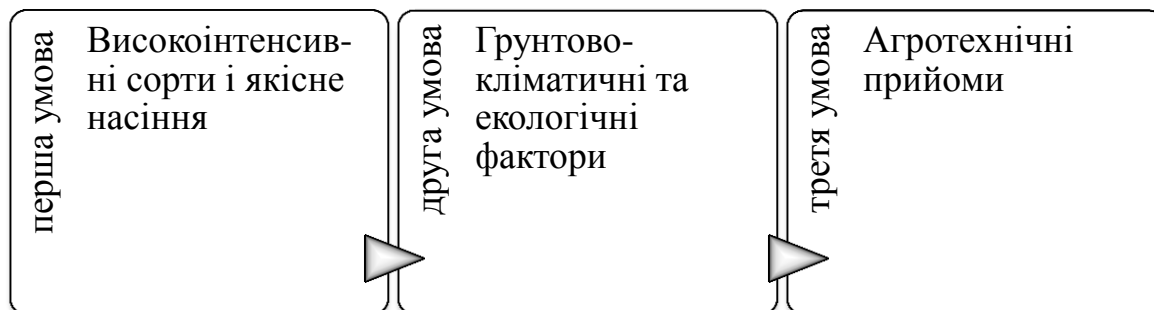

Рис. 1.4. Основні умови одержання високоякісного зерна*

**Джерело: узагальнено і доповнено автором на основі опрацювання літературних джерел [61, 69, 108].*

Сортова агротехніка в поєднанні з природно-кліматичними умовами суттєво впливає на формування урожайності зернових культур і відповідно – якість посівного матеріалу.

Погоджуємось із І. Г. Кириленко, що актуальною залишається проблема забезпечення сільськогосподарських підприємств зернозбиральною технікою (тракторами, ґрунтообробними знаряддями, зерновими сівалками, зернозбиральними комбайнами), що призводить до значних втрат зерна. Головним завданням тут є активізація вітчизняної сільськогосподарської машинобудівної індустрії, яка повинна розв'язати цю складну проблему розвитку аграрного сектора економіки [61, с. 9].

Проблему оновлення техніки, обладнання також можна вирішувати, використовуючи схеми участі держави у фінансуванні лізингових операцій. Сучасна техніка, отримана по лізингу, дозволить істотно підвищити продуктивність праці у всіх ланках руху товарів, істотно прискорить товарообіг, підвищить прибуток і конкурентоспроможність учасників зернового бізнесу.

У результаті проведених досліджень, визначимо основні характерні особливості сучасного ринку зерна (додаток Б).

Як вважає Т. Н. Медведева, при розробці побудови регіонального ринку зерна потрібно враховувати систему різних чинників: природно-кліматичних, соціально-екологічних, регіональних, макроекономічних і політичних [84, с. 8]. Ми пропонуємо в окреслену систему залучити також інвестиційні, інноваційні, логістичні, інституціональні, технологічні фактори.

З переходом фермерських господарств на ринкові відносини сільськогосподарські товаровиробники стали вирощувати переважно ті види продукції, які можна було б найбільш вигідно реалізувати на внутрішньому і зовнішньому ринках, анітрохи не враховуючи вище зазначені фактори.

Багато в чому цьому сприяли: по-перше, відповідальність регіональних органів влади за постачання своєї території продовольством, що активізувало устремління регіонів до самозабезпечення основними видами зерна державної підтримки зернового господарства; по-друге, відсутність ефективних організаційно-економічних механізмів, обмеженість державного стимулювання раціонального розміщення обробітку окремих зернових культур; по-третє, нерозвиненість інфраструктури зернового ринку, високі тарифи на транспортування зерна територією країни; по-четверте, низька і нестійка прибутковість галузі, виробництво зерна невисокої якості.

Розміщення зернового виробництва тільки з позиції ринкової доцільності порушило сформовані сівозміни в господарствах і міжрегіональний обмін, викликало прагнення регіонів до самозабезпечення навіть тими видами зерна, для виробництва яких вони не мали потрібних природних та економічних умов. Реалізація регіональної політики максимального самозабезпечення продовольством сприяло подорожчання зерна і погіршенню його якості, деспеціалізації зернового

виробництва, зниження концентрації посівів окремих зернових культур у регіонах з найбільш сприятливими природно-економічними умовами для їх обробітку при одночасно невиправдано високій концентрації посівів в інших.

Проблему розвитку зернового господарства і ринку зерна слід вирішувати комплексно, тому необхідно мати стабільну законодавчу базу.

На думку І. О. Бистрової, про високу ефективність механізму управління зерновим господарством свідчить розвиток зарубіжних країн, який побудовано на збалансованому поєднанні ринкових важелів управління з державними методами регулювання ринку. Їх можна поділити на три групи (рис. 1.5).

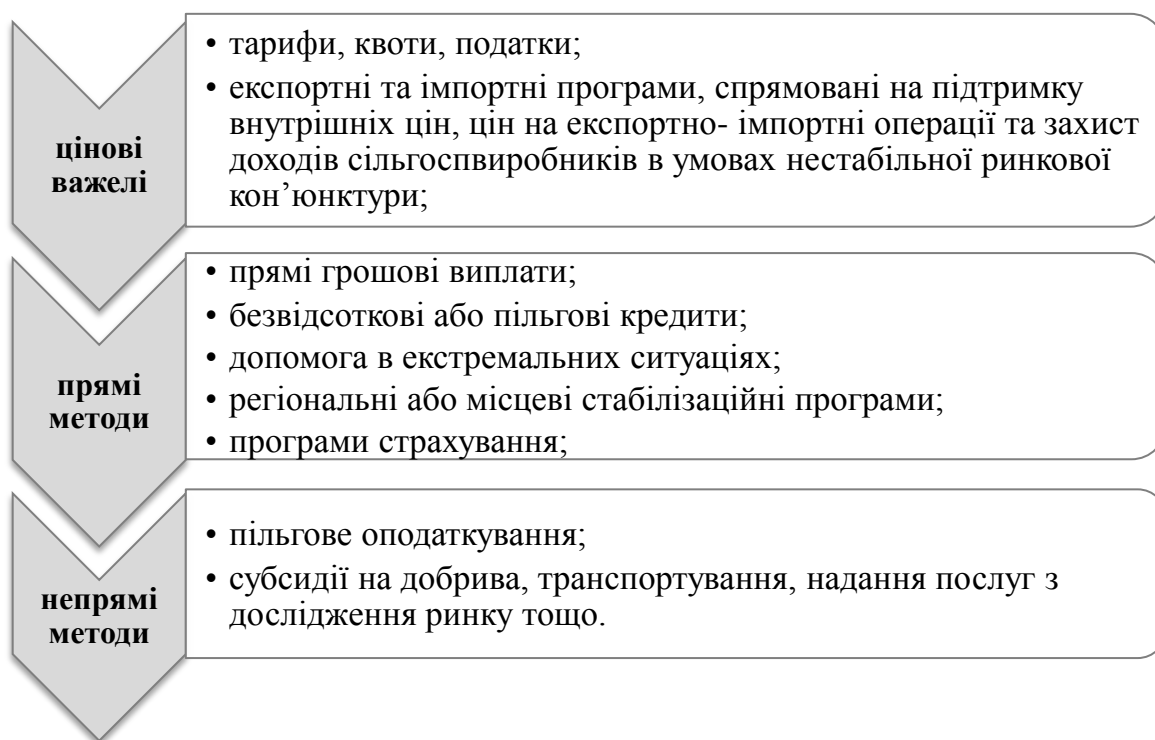

Рис. 1.5. Методи та важелі регулювання ринку зерна зарубіжних країн*

**Джерело: сформовано автором на основі [10, с. 73-76].*

Саме ці важелі у різних комбінаціях використовують провідні країни світу.

З урахуванням світового досвіду в Україні у контексті регулювання ринку зерна слід запропонувати:

- системний підхід до врахування змін у законодавстві;
- посилити поінформованість окремих товаровиробників на ринку зерна щодо правил технічного регулювання;
- вести постійний діалог зацікавлених інституцій з української сторони з відповідними європейськими та міжнародними інституціями;
- акцентувати увагу не тільки на якості зерна, а й на рівні безпеки тощо.

Важливе місце на світовому ринку зерна посідають країни Європи, в яких державне регулювання зернової галузі здійснюється шляхом внутрішньої цінової підтримки, бюджетного фінансування та експортного контролю.

На зерновому ринку країн діють три види цін: цільова, гранична та інтервенційна. Цільова ціна забезпечує певний рівень доходу зерновиробникам і вища за порогову на величину витрат на транспортування та розвантаження зерна. Порогові ціни виконують функції захисних стосовно виробників зерна Європейського Союзу щодо конкурентів із третіх країн. Одночасно з пороговими цінами встановлюють компенсаційні митні збори, розмір яких визначають як різницю між фіксованими пороговими цінами та світовими цінами, що постійно змінюються [11]. У межах Союзу ринкові ціни на зерно коливаються між інтервенційними (нижня межа) і цільовими (верхня межа).

Досить обґрунтованою вважаємо думку І. О. Бистрової, що одним з основних інструментів управління зерновим ринком є інтервенційні закупівлі. Рішення щодо проведення інтервенційних операцій приймає Європейський Комітет з управління зерновими. Теоретично інтервенційна підтримка забезпечує мінімальний рівень цін на ринку зернових [10, с. 73].

Ми погоджуємось із думкою О. В. Боднар, що наявність реальної державної підтримки і регулювання ринку зерна за кордоном є одним із основних аргументів для обґрунтування вимог підтримки вітчизняного сільського господарства [16, с. 2].

Особливим у державному регулюванні зернового ринку України є те, що на ньому функціонують відразу три державні спеціалізовані установи, (Державний резерв, ДАК “Хліб України”, Аграрний фонд), які виступають в ролі державних агентів ринку зерна. Однак, спостерігається неузгодженість у роботі державних агентів, їх функції потребують уточнення.

Важливим законодавчим актом у сфері вітчизняного державного регулювання ринку зерна є Закон України “Про зерно та ринок зерна в Україні”, який був прийнятий 4 липня 2002 року. Цим законом передбачено формування сприятливої для ринку інвестиційної, кредитної, податкової та митної політики; застосування режиму державних заставних закупівель та здійснення державної аграрної інтервенції; регулювання експортно-імпорتنих операцій із зерном [50]. Однак, деякі положення закону неоднозначні і суперечливі, а зміни і доповнення до нього інколи навіть погіршують умови діяльності суб’єктів зернового ринку.

Для реалізації напрямів комплексної підтримки сільського господарства 26 червня 2004 року було прийнято Закон України “Про державну підтримку сільського господарства України”, який визначає основи державної політики у різних сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку. Відповідно до Закону зміст державного цінового регулювання полягає у здійсненні Аграрним фондом державних інтервенцій в обсягах, що дозволяють встановити ціну рівноваги (фіксінг) на рівні, не нижчому за мінімальну інтервенційну ціну та не вищому за максимальну інтервенційну ціну [53]. Як бачимо, механізм цінової підтримки запозичено з досвіду Європейського Союзу, але інтервенційні ціни там є обов’язковими і вони підкріплюються експортними субсидіями. В Україні експортні субсидії не можуть застосовуватися згідно зобов’язань, взятих під час переговорного процесу щодо вступу до Світової організації торгівлі, відповідно, це робить цінову підтримку досить вразливою до кон’юнктури ринку. Автори О. О. Прутська, Ю. М. Ярова відзначають, що приєднання України до СОТ

має суттєвий вплив на систему державної підтримки [97, с.116]. Відповідно до угоди, підписаної її членами, внутрішні заходи щодо підтримки сільського господарства класифікують відповідно до таких категорій, як “жовта”, “синя” і “зелена скринька” (рис. 1.6).

Жовта скринька	Синя скринька	Зелена скринька
<ul style="list-style-type: none"> • цінова підтримка; • прямі виплати виробникам відповідно до видів сільськогосподарської продукції; • неспецифіковані субсидії товаровиробникам; • втрачений дохід держави, тобто звільнення сільськогосподарських виробників від від податків та від повернення наданих державою кредитів; 	<ul style="list-style-type: none"> • прямі виплати за програмами обмеження виробництва, що привязані до конкретних площ та врожаїв; 	<ul style="list-style-type: none"> • державні дослідницькі програми; • програми боротьби зі шкідниками та захворюваннями; • послуги з навчання, розповсюдження інформації й консультативні послуги; • послуги з інспектування, маркетингу та просування товару на ринок; • послуги з інфраструктури тощо.

Рис. 1.6. Класифікація заходів державної підтримки сільського господарства в умовах членства України у СОТ*

**Джерело: сформовано автором на основі опрацювання літературних джерел [3, с. 19-20; 85, с. 64; 97, с. 117].*

У сучасних умовах перевага надається заходам “зеленої скриньки”.

Можна погодитись із думкою С. В. Майстро, що основною функцією держави в регулюванні ринку зерна має залишатися передбачення ринкової ситуації. Від своєчасного виявлення змін на ринку зерна залежить ефективне оперативне втручання держави в ринкові процеси щодо експорту та імпорту зерна, додержання цінового паритету при міжгалузевому обміні продукцією, забезпечення потреб у зерні та продуктах його переробки за оптимальними цінами [81]. Як відомо, експорт продукції аграрного сектору України забезпечується майже на 70% зерновими. Ця продукція є достатньо

конкурентоспроможною, але має місце її невідповідність міжнародним та європейським стандартам, що потребує відповідного втручання держави у процес використання аграрних розписок як підтримки конкурентоспроможності продукції на ринку зерна. Одним із найважливіших напрямків підтримки цієї конкурентоспроможності є державна підтримка, яка містить цілу низку заходів впливу на процеси ціноутворення та підтримку доходів виробників на ринку зерна.

Необхідність державного регулювання ринку зерна пов'язана із специфікою і унікальністю зернової галузі: це, насамперед, залежність від природних факторів, тривалість виробничого циклу та сезонність виробництва.

Отже, вивчення теоретичних основ ринку зерна і власні спостереження дають можливість зазначити, що запорукою ефективного розвитку ринку зерна є:

1) сприяння розвитку інфраструктури зернового ринку, насамперед, розвитку системи зберігання, первинної доробки та переробки зерна, системи матеріально-технічного постачання і агросервісного обслуговування; розвитку біржової торгівлі та інших альтернативних торгових систем, фінансово-кредитне забезпечення виробників зерна, створення служби регулярного забезпечення виробників зерна відповідною інформацією щодо попиту, цін і пропозиції, страхування ризиків;

2) забезпечення результативного функціонування всіх складових ринку зерна, а саме: збалансованості механізму ціноутворення; стимулювання ринкового попиту та пропозиції на зерно; інформаційного забезпечення розвитку ринку шляхом впровадження системи електронної комерції, логістичного забезпечення розвитку ринку шляхом удосконалення схем товарного транзиту зернової продукції;

3) забезпечення оптимального співвідношення виробництва продовольчого і фуражного зерна шляхом удосконалення сортового складу та системи насінництва, адаптованих до конкретних ґрунтово-кліматичних

умов та освоєння ефективних технологій їх вирощування;

4) зональна спеціалізація і концентрація виробництва, що сприятиме зростанню виробництва, продуктивності праці, зниженню собівартості, підвищенню якості кінцевої продукції;

5) формування оптимальних організаційно-економічних засад функціонування ринку зерна, а саме: формування необхідної законодавчої та нормативно-правової бази, створення умов для залучення інвестицій, удосконалення державного регулювання та механізмів підтримки виробництва зерна, стимулювання інноваційних процесів у зерновиробництві, забезпечення виваженої цінової політики, сприятливої податкової та кредитної політик, задовільний рівень розвитку фондового ринку, розвиток агрострахування;

б) розширення потужностей переробки сільськогосподарської продукції (у тому числі зерна), яка має імпортні аналоги, що сприятиме зростанню виробництва та експорту продукції поглибленої переробки, скороченню її імпорту, зростанню зайнятості, більш повному використанню продовольчих сировинних ресурсів регіону (області) [28, с.14].

На стан ринку зерна значно впливають кількість залучених фінансових ресурсів, ефективні міжгалузеві, міжрегіональні та міждержавні зв'язки, процеси, що відбуваються в ньому, формування стабільної позитивної динаміки обсягів експорту сільськогосподарської продукції з України (яка залежить від динаміки цін на зернові).

1.2. Теоретичні основи та організаційно-економічні особливості інвестиційного забезпечення як засобу ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна

На сучасному етапі пріоритетного значення набуває становлення інвестиційного розвитку сільськогосподарських підприємств на ринку зерна. Збільшення сільськогосподарськими підприємствами обсягів виробництва

зернової продукції, покращення стану земельних ресурсів, впровадження у виробництво новітніх досягнень науково-технічного прогресу можливі лише завдяки їхній активній інвестиційній діяльності.

Процес інвестування розвитку сільського господарства розглянемо за допомогою сутнісного змісту категорій “інвестиції”, “інвестиційний проект”, “інвестиційне забезпечення” та притаманних їм особливостей в аграрному секторі.

В економічній науці перш за все можна виділити трактування сутності інвестицій як загальної економічної категорії. Представники найбільш ранньої наукової школи – меркантилізму – Т. Мана [82] і Д. Юма [146] не розглядали поняття інвестицій, але досліджували питання прирощення капіталу. Вони вважали, що основним джерелом інвестицій виступають реальні гроші. Представники фізіократії зазначали, що об’єктом інвестування є сільське господарство. Основоположник цієї ранньої класичної школи політичної економії – Ф. Кене стверджував, що витрати на створення всіх матеріальних умов для ведення господарства і є інвестиціями [79, с. 24].

Велику увагу економічній природі інвестицій приділив засновник класичної політичної економії А. Сміт. У своєму трактаті “Дослідження про природу і причини багатства народів”, в книзі 2 “Про природу капіталу, його накопичення і застосування” він наполягає на природному порядку інвестицій, який утворює сільське господарство, промисловість, внутрішня і зовнішня торгівля “ніякий капітал не приводить в рух більшої кількості продуктивної праці, ніж рівний за розмірами капітал фермера” [112, с. 385].

Подальший розвиток теорія інвестицій знайшла в працях німецького економіста, представника пізньої класичної політекономії К. Маркса, який поряд з загальним визначенням інвестицій виділяв і особливу соціально-економічну їх форму, в тому числі форму авансованого капіталу. Автор зазначав, що розвиток капіталізму, переслідування мети одержання додаткової вартості (прибутку) – об’єктивно стимулює розширення виробництва – зростання засобів виробництва, робочої сили, обсягів

виробництва, що вимагає інвестицій [100, с. 53].

Значний внесок у розробку теорії інвестицій вніс видатний англійський економіст Дж. М. Кейнс. В його роботах інвестиції розглядаються з точки зору підтримки рівня зайнятості населення і сукупного попиту. Дж. М. Кейнс підкреслював, що якщо інвестиції не здійснюються, то виручка підприємців буде нижчою за ту, яка необхідна, щоб викликати у них прагнення до досягнення зростання зайнятості. Звідси випливає, що застосовується для розрахунку показника, – яку автор називає схильністю суспільства до споживання, рівноважний рівень зайнятості, тобто той рівень, при якому у підприємців в цілому немає прагнення ні розширювати, ні скорочувати зайнятість, буде залежати від величини поточних інвестицій [122, с. 25].

Набуло поширення трактування інвестицій як авансування капіталу з метою отримання прибутку, позичкового відсотка, ренти. Інвестиції в цьому випадку означають вкладення в реальну економіку, покупку акцій, товарів, ресурсів з розрахунком на отримання доходу. У цьому трактуванні інвестиції визначаються як будь-який фінансовий капітал, який поміщається в різні чинники виробництва, сфери з метою одержання позитивної величини результату. У монографії “Інвестиції” Вільям Ф. Шарп зазначає, що потрібно “розлучитися з грошима сьогодні, щоб отримати велику їх суму в майбутньому” [128, с. 1]. Це фактично і є визначення інвестицій в широкому сенсі як витрат, необхідних для фінансування зростання і розвитку економіки, отримання доходу [30, с. 1].

За умов командно-адміністративної системи, радянські автори визначали інвестиції як довгострокові вкладення капіталу (капітальні вкладення) в промисловість, сільське господарство, транспорт і інші галузі національного господарства як всередині країни, так і за кордоном з метою задоволення потреб суспільства в нових виробничих об’єктах, продукції [119]. В перших публікаціях Д. Єрмошенка, Д. Таганова, А. Квас із питань інвестування акцентувалася увага на матеріальному і фінансовому характері таких вкладень [18]. Під капіталовкладеннями зазвичай мали на увазі

капітальні витрати на створення нових, реконструкцію і розширення діючих основних виробничих і невиробничих фондів [44, с. 208]. Це і є трактування інвестицій у вузькому сенсі.

У сучасній економічній науці також існують різні думки щодо визначення поняття “інвестицій”, розуміння його економічної сутності [6, 7, 17, 66, 80, 87, 90, 91, 131].

Так, В. Д. Базилевич вважає, що з погляду економічної теорії інвестиції – це частина ВВП, яка не спожита в поточному році, яка забезпечує приріст капіталу в економіці [6]. У макроекономіці під інвестиціями розуміють усі витрати, які безпосередньо сприяють збільшенню сукупної величини накопиченого капіталу. Це інвестиції в основний капітал (виробниче обладнання, комплектуючі, виробничі будівлі тощо), у товарно-матеріальні запаси (запаси сировини, накопичення засобів нереалізованої продукції) [7]. А. В. Мертенс ставить наголос на тому, що у мікроекономіці інвестиції – це процес створення нового капіталу (у т. ч. як засоби виробництва, так і людський капітал) [87].

За Законом України “Про інвестиційну діяльність” інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об’єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект. Інвестиції у відтворення основних фондів і на приріст матеріально-виробничих запасів здійснюються у формі капітальних вкладень [52]. Даний підхід розвивають А. Г. Загородній та Г. Л. Вознюк, зазначаючи цільове призначення інвестицій – капітальні вкладення в розвиток виробництва чи невиробничу сферу [48, 49].

Професор І. О. Бланк розглядає інвестиції як вкладення капіталу з метою його наступного збільшення [13]. З ним погоджуються науковці М. І. Книш, Б. А. Перекатов, Ю. П. Тютіков, які вказують, що при цьому приріст капіталу має бути достатнім для компенсації інвестору відмови від використання наявних у нього коштів на споживання в поточному періоді та має винагородити його за ризик і відшкодувати втрати від інфляції в

майбутньому періоді [62].

На думку вчених економістів О. Д. Вовчак, Б. В. Губського, С. В. Мочерного, інвестиції – це лише довготермінові вкладення у будь-яку галузь економіки з метою отримання прибутку [24, 40, 44].

О. В. Жарун визначає інвестиції як сукупність усіх видів витрат одноразового характеру, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої утворюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект [46]. Її думку поділяє І. В. Коваленко, вважаючи, що інвестиції – це фінансування власниками капіталу видатків на розробку, створення, оновлення, реконструкцію, а також технічне і технологічне переозброєння виробництва та процесів, що його супроводжують, з метою отримання в майбутньому прибутку [63].

Відповідно до Енциклопедії сучасної економіки [45] інвестиції – це економічна категорія, що відображає систему економічних відносин, спрямованих на перетворення інвестиційних ресурсів суб'єктів господарювання в нові дохідні активи (фінансові, реальні та людські). Наведене визначення є узагальнюючим, оскільки воно характеризує економічний напрямок зростання ресурсів господарюючих суб'єктів та виражає зв'язок інвестицій з прибутком та активами, які приносять в майбутньому нові надходження або соціальний ефект.

У зарубіжній економічній літературі інвестиції в економіку визначаються як валові інвестиції в основний капітал (gross investment) у складі інвестицій, які спрямовуються на заміщення основного капіталу, що вибуває (за рахунок амортизаційних відрахувань), і чистих інвестицій [111, с. 43]. Тим часом, як зазначає Л. Г. Шморгун, українська статистика ігнорує цей загальноприйнятий у світовій практиці термін. Валові інвестиції в основний капітал називають просто інвестиціями в основний капітал, або капітальними інвестиціями. Очевидно, надалі, якщо інвестиції в основний капітал вважати валовими інвестиціями, тоді доведеться визнати також їх поділ на амортизаційну складову і чисті інвестиції, але у вітчизняній

статистиці немає навіть згадки про чисті інвестиції в основний капітал [134, с. 43].

Аналіз становлення та еволюції інвестицій як економічної категорії дозволив зробити деякі узагальнення, які зображені на рис. 1.7.

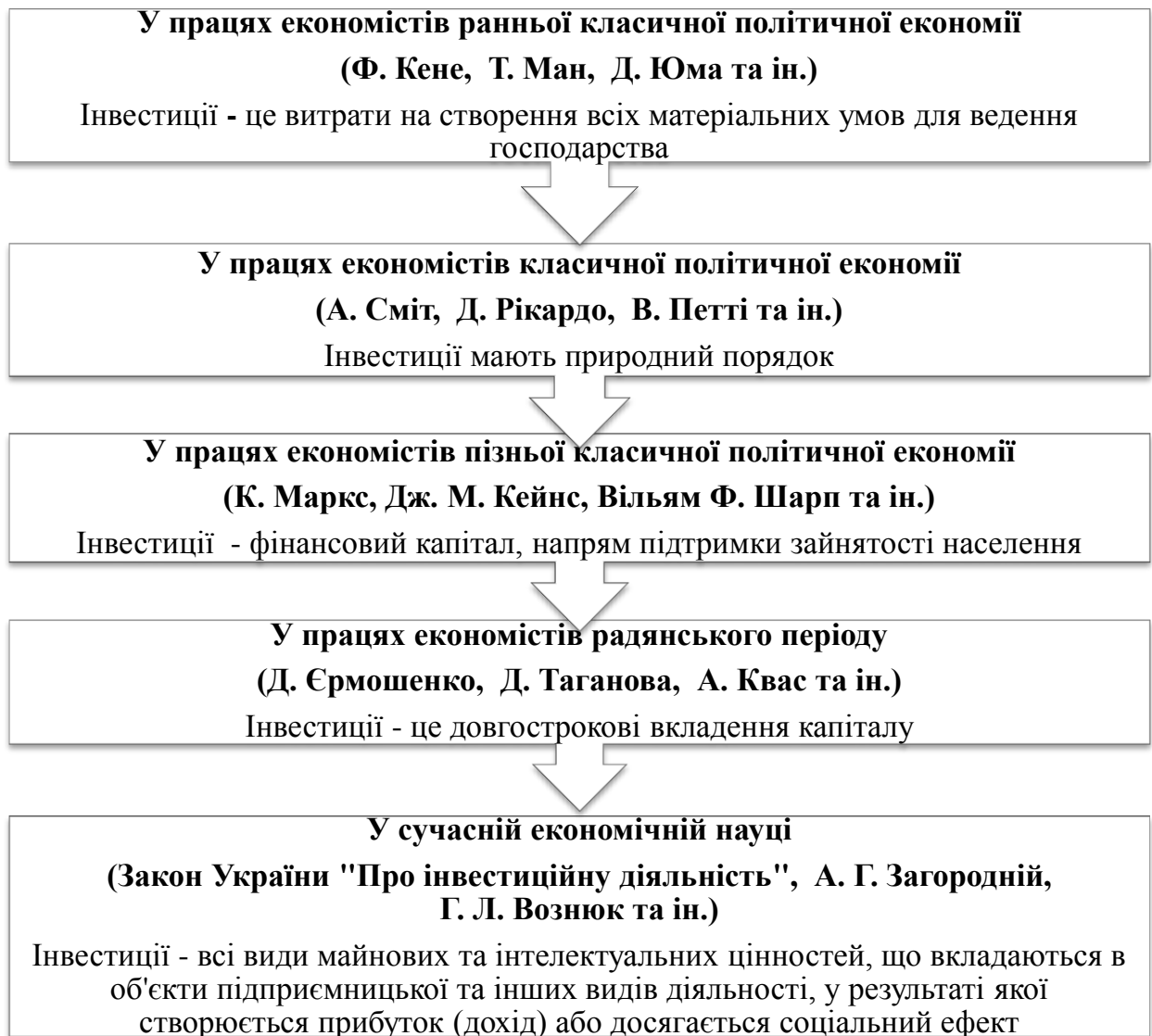

Рис. 1.7. Становлення та еволюція сутності інвестицій як загальної економічної категорії*

**Джерело: сформовано автором на основі опрацювання літературних джерел.*

Наведені підходи в частині визначення економічної природи інвестицій, на наш погляд, не створюють цілісного і остаточного трактування сутності інвестицій як економічної категорії. Ф. Кене фактично прирівнює інвестиції до стартових умов господарюючого суб'єкта. Безліч

додаткових питань породжує теорія природної природи інвестицій А. Сміта. Дж. М. Кейнс обмежився трактуванням інвестицій як одного з напрямків підтримки зайнятості населення. Економісти радянського періоду та більшість вітчизняних сучасних науковців взагалі звели їх до довгострокових капітальних вкладень. На наш погляд, інвестиції, як економічну категорію, слід трактувати як у вузькому сенсі (інвестиції в окремі напрямки і сфери економіки), так і в широкому сенсі, як їхню сукупність з урахуванням усіх можливих чинників діяльності суспільства, котрі тісно взаємопов'язані між собою і мають різнопланові цілі.

Поняття “інвестиції сільськогосподарських підприємств” автори М. М. Лук'яних і В. М. Ходаківський трактують, як усі види капіталу, що вкладаються юридичними та фізичними особами для одержання економічного, соціального та екологічного ефекту [74, 121].

Ми поділяємо думку В. О. Герасіної, що процес інвестування є тісно пов'язаним з розробкою відповідних проектів. Інвестиційний проект – це документ, який містить систему взаємопов'язаних у часі та просторі й узгоджених із ресурсами заходів і дій, спрямованих на розвиток економіки підприємства [29, с. 13].

Як зазначає І. В. Коваленко, без розробки та впровадження неможливо адекватно оцінити всі витрати, що спіткають інвестора, виявити ризики, окреслити строки окупності та прибуток, який буде отримано. Основними складовими інвестиційних проектів, як зазначає цей автор, є: резюме проекту; характеристика виробництва; організація і управління; дослідження ринку та опис продукції; план і стратегія маркетингу; тенденція розвитку галузі та обґрунтування необхідності залучення інвестицій; характеристика проекту; прогнозований розрахунок економічної ефективності від впровадження проекту [63, с. 10].

Аграрний сектор економіки потребує припливу значних інвестицій, тому перед інвестором виникає завдання розробки найбільш ефективних

інвестиційних проектів, вибором оптимального варіанту. При створенні системи інвестиційних проектів в аграрній економіці слід виходити з системи цілей кожного з них. Цілі можуть бути економічного (підвищення якості продукції, продуктивності праці, рентабельності тощо) [145, с. 4], соціального та екологічного порядку (підвищення оплати праці, нові робочі місця тощо).

На нашу думку, підхід до інвестування має бути цілеспрямованим і системним.

Питанню “інвестиційного забезпечення аграрної сфери” приділяється багато уваги з боку зарубіжних та вітчизняних науковців [22, 34, 42, 64, 65, 68, 88, 101, 113, 120, 130].

Зокрема, М. Ю. Коденська розглядає інвестиційне забезпечення як організаційно-економічні умови, засоби, заходи та економічні взаємовідношення, що проявляються в процесі руху вартості, авансованої у капітал з метою формування, нагромадження і використання інвестиційних ресурсів для розвитку аграрно-промислового виробництва й людини – головної продуктивної сили суспільства [64].

О. О. Колесник стверджує, що інвестиційне забезпечення – це сукупність умов, ресурсів і заходів, необхідних для здійснення інвестиційного процесу [65].

Автори О. Б. Мирончук і Я. А. Шевцова пропонують трактувати поняття “інвестиційне забезпечення” як систему заходів для концентрації та реалізації інвестицій і вибору раціональних методів управління у сфері інвестування [88, 130].

В ході проведення наукового дослідження встановлено, що в економічній літературі існують різні підходи до визначення сутності категорії “інвестиційне забезпечення”, які доповнюють або заперечують одна одну. В основі цього, на нашу думку, лежить розуміння інвестиційного забезпечення з точки зору макро- чи мікрорівня. Так, М. І. Вахович вважав, що з точки зору макрорівня інвестиційне забезпечення – це сукупні дії

підприємницьких структур й органів самоврядування із залучення реальних та потенційних можливостей внутрішніх і зовнішніх інвестиційних ресурсів за стратегічними напрямками економічної діяльності господарського комплексу [23]. Автор А. А. Дискіна відзначає, що на мікрорівні під інвестиційним забезпеченням підприємства розуміють процес реалізації заходів щодо створення сукупності організаційно-економічних умов здійснення інвестиційної діяльності, формування та використання інвестиційних ресурсів та оцінювання рівня інвестиційного забезпечення з метою обґрунтування доцільності реалізації інвестиційного рішення [38].

Значна кількість науковців поняття “інвестиційне забезпечення” ототожнюють з джерелами фінансування інвестицій [66, 80, 90, 114]. На їх думку, інвестиції – це лише одна із форм фінансового забезпечення сільськогосподарського виробництва. Але по своїй суті інвестиції стосуються не лише процесу залучення і використання фінансових ресурсів, але і набувають форм технічних, технологічних, інноваційних та нематеріальних вкладів. Ринкова економіка, конкуренція, прагнення суб’єктів ринку до максимізації прибутку і вирішенню інших завдань стимулює вклади праці, грошових ресурсів, знань, матеріальних засобів у діяльність сільськогосподарських підприємств, її інноваційний розвиток.

Таким чином, на нашу думку, інвестиційне забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств – це сукупність ресурсів фінансового, матеріального, технічного, технологічного, економічного, соціального, інформаційного, інституційного, інноваційного, екологічного (природничого) характеру, спрямованих на розвиток сільськогосподарського виробництва з метою втілення “золотого правила бізнесу”, а також – низка цілей, факторів, умов, принципів, заходів та методів, необхідних для дієвого функціонування сільськогосподарських підприємств як складних економічних систем, у яких витрати цих ресурсів втілюють себе в оптимальних доходах, що націлює на виявлення резервів та ризиків економічного зростання. За [19, с. 147] функціонування будь-якої системи в

цілому здійснюється в таких процесах: а) активної постановки та реалізації свідомих цілей (цілей зростання та розвитку системи з урахуванням впливів зовнішнього середовища); б) існування умов зростання та розвитку системи (виробничих, науково-технічних, технологічних, економічних, екологічних, соціальних, інституціональних, організаційних та ін.); в) реалізації принципів, функцій, задач, методів тощо (тобто, певного механізму), котрі пов'язують цілі та умови у цій системі за допомогою управління для досягнення відповідного результату на основі певної інформації для прийняття науково обґрунтованого управлінського рішення. Управлінське рішення встановлює шляхи розв'язання проблеми та зміст організаційної роботи щодо їхньої реалізації. Механізм інвестиційного забезпечення результативного функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна підлягає удосконаленню, який висвітлено нами у підрозділі 3.2.

Інвестиції як економічна категорія мають багато спільного за різними галузями, підприємствами і проектами, але в них чимало і особливостей. Виділення особливостей тих чи інших економічних відносин має те значення, що вони дозволяють більш повно визначати їх зміст, розробляти адекватні механізми формування і використання. Багато дослідників вважають, що особливості формування і використання інвестицій в аграрному секторі економіки можна бачити в їх структурі, в ступені використання різноманіття факторів виробництва – землі, робочої сили, соціальної і виробничої інфраструктури, в наявності поряд з безпосередньою ефективністю аграрного сектора економіки потужного мультиплікативного ефекту. З огляду на велику роль в сільському господарстві природно-кліматичних умов, галузь як ніяка інша потребує значних інвестицій в основний капітал.

Як зазначає Л. Г. Шморгун, інвестиції в основний капітал, які розглядаються як валові інвестиції у складі двох компонентів (суми амортизаційних відрахувань і чистих інвестицій) мають займати основну питому вагу в загальних інвестиціях. Від співвідношення у валових інвестиціях амортизаційних відрахувань і чистих інвестицій залежить стан

розвитку економіки [133, с. 5]. Для систем на мікрорівні (сільськогосподарських підприємств) такий підхід, вважає автор, є можливим. На нашу думку, він є не тільки можливим, а і необхідним.

Говорячи про особливості інвестиційного забезпечення як засобу ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна, перш за все, необхідно вирішити питання про джерела фінансування інвестицій.

Згідно із Законом України “Про інвестиційну діяльність” джерелами інвестиційних ресурсів можуть бути: власні, позикові, залучені кошти, бюджетні інвестиційні асигнування, безоплатні та благодійні внески, пожертвування організацій, підприємств і громадян [52].

Як зазначає Б. Я. Панасюк, для високотоварного виробництва в сучасних умовах господарювання, крім внутрішніх коштів, необхідне додаткове фінансування для ефективної господарської діяльності [89]. Поділяє його думку Б. В. Погріщук, який стверджує, що в основі формування системи інвестиційного забезпечення має лежати принцип оптимального співвідношення власних та залучених коштів, які мають використовуватись з максимальним ефектом. Залучення для реалізації інноваційного проекту декількох джерел фінансування зумовлено потребою зниження його ризикованості, забезпечення розподілу відповідальності [92].

Механізм формування власних засобів сільськогосподарських підприємств складається з застосування двох фінансових потоків – прибутку і амортизаційних відрахувань. На відміну від амортизаційних відрахувань, покликаних покривати вартість спожитих основних фондів, прибуток виступає як джерело формування додаткових потоків фінансових вливань в сільськогосподарське виробництво, він покриває потреби розширеного відтворення. У цій якості прибуток не може бути замінений іншими грошовими потоками. Вважаємо, у цьому контексті слід врахувати таке: базовим процесом у виробничій системі є процес праці, який формує валовий дохід підприємства, котрий в свою чергу, формує частину створення валової

доданої вартості регіону, країни. Саме він та процес його створення потребує досконалого вивчення. Валовий дохід характеризується матеріальними і амортизаційними затратами.

Важливим джерелом інвестицій є заощадження населення і господарюючих суб'єктів, до числа яких відносяться і сільськогосподарські підприємства. Відповідно до теорії Дж. М. Кейнса, заощадження – це відстрочене споживання або та частина доходів, яка в даний час не споживається, а інвестується, вони дорівнюють різниці між доходами і особистим споживанням [60].

До власних фінансових ресурсів інвестора також належать відшкодування збитків від аварій, стихійного лиха [52]. Крім того, наприклад, Т. В. Майорова власними коштами вважає реінвестовану шляхом продажу частину основних фондів, іммобілізовану в інвестиції частину надлишків оборотних активів, довгострокові фінансові вкладання, строк погашення яких закінчується в поточному році. До боргових коштів вона відносить: інвестиційні кредити банків, емісію облігацій компанії, цільовий державний кредит, податковий інвестиційний кредит, інвестиційний лізинг [80].

На думку Ю. М. Хвесика, важливу роль в інвестиційному забезпеченні сільськогосподарських підприємств відіграє лізинг. Лізинг – це практично єдиний шлях розвитку за рахунок відновлення основних засобів. Важливо те, що він доступний малим і середнім підприємствам, для яких одержання кредитів, як правило, є проблемою. Лізинг дає змогу підприємствам нарощувати виробничий потенціал без значних одноразових витрат, а також заощаджувати засоби, насамперед, за рахунок безпроцентного кредиту [120, с. 65].

Важливим інструментом залучення інвестицій у сільськогосподарське виробництво є аграрні розписки. Відповідно до Закону України “Про аграрні розписки” від 06 листопада 2012 року [51] аграрні виробники України мають змогу для забезпечення своєї діяльності залучати кошти під заставу майбутнього врожаю. При цьому аграрні розписки можуть видаватися лише

особами, які мають право володіння чи користування зареєстрованою земельною ділянкою сільськогосподарського призначення. Розрізняють фінансові та товарні аграрні розписки. Товарними аграрними розписками користуються суб'єкти господарювання, що зацікавлені в отриманні у власність вирощеної агровиробниками сільськогосподарської продукції. З початку 2016 року сільськогосподарськими підприємствами Вінницької області оформлено 24 аграрні розписки на суму понад 48,2 млн. гривень, що свідчить про переваги використання нового методу кредитування.

До складу позикових коштів професор І. О. Бланк відносить ще таку нову форму фінансування, як селенг [12], а науковець Б. А. Колтинюк [66] – іпотеку, тобто кредит під заставу майна. До залучених фінансових коштів інвестора відносять: кошти, одержані від продажу акцій, пайові та інші внески громадян і юридичних осіб [52]. Вагому роль при цьому відіграють двосторонні зв'язки із зарубіжними інвесторами, які базуються на вигідних для обох сторін відносинах та здійснюються без залучення посередників.

Н. І. Демчук вважає, що найкращим способом розв'язання проблеми залучення коштів фізичних, а також юридичних осіб для інвестування сільського господарства є використання переваг, закладених у діяльності різних форм кредитної кооперації. Визначення та вмiле застосування даного досвіду в сучасних умовах – гарантія стабільного розвитку економіки шляхом створення конкурентного середовища в сфері банківської діяльності і здешевлення кредиту для інвесторів сільського господарства [41].

Важливе значення для прискорення інвестиційного розвитку сільськогосподарських підприємств мають програми державної підтримки. При командно-адміністративній системі домінуюче положення в сукупних інвестиціях займала держава, в умовах ринкової економіки в якості головних інвесторів виступає населення, різні господарюючі суб'єкти, і в меншій мірі держава. Основними формами державної підтримки сільськогосподарських виробників мають стати дотації, субсидії, гранти, її дольова участь в реалізації високоефективних інвестиційних проектів

сільськогосподарських підприємств. До бюджетних інвестиційних асигнувань пропонується віднести і застосовувати в практичній діяльності: державні позики та інвестиції, місцеві цільові програми, державне субсидування довгострокових інвестицій в сільське господарство.

У найзагальнішому вигляді джерела фінансування інвестицій можна представити наступним чином (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Основні джерела фінансування інвестицій*

№ з/п	Види	Джерела інвестицій
1	Власні	<ul style="list-style-type: none"> - прибуток; - амортизаційні відрахування; - грошові нагромадження і заощадження населення і господарюючих суб'єктів; - відшкодування збитків від аварій і стихійного лиха; - реінвестована шляхом продажу частина основних фондів; - іммобілізована в інвестиції частина надлишків оборотних активів; - довгострокові фінансові вкладення, строк погашення яких закінчився в поточному році;
2	Позикові	<ul style="list-style-type: none"> - інвестиційні кредити банків; - цільовий державний кредит; - емісія облігацій; - інвестиційний лізинг; - податковий кредит; - аграрні розписки; - інвестиційний селенг; - іпотечний кредит;
3	Залучені	<ul style="list-style-type: none"> - кошти, одержані від продажу акцій; - пайові та інші внески вітчизняних та іноземних юридичних чи фізичних осіб; - кошти кредитних кооперацій;
4	Бюджетні інвестиційні асигнування	<ul style="list-style-type: none"> - державні позики та інвестиції; - державні та місцеві цільові програми; - державне субсидування довгострокових інвестицій в сільське господарство; - дотації та субвенції регіонам; - одержання технічної допомоги (гранти); - дольова участь держави в реалізації високоефективних інвестиційних проектів сільськогосподарських підприємств;
5	Безоплатні	<ul style="list-style-type: none"> - благодійні внески; - пожертвування юридичних і фізичних осіб.

*Джерело: удосконалено автором у результаті досліджень.

Автор В. П. Гмирь визначає, що вкладення інвестицій в сільське господарство здійснюється, виходячи з часової тенденції, стану залучених кредитів, упровадження новітніх технологій у виробництво, реалізацію інноваційних засобів виробництва тощо. Важливу роль у тенденціях та закономірностях залучення інвестицій відіграють заощадження сільськогосподарських підприємств, їх інвестиційна активність, територіальна диференціація районів, ефективність господарювання окремого підприємства [31].

Важливою особливістю інвестування в зернове господарство є наявність значних ризиків та невизначеності, які залежать від певних факторів, що впливають на рівень показників ефективності виробництва та інвестицій в діяльності сільськогосподарських підприємств. Вони поділяються на внутрішні і зовнішні (рис. 1.8).

Зовнішні фактори передбачити важко, так як вони містять погодні умови, зміни соціально-політичної ситуації, нормативно-правової бази тощо. Внутрішні чинники ризику являють собою якісні та кількісні характеристики споживаних ресурсів, зміни в плануванні і організації діяльності сільськогосподарського підприємства тощо. Їх можна вважати більш-менш регульованими факторами ризику.

Підприємства зернової галузі при роботі в ринкових умовах несуть повну відповідальність за всі сфери своєї діяльності – виробничу, фінансову, збутову, утилізацію відходів, облік, роботу з персоналом. Тому слід брати до уваги всі види ризиків: це можуть бути фінансові, виробничі, операційні, трудові та інші. Особливе місце в їх системі посідають фінансові ризики, так як вони синтезують вплив всіх факторів, пов'язаних з отриманням, розміщенням і використанням інвестицій усіх форм.

Різноманіття факторів ризиків призводить до різноманіття і видів ризиків інвестицій, які характеризуються не тільки ефективністю, але і збитковістю, а то і прямими втратами інвестицій в цілому. Тому завдання сільськогосподарських підприємств вбачаються в тому, щоб скорочувати ці

ризиками, не допускати втрат інвестицій, для чого нами у наступних розділах запропоновані матриці. У зерновому господарстві велику роль відіграють кліматичні, погодні, територіальні відмінності, вони значно впливають на ефективність інвестицій, тому їх слід обов'язково враховувати. Як зазначають В. Б. Погріщук та В. І. Мельник, це пов'язано перш за все з широким ареалом обробки зернових культур, територіальною роз'єднаністю виробництва зерна, нестабільністю погодних умов [93, с. 37].

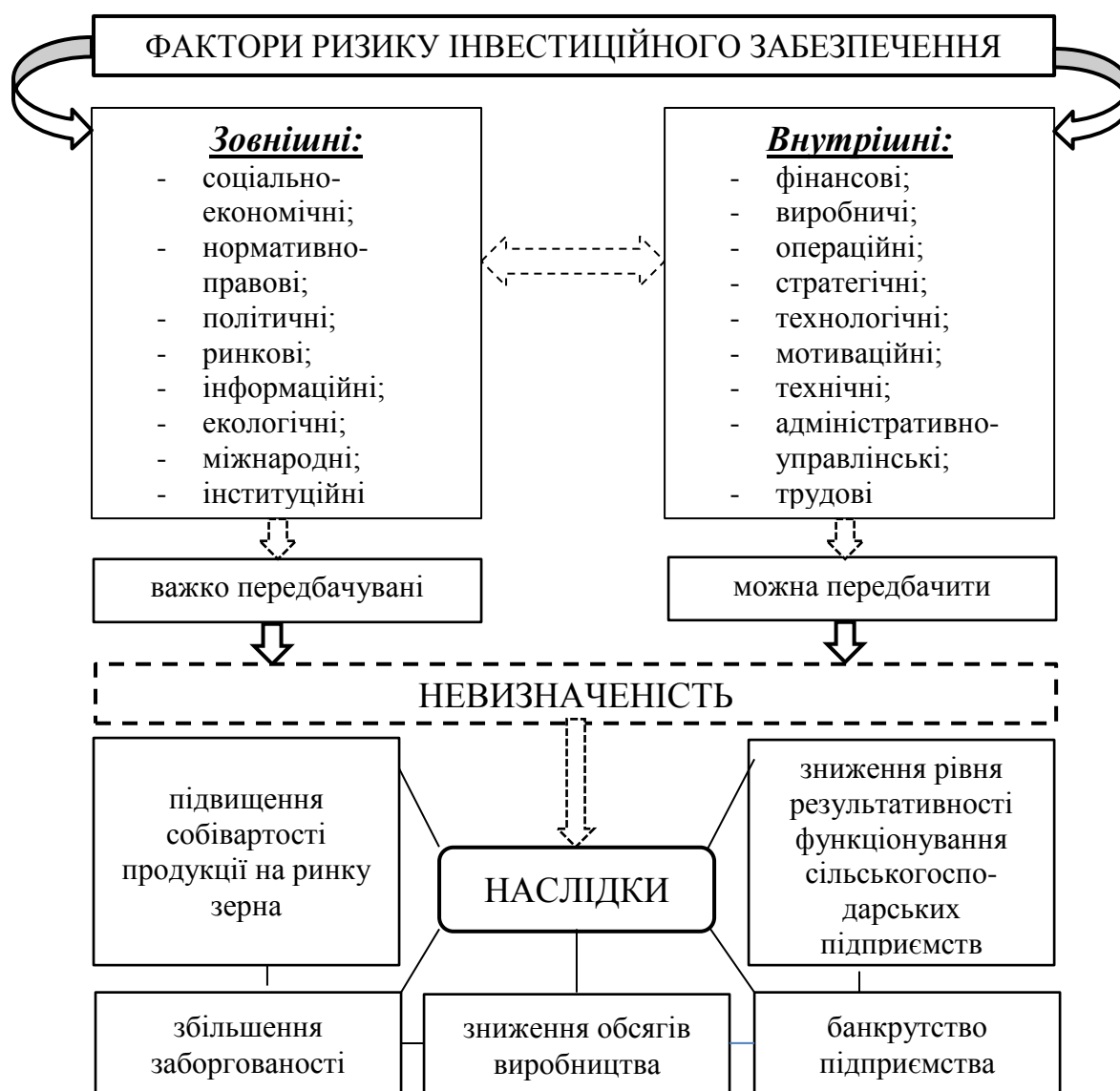

Рис. 1.8. Фактори ризику інвестиційного забезпечення на ринку зерна*

*Джерело: сформовано автором на основі експертного методу.

До особливостей інвестиційного забезпечення аграрної сфери слід

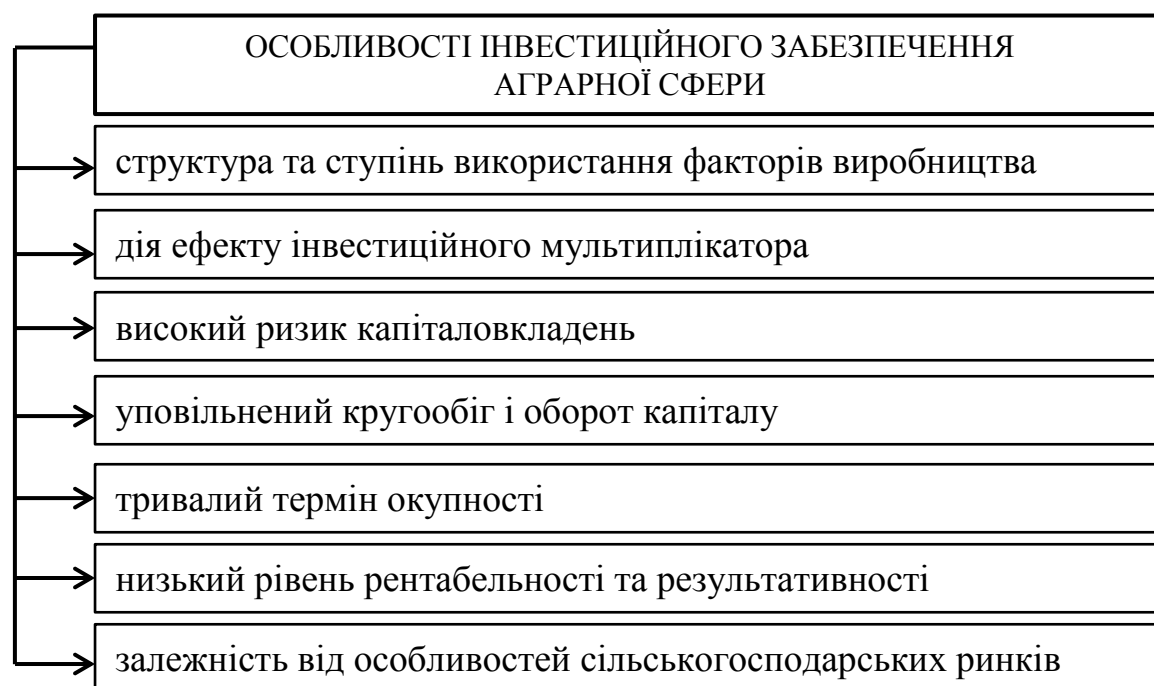
віднести і той факт, що сільськогосподарське виробництво менш ефективно в порівнянні з іншими секторами економіки; вкладений в нього капітал приносить менший прибуток на одиницю інвестиції, що робить його менш привабливим для інвесторів. Аграрний сектор поступається іншим галузям в міжгалузевій конкуренції на ринку інвестицій тому, що кругообіг і оборот капіталу тут уповільнений через великі перерви у праці, труднощі в збуті, монополізацію переробки продукції, диспаритет цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, виплати земельної ренти, сильний тиск промислових монополій.

В умовах нерегульованої ринкової економіки, при так званій вільній конкуренції, ціни в монополізованому секторі промисловості ростуть значно швидше, ніж в аграрному секторі, що створює нездоланний для сільськогосподарського виробництва диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію і ресурси, необхідні для аграрного виробництва; значна частина створюваної в ньому вартості переходить у “кишеню” промислових і торгових монополій. Тому аграрний сектор у цих умовах не в змозі на рівних з промисловістю, торгівлею, банками брати участь в міжгалузевій конкуренції за вітчизняні інвестиції. Те ж саме можна сказати і щодо конкуренції за іноземний капітал.

До особливостей інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки слід віднести і те, що вона найтіснішим чином пов’язана з особливостями сільськогосподарських ринків. Ринок зерна характеризується як ринок з досконалою конкуренцією, втім це не так. Ці ринки зазвичай збалансовані, але при збільшенні попиту на сільськогосподарську продукцію вони не можуть швидко відреагувати на підвищення цін і збільшити пропозицію продукції. Це пов’язано з обмеженістю сільськогосподарських угідь.

Отже, інвестиції в аграрне виробництво мають свої особливості (рис. 1.9); інвестиційна діяльність залежить не тільки від стану розвитку галузі, а й від впливу фінансових механізмів на життєво важливі параметри

функціонування виробництва.

*Рис. 1.9. Особливості інвестиційного забезпечення аграрної сфери**

**Джерело: сформовано автором в результаті досліджень.*

За цих умов інвестиції в аграрний сектор економіки вимагають додаткових умов, зокрема і державної підтримки. У 2014 році частка державних інвестицій в Україні у загальному обсязі видатків становила менше 4%, що вдвічі менше за середнє значення в інших європейських країнах.

Основним нормативним актом щодо регулювання інвестиційної діяльності є Закон України “Про інвестиційну діяльність”, прийнятий 18 вересня 1991 року. Згідно зазначеного Закону [52], на прями інвестиційної діяльності, за якими надається державна підтримка, визначаються програмними документами, затвердженими в установленому законодавством порядку і передбачає участь держави у розробленні та/або реалізації інвестиційних проектів. Державна підтримка надається виключно після державної реєстрації проектних (інвестиційних) пропозицій або інвестиційних проектів, їх відбір здійснюється на конкурсній основі на підставі експертних висновків за результатами проведення експертної оцінки

їх економічної ефективності. Діюча система надання такої підтримки є досить заплутаною, внаслідок чого багато підприємств не мають можливості її отримати [28, с.156].

Державне регулювання інвестиційної діяльності здійснюється в таких формах: пряме управління державними інвестиціями; регулювання умов інвестиційної діяльності; контроль за здійсненням усіма інвесторами та учасниками інвестиційної діяльності [52].

За автором М. М. Чернухою державне пряме регулювання інвестиційних процесів містить: прогнозування і планування обсягу державних інвестицій; визначення умов і виконання конкретних дій щодо державного інвестування; розміщення державних замовлень та контроль за їх виконанням [126].

Ми поділяємо думку О. Д. Вовчак [25] та О. П. Савіцької [104] щодо регулювання умов здійснення інвестиційної діяльності, котра ґрунтується на організаційно-правових, економічних та грошово-кредитних методах, але доповнимо їх інституціональними і соціальними методами (додаток В). Як стверджує О. Г. Шпикуляк, інституціоналізм є швидкозростаючим напрямом наукової думки, що пропонується як методологічна база досліджень у багатьох галузях наукового пошуку [135].

Однак діючі інструменти державного регулювання є недостатньо ефективними, що проявляється в диспаритеті цін між продукцією сільського господарства та інших галузей економіки, надмірному податковому тискові на інвесторів, відсутності гарантій захисту іноземного капіталу, слабкій державній підтримці інноваційної діяльності тощо. Окрім цього, відсутня методика оцінювання впливу державної підтримки на конкуренцію.

На нашу думку, для підвищення ефективності інвестування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна слід вжити наступних заходів:

- визначати ефективність інвестиційного проекту за попередніми розрахунками відповідних показників (терміну проекту, його

- окупності тощо);
- створювати сприятливий інвестиційний клімат за рахунок врегулювання законодавчої бази, що визначає умови реалізації інвестиційних проектів;
 - надавати сільськогосподарським підприємствам кредит для підтримки інвестиційних проектів на пільгових умовах;
 - розширювати кредитування інвестиційних проектів за рахунок лізингових, іпотечних та інших операцій, у тому числі застосовувати аграрні розписки як інструмент кредитування;
 - надавати податкові пільги товаровиробникам, що ведуть діяльність із використанням інноваційних технологій або виробляють інноваційні продукти;
 - задіяти механізм співфінансування державних та приватних інвесторів з урахуванням зарубіжного досвіду;
 - впроваджувати інновації, застосовувати новітні технології, техніку, прогресивні форми управління;
 - використовувати потенціал існуючих інституцій на ринку зерна;
 - надавати інформаційно-консультативні послуги виробникам у сфері реалізації інвестиційних проектів;
 - створити належну систему управління державними інвестиціями.

Реалізація перелічених вище та інших заходів уможлиблює прискорення темпів виходу сільськогосподарських підприємств з інвестиційної кризи та сприятиме результативному функціонуванню ринку зерна. Ринок вимагає від його учасників суперництва, конкуренції як інституції (сукупності правил і норм, які опосередковують змагання виробників і споживачів), навколо якої формуються параметри розвитку ринку з урахуванням його відповідного інвестиційного забезпечення. Важливим економічним інститутом ринку, інструментом перерозподілу вартостей є ціна. У цьому контексті інституціональні зміни в ціноутворенні мають суттєвий вплив на розвиток економічних відносин. Так, на нашу

думку, доречно згадати про метрологію як науку про вимірювання, методи та засоби забезпечення їх єдності та способи досягнення потрібної точності. За Г. І. Башняниним метрологія є загальною теорією вимірювання і надточною теорією в економічній науці [8]. Одним із науково-технічних аспектів змісту метрології є пошук еталону. Основними питаннями метрології є такі:

- як отримати інформацію про об'єкт дослідження?
- які засоби застосовувати при цьому?
- які для цього існують методи?
- як оцінити якість цього вимірювання?

Для цього залучається, зокрема, економіко-математичне моделювання.

У контексті удосконалення інвестиційної політики сільськогосподарських підприємств на ринку зерна не потребують невілювання існуючі у ній методики. Метрологічний підхід сприятиме релевантному оцінюванню різних стадій процесу інвестування, зокрема, оцінюванню інвестиційної діяльності та її відповідності обраній інвестиційній стратегії, управлінню інвестиціями та інвестиційним забезпеченням тощо, що потребує удосконалення нормативно-правової бази.

1.3. Методичні підходи до формування інвестиційного забезпечення функціонування підприємств сільського господарства на ринку зерна

Активізація інвестиційної діяльності в аграрному регіоні є визначальним чинником його розвитку. Тому, на нашу думку, потрібно оцінювати інвестиційну спроможність як регіону, що найбільше спеціалізується у агропромисловій галузі, так і сільськогосподарського підприємства окремо.

Дослідженню загальнонаукових аспектів аналізу інвестиційної діяльності присвячена низка праць, зокрема таких вітчизняних та зарубіжних учених як: А. О. Касич [58, 59], А. Г. Семенова [107], І. Б. Скворцова,

Л. Н. Федулової, Х. Я. Яремик [109] та інших, однак цілісних методик щодо інвестиційного забезпечення нині не існує. Разом з тим існуючим методикам притаманною є ціла низка методологічних упущень, що мають наслідком недостатню достовірність одержуваних результатів.

На думку А. О. Касич, основним підходом до аналізу інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств за сучасних умов слід обрати балансовий підхід, який визначає, що потреба підприємства в інвестиційних ресурсах повинна бути адекватною можливостям їх забезпечення. Застосування балансового методу та співставлення реальних потреб та існуючих можливостей дасть можливість керівництву та власникам підприємств у повній мірі оцінити нагальність проблеми активізації інвестиційної діяльності та можливості здійснення відповідних заходів за рахунок різноманітних джерел [58].

Комплексний аналіз інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств запропоновано проводити у вигляді наступних етапів (рис. 1.10).

При дослідженні використовуватимемо моделі Буреннікової-Ярмоленка складових частин результативності (масштабності та ефективності) будь-якого процесу та методика застосування відповідних показників як індикаторів його дієвості [142]. Такий підхід суттєво відрізняється від підходів тих авторів, які ототожнюють поняття ефективності та результативності, або, вирізняючи ці поняття, при розгляді дієвості використовують показник економічної ефективності, не обчислюючи показник результативності.

Показники складових результативності будь-якого процесу [142], зокрема економічного [95, 139], запропоновані в цих та інших роботах зазначених авторів, є складовою частиною механізму регулювання цього процесу ([96, с. 95; 95, с. 82, 92], додаток Д).

Особлива значимість цих показників "...полягає в тому, що вони є універсальними (у тому розумінні, що їх можна використати для будь-яких економічних процесів), наскрізними (їх можна застосовувати на будь-якому

рівні господарювання) та порівнювальними (можна порівнювати господарюючі системи різних рівнів, оскільки показники розраховуються за єдиною методикою)” [95, с. 356].

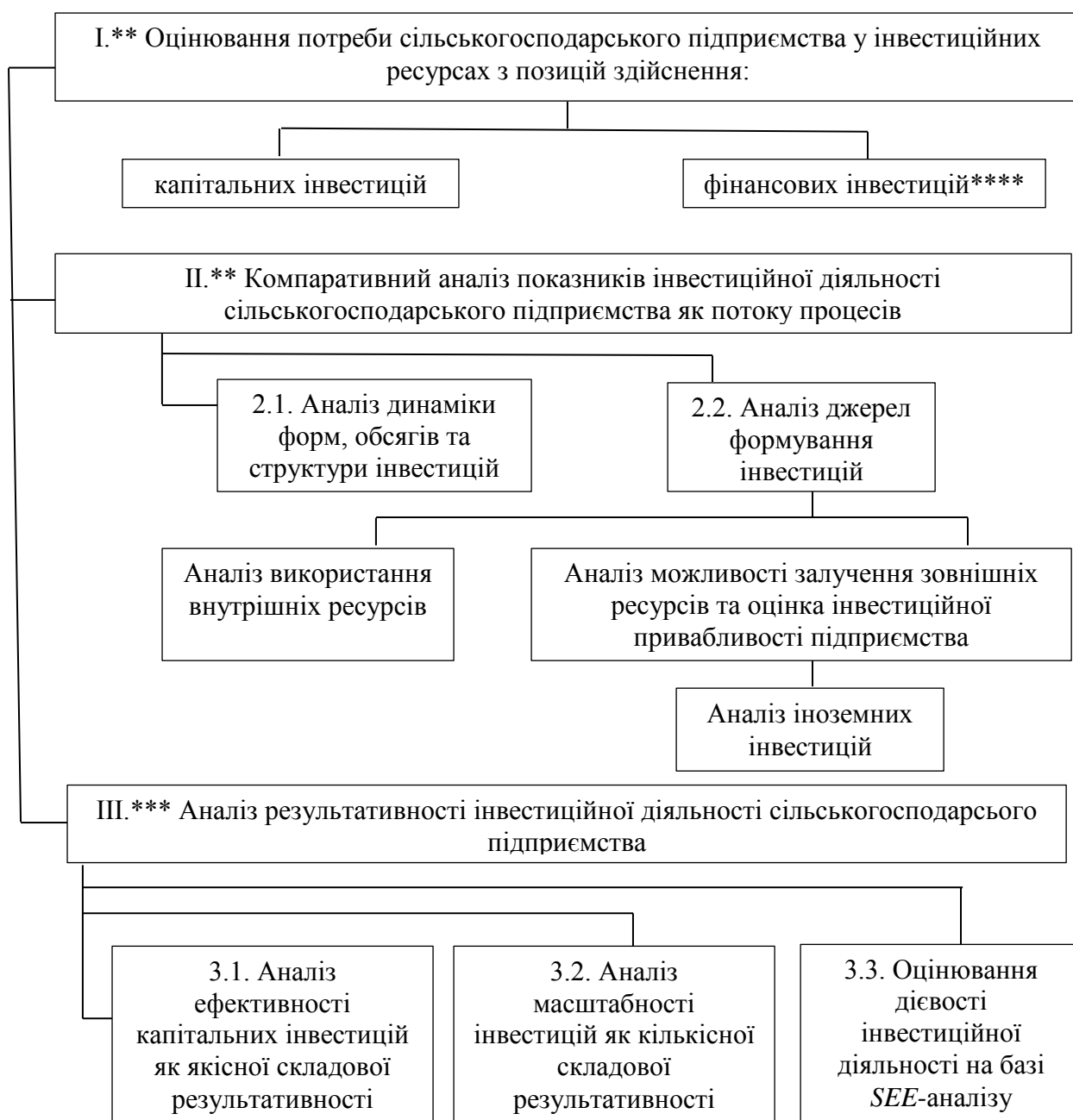

Рис. 1.10. Алгоритм (імітаційна модель) визначення результативності інвестиційної діяльності сільськогосподарського підприємства*

*Джерело: узагальнено і доповнено автором на основі опрацювання літературних джерел [19, 20, 59 та інші]; **використовуємо традиційні показники; ***запропоновані автором показники; ****не враховуємо у алгоритмі у зв'язку із тим, що вони не є об'єктом дослідження.

При дослідженні процесу авторами Буренніковою-Ярмоленко використовувались такі рівняння зміни його результативності:

$$J_R = J_K \cdot J_E = J_K \cdot J_{V/Z} = J_G \cdot J_{1+V/Z}; \quad (1.1)$$

$$J_R = J_G \cdot J_{1+Z/V} \cdot J_{G/Z} \cdot J_{V/G} = J_G \cdot J_{1+Z/V} \cdot J_{G/Z} \cdot J_{1+Z/G}, \quad (1.2)$$

де індекси J_R , J_K , J_E та інші є індексами зміни певних показників як відношень відповідних показників до базисних. У цих формулах: V – показник загального продукту процесу; Z – показник його продукту як затрат; $G = (V - Z)$ – показник продукту як користі процесу; $K = G + Z \cdot G/V$ – показник його масштабного продукту; $E = V/Z$ – показник ефективності процесу як відношення показників загального продукту V і продукту як затрат Z ; $R = K \cdot E = K \cdot V/Z = G \left(1 + \frac{V}{Z} \right)$ є показником результативності процесу (детальніше – в роботах [19, 20, 95, 139, 140, 141, 142] та інших).

Застосування *SEE*-аналізу за [19] ґрунтується на певному механізмові, який детальніше описаний нами у розділі 3.

Оцінювання потреби підприємства в інвестиційних ресурсах доцільно проводити в розрізі капітальних та фінансових інвестицій. Зокрема, аналіз динаміки загальних обсягів інвестицій за А. О. Касич доцільно проводити з позицій визначення типу відтворювальних процесів, що дасть можливість оцінити достатність загального обсягу здійснених інвестицій та порівняти з економічно необхідними. Для цього можна використати коефіцієнт відтворення (K_v), який розраховують як відношення загального обсягу інвестицій (I) в основні засоби та суми нарахованої за відповідний період амортизації (Am):

$$K_v = I / Am. \quad (1.3)$$

Оскільки розрізняють три типи відтворення, розрахований коефіцієнт може мати наступні значення, які відповідатимуть: звуженому типу відтворення – $K_v < 1$ (здійснені інвестиції не забезпечують відшкодування нарахованої амортизації); простому типу відтворення – $K_v = 1$ (здійснені інвестиції дорівнюють сумі амортизації); розширеному відтворенню – $K_v > 1$

(інвестиції забезпечили не лише відшкодування амортизації за спрацювання обладнання, а й свідчать про розширення масштабів виробництва) [59].

За сучасних умов доцільно, на думку А. О. Касич, провести більш детальний аналіз потенціалу активізації інвестиційної діяльності за рахунок власних ресурсів, якими є прибуток та амортизація. Відповідно рівень використання доступного інвестиційного ресурсу ($P_{\text{екине.}}$) складає:

$$P_{\text{екине.}} = \frac{I_{\text{нзн.}}}{\Pi_{\text{нзн.ине.}} + A_{\text{м}}} \times 100, \% \quad (1.4)$$

де $I_{\text{нзн.}}$ – здійснені підприємством капітальні інвестиції, грн;

$\Pi_{\text{нзн.ине.}}$ – прибуток підприємства, спрямований на капітальні інвестиції, грн; $A_{\text{м}}$ – сума нарахованої амортизації, грн.

Сума здійснених інвестицій повинна перевищувати суму нарахованої амортизації на величину чистого прибутку, який підприємство спрямовує на інвестиції [59].

Для визначення рівня перспективної інвестиційної привабливості виробничої системи з урахуванням інноваційності здійснюваних інвестицій А. О. Касич пропонує розраховувати індекс інвестиційної активності (IIA) за наступною формулою:

$$IIA = \frac{e_{\text{inv}}}{n} \times \sum_{j=1}^n y_j \quad (1.5)$$

де e_{inv} – ваговий коефіцієнт групи показників інвестиційної складової;

y_j – показники, що характеризують рівень інвестиційної привабливості;

n – кількість показників, що беруть для аналізу інвестиційної складової індексу.

У процесі розрахунку показників, що характеризують рівень інвестиційної привабливості, А. О. Касич рекомендує застосувати процедуру нормалізації критеріїв, тобто приведення їх до безрозмірних величин. Використовує вона при цьому наступні формули:

$$x_i = \frac{\sqrt{x_{ik0}} - \sqrt{\text{MIN}(\forall x_{ik})}}{\sqrt{\text{MAX}(\forall x_{ik})} - \sqrt{\text{MIN}(\forall x_{ik})}} x_i = \frac{\sqrt{x_{ik0}} - \sqrt{\text{MIN}(\forall x_{ik})}}{\sqrt{\text{MAX}(\forall x_{ik})} - \sqrt{\text{MIN}(\forall x_{ik})}} \quad (1.6)$$

де x_{ik} – значення i -того показника інвестиційної привабливості досліджуваного підприємства;

$MIN(\forall x_{ik}), MAX(\forall x_{ik})$ – мінімальне та максимальне значення i -того показника інвестиційної привабливості k -того підприємства;

$MIN(\forall y_{jk}), MAX(\forall y_{jk})$ – мінімальне та максимальне значення j -того показника інвестиційної привабливості k -того підприємства;

k – кількість підприємств (k^o – досліджуване підприємство).

Інвестиційно-привабливим, як вважає О. А. Касич, є те підприємство, яке має реальні можливості забезпечувати інвестиційні потреби свого розвитку: чи за рахунок внутрішніх джерел (прибутку, амортизації), чи за рахунок зовнішніх джерел (кредити, стратегічні чи портфельні інвестиції) [58, 59].

Інвестиційна діяльність є умовою та наслідком результативності функціонування підприємства. Ефективність капітальних і фінансових інвестицій розглядаються як складові результативності інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Це означає, що аналіз результативності інвестиційної діяльності розглядається у ланцюгу: оцінка інвестиційних проектів – аналіз ефективності інвестицій – оцінювання результативності інвестиційної діяльності.

Загальновідомим методичним підходом оцінки ефективності інвестицій є методика ЮНІДО [148, с. 12] (англ. UNIDO – United Nations Industrial Development Organization) – спеціальна установа ООН, створена у 1966 р., мета якої полягає у сприянні промисловому розвитку та прискореній індустріалізації країн, що розвиваються, шляхом мобілізації національних і міжнародних ресурсів).

Згідно з цією методикою виділяють наступні види ефективності інвестиційних проектів [148]:

- 1) ефективність проекту в цілому, у тому числі:
 - суспільна (соціально-економічна) або народногосподарська;
 - комерційна;

2) ефективність участі в проекті, у тому числі:

- для підприємств;
- для акціонерів;
- для структур більш високого рівня (регіональна, галузева, бюджетна).

По відношенню до підприємства, в межах якого реалізується інноваційний проект, на думку Л. Н. Федулової, вказані види ефективності можна підрозділити на зовнішню і внутрішньогосподарчу ефективність. Зокрема, цим підходом можна обмежитися також у випадках, якщо упроваджується технологічна інновація локального рівня, що не має істотного соціального, регіонального або бюджетного значення [118].

Відповідно до нашої тематики основну увагу в роботі буде приділено не тільки ефективності інноваційної діяльності, а й її результативності.

На сучасному етапі, на думку А. Г. Семенова та С. А. Король, за стандартами методики ЮНІДО для оцінки інвестиційної спроможності слід використовувати такі складові [107, с. 155]:

- строк окупності (*PP*);
- розрахункова норма прибутку на капітал або облікова прибутковість (*ARR*);
- чистий приведений (дисконтований) ефект (*NPV*);
- внутрішня норма дохідності (*IRR*);
- модифікована внутрішня прибутковість прибутковості (*MIRR*);
- індекс рентабельності (*RI*) (додаток Е).

Питання, які пов'язані з обґрунтуванням ефективності інвестиційних проектів, як стверджують І. Б. Скворцова та Х. Я. Яремик, були, є і будуть актуальними в економічній теорії, оскільки при вкладанні коштів в інвестиційний проект завжди існують ризики в їх ефективності (доцільності). На їх думку, дану проблему можна вирішити, здійснюючи двоетапне дослідження: на першому етапі проводиться дослідження привабливості регіону і виду діяльності (галузі), а на другому – безпосередньо інвестиційного проекту [109, с. 6].

У реальних умовах процес оцінки ефективності інвестиційних проектів заключається визначенням життєвого циклу продукції.

Ми погоджуємось із І. Б. Скворцовим та Х. Я. Яремик, які зазначають: на перший погляд здається, що обґрунтувати ефективність життєвого циклу товару не складно, оскільки цей цикл складається із трьох частин підйому, сталого випуску і спаду, які можна досліджувати відокремлено. Але формул, за якими можна розраховувати нерівномірні грошові потоки, в економічній теорії існує не так багато.

Найбільш відомою є так звана модель Гордона, яку найчастіше застосовують для визначення ринкової вартості підприємства (рівня капіталізації) або вартості акцій:

$$K_k = P_0 * \frac{1 + \alpha}{E - \alpha}, \quad (1.7)$$

де K_k – ринкова вартість капіталу підприємства (вартість акцій);

P_0 – початкова (гранична) величина річного прибутку або остання сума виплачених дивідендів (у загальному випадку грошового потоку);

E – ставка дисконтування (приведення);

α – відсоток щорічного приросту грошового потоку.

Модель Гордона має такий основний недолік – вираз (1.7) є вірний тільки тоді, коли грошовий потік зростає до нескінченності як показникова функція ($y = ax$) [109, с. 7].

Грошовий потік, який є базовим для виразу (1.7), відповідає такій послідовності (табл. 1.2 перший стовпчик).

Для здійснення переходу від обсягів виготовленої продукції (наданих послуг) до грошового потоку (прибутку) І. Б. Скворцовим і Х. Я. Яремик [109, с. 9] пропонується такий вираз:

$$P_{np} = \frac{R}{1 + R} * P_{жцт}, \quad (1.8)$$

де R – рівень рентабельності продукції (послуг) в частках одиниць.

Для визначення ефективності такого життєвого циклу товару необхідно грошові потоки цих трьох етапів привести (дисконтувати) до початкового

моменту. Математична складність такого приведення полягає в тому, що виникає необхідність приводити показники зростаючої (I етап) і спадаючої (II етап) арифметичні прогресії за допомогою ряду, який утворюється показниками геометричної прогресії.

Таблиця 1.2

Математичні вирази базового і приведенного грошових потоків [109, с. 7]

Базовий грошовий потік	Приведений грошовий потік
$\Pi_1 = \Pi_0 * (1 + \alpha)$	$\Pi_1 = \Pi_0 * \left(\frac{1 + \alpha}{1 + E}\right)^1$
$\Pi_2 = \Pi_1 * (1 + \alpha) = \Pi_0 * (1 + \alpha)^2$	$\Pi_2 = \Pi_0 * \left(\frac{1 + \alpha}{1 + E}\right)^2$
...	...
$\Pi_n = \Pi_0 * (1 + \alpha)^n$	$\Pi_n = \Pi_0 * \left(\frac{1 + \alpha}{1 + E}\right)^n$

Для цього І. Б. Скворцовим і Х. Я. Яремик [109, с. 9] пропонується така формула для визначення суми n членів зростаючого (зі знаком плюс) і спадаючого (зі знаком мінус) грошового потоку:

$$S_{\text{ноч}}^n = \Pi_1 * \frac{q^n - 1}{q^n * (q - 1)} \pm \frac{\alpha}{q^n * (q - 1)} * \left(\frac{q^n - 1}{q - 1} - n\right), \quad (1.9)$$

де Π_1 – грошовий потік в кінці першого року;

α – відсоток приросту грошового потоку (арифметичної прогресії);

q – коефіцієнт приведення, який відповідає виразу.

$$q = 1 + E_d, \quad (1.10)$$

де E_d – ставка дисконту.

Приведене значення i -го грошового потоку визначається за виразом:

$$\Pi_{np}^i = \frac{\Pi_1}{q^i}. \quad (1.11)$$

Якщо ці значення просумувати, то можна визначити чисту теперішню вартість цих грошових потоків. Коли сума планових періодів незначна, то можна сумувати окремі етапи. Проте, якщо приведення здійснювати

поквартально або щомісяця, то значно простіше користуватись формулою (1.9).

Запропонований І. Б. Скворцовим і Х. Я. Яремик [109, с. 9] метод приведення зростаючих і спадаючих грошових потоків значно покращує обґрунтованість прийнятого інвестиційного рішення, оскільки більш реально відтворює грошові потоки і дає змогу здійснювати їх приведення (дисконтування). Але, як бачимо, існуючі підходи і показники стосуються, в основному, інвестиційних проектів і не окреслюють підходів до інвестиційного забезпечення.

Ми поділяємо думку Т. Г. Рзаєвої і Ю. А. Демчук, що ефективність являє собою комплексну проміжну (кінцеву) якісну характеристику, що представляє собою співвідношення результатів і витрат, у розрізі ресурсів, видів продукції, видів діяльності, що обумовлює результативність діяльності підприємства в цілому [99, с. 53].

Метрологія аналізу проблем ефективності функціонування виробничих систем повинна спиратися на свою загальнометодологічну основу – на відповідну загальну формулу ефективності:

$$E_e = \frac{\sum_{i=1}^n R_i \cdot P_j}{\sum_{j=1}^m C_j \cdot P_j}, \quad (1.12)$$

E_e – економічна ефективність;

R_i – результати виробництва ($i = 1 \dots n$, де n – обсяг виготовленої продукції);

C_j – витрати виробництва ($j = 1 \dots m$, де m – обсяг витрачених ресурсів);

P_j – ціни (базові, фактичні чи потенційні).

Оцінювання результативності інвестиційної діяльності досліджується за комплексним підходом, який передбачає оцінку показників і виявлення факторів, які суттєво впливають на характер пізнання конкретного об'єкту дослідження (ринку зерна регіону).

Основними кількісними показниками, що можуть відобразити

результати діяльності підприємства, як зазначають Т. Г. Рзаєва і Ю. А. Демчук, можуть бути: проміжні та кінцеві показники доходів, витрат та фінансових результатів в розрізі видів діяльності господарюючого суб'єкта. Вагомими якісними показниками можуть бути показники рентабельності у розрізі показників ефективності використання у розрізі видів ресурсів, видів продукції, видів діяльності. Для оцінки рівня розвитку та результативності діяльності підприємства можливі різновиди співвідношення показників фінансової звітності підприємства, які представлені певними варіантами, що розкриваються “золотим правилом економіки” (темпи зростання показників доходів, витрат та фінансових результатів) [99, с. 55].

Як зазначає А. Г. Мазур та його співавтори, важливо також визначити споживацький потенціал ринку зерна, показник насичення ринку зерна та місткість споживчого ринку.

Споживацький потенціал ринку зерна характеризується його ємністю:

$$Q = \sum (K_x \times B_x \times E_j) + R - A, \quad (1.13)$$

де Q – потенціал ринку, тобто кількість зерна, яка може бути куплена в певний період; K_x – кількість споживачів; B_x – рівень, або норматив, споживання в базовому періоді; E_j – коефіцієнт еластичності по ціні і доходу; R – обсяги страхового резерву; A – альтернативні ринку форми задоволення потреб (самозабезпечення).

Показник його насичення показує ступінь забезпечення споживачів зерном і розраховується за такою формулою:

$$P = T_n + B + Z - F - T_k, \quad (1.14)$$

де P – насичення ринку зерном; T_n – запаси продукції на початок року; B – виробництво продукції; Z – імпортери; F – експортери; T_k – запаси продукції на кінець року.

Місткість регіонального споживчого ринку можна визначити за формулою:

$$M = Z_{II}^B + O + I + H - E - Z_K^B, \quad (1.15)$$

де O – обсяг виробництва; Z_{II}^B , Z_K^B – запаси на складах підприємств виробників відповідно на початок і кінець періоду; E – експорт; I – імпорт; H – надходження, крім виробництва та імпорту (наприклад, особисте підсобне господарство) [78, с. 52].

За ствердженням А. Г. Мазура, О. А. Поліщук, О. С. Колесова система зведених показників ефективності функціонування ринку містить такі підсистеми: узагальнюючі показники ефективності; показники ефективності витрат живої праці; показники ефективності минулої праці; показники ефективності інвестицій у сферу товарного обігу.

Ефективність поточних витрат (зіставлення результату і сукупності витрат живої й уречевленої праці) визначається як відношення товарообігу (включаючи продаж послуг) до обсягу сукупних витрат живої та уречевленої праці, пов'язаних із процесом товарного обігу:

$$E\Phi_{(z)} = \frac{O}{PC + \Phi ОП + A + B}, \quad (1.16)$$

де O – товарообіг; PC – проміжне споживання; $\Phi ОП$ – фонд оплати праці; A – амортизація основних засобів; B – втрати у сфері товарного обігу.

Ефективність ринкових процесів відбиває також відношення валової доданої вартості (ВДВ) до обсягу сукупних витрат:

$$E\Phi = \frac{ВДВ}{PC + \Phi ОП + A + B}. \quad (1.17)$$

Ефективність ресурсів соціально-економічного потенціалу сфери товарного обігу оцінюється шляхом зіставлення результату із сукупним обсягом матеріальних і трудових ресурсів:

$$E\Phi_{(r)} = \frac{O}{Z_{oc} + Z_{ob} + Z + T}, \quad (1.18)$$

де Z_{oc} і Z_{ob} – відповідно основні й оборотні засоби; Z – обсяг товарних запасів; T – середньорічний обсяг трудових ресурсів у сфері товарного обігу та їхня ринкова вартість [78, с. 55].

Ці показники відбивають ефективність використання витрат і ресурсів у

ринковому процесі. Вони дають можливість визначити витрати суспільства на реалізацію одиниці валового внутрішнього продукту, а також обсяг валової доданої вартості, отриманий від кожної одиниці живої чи уречевленої праці, від одиниці матеріальних і трудових ресурсів сфери товарного обігу [78, с. 76].

Одним із основних показників ефекту функціонування регіонального ринку споживчих товарів А. Г. Мазур та його співавтори пропонують використовувати показник товарообігу, що відповідає грошовому виторгу за продані товари. Багаторазовий перепродаж товарів є характерним для ринкових відносин, він збільшує вартість товару та впливає на ціну. Однак це реальний показник ефекту функціонування ринку, обумовлений ринковими взаємозв'язками. У той же час вивчення ефективності ринкових процесів повинне спиратися на характеристику руху реальної товарної маси. Тому доцільно використовувати як показник кінцевого результату ринкового процесу чистий товарообіг. Тоді узагальнюючі показники ефективності використання витрат і ресурсів набудуть вигляду:

$$E\Phi_{(z)} = \frac{O_u}{PC + \Phi OP + A + B} \quad (1.19)$$

$$E\Phi_{(r)} = \frac{O_u}{Z_{oc} + Z_{ob} + Z + T} \quad (1.20)$$

Погоджуємось з А. Г. Мазуром, О. А. Поліщук та О. С. Колесовим, що аналіз ефективності ринкової діяльності ставить за мету оцінку її рівня, виявлення тенденцій і пропорцій розвитку, характеристику інтенсивності чи екстенсивності цього процесу, визначення частки прибутку сфери товарного обігу у валовому внутрішньому продукті тощо. Важливо визначити ступінь залежності результатів від витрат і ресурсів [78, с. 57].

На мікрорівні доцільно визначати, на скільки зміниться валовий дохід в результаті початкових інвестицій, на нашу думку, за допомогою мультиплікатора. Початкові інвестиції породжують приріст валового доходу, оскільки лише частково підуть на збереження, частина буде витрачена (спожита), внаслідок чого відбудеться новий приріст доходу, але знову

менший через відкладення заощаджень і так далі, що потребує відповідних розрахунків.

Окрім цього, пропонуємо використовувати коефіцієнт еластичності, який вказує на відносну зміну одного економічного показника за одиничної відносної зміни іншого показника, його детермінанта; це є відношенням відсоткової зміни одного показника (функції, %) до відсоткової зміни іншого показника (аргументу, %):

$$E_x(y) = (\Delta Y / Y) / (\Delta X / X), \quad (1.21)$$

де $E_x(y)$ — коефіцієнт еластичності;

ΔY – зміна функції $Y=f(X)$;

ΔX – зміна аргументу X .

Для нашого випадку, потребує обчислення, наприклад, коефіцієнт еластичності результативності від масштабності (на основі загальносередніх значень) для процесу впливу факторного показника капітальних інвестицій на результуючий показник валового доходу за мінусом капітальних інвестицій підприємств у порівнянні з загальносередніми значеннями (ЗСЗ) показників цих підприємств (у даному випадку результативність є функцією, а масштабність є аргументом); коефіцієнт еластичності результативності по ефективності тощо.

Еластичність вкаже на рівень реагування економічних показників один на одного.

На нашу думку, застосування вказаної системи показників дасть можливість здійснювати системний і комплексний аналіз інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств на ринку зерна.

Висновки до розділу 1

Проведене у першому розділі дослідження теоретичних і методичних підходів інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств на ринку зерна дозволяє сформулювати такі висновки.

1. Ринок зерна – це основа розвитку аграрної галузі економіки. Його можна розглядати як складну, динамічну, стохастичну, кібернетичну (тобто з управлінням) систему товарно-грошових відносин, котрі виникають між його суб'єктами в процесі виробництва, зберігання, обміну і використання зерна на засадах вільної конкуренції, безперешкодного вибору напрямів його продажу, державного контролю за його якістю тощо. Ринок вимагає від його учасників суперництва, конкуренції як інституції (сукупності правил і норм, які опосередковують змагання виробників і споживачів), навколо якої формуються параметри розвитку ринку з урахуванням його відповідного інвестиційного забезпечення. Важливим економічним інститутом ринку, інструментом перерозподілу вартостей є ціна і у цьому контексті інституціональні зміни в ціноутворенні мають суттєвий вплив на розвиток економічних відносин.

2. Ринок зерна є такою складною системою обмінних, товарно-грошових та інституційних відносин, котра передбачає формування оптимальних виробничо-господарських зв'язків між суб'єктами ринку, окремими зонами й регіонами, які не тільки сприяють, а й забезпечують виконання “золотого правила бізнесу” (отримання прибутку). Обґрунтовано, що ринок зерна інтегрує та визначає правила співдії законодавчих положень, виробничих, фінансових, транспортних, торгових, митних й інших структур. Система нормативно-правових, організаційних, технологічних, інституційних, економічних, екологічних, соціальних та інших заходів впливу на виробництво, розподіл, обмін, виробництво, споживання та переробку зерна, утворює механізм функціонування ринку зерна.

3. Сучасний внутрішній ринок зерна характеризується, з одного боку, відносно високою насиченістю, яка майже відповідає платоспроможному попиту населення та рівню розвитку тваринництва, порівняно високим рівнем фізичної і економічної доступності хлібопродуктів і зернофуражу, а з іншого боку – не досить розвиненою інфраструктурою, високим коливанням сезонних цін на зерно, наявністю монопольних структур, зайвої кількості

посередників і значними ціновими диспропорціями на зерно і промислову продукцію.

4. Організаційно-економічні особливості інвестування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна містять структуру та ступінь використання факторів виробництва – землі, робочої сили, соціальної і виробничої інфраструктури, наявність поряд з безпосередньою ефективністю аграрного сектора економіки потужного мультиплікативного ефекту (мультиплікатора), а також високий ризик капіталовкладень, уповільнений оборот капіталу, низький рівень рентабельності та результативності, залежність від особливостей ринку зерна та ін. Виокремлення особливостей тих чи інших економічних відносин сприяє розробці адекватних механізмів формування і використання цих відносин.

5. Запропоновано трактувати інвестиційне забезпечення дієвого функціонування сільськогосподарських підприємств як сукупність ресурсів фінансового, матеріального, технічного, технологічного, економічного, соціального, інформаційного, інституційного, інноваційного, екологічного (природничого) характеру, спрямованих на розвиток сільськогосподарського виробництва з метою втілення “золотого правила бізнесу”, а також як низку цілей, факторів, умов, принципів, заходів та методів, необхідних для дієвого функціонування сільськогосподарських підприємств як складних економічних систем, у яких витрати цих ресурсів втілюють себе в оптимальних доходах, що націлює на виявлення резервів та ризиків економічного зростання. Особливості аграрного сектора мають досить істотний вплив на характер розвитку ринкових відносин, інвестиційну привабливість і ефективність цієї частини економіки. Одна з головних причин дефіциту інвестицій в сільське господарство підприємств полягає в її непривабливості для інвесторів, яка полягає в тому, що існує високий ризик капіталовкладень, великі затрати та низька рентабельність аграрного виробництва, унаслідок нестабільності економічного розвитку, недосконалості законодавчої бази. Особливості інвестиційного забезпечення

ринку зерна впливають на обрання джерел фінансування інвестицій з метою ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна. Цими джерелами є власні (прибуток та амортизаційні відрахування), позикові, залучені кошти, бюджетні інвестиційні асигнування, безоплатні та благодійні внески, пожертвування організацій, підприємств і громадян. Підкреслено, що відсутність достатніх внутрішніх інвестиційних ресурсів у сільськогосподарських підприємств гальмує впровадження новітніх технологій, вживання насіння високої якості. Відновленню та розвитку вітчизняного ресурсного потенціалу сільськогосподарського виробництва сприятиме залучення як вітчизняних, так і зарубіжних інвестицій.

6. Особливої уваги набувають питання аналізу інвестиційної діяльності. Нині існують різноманітні методичні підходи дослідження інвестиційного забезпечення функціонування підприємств сільського господарства, але з позиції комплексності вони залишаються не до кінця розробленими. Запропоновано комплексний аналіз інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств проводити у вигляді наступних етапів:

- 1) оцінювання потреби підприємства у інвестиційних ресурсах;
- 2) компаративний аналіз показників інвестиційної діяльності підприємств;
- 3) аналіз результативності інвестиційної діяльності. Дослідження динаміки показників за вказаними етапами дасть змогу підтримувати відповідний рівень ефективності інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

7. Методичні підходи до дослідження напрямів, тенденцій і дієвості інвестиційної діяльності підприємств сільського господарства на ринку зерна ґрунтуються на загальновідомих та новітніх засадах. Новітні методологічні підходи до аналізу дієвості інвестиційного забезпечення функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна базуються на моделюванні. Досягненню дієвого рівня процесу функціонування та розвитку сільськогосподарських підприємств сприятиме алгоритм *SEE*-аналізу, котрий базується на певному механізмові.

8. З метою підсилення інформаційної складової механізму сучасного інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств на ринку зерна вказано на необхідність застосування коефіцієнту еластичності, який відображає відносну зміну одного економічного показника за одиничної відносної зміни іншого показника, його детермінанта як відношення відсоткової зміни першого (функції, %) до відсоткової зміни другого показника (аргументу, %).

Основні наукові результати, викладені у першому розділі, опубліковані у наукових працях автора, які наведені у списку літератури [35, 36, 37, 38, 39].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Алтухов А. Основа развития зернового рынка – территориально-отраслевое разделение труда. АПК: Экономика, управление: теоретический и научно-практический журнал. 2011. № 11. С. 7-13.
2. Алтухов А., Кульчикова Ж., Солнцева О. Формирование развития инфраструктуры зернового рынка. Международный сельскохозяйственный журнал. 2008. № 1. С. 36-37.
3. Амбросов В. Я., Онегіна В. М. Забезпечення державної підтримки сільськогосподарського виробництва в умовах членства України у СОТ. Економіка АПК. 2009. № 2. С.15-22.
4. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія. Вид. 2-ге без змін. К.: КНЕУ, 2006. 292 с.
5. Асаул А. Н., Войнаренко В. П., Князев С. А., Рзаева Т. Г. Производственно экономический потенциал и деловая активность субъектов предпринимательской деятельности / под ред. засл. деят. науки РФ д-ра экон. наук, проф. А. Н. Асаула. СПб.: АНО ИПЭВ, 2011. 312 с.
6. Базилевич В. Д., Попов В. М., Базилевич К. С., Гражевська Н. І.

Економічна теорія. Політекономія: підручник / за ред. В. Д. Базилевича. К.: Знання-Прес, 2008. 720 с.

7. Базилінська О. Я. Макроекономіка. К.: ЦНЛ, 2005. 442 с.
8. Башнянин Г. І. Метрологічні економічні системи: вступ у загальну теорію і методологію формування економічних параметрів. Львів: “Новий Світ – 2000”, 2005. 1083 с.
9. Башнянин Г. І., Томашик П. С. Макроекономіка. Львів: “Новий Світ – 2000”, 2006. 86 с.
10. Бистрова І. О. Державне регулювання ринку зерна у розвинутих країнах. Вісник аграрної науки. 2004. С. 73-76.
11. Бистрова І. О. Організаційно-економічні засади розвитку ринку зерна: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Біла Церква, 2007. 21 с.
12. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент: учеб. курс. 2-е изд., перераб. и доп. К.: Эльга, 2004. 550 с.
13. Бланк І. О., Гуляєва Н. М. Інвестиційний менеджмент: підручник / за ред. А. А. Мазаракі. К., 2003. 397 с.
14. Богатин Ю. В. Экономическая оценка качества и эффективности работы предприятия. М.: Экономика, 2001. 214 с.
15. Бойко В. І. Зерно і ринок: монографія. К.: Інститут аграрної економіки, 2007. 312 с.
16. Бондар О. В. Державне регулювання ринку зерна як умова його стабільності. Агроінком. № 8. 2005. С. 2-5.
17. Борщ Л. М., Герасимова С. В. Інвестування: теорія і практика: навч. посіб. К.: Знання, 2007. 685 с.
18. Бузько І. Р., Чиж В. І., Тищенко А. Ю. Інвестиційна політика у глобальному вимірі: формування та реалізація: монографія. Луганськ: Вид-во СНУ ім. Даля, 2011. 192 с.
19. Буреннікова Н. В., Ярмоленко В. О. *SEE*-управління на базі складових результативності як засіб підвищення дієвості процесу функціонування складних систем: сутність, методологія. Бізнес Інформ.

2016. № 1. С. 145-152.

20. Буреннікова Н. В., Ярмоленко В. О., Гринчук Т. П. Аспекти результативності інвестиційного забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств. Бізнес Інформ. 2017. № 1. С. 108-115.

21. Буркинський Б. В. Реформування системи державної сертифікації на зерновому ринку України. Економіка АПК. 2013. № 7. С. 29-39 .

22. Бурковський І. Д., Іртищева І. О. Інвестиційне забезпечення розвитку аграрного виробництва. Економіка АПК. 2005. № 12. С. 71-73.

23. Вахович М. І., Денисюк Л. Г. Концептуальні засади інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку регіону. Актуальні проблеми економіки. 2011. № 1. С. 138-144.

24. Вовчак О. Д. Інвестування: навч. посіб. / заг. ред. О. Д. Вовчак. Львів: “Новий Світ – 2000”, 2008. 544 с.

25. Вовчак О. Д. Інвестування. Львів: “Новий Світ – 2000”, 2007. 544 с.

26. Войнаренко М. П., Рзаєва Т. Г. Ділова активність підприємств: проблеми аналізу та оцінки: монографія. Хмельницький: ХНУ, 2008. 284 с.

27. Гаркуша Н. М., Цуканова О. В., Горошанська О. О. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті: навч. посіб. К.: Знання, 2012. 591 с.

28. Геєць В. М. та ін. Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: економічні виклики та нові можливості: наук. доп. / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця та чл.-кор. НААН України Т. О. Осташко. К.: НАН України, ДУ “Ін-т економіки та прогнозування НАН України”, 2016. 183 с.

29. Герасіна В. О. Інвестиційне забезпечення ефективного функціонування підприємств хлібопродуктового підкомплексу АПК: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Київ, 2007. 181 с.

30. Гитман Л. Дж., Джонк М. Д. Основы инвестирования: ученик. М.: Дело, 1997. 1008 с.

31. Гмиря В. П. Інвестиційне забезпечення розвитку аграрного виробництва регіону. Вісник Університету банківської справи Національного банку України. 2011. № 3(12). С. 142-145.

32. Горбонос Ф. В., Черевко Г. В., Павленчик Н. Ф., Павленчик А. О. Економіка підприємства. К.: Знання, 2010. 463 с.

33. Гордеев А. В., Бутковский В. А. Россия – зерновая держава. М.: ДеЛи, 2009. 471 с.

34. Гребеннікова А. А. Інноваційно-інвестиційне забезпечення виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Київ, 2011. 20 с.

35. Гринчук Т. П. Впровадження інноваційних технологій в галузі зерновиробництва та шляхи їх активізації. Перспективи економічного зростання: теоретичні та практичні аспекти: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 19-20 грудня 2014 р. Одеса. 2014. Ч. 1. С. 101-103.

36. Гринчук Т. П. Інноваційні процеси у сфері агропродовольчого виробництва. Інноваційний розвиток: економіка, управління, інформаційні технології, право, освіта: матеріали міжнародної науково-методичної конференції. 15-16 листопада 2012 р. Вінниця. 2012. С. 157-158 .

37. Гринчук Т. П. Особливості функціонування сучасного регіонального ринку зерна та шляхи його ефективного розвитку. Проблеми економіки: нові ринки та нові напрямки розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 6-7 лютого 2015 р. Дніпропетровськ. 2015. Ч. 1. С. 108-110.

38. Гринчук Т. П. Спеціалізація зерновиробництва як основа розвитку зернового ринку. Економіка: сучасні проблеми та перспективи розвитку в кризових умовах: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 19 лютого 2014 р. Вінниця. 2014. С. 121-123.

39. Гринчук Т. П. Шляхи формування дієвої інфраструктури зернового ринку. Актуальні проблеми життєдіяльності суспільства в умовах кризи: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. 16 березня

2016 р. Вінниця. 2016. С. 42-45.

40. Губський Б. В. Конкуентоспроможність української економіки: орієнтири макрополітики в кризових умовах. Економіка України. 1999. № 4. С. 4-11.

41. Демчук Н. І. Фінансове забезпечення інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки. Інвестиції: практика та досвід. 2008. № 7. С. 8-10.

42. Дискіна А. А. Розробка основних підходів підвищення інвестиційного забезпечення промислового підприємства. Технологический аудит и резервы производства. 2014. № 5/3 (19). С. 48-51.

43. Дудар Т. Г., Дудар В. Т. Формування ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції: теорія, методика, перспективи: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2009. 246 с.

44. Економічна енциклопедія у трьох томах. Т. 1 / ред. кол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Вид. центр “Академія”, 2000. 864 с.

45. Енциклопедія сучасної України / ред. кол.: І. М. Дзюба та ін. Том 11. Київ: ВАТ “Поліграфкнига”, 2011. 712 с.

46. Жарун О. В. Інвестиційна діяльність та її економічна ефективність у сільськогосподарських підприємствах: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Сімферополь, 2009. 24 с.

47. Забуранна Л. В. Економічна ефективність виробництва зерна та шляхи її підвищення в сільськогосподарських підприємствах. Економіка АПК. 2014. № 3. С. 55-60.

48. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник. видання, доповнене та перероблене. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. 844 с.

49. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник. Львів: Вид-во НУ “Львівська політехніка”, 2005. 714 с.

50. Закон України від 04 липня 2002 року № 37 – IV “Про зерно та ринок зерна в Україні” [Електронний ресурс]. URL:

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/37-15>

51. Закон України від 06 листопада 2012 року № 5479-VI “Про аграрні розписки” [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5479-17>

52. Закон України від 18 вересня 1991 року № 1560-XII “Про інвестиційну діяльність” [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

53. Закон України від 24 червня 2004 року № 1877-IV “Про державну підтримку сільського господарства” [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>

54. Збарський В. К. та ін. Економіка сільського господарства: навчальний посібник для студ. вищих навч. закладів / за ред.: В. К. Збарського, В. І. Мацибори. К.: Каравела, 2009. 264 с.

55. Земський Ю. С., Свиноус І. В., Карпенко А. М. Проблеми організації системи збуту продукції в період становлення зернового ринку України наприкінці XVIII – першої половини XIX ст. Економіка та управління АПК. 2013. Вип. 10 (102). С. 42-47.

56. Калетнік Г. М. Розвиток виробництва біопалив як фундаментальна основа стабільності агропромислового комплексу. Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. 2014. Вип. 1(87). С. 3-12.

57. Калетнік Г. М., Шпикуляк О. Г., Пчелянська Г. О. Інститути інфраструктури та ціноутворення у розвитку аграрного ринку: регіональний аспект: монографія. Вінниця: ТОВ “Фірма «Планер”, 2012. 324 с.

58. Касич А. О. Методичні основи аналізу інвестиційної активності національного господарства [Електронний ресурс]. URL: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2011_1/Kasich_111.htm

59. Касич А. О. Нові підходи до методики аналізу інвестиційної діяльності [Електронний ресурс]. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=495>

60. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег.

Антология экономической классики. М.: Эконом Ключ, 1983. 241 с.

61. Кириленко І. Г. Зернове господарство та ринок зерна в Україні. Економіка АПК. 2001. № 9. С. 3-10.

62. Кныш М. И., Перекатов Б. А., Тютиков Ю. П. Стратегическое планирование инвестиционной деятельности. Санкт-Петербург: “Бизнес-пресса”, 1998. 315 с.

63. Коваленко І. В. Інвестиційне забезпечення переробних підприємств АПК регіону: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Дніпропетровськ, 2009. 20 с.

64. Коденська М. Ю. Мотиваційні чинники інвестиційного забезпечення розвитку агро-промислового виробництва. Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. 2013. № 2. С. 62-66.

65. Колесник О. О. Оцінка інвестиційного забезпечення розвитку туризму в Україні [Електронний ресурс]. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/kolesnyk6.htm

66. Колтынюк Б. А. Инвестиционные проекты: учебник. СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 2000. 422 с.

67. Коляденко С. В. Інвестиційна політика як складовий елемент розвитку сільськогосподарського машинобудування. Інвестиції: практика та досвід. 2012. Вип. 9. С. 8-10.

68. Крамаренко І. С. Інвестиційне забезпечення агропродовольчої сфери України: сучасний стан та перспективи розвитку. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 5. С. 30-32.

69. Красільнікова Т. М. Критерії добору сортів пшениці озимої орендними аграрними підприємствами. Агроекологічний журнал. 2013. № 3. С. 119-123.

70. Красноручький О.О. Системи управління збутовою діяльністю аграрних підприємств: стратегія, механізми, інструментарій: монографія. Херсон: Грін Д. С., 2012. 348 с.

71. Купинец Л., Харичков С. Продовольствие и здоровье нации: риск-анализ, экономическая оценка, управленческие решения. *Економіст*. 2011. № 6. С. 31-37.
72. Лавринчук О. В. Перспективи розвитку зерна України. Облік і фінанси АПК. 2011. № 3. С. 144-152.
73. Лобас М. Г. Розвиток зернового господарства: монографія. К.: Агроінком, 1997. 448 с.
74. Лук'яних М. М. Ефективність інвестицій сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Київ, 2009. 20 с.
75. Мазур А. Г. Методичні підходи до виміру регіонального інвестиційного клімату. *Регіональна бізнес-економіка та управління*. Вінниця: ВФЕУ, 2005. С. 24-28.
76. Мазур А. Г. Методологічні проблеми дослідження регіональної економіки в умовах ринку. *Зб. наук. пр. Вінницького держ. аграр. ун-ту*. Вінниця: ВДАУ, 2004. Вип. 17. С. 168-177.
77. Мазур А. Г., Козловський С. В., Герасименко Ю. В. Управління регіональними інвестиційними процесами в агропромисловому комплексі: монографія. Вінниця: "Голуб-Прес", 2008. 208 с.
78. Мазур А. Г., Поліщук О. А., Колесов О. С. Регіональні особливості інвестиційного забезпечення розвитку споживчих ринків: монографія. Вінниця: Мерк'юрі-Поділля, 2011. 328 с.
79. Майбурт Е. М. Введение в историю экономической мысли: от пророков до профессоров. М.: Дело. Вита-Пресс, 1996. 544 с.
80. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність. Навчальний посібник. К.: ЦУЛ, 2003. 376 с.
81. Майстро С. В., Хірамагомедов М. Г. Ринок зерна в Україні: сучасний стан і напрями державного регулювання [Електронний ресурс]. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/2/01.pdf>
82. Ман Т. Богатство Англии во внешней торговле. Меркантилизм. Л.: ОГИЗ-СОЦЭКГИЗ, 1935. 383 с.

83. Мацибора В. І. Економіка сільського господарства: підручник для студ. вузів з агроном., зооінж. і вет. спец. К.: Вища школа, 1994. 415 с.
84. Медведева Т. Н. Концептуальные подходы к формированию зернового рынка. Аграрная наука. 2004. № 8. С. 7-9.
85. Мелешко М. І. Державне регулювання ринку зерна і ринкових відносин та їх роль в системі забезпечення продовольчої безпеки. Інвестиції: практика та досвід. 2010. № 10. С. 60-64.
86. Мельник Л. Л. Зерновий комплекс України в аспекті експортних можливостей та державного регулювання. Агросвіт. 2013. № 4. С. 13-19.
87. Мертенс А. В. Инвестиции. Курс лекций по современной финансовой теории. К.: Киевское инвестиционное агенство, 1997. 416 с.
88. Мирончук О. Б. Теоретична парадигма поняття “інвестиційне забезпечення аграрної сфери”. Інвестиції: практика та досвід: науково-практичний журнал. 2012. № 23. с. 86-88.
89. Панасюк Б. Я. Фінансове забезпечення розвитку сільського господарства України: брошюра. К.: ІАЕ УААН, 2000. 42 с.
90. Пересада А. А. Основы инвестиционной деятельности. К.: Лібра, 1996. 344 с.
91. Пересада А. А., Коваленко Ю. М., Оніксієнко С. В. Інвестиційний аналіз: підручник. К.: КНЕУ, 2003. 485 с.
92. Погріщук Б. В. Інвестиційно-інноваційне забезпечення ефективного функціонування зернопродуктового підкомплексу України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03. Миколаїв, 2010. 32 с.
93. Погріщук В. Б., Мельник В. І. Формування конкурентного середовища у зерновому господарстві України. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2015. Вип. 2. Том 1. С. 35-42.
94. Покропивний С. Ф., Колот В. М. Підприємництво: стратегія, організація, ефективність. К.: КНЕУ, 2001. 352 с.
95. Поліщук Н. В. Функціонування економічних систем: моделі складових результативності: монографія. Вінниця: Вінницький національний

аграрний університет, 2010. 396 с.

96. Поліщук Н. В., Ярмоленко В. О. Результативність функціонування педагогічних систем: сутність, оцінювання, аспекти регулювання: монографія. Вінниця: ФОП Барановська Т. П., 2013. 224 с.

97. Прутська О. О., Ярова Ю. М. Державна підтримка підприємницької діяльності в аграрному секторі України. Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. 2013. № 1(76). С. 112-122.

98. Резнік Н. П. Методика розробки механізму залучення інвестицій в агропромисловий комплекс України. Формування ринкових відносин в Україні: збірник наукових праць. 2013. № 6. С. 57-62.

99. Рзаєва Т. М., Демчук Ю. А. Аналіз результативності діяльності підприємства: кількісні та якісні аспекти. Вісник Хмельницького національного університету. 2015. № 2. С. 52-57.

100. Розенберг Д. И. Комментарии к “Капиталу” К. Маркса / под. ред. Н. А. Цаголова. М.: Экономика, 1983. 289 с.

101. Саблук П. Т., Калетнік Г. М. Національна доктрина продовольчої безпеки України. Економіка АПК. 2011. № 8. С. 3-10.

102. Саблук П. Т., Кісіль М. І., Коденська М. Ю. та ін. Інвестиційна привабливість аграрно-промислового виробництва регіонів України / за ред. М. І. Кісіля, М. Ю. Коденської. К.: ННЦ ІАЕ, 2005. 478 с.

103. Саблук Р. П., Шпикуляк О. Г. Фінансові проблеми розвитку ринку зерна в Україні. Економіка АПК. 2008. № 12. С. 69-75.

104. Савіцька О. П., Савіцька Н. В. Державне регулювання інвестиційних процесів в Україні [Електронний ресурс]. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>.

105. Саковська О. М. Організація та функціонування регіонального ринку зерна. Економіка АПК. 2011. № 11. С. 45-50.

106. Свиноус І. В., Хомяк Н. В., Рудич О. О. Роль і місце держави в процесі відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств. Інноваційна економіка. 2016. № 3-4. С. 39-43.

107. Семенов А. Г., Король С. А. Оцінка ефективності від впровадження інвестиційного проекту. Вісник економічної науки України. 2013. № 1. С. 155-159.

108. Ситник В. П., Гаврилюк М. М., Лобас М. Г. та ін. Основні засади формування та функціонування ринку зерна в Україні. АгроІнком. 2005. № 1/2. С. 6-13.

109. Скворцов І. Б., Яремик Х. Я. Обґрунтування ефективності інвестиційного проекту з використанням життєвого циклу товару. Інвестиції: практика та досвід. 2011. № 17. С. 6-9.

110. Скидан О. В., Лисогор Ю. І. Інвестиції в аграрний сектор як основа формування продовольчої безпеки держави. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 18. С. 6-8.

111. Словник сучасної економіки Мак-Міллана / пер. з англ. К.: АртЕк, 2000. 640 с.

112. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народа. Антология экономической классики. Т. 1. М.: Эконом, 1993. 306 с.

113. Смолій Л. В. Інвестиційне забезпечення аграрних підприємств регіону. Економіка АПК. 2009. № 9. С. 65-67.

114. Спаський Г. В. Інвестиційне забезпечення продовольчих галузей АПК Закарпатської області. Економіка АПК. 2008. № 9. С. 65-68.

115. Терещенко Н. В., Яшин Н. С. Модель комплексной оценки результативности СМК. Методы менеджмента качества. 2006. № 4. С. 12-17.

116. Тищенко А. Н., Кизим Н. А., Догайдайло Я. В. Экономическая результативность деятельности предприятия: монография. Х.: ИНЖЭК, 2005. 144 с.

117. Федулова Л. І. Менеджмент організацій. К.: Либідь, 2004. 448 с.

118. Федулова Л. Н. Перспективи інноваційно-технологічного розвитку промисловості України. Економіка України. 2008. № 7. С. 24-36.

119. Харитоновна Е. В. Инновации как элемент инвестиционной политики предприятий в трансформационной экономике): дис. ... канд. экон.

наук: 08.00.01. Орел, 2005. 172 с.

120. Хвесик Ю. М. Інвестиційне забезпечення розвитку аграрної сфери. Економіка АПК. 2011. № 12. С. 62-69.

121. Ходаківський В. М. Інвестиційне забезпечення економічного розвитку сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Житомир, 2013. 20 с.

122. Хрестоматия по экономической теории / сост. Е. Ф. Борисов. М.: Юристъ, 1997. 536 с.

123. Худолій Л. М. Економічний механізм формування та функціонування ринку зерна в Україні. К.: ІАЕ УААН, 1998. 204 с.

124. Ціхановська В. М. Оцінка стану та основні напрями розвитку вітчизняного агропродовольчого ринку в умовах глобалізації. Ефективна економіка. 2016. №3. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.m.nauka.com.ua>.

125. Ціхановська В. М. Теоретико-методичні засади дослідження кон'юнктури агропродовольчого ринку. Економіка та управління АПК. 2013. Вип. 10. С. 68-73.

126. Чернуха М. М. Особливості становлення та розвитку адміністративно-правового регулювання інвестиційною діяльністю в Україні [Електронний ресурс]. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>

127. Чмирь С. М. Напрямки підвищення ефективності зерновиробництва. Економіка АПК. 2007. № 8. С. 21-24.

128. Шарп Уильям Ф. Александер Г., Бейли Дж. Инвестиции / пер. с англ. М.: Инфра-М, 1998. 1028 с.

129. Швець Р. В. Економічні механізми підвищення ефективності функціонування ринку зерна): дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03. Херсон, 2012. 181 с.

130. Шевцова Я. А. Інвестиційне забезпечення діяльності підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01. Луганськ, 2003. 20 с.

131. Шевчук В. Я., Рогожин П. С. Основи інвестиційної діяльності. К.: Генеза, 1997. 383 с.

132. Шерер Ф. М., Росс Д. Структура отраслевых рынков: по экон. специальностям / пер. с англ. М.: Экон. фак. МГУ: ИНФРА-М, 1997. 697 с.
133. Шморгун Л. Г. Інвестиційна політика: якою вона є в Україні? Економіка і менеджмент культури. 2013. № 2. С. 4-9
134. Шморгун Л. Г. Чи є в Україні інвестиційна політика? Економіка України. 2014. № 3(628). С. 42-49.
135. Шпикуляк О. Г. Інституції у розвитку та регулюванні аграрного ринку: монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2010. 396 с.
136. Шпикуляк О. Г. Інституції у розвитку та регулюванні аграрного ринку (теорія, методологія і організація): автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Київ, 2010. 35 с.
137. Шпикуляк О. Г. Проблеми розвитку та регулювання аграрного ринку. Економіка АПК. 2009. № 7. С. 120-127.
138. Шпичак О. М. Економічні проблеми на ринку зерна України. Вісник аграрної науки. 2002. № 10. С. 5-10.
139. Ярмоленко В. А., Полищук Н. В. Измерение результативности труда на основе стоимостных показателей. Хранение и переработка сельхозсырья. М., 1996. № 2. С. 10-12.
140. Ярмоленко В. О. Закон зміни результативності праці: зміст, моделювання. Економіст. 1998. № 11. С. 50-54.
141. Ярмоленко В. О., Буреннікова (Полищук) Н. В. Використання *F*-імпульсів як індикаторів спрямованості наслідків процесів функціонування складних систем в авторському *SEE*-аналізі дієвості процесів на основі складових результативності. Сборник научных трудов SWorld. Выпуск № 1(38), 2015. Том 18. Экономика. Иваново: Маркова А. Д., 2015. С. 4-13.
142. Ярмоленко В. О., Полищук Н. В. Складові результативності функціонування складних систем як об'єкти моделювання. Вісник Черкаського університету. Серія Економічні науки. Черкаси: ЧНУ. 2012. № 33(246). С. 86-93.
143. Commons J. R. Institutional economics its place in political economy.

News Brunswick (NJ) USA: Transaction Publishers, 1990.

144. Commons J. R. Institutional Economics. The American Economic Review. 1931. Vol. 21. No. 4. P. 648-657.

145. Hallam D. International investments in agricultural production FAO Expert meeting on How to Feed the World in 2050. 24-26 June 2009.

146. Hume D. Of Money. Political Discourses. Edinburgh: R / Fleming, 1752.

147. Jochimsen R. Theorie der Infrastruktur. Tubungen, 1996. 99 p.

148. Manual for Evaluation of Industrial Project. UNIDO: Vienna, 1986. 139 p.

149. Sharma A. K., Kumar S. Economic Value Added (EVA). Literature Review and Relevant Issues. International Journal of Economics and Finance. 2010. № 2 (2). P. 200-220.

150. Shrieves, R. E., Wachowicz, J.M. Jr (2001). Free Cash Flow (FCF), Economic Value Added (EVA) and Net Present Value (NPV): A Reconciliation of Variations of Discounted CashFlow (DVF) Valuation. The Engineering Economist. 46 (1). P. 33-52.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА РИНКУ ЗЕРНА ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ

2.1. Стан та тенденції розвитку вітчизняного зерновиробництва

Першочергове значення в Україні надається розвитку виробництва зерна як складової частини зернопродуктового підкомплексу. Це зумовлено цілою низкою причин. По-перше, добре розвинене зернове господарство – це основа розвитку усіх інших галузей сільського господарства. По-друге, зерно як цінний і незамінний продукт харчування є основним продовольчим продуктом, а також сировиною для переробної промисловості. По-третє, виробництво зерна забезпечує значну частину доходів сільськогосподарських підприємств та є важливим продуктом експорту для України.

Глибока криза, що вразила країну за останні роки, позначилася і на агропромисловому комплексі. Багато господарств, щоб утриматись в умовах жорсткої конкуренції, змінили спеціалізацію. Виробництво зерна стало найбільш вигідним, так як ця культура вимагає менше матеріальних і трудових витрат, ніж овочівництво, плодівництво та ін. Крім того, зернові культури мають низку переваг порівняно з іншими сільськогосподарськими культурами як в економічному, так і технологічному відношенні, а саме: зернові досить різноманітні за видами, групами, сортами, що дає можливість вирощувати їх у різних ґрунтово-кліматичних умовах країни; хлібні злаки і зернобобові різноманітні за використанням, а їх відходи можуть використовуватися як грубий корм для годівлі великої рогатої худоби, коней, овець, кіз або як органічне добриво; зерно легко і зручно перевозити на великі відстані, воно добре зберігається, що дає змогу створювати державні резерви продовольства, насіння та кормів на випадок неврожайних років.

Вінницька область є одним з основних регіонів – виробників зерна в

Україні. За своїми природно-кліматичними умовами, родючістю ґрунту, географічними характеристиками Вінницька область повністю відповідає умовам вирощування зернових культур. Основними зерновими культурами регіону є озима пшениця, ярий ячмінь і кукурудза на зерно.

Розвиток виробництва зерна в значній мірі визначається розміром площі, урожайністю зернових культур та структурою валових зборів. Результати дослідження свідчать, що за останні роки у Вінницькій області площі збирання під зерновими та зернобобовими культурами не зазнали істотних змін (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Площі збирання основних зернових культур в усіх категоріях господарств Вінницької області у 2010-2016 рр, тис. га*

Культура	Роки							2016 р. у % до 2010 р.
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Зернові та зернобобові культури - всього у тому числі	843,7	860,1	841,5	871,7	834,6	819,3	867,2	102,8
пшениця	382,9	387,8	359,7	355,3	339,8	376,9	397,1	103,7
ячмінь	222,7	169,0	152,8	138,0	137,8	116,5	133,3	59,9
кукурудза на зерно	189,3	253,5	286,0	345,3	327,1	299,8	303,9	160,5

*Джерело: складено та розраховано за даними [171].

Головною зерною культурою все ще залишається пшениця; протягом останніх років спостерігається скорочення площі під ячменем – на 40,1% у порівнянні з 2010 роком. Таке скорочення переважно обумовлювалося відповідним зростанням площі під кукурудзою на зерно – на 60,5%.

Одним із основних показників стійкості розвитку зернового господарства є урожайність (табл. 2.2).

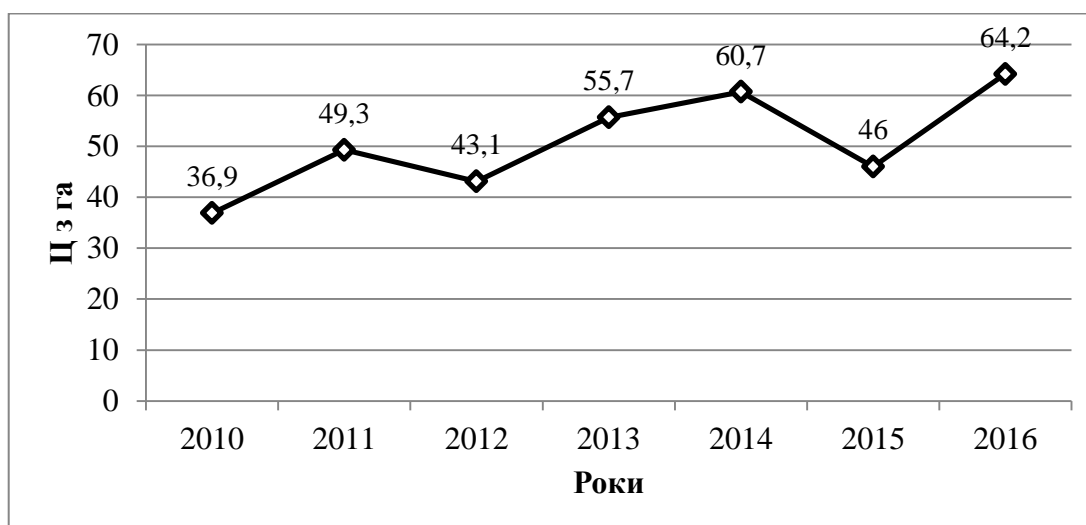
Таблиця 2.2

**Урожайність основних зернових культур в усіх категоріях господарств
Вінницької області у 2010-2016 рр., ц з га***

Культура	Роки							2016 р. у % до 2010 р.
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Зернові та зернобові культури - всього у тому числі	36,9	49,3	43,1	55,7	60,7	46,0	64,2	174,0
пшениця	32,9	44,5	39,0	42,8	51,3	48,0	57,1	173,6
ячмінь	24,6	31,7	31,2	34,2	40,1	35,1	47,1	191,5
кукурудза на зерно	65,0	74,9	58,5	80,7	82,6	49,3	84,7	130,3

*Джерело: складено та розраховано за даними [171].

У Вінницькій області спостерігається зростання урожайності зернових культур у 2010-2016 роках (з 36,9 ц з га до 64,2 ц з га) за винятком 2012 та 2015 років, коли урожайність зернових значно знизилась у зв'язку із зниженням урожайності всіх зернових культур, особливо кукурудзи на зерно. Динаміка зміни даного показника представлена на рис. 2.1.

**Рис. 2.1. Динаміка зміни урожайності зернових культур у господарствах
Вінницької області за 2010-2016 рр.***

*Джерело: побудовано за даними [171].

У цілому за досліджуваний період, урожайність пшениці збільшилась на 73,6%, ячменю – на 91,5%, кукурудзи на зерно – на 30,3%. Найвищий рівень урожайності зернових культур одержано у 2016 році. Так, середня урожайність пшениці становила 57,1 ц з га, ячменю – 47,1 ц з га, кукурудзи на зерно – 84,7 ц з га. Це поки що найвищі показники області за останні 7 років, але не максимально можливі з точки зору аграрного потенціалу досліджуваного регіону.

Важливим показником, який характеризує тенденцію розвитку окремої культури чи групи культур, є валовий збір (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Валові збори зерна в усіх категоріях господарств Вінницької області за 2010-2016 рр., тис. т*

Культура	Роки							2016 р. у % до 2010 р.
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Зернові та зернобобові культури - всього у тому числі	3111,3	4243,6	3624,7	4852,2	5063,1	3768,3	5563,5	178,8
пшениця	1260,2	1726,4	1401,7	1520,8	1742,2	1809,2	2266,5	179,9
ячмінь	547,0	535,3	477,0	472,5	552,2	439,5	627,9	114,8
кукурудза на зерно	1231,1	1899,5	1673,3	2785,7	2702,7	1476,9	2574,3	209,1

*Джерело: складено та розраховано за даними [171].

Як було вище зазначено, сприятливим для хліборобів Вінниччини був 2016 рік. У 2016 р. намолочено найвищий валовий збір зернових та зернобобових за всю історію Вінниччини в обсязі більше 5,5 млн. тонн. У цілому за період, який досліджується, отримано прирости валових зборів за всіма зерновими культурами. Валовий збір по пшениці збільшився в порівнянні з 2010 р. на 79,9%, ячменю – на 14,8%, кукурудзи на зерно – більше, ніж у 2 рази. Динаміку зміни валового збору представлено на рис. 2.2.

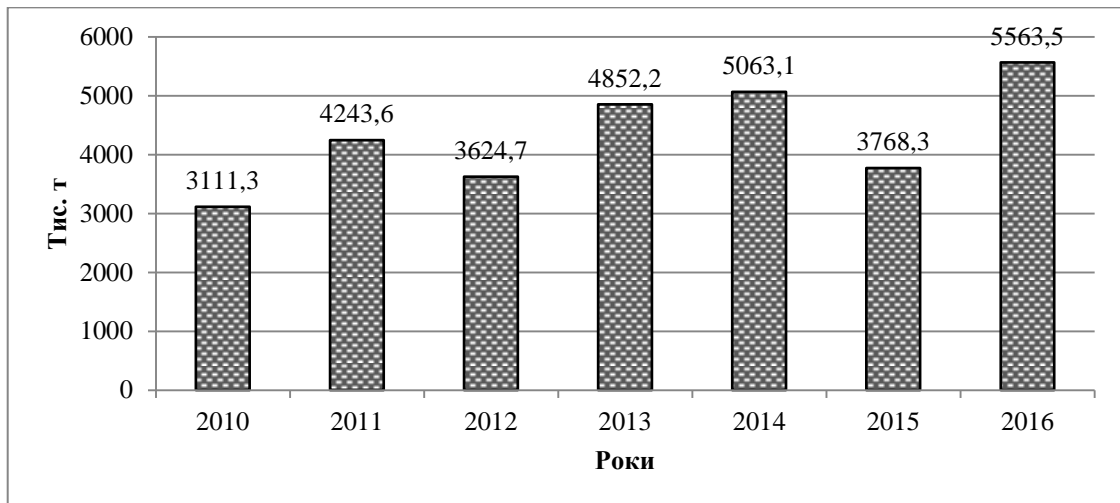

Рис. 2.2. Динаміка зміни валового збору зернових культур у господарствах Вінницької області за 2010-2016 рр.*

**Джерело: побудовано за даними [171]*

Збільшення або зменшення валового збору протягом досліджуваного періоду пояснюється підвищенням або зниженням урожайності зернових культур. Як свідчать результати дослідження, в структурі виробництва зернових у Вінницькій області ще до 2010 р. переважала пшениця, частка якої перевищувала 40% (рис. 2.3).

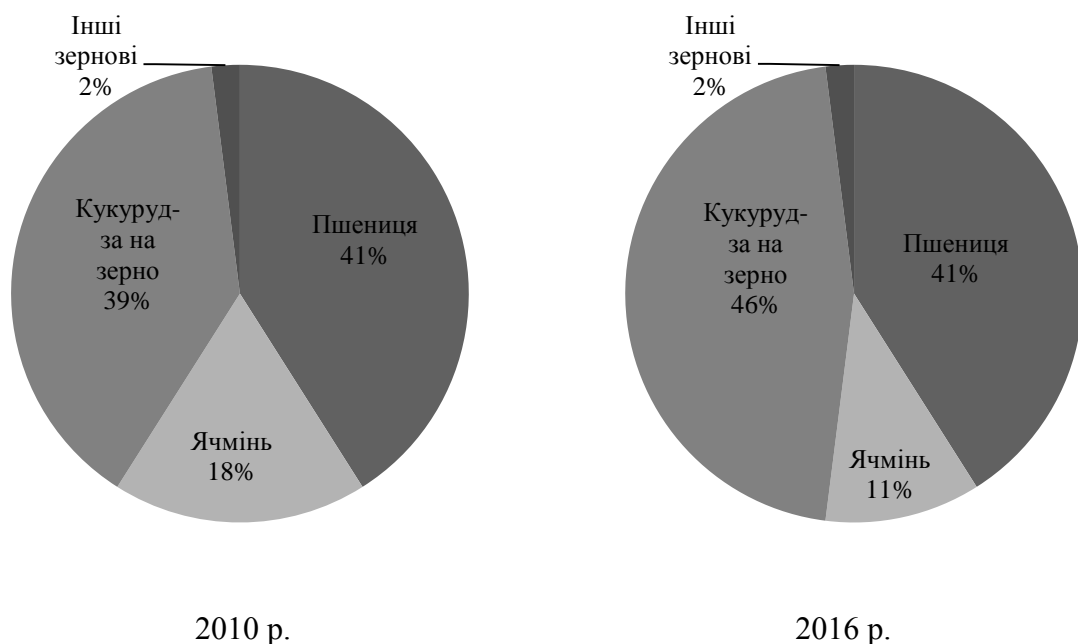

Рис. 2.3. Структура виробництва зернових культур у господарствах Вінницької області у 2010 та 2016 рр., %*

**Джерело: побудовано за даними [171]*

Поряд із зменшенням часток у структурі зернових ячменю значно зросла частка зерна кукурудзи (з 39% у 2010 р. до 54% у 2016 р.). За урожайністю кукурудза перевищує інші зернофуражні культури. Зерно кукурудзи має значно вищу поживну цінність порівняно з іншими видами кормів, характеризується високим вмістом кормових одиниць та перетравного протеїну.

Обсяг виробництва зерна є основним показником, що характеризує діяльність господарств, від нього залежить рівень собівартості, сума прибутку, рівень рентабельності, фінансовий стан підприємств, їх платоспроможність та інші економічні показники ефективності господарювання.

Одним із лідерів у виробництві і реалізації зерна є Тиврівський район, де зернова галузь є провідною для абсолютної більшості сільськогосподарських підприємств (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Частка зерна Тиврівського району у загальному обсязі виробництва зерна у Вінницькій області у 2010-2016 рр.*

Показники	Роки							2016 р. у % до 2010 р.
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Виробництво зерна у Вінницькій області, тис. ц	31113,4	42435,6	36247,1	48522,9	50631,0	37682,6	55635,3	178,8
Виробництво зерна в Тиврівському районі, тис. ц	1132,1	1208,9	1147,8	1465,2	1413,5	1179,8	1668,6	147,4
Частка зерна Тиврівського району, %	3,6	2,8	3,2	3,0	2,8	3,1	3,0	83,3

*Джерело: складено та розраховано за даними [169].

Аналіз наведених даних показує, що на Тиврівський район припадає близько 3% зерна, виробленого у Вінницькій області. За 2010-2016 рр., незважаючи на значні коливання, простежується чітка тенденція до підвищення обсягів виробництва зернових культур як у Тиврівському районі, так і в цілому по області. У 2016 році в усіх категоріях господарств Вінниччини намолочено 5563,5 тис. тонн зерна, що більше на 47,6% проти відповідної дати минулого року. Це пов'язано із збільшенням виробництва зерна майже у всіх районах Вінницької області.

Розвиток зернового господарства в сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району носить достатньо стабільний характер. Про це можна стверджувати, насамперед, за посівними площами під зерновими і зернобобовими культурами в цілому (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Посівна площа зернових і зернобобових культур за усіма категоріями господарств Тиврівського району Вінницької області у 2010-2016 рр., га*

Господарства	Роки							2016 р. у % до 2010 р.
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Усі категорії господарств, в т. ч.	26363	23766	26710	26232	22986	23241	24651	93,5
сільсько-господарські підприємства	23140	20257	23121	22499	19961	19931	20887	90,3
фермерські господарства	3223	3509	3589	3733	3025	3310	3764	116,8

*Джерело: складено та розраховано за даними [169].

Зернові вирощуються практично в усіх господарствах Тиврівського району. Однак, основна частина посівів зосереджена в 6-ти сільськогосподарських підприємствах – Філія “Стояни” ТОВ “АгроІнвестУкраїна” (с. В. Вулига), ТОВ “ПоділляЛатІнвест” (с. мт Тиврів), ПП “Віта” (с. Дзвониха), ТОВ “Агро-Буг” (с. Яришівка), ТОВ “Агро-Еталон” (с. Тростянець), ТОВ “Красне-АгроІнвест” (с. Красне) (рис. 2.4).

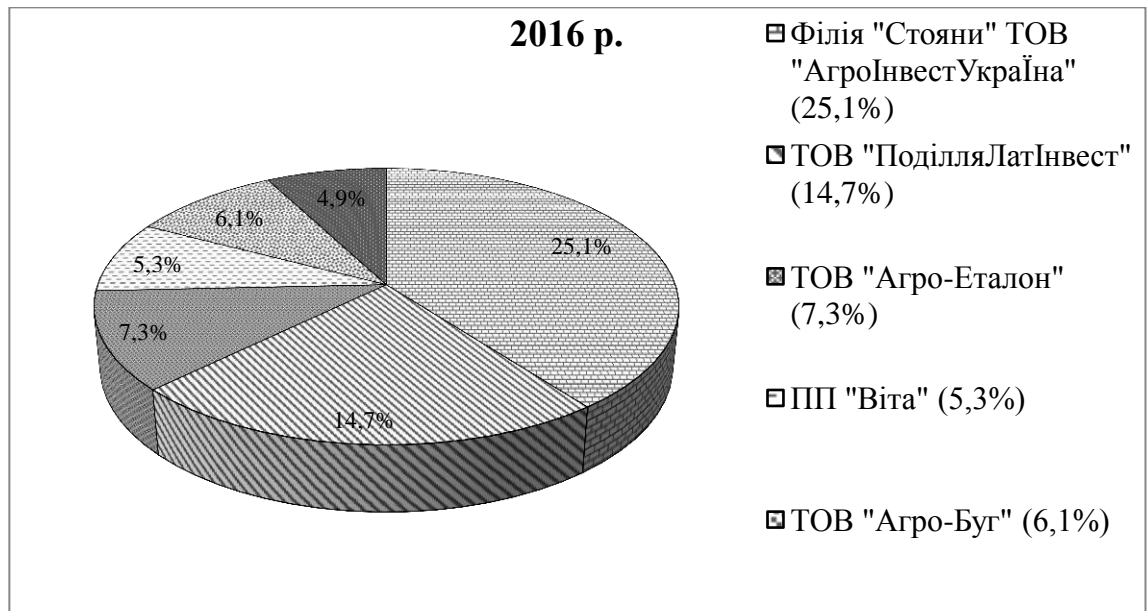

Рис. 2.4. Структура посівних площ зернових і зернобобових у найбільших сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району Вінницької області у 2016 році, %*

**Джерело: побудовано за даними [169].*

Пріоритет по займаній площі зернових і зернобобових культур належить сільськогосподарському підприємству Філія “Стояни” ТОВ “АгроІнвестУкраїна”, його посіви в 2016 р. становили 6187 га. Посівна площа зернових в ТОВ “ПоділляЛатІнвест” та ТОВ “Агро-Еталон” поступається за розмірами і становить 3615 та 1808 га відповідно. На частку цих 3-х підприємств у 2016 р. припадало майже 50% загальної посівної площі зернових і зернобобових Тиврівського району, ПП “Віта”, ТОВ “Агро-Буг”, ТОВ “Красне-АгроІнвест” належить більше, ніж 16%.

Сприятливі кліматичні і ґрунтові умови для виробництва зернових культур та озимої пшениці, зокрема, за наявності нових високоврожайних сортів, дозволяють підприємствам одержувати досить високі врожаї (табл. 2.6).

Як бачимо з табл. 2.6, за період, який аналізується, спостерігається тенденція до підвищення урожайності зернових і зернобобових культур майже у всіх вище вказаних сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району Вінницької області.

Таблиця 2.6

Динаміка урожайності зернових і зернобобових культур у провідних сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району Вінницької області у 2010-2016 рр., ц з га*

Підприємства	Роки							2016 р. у % до 2010 р.
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Філія “Стояни» ТОВ «АгроІнвестУкраїна”	70,8	65,9	54,3	64,6	60,0	57,8	72,3	102,1
ТОВ “ПоділляЛатІнвест”	54,4	62,7	62,7	74,9	68,3	64,5	77,9	143,2
ПП “Віта”	24,4	34,8	38,3	42,7	55,6	54,2	62,4	255,7
ТОВ “Агро-Буг”	35,8	51,8	46,2	44,0	67,3	57,9	85,0	237,4
ТОВ “Агро-Еталон”	34,1	44,1	45,8	56,1	57,3	41,9	57,6	168,9
ТОВ “Красне-АгроІнвест”	32,7	60,3	67,8	74,9	76,6	50,8	67,8	207,3

*Джерело: складено та розраховано за даними [169].

У 2016 р. порівняно з 2010 р. більше, ніж вдвічі зросла врожайність в ПП “Віта”, ТОВ “Агро-Буг”, ТОВ “Красне-АгроІнвест”. Найвищі показники урожайності зернових і зернобобових культур в цілому за досліджуваний період спостерігались у Філія “Стояни” ТОВ “АгроІнвестУкраїна”, ТОВ “Красне-АгроІнвест” та в ТОВ “ПоділляЛатІнвест”, найнижчі – у ТОВ “Агро-Еталон”. Обсяги виробництва зерна на досліджуваних підприємствах Тиврівського району у динаміці характеризують дані, наведені в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Динаміка виробництва зернових і зернобобових культур у провідних сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району Вінницької області у 2010-2016 рр., ц*

Підприємства	Роки							2016 р. у % до 2010 р.
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Філія “Стояни» ТОВ «АгроІнвест-Україна”	458854	393718	334558	460345	360834	312577	446554	97,3

Продовж. табл. 2.7

Підприємства	Роки							2016 р. у % до 2010 р.
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
ТОВ “ПоділляЛат- Інвест”	209739	324700	348451	433313	347845	267065	281498	134,2
ПП “Віта”	30854	44399	40132	56001	70422	61842	81186	263,1
ТОВ “Агро- Буг”	72977	84609	66098	78636	89100	91651	140942	193,1
ТОВ “Агро- Еталон”	92029	111472	77971	112215	118651	72359	104214	113,2
ТОВ “Красне- АгроІнвест”	37563	68251	49715	91111	71849	58288	80692	214,8

*Джерело: складено та розраховано за даними [169].

Дослідження показують, що валовий збір зерна у провідних сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району за 2010-2016 рр. збільшився, крім підприємства Філія “Стояни” ТОВ “АгроІнвестУкраїна”, де виробництво зерна зменшилося на 2,7%. При цьому значний приріст зернових забезпечили такі сільськогосподарські підприємства, як ПП “Віта” (на 163,1%), ТОВ “Красне-АгроІнвест” (на 114,8%), ТОВ “Агро-Буг” (на 93,1%) (рис. 2.5).

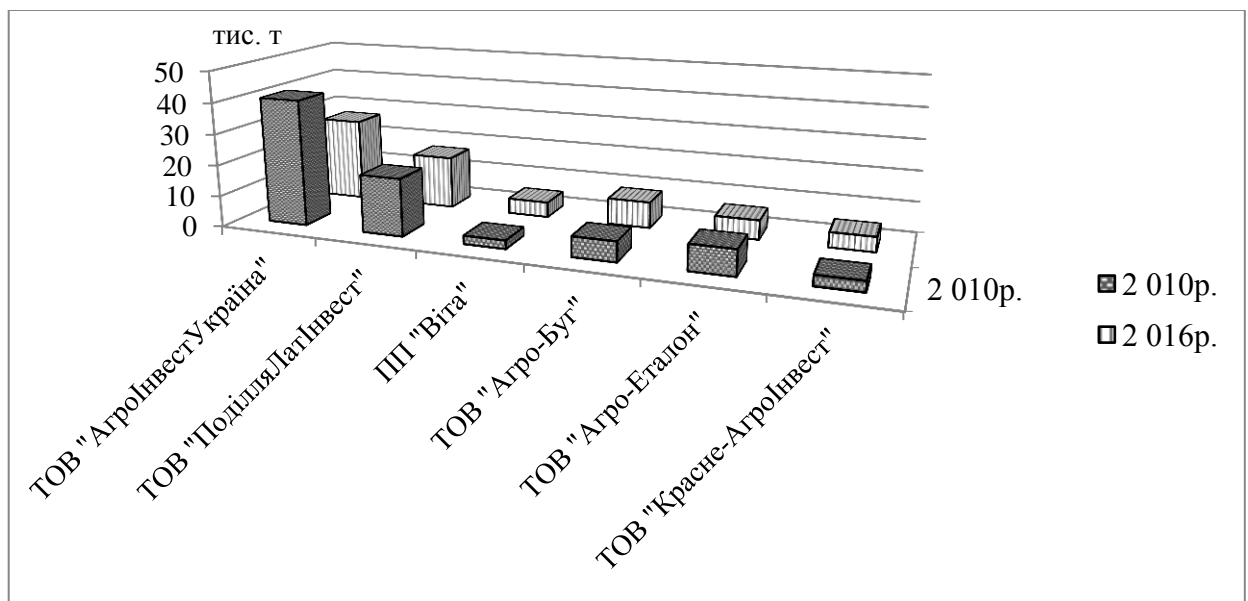

Рис. 2.5. Виробництво зерна в провідних сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району Вінницької області у 2010 та 2016 рр., тис. т*

*Джерело: побудовано за даними [169].

У досліджуваних сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району більшою мірою приріст валових зборів відбувається за рахунок підвищення врожайності. Висока урожайність зернових і зернобобових культур пояснюється запровадженням інтенсивної технології вирощування зернових, своєчасним проведенням усіх технологічних операцій тощо (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Технологічні фактори впливу на розвиток зерновиробництва у сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району Вінницької області*

**Джерело: сформовано автором.*

Як показує досвід провідних зерновиробничих підприємств Тиврівського району, кращими агрономічними строками проведення сівби є 5-15 вересня. Основний обробіток ґрунту – безплужний, поверхневий, на

глибину – 10-12 см. Передпосівний обробіток ґрунту виконувався комбінованими агрегатами, які дозволяють загорнути насіння на ущільнене ложе та чітко задану глибину.

Розміщення зернових культур в освоєних сівозмінах, які дозволяють ефективніше використовувати ґрунтові умови, є дуже важливим, адже кожен різновид ґрунтів містить неоднакову кількість поживних речовин, має різну щільність, водо- і повітропроникність. При цьому, як підкреслює М. М. Караман, схема сівозміни повинна складатися з таким розрахунком, щоб для кожної культури був обґрунтований найкращий попередник [163, с. 51]. Спільну із ним думку висловлює і Л. В. Забуранна, яка зазначає, що кращими попередниками для озимої пшениці – основної зернової культури району – є чорний пар, люцерна, горох, кукурудза на зелений корм і силос. Аналіз різних ґрунтових умов переконує, що у сівозміні продуктивність більшості культур на 30-50% вища, ніж у беззмінних посівах. Чергування культур у сівозміні поліпшує фітосанітарний стан посівів і забезпечує високу врожайність. Зокрема, приріст урожайності різних сортів озимої пшениці з використанням 3-пільної сівозміни становитиме в середньому 7 центнерів з одного гектара [47, с. 60].

Як показують дослідження, прибавка врожаю від внесення науково обґрунтованих доз мінеральних добрив під основні зернові культури становить у середньому 2-3 ц на 1 га. Для підтримки балансу гумусу і отримання високих врожаїв потрібно вносити не менше 10-12 т органічних добрив на 1 га землі. Оскільки постійно знижується поголів'я худоби і птиці, то кількість гною і пташиного посліду у сільськогосподарських підприємствах району поповнюють соломною озимих і ярих колосових культур, адже 1 т соломи за дією на гумусоутворення прирівнюється до 3,5 т гною, що підвищує врожайність пшениці і кукурудзи на 5-10 ц з гектара.

Одним із важливих факторів отримання високого врожаю зерна є правильний підбір сортів: високоврожайних, стійких до хвороб, що відповідають ґрунтово-кліматичним умовам господарства. У

сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району вирощують 2-3 районовані сорти, які відрізняються між собою біологічними особливостями і господарськими ознаками. Витрати на вирощування нових врожайних сортів зернових культур більші, але ефективність їх виробництва вища. Слід зауважити, що в ТОВ “ПоділляЛатІнвест” під час добору сортів зернових культур керуються такими критеріями, як районовані сорти, їх продуктивність, господарсько-біологічна характеристика сортів озимої пшениці, пластичність та звертають увагу на погодні фон і дані довгострокових погодних прогнозів. В останні роки сільськогосподарські підприємства району висівали високопродуктивні сорти Смуглянка, Подолянка, Золотокоса, що характеризуються стійкістю в агрокліматичних умовах досліджуваної території і стабільністю врожайності впродовж попередніх років.

Урожайність зернових з 1 га багато в чому залежить і від якості насіння. Ринок формування елітного насіння зернових культур має свої особливості й проблеми. Постійно виникає необхідність виявлення і вивчення обґрунтованих потреб в насінні споживачів за умов обмежених матеріальних і, особливо, фінансових ресурсів. В господарствах Тиврівського району висівають в основному насіння першого класу посівного стандарту. Важливо також не допустити розвитку хвороб та шкідників, особливо зерна та колосу, застосовуючи засоби захисту та регулятори росту рослин.

Поділяємо думку В. П. Ситника та його співавторів, що однією з важливих умов одержання високоякісного зерна є оптимальний строк збирання (10-14 днів), це дозволяє збільшити збереження врожаю на 15-20%. Як показали дослідження, процес накопичення білків в зерні йде аж до повної зрілості включно. Перестій пшениці на корені приводить до погіршення якості зерна [108, с. 11].

Для того, щоб виконувати сільськогосподарські роботи в кращі технологічні строки, господарства мають бути забезпечені технічними

засобами і, насамперед, тракторами і зернозбиральними комбайнами (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

**Забезпеченість тракторами і зернозбиральними комбайнами у
сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району
Вінницької області у 2010-2016 рр.***

Показники	Роки							2016 до 2010 р, %
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Кількість основних видів техніки:	350	364	375	407	402	405	415	118,6
трактори, шт.	290	297	305	316	317	320	329	113,4
зернозбиральні комбайни, шт.	60	67	70	91	85	85	86	143,3

**Джерело: складено та розраховано за даними [169].*

Дані табл. 2.8 показують, що наявність основних видів техніки в районі у 2016 р. порівняно з 2010 р. збільшилась на 18,6%, в тому числі тракторів – на 13,4%, зернозбиральних комбайнів – на 43,3%. Збільшення зернозбиральних комбайнів призвело до меншого навантаження збиральних площ зернових на 1 комбайн, що в свою чергу зменшило втрату зерна при збиранні. Забезпечення сільськогосподарських підприємств технікою дало можливість своєчасно виконати всі технологічні операції і як результат – покращило врожайність зернових і зернобобових культур, що є одним з факторів ефективного функціонування цих підприємств.

2.2. Основні напрями та джерела інвестиційного забезпечення процесу функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна

В останні роки з-за недосконалості механізму ринкових відносин відбулося погіршення діяльності аграрного сектора економіки, в тому числі виробництва зерна. Зниження рівня сільськогосподарського виробництва

було обумовлено нестачею матеріальних ресурсів, погіршенням стану матеріально-технічної та технологічної бази, диспаритетом цін, а також відсутністю підтримки держави, що призвело до погіршення фінансового стану та банкрутства багатьох підприємств. У зв'язку з цим в зернових господарствах виникла нагальна проблема – домогтися підвищення і стабілізації сільськогосподарського виробництва шляхом інвестування.

Досить високим рівнем інвестиційної активності вирізняється Вінницька область, у якій цьому сприяють вигідне географічне розташування, сприятливі кліматичні умови, прийнятні умови для бізнесу. Підтвердженням цьому є динаміка залучення інвестицій в основний капітал сільськогосподарських підприємств (рис. 2.7).

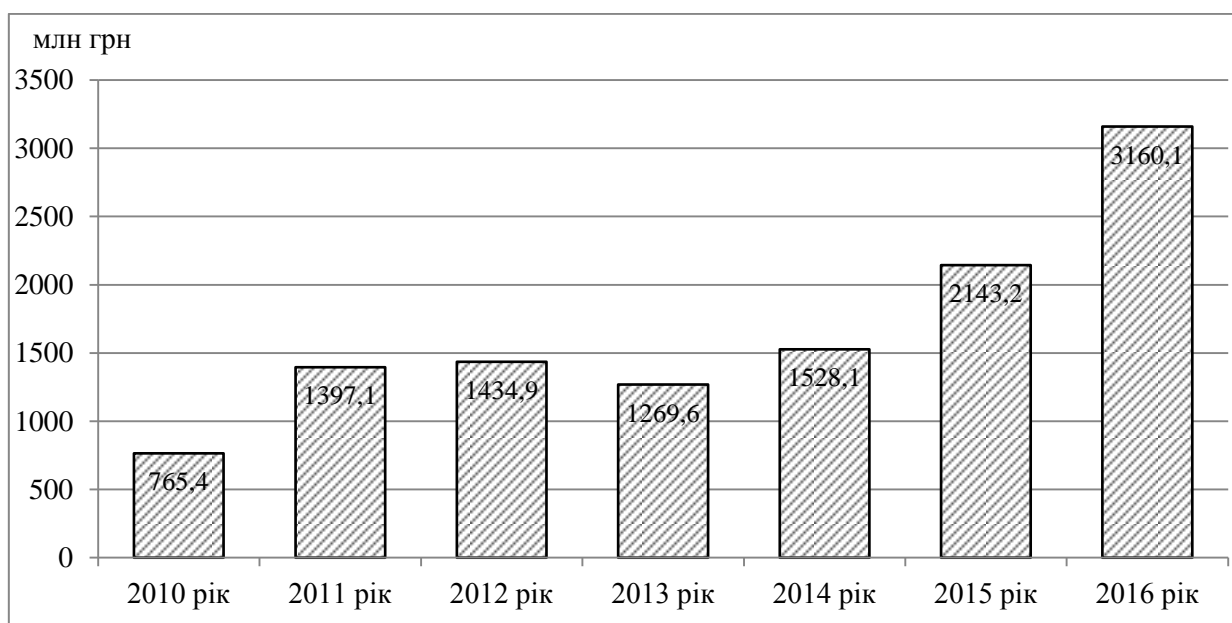

Рис. 2.7. Динаміка капітальних інвестицій у сільське господарство Вінницької області в 2010-2016 рр., млн грн*

**Джерело: побудовано за даними [169].*

Як бачимо, протягом 2010-2016 років в основному зберігаються позитивні зрушення щодо інвестування сільського господарства Вінницької області. Нестабільність економічного розвитку області у 2013 році зумовила зменшення обсягів залучення капітальних інвестицій на 165,3 млн грн порівняно з попереднім роком. Свого максимуму приріст інвестицій у

сільське господарство Вінницької області досяг в 2016 році, коли в порівнянні з 2010 роком їх обсяги зросли приблизно у 4 рази. Загалом аграрна галузь регіону за вкладеннями в основний капітал посідає провідне місце, залучаючи від 19,5 до 40,1% загального обсягу інвестицій в економіку.

Інтенсивне господарювання сільськогосподарських виробників нині уможлиблюється за рахунок збільшення обсягу (кількості) та якості інвестицій (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Деякі економічні показники та показники інтенсивності капітальних інвестицій сільськогосподарських підприємств Вінницької області за 2010-2015 рр.*

Показник	Роки						2015 до 2010 р, %
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Капітальні інвестиції, тис. грн	765420	1397052	143929	1269591	1528062	2143245	280,0
Кількість діючих сільськогосподарських підприємств, од.	2317	2354	2584	2606	2592	2453	105,9
Інвестиції на одне сільськогосподарське підприємство, тис. грн	330,3	593,5	555,3	487,2	589,5	873,7	264,5
Площа сільськогосподарських угідь, тис. га	1813,2	1823,3	1828,5	1825,0	1831,3	1838,2	101,4
Інвестиції на 1 га сільськогосподарських угідь, грн	422,1	766,2	784,8	695,7	834,4	1165,9	276,2
Чисельність працівників, зайнятих у сільському господарстві, тис. осіб	40,4	41,8	43,3	38,5	42	39,8	98,5

Продовж. табл. 2.9

Показник	Роки						2015 до 2010 р, %
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Інвестиції на одного працівника, зайнятого в сільському господарстві, грн	18946	33422,3	33139,2	32976,4	36382,4	53850,4	284,2
Валова продукція сільського господарства сільськогосподарських підприємств, млн грн	6451,3	8142,9	7764,6	10620,6	12319,9	10940,3	169,6
Інвестиції на 1 грн валової продукції сільського господарства сільськогосподарських підприємств, грн	0,119	0,172	0,185	0,119	0,124	0,196	164,7
Прибуток в сільськогосподарських підприємствах, млн грн	611,8	1101,8	855,5	541,5	1531,7	3850,1	629,3
Інвестиції на 1 грн прибутку сільськогосподарських підприємств, грн	1,25	1,27	1,68	2,34	0,99	0,56	44,8

**Джерело: складено та розраховано за даними [169].*

Дані табл. 2.9 показують, що за останні роки інвестиції, спрямовані в діяльність сільськогосподарських підприємств Вінницької області, помітно збільшуються. Однак зростання показників, що використовуються для оцінки збільшення капітальних інвестицій, є досить нестійким. Протягом 2010-2012 років сума грошових вкладень сільськогосподарських підприємств на одиницю показників, вказаних у табл. 2.9, зростала. У 2013 році

простежувався їхній спад, що пов'язано, насамперед, із зменшенням обсягу інвестицій. Однак завдяки їх збільшенню у 2014 та 2015 роках, показники інтенсивності капітальних інвестицій знову зросли, крім суми інвестицій на 1 грн прибутку, яка порівняно з попередніми роками суттєво знизилася.

Позитивною тенденцією в процесі інвестування є зростання обсягу прямих іноземних інвестицій, залучених в сільське господарство Вінницької області (рис. 2.8). Приріст інвестиційних надходжень склав 6,8 млн дол. США. У 2015 році в сільське господарство області іноземними інвесторами вкладено 24521,0 тис. дол. США, що на 21% менше обсягів інвестицій на початок цього ж року. Цей показник у розрахунку на працівника, зайнятого в сільському господарстві, становив 616,1 дол. До основних країн-інвесторів відносяться: Туреччина – 4678,0 тис. дол., Кіпр – 2807,8 тис. дол., Австрія – 2322,4 тис. дол., Німеччина – 893,9 тис. дол.

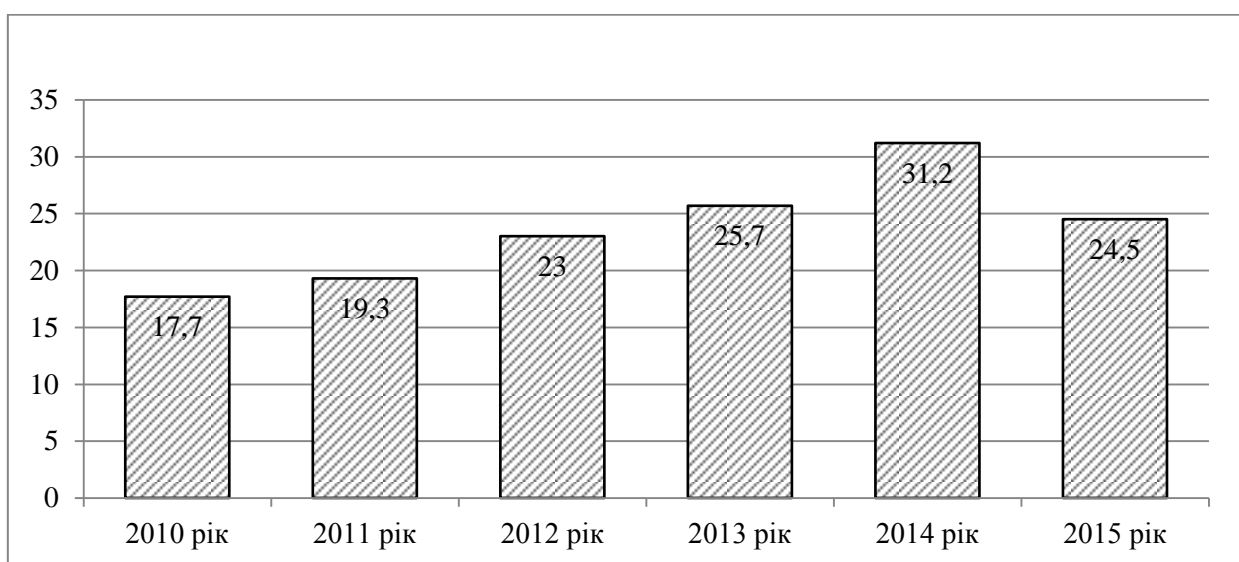

Рис. 2.8. Обсяг прямих іноземних інвестицій в сільське господарство Вінницької області в 2010-2015 рр., млн дол. США*

**Джерело: побудовано за даними [169].*

Серед районів області провідне місце за обсягами інвестицій посідає Тиврівський район, який володіє унікальним комплексом природних та економічних умов для розвитку зернового господарства, виробництва конкурентоспроможного зерна. Серед усієї сукупності господарств району

інвестиційну привабливість та відповідний потенціал мають найбільші за розміром сільськогосподарські підприємства. Як зазначає Н. Малих і О. Заузолкова, тільки у відносно великих і ефективно працюючих зерновиробничих господарствах, розміщених переважно у традиційних зернових регіонах, окремі прогресивні нововведення відповідають технічній та технологічній оснащеності, організаційній необхідності та економічній виправданості, соціальній доцільності та екологічній допустимості, реально впливаючи на підвищення якості зерна [164, с. 47]. Концентрація економічних ресурсів дає їм можливість отримувати кращі фінансові показники і формувати власні джерела інвестицій. Але навіть суттєве збільшення обсягу прибутку як основного власного джерела інвестування сільськогосподарських підприємств недостатньо для докорінного поліпшення існуючого стану справ цих підприємств на ринку зерна.

Розглянемо обсяг надходжень капітальних інвестицій на прикладі провідних зерновиробничих сільськогосподарських підприємств Тиврівського району Вінницької області за останні 7 років (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

**Капітальні інвестиції провідних зерновиробничих
сільськогосподарських підприємств Тиврівського району
за 2010-2016 рр., тис. грн***

Найменування підприємств	Роки							2016 р. до 2010 р., %
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
ТОВ "ПоділляЛат-Інвест"	9425	7120	3996	6882	5190	3510	2804	29,8
ПП "Віта"	2470	1063	1760	2529	2066	6343	8707	352,5
ТОВ "Агро-Буг"	2358	735	1245	2045	2131	5880	884	37,5
ТОВ "Агро-Еталон"	73294	138325	31984	5184	1807	2640	9977	13,6
ТОВ "Красне-АгроІнвест"	2126	881	591	240	1443	4495	8357	393,1
Всього	89673	148124	39576	16880	12637	22868	30729	34,3

*Джерело: складено та розраховано за даними [169].

Як бачимо з даних табл. 2.10, протягом останніх років відбулися істотні зміни у здатності провідних зерновиробничих сільськогосподарських підприємств Тиврівського району залучати інвестиційні ресурси. За результатами 2016 року загальний обсяг капітальних інвестицій за даними цих підприємств склав 30729 тис. грн, що майже у 3 рази менше, ніж у 2010 році. Максимальний приріст капітальних інвестицій спостерігається у 2011 році в ТОВ “Агро-Еталон” у сумі 138325 тис. грн, з них 115463 тис. грн інвестицій було направлено на нові будівлі, споруди, об’єкти незавершеного будівництва, 17296 тис. грн – в основний капітал, 1378 тис. грн – на існуючі будівлі, споруди, 334 тис. грн – на довгострокові біологічні активи тваринництва і 3854 тис. грн – інвестиції в інші необоротні матеріальні активи. За даними аналізу також можна переконатися, що протягом останніх років основні вкладення провідних зерновиробничих сільськогосподарських підприємств району здійснювалися в матеріальні активи.

У 2010 році в структурі інвестування переважали витрати на придбання нових основних засобів – 89030 тис. грн, на капітальний ремонт, поліпшення, вдосконалення, реконструкцію, модернізацію існуючих основних засобів було витрачено 592 тис. грн (рис. 2.9).

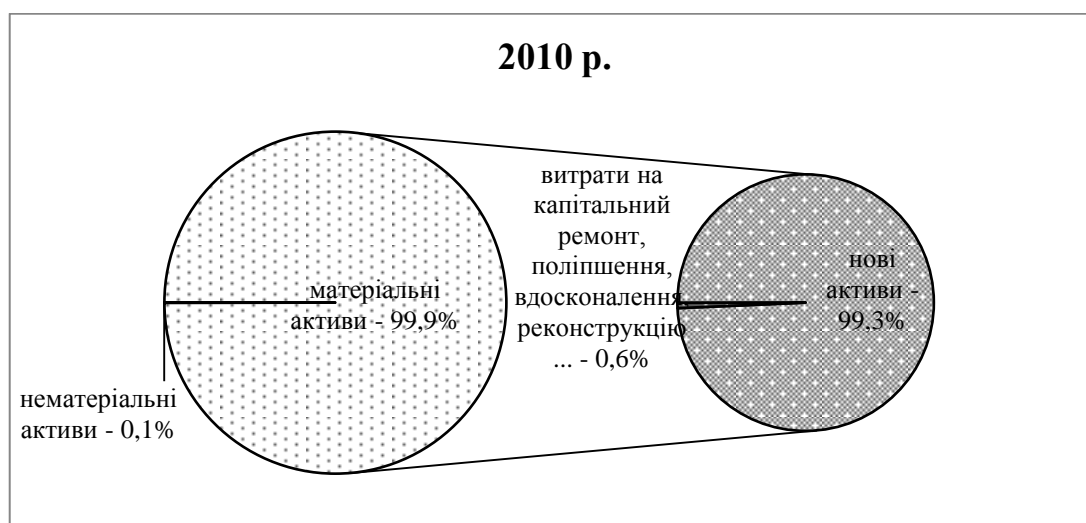

Рис. 2.9. Структура спрямування капітальних інвестицій провідних зерновиробничих сільськогосподарських підприємств Тиврівського району Вінницької області станом на 2010 р., %*

*Джерело: побудовано за даними [169].

На нематеріальні активи сільськогосподарськими підприємствами було спрямовано лише 0,1% обсягу інвестицій (51 тис. грн).

У 2016 р. всі капітальні інвестиції провідних зерновиробничих сільськогосподарських підприємств Тиврівського району на суму 30729 тис. грн були спрямовані в матеріальні активи, з них 30078 тис. грн – на придбання нових активів, 222 тис. грн – на активи, які були у використанні і 429 тис. грн – на витрати на капітальний ремонт, поліпшення, вдосконалення, реконструкцію, модернізацію існуючих основних засобів (рис. 2.10).

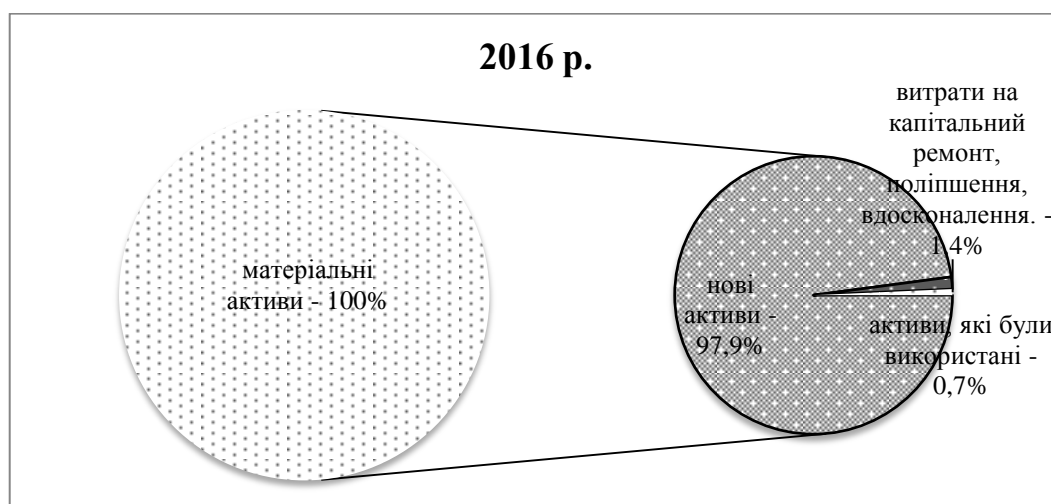

Рис. 2.10. Структура спрямування капітальних інвестицій провідних зерновиробничих сільськогосподарських підприємств Тиврівського району Вінницької області станом на 2016 р., %*

*Джерело: побудовано за даними [169].

За рахунок власних коштів вище згаданими підприємствами у 2016 році придбано 21 одиницю нової сільськогосподарської техніки, що на 6 одиниць менше, порівняно з 2011 роком, але вартістю вищою в 2,6 рази (табл. 2.11).

Як бачимо з табл. 2.11, протягом досліджуваного періоду зменшуються обсяги закупівель тракторів, культиваторів, розкидачів гною і добрив, машин і пристроїв для поливу, сортувальних і калібрувальних машин і механізмів, зерноочисних машин. Це пов'язано, насамперед, з високими цінами на вказані види товарів. За 2011-2016 рр. придбано лише 1 зернозбиральний

комбайн ПП “Віта” у 2016 році на суму 4112013 грн. Лідером по закупівлі нової сільськогосподарської техніки є ТОВ “Агро-Еталон”. Через надійність та високу продуктивність сільськогосподарські підприємства надають перевагу техніці іноземного виробництва.

Таблиця 2.11

Придбання нової сільськогосподарської техніки провідними зерновиробничими сільськогосподарськими підприємствами Тиврівського району Вінницької області за 2011-2016 рр.*

Показник	Роки						2016 р. до 2011 р, (+,-)
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Сільськогосподарська техніка (нова) – всього, шт.	27	21	41	13	47	21	-6
Вартість (без урахування дотацій і ПДВ), тис. грн.	6974,5	7111,7	8937,5	9363,1	5322,5	18091	+11116,5
В тому числі:	-	-	-	-	-	-	-
трактори всіх видів, шт.	13	17	19	6	2	8	-5
вартість, тис. грн	5624,1	5251,5	3929,0	5953,0	4404,7	7136,5	+1512,4
плуги, шт.	-	1	1	1	-	2	2
вартість, тис. грн	-	326,9	292,6	55,0	-	1892,0	+1892,0
культиватори, шт.	-	-	2	2	3	1	1
вартість, тис. грн	-	-	176,3	560,3	170,0	250,0	+250,0
борони, шт.	-	1	2	2	37	5	5
вартість, тис. грн	-	265,7	189,3	569,0	34,9	2626,2	+2626,2
сівалки (без тукових), шт.	2	1	-	1	-	2	-
вартість, тис. грн	431,9	942,1	-	2052,5	-	2046,1	+1614,2
розкидачі гною і добрив (вкл. сівалки тукові), шт.	4	-	1	1	4	-	-4
вартість, тис. грн	323,2	-	25,9	173,3	703,3	-	-323,2
машини і пристрої для поливу, шт.	3	-	-	-	-	-	-3
вартість, тис. грн	139,0	-	-	-	-	-	-139,0
водяні насоси і насосні станції, шт.	-	-	3	-	1	1	1
вартість, тис. грн	-	-	23,9	-	9,6	4,0	+4,0
сінокосарки, шт.	-	-	4	-	-	1	+1
вартість, тис. грн	-	-	256,0	-	-	24,2	+24,2
жатки валкові, шт.	-	1	-	-	-	-	-
вартість, тис. грн	-	325,5	-	-	-	-	-

Продовж. табл. 2.11

Показник	Роки						2016 р. до 2011 р, (+,-)
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
прес-пакувальники, включаючи прес- підбирачі, шт.	-	-	3	-	-	-	-
вартість, тис. грн	-	-	3046,1	-	-	-	-
комбайни зернозбиральні, шт.	-	-	-	-	-	1	1
вартість, тис. грн	-	-	-	-	-	4112,0	+4112,0
сортувальні і калібрувальні машини і механізми, шт.	3	-	-	-	-	-	-3
вартість, тис. грн	298,0	-	-	-	-	-	-298,0
зерноочисні машини, шт.	2	-	-	-	-	-	-2
вартість, тис. грн	158,3	-	-	-	-	-	-158,3
причепи та напівпричепи сільськогосподарські, шт.	-	-	6	-	-	-	-
вартість, тис. грн	-	-	998,4	-	-	-	-

*Джерело: складено та розраховано за даними [169].

Крім того, за 2009-2010 рр. у ТОВ “Агро-Еталон” побудовано та здано в експлуатацію зерносушарку SQ-40 потужністю 40 т на годину, та 2 ангара для зберігання 7000 тонн зерна. В ТОВ “ПоділляЛатІнвест” у 2013 р. завершено будівництво ангара для зберігання комбайнів та будівництво ангара закритого типу для зберігання сільгосптехніки.

Найбільша інвестиція із Сербії (сербської МК Group) в економіку Тиврівського району – елеватор компанії АгроІнвестУкраїна. Елеватор побудований за найсучаснішими технологіями за неповних 9 місяців протягом 2013 р. в м. Гнівіль, розрахований на 61 тисяч тонн одночасного зберігання зерна, зерносушарка має потужність 440 тонн/год, побудовано пристрої відвантаження зерна на автотранспорт і для залізничного транспорту.

Залучення у зерновиробництво інвестицій відбувається й шляхом придбання таких матеріально-технічних ресурсів, як мінеральні добрива та засоби захисту рослин. Якщо у 2011 році провідними зерновиробничими

сільськогосподарськими підприємствами Тиврівського району Вінницької області на суму 26661,6 тис. грн було придбано 74257 ц добрив, то у 2016 році на суму 43536,9 тис. грн придбано 62562 ц добрив (рис. 2.11, табл. 2.12).

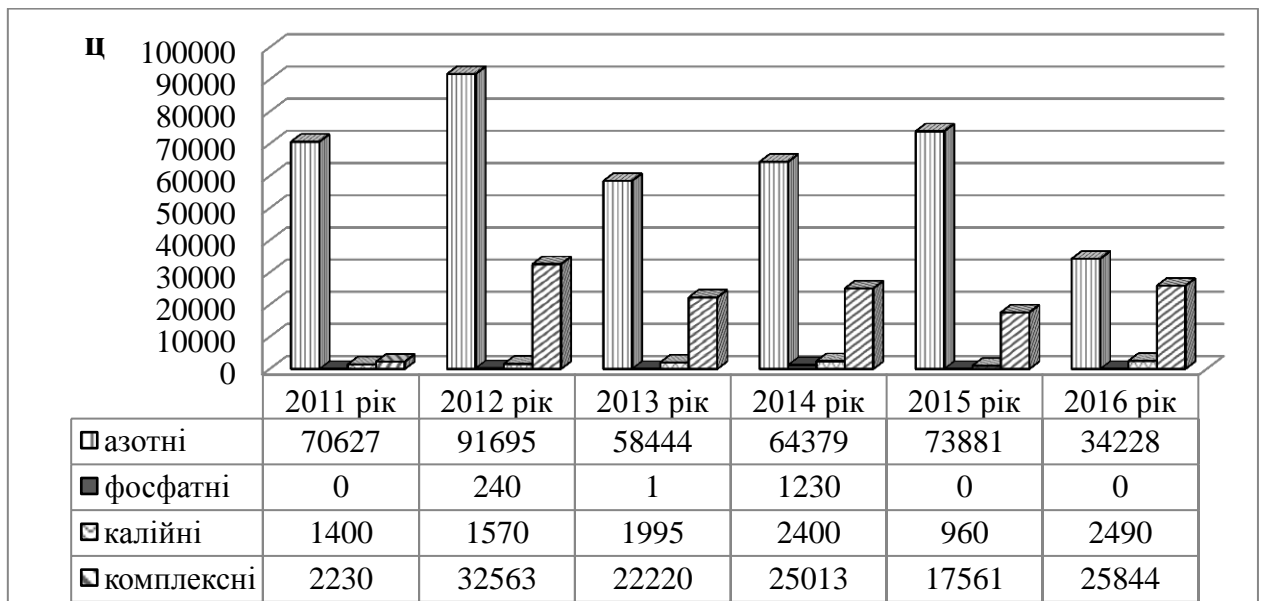

Рис. 2.11. Динаміка обсягу купівлі мінеральних добрив провідними зерновиробничими сільськогосподарськими підприємствами Тиврівського району Вінницької області за 2011-2016 рр., ц*

**Джерело: побудовано за даними [169].*

Як бачимо з рис. 2.11, за рахунок підвищення цін на добрива відбувається скорочення обсягів придбання мінеральних добрив, внаслідок чого зменшується їх внесення, що призводить до зниження родючості землі, відповідно зменшення врожайності зернових культур. Серед вказаних мінеральних добрив за даними 2011-2016 рр. перевага в обсягах закупівлі добрив надається азотним добривам (які містять азот в нітратній, аміачній, нітратно-аміачній і рідше в амідній формі), на другому місці – комплексні добрива (містять два і більше поживних елементів), на третьому – калійні добрива (основним елементом є калій, який сприяє підвищенню імунітету рослин до різних грибкових захворювань) і останнє місце займають фосфатні добрива (містять фосфор, який, як азот та калій, необхідний для нормального розвитку рослин).

Таблиця 2.12

**Придбання мінеральних добрив провідними зерновиробничими
сільськогосподарськими підприємствами Тиврівського району
Вінницької області за 2011-2016 рр., тис. грн.***

Показник	Роки						2016 р. до 2011 р., (+,-)
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Азотні							
ТОВ “ПоділляЛат-Інвест”	8127,1	10344,7	3602,2	10590,5	21549,6	5129,2	-2997,9
ПП “Віта”	1187,1	15008,4	793,0	567,6	4991,9	4050,3	+2863,2
ТОВ “Агро-Буг”	2619,6	2175,4	3237,9	4835,1	8652,0	5933,4	+3313,8
ТОВ “Агро-Еталон”	2594,4	2778,3	4495,0	2187,9	12538,0	1474,1	-1120,3
ТОВ “Красне-АгроІнвест”	2098,9	1557,2	2316,2	4010,2	2129,2	1339,1	-759,8
Разом	16627,1	18364,0	14444,4	22191,1	49860,7	17926,0	1298,9
Фосфатні							
ТОВ “ПоділляЛат-Інвест”	-	137,4	-	-	-	-	-
ТОВ “Агро-Еталон”	-	-	2,4	-	-	-	-
ТОВ “Красне-АгроІнвест”	-	-	-	545,5	-	-	-
Разом	-	137,4	2,4	545,5	-	-	-
Калійні							
ТОВ “ПоділляЛат-Інвест”	-	67,3	-	-	-	-	--
ТОВ “Агро-Буг”	557,4	523,3	620,6	1148,4	852,5	1994,8	1437,4
ТОВ “Красне-АгроІнвест”	-	-	138,6	-	-	-	-
Разом	557,4	590,6	759,2	1148,4	852,5	1994,8	1437,4
Комплексні							
ТОВ “ПоділляЛат-Інвест”	4989,0	5171,7	3113,6	7359,7	9221,3	6096,6	+1107,6
ПП “Віта”	622,4	644,3	239,9	641,0	-	3360,6	+2738,2
ТОВ “Агро-Буг”	370,3	1163,3	795,8	810,2	1633,4	2186,2	+1815,9
ТОВ “Агро-Еталон”	2599,3	2756,5	3123,9	3287,4	8797,2	11862,2	+9262,9
ТОВ “Красне-АгроІнвест”	896,1	118,2	1287,4	710,5	3258,7	110,5	-785,6
Разом	9477,1	9854,0	8560,4	12808,8	22910,6	23616,0	+14138,9
Всього	26661,6	28946,0	23766,4	36693,8	73623,8	43536,8	+16875,2

*Джерело: складено та розраховано за даними [169].

За досліджуваний період найбільшу суму коштів на придбання

мінеральних добрив витратили ТОВ “ПоділляЛатІнвест” (95499,9 тис. грн) та ТОВ “Агро-Еталон” (58497,6 тис. грн), найменшу – ТОВ “Красне-АгроІнвест” (20516,3 тис. грн). Це пов’язано з розмірами посівних площ сільськогосподарських культур.

Як відомо, основне завдання технології внесення добрив – забезпечити для рослин оптимальні умови живлення впродовж усієї вегетації. Норма внесення добрив залежить від родючості ґрунту, попередника і програмованого рівня врожайності. Ефективність добрив збільшується при правильному співвідношенні окремих елементів живлення та при їх внесенні в оптимальні строки.

У 2016 році провідними зерновиробничими підприємствами Тиврівського району придбано 29484 кг засобів захисту рослин, що на 13869 кг більше порівняно із 2011 роком, але на 10266 кг менше у порівнянні з попереднім роком (рис. 2.12, 2.13, табл. 2.13).

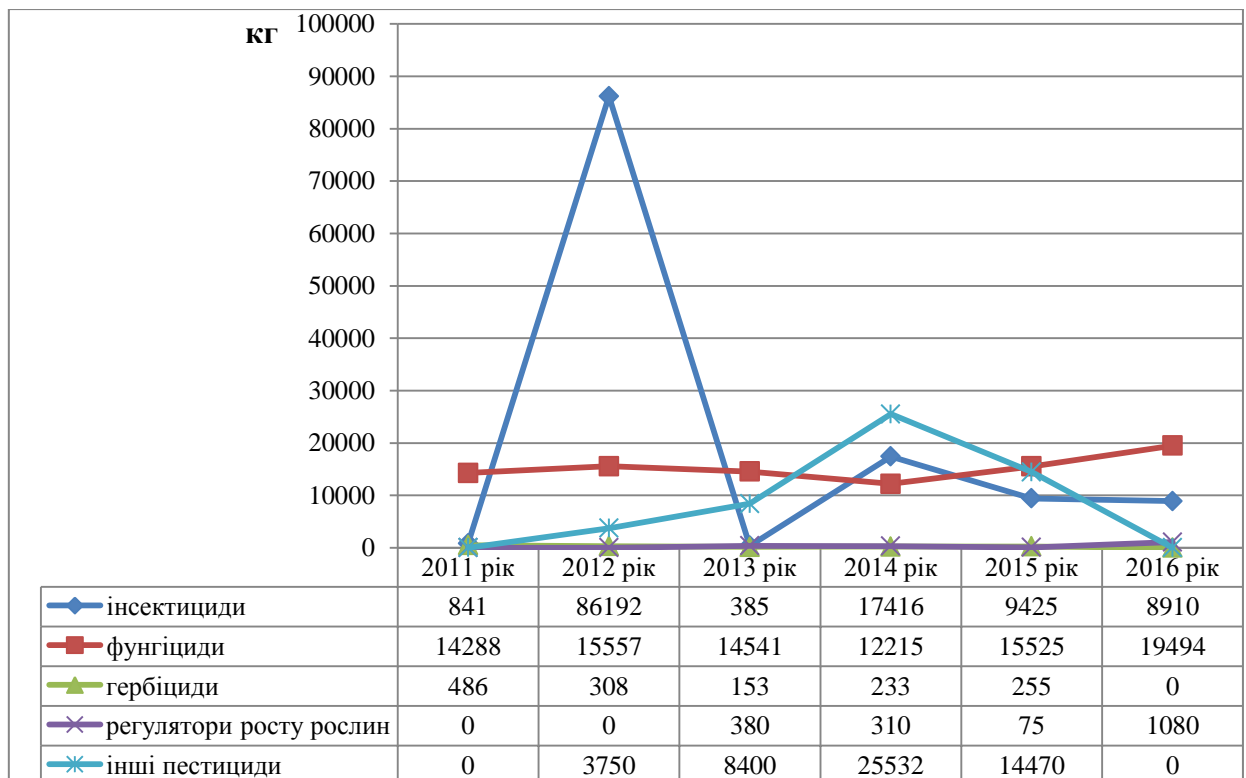

Рис. 2.12. Динаміка обсягу купівлі засобів захисту рослин провідними зерновиробничими сільськогосподарськими підприємствами Тиврівського району Вінницької області за 2011-2016 рр., кг*

*Джерело: побудовано за даними [169].

Найбільшу кількість засобів захисту рослин у вигляді готових приманок чи порошковому вигляді, а саме 55706 кг було придбано у 2014 році. У 2012 році вище згадані підприємства витратили 2317854 грн на купівлю хімічного препарату для захисту рослин від шкідливих комах, тобто 86192 кг інсектицидів.

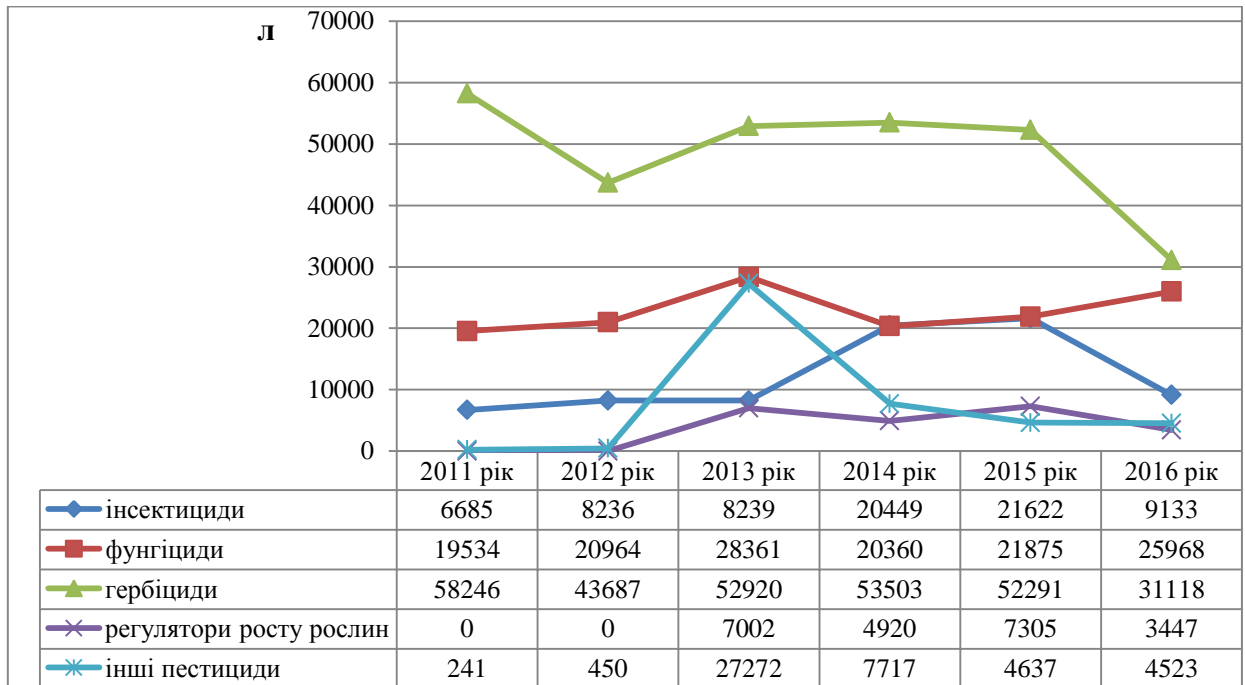

Рис. 2.13. Динаміка обсягу купівлі засобів захисту рослин провідними зерновиробничими сільськогосподарськими підприємствами Тиврівського району Вінницької області за 2011-2016 рр., л*

*Джерело: побудовано за даними [169].

Як бачимо з рис. 2.11, загалом за 2011-2016 рр. спостерігається тенденція до зростання обсягів закупівлі фунгіцидів (з 19534 л у 2011 році до 25968 л у 2016 році). Значним попитом впродовж всього періоду користувалися хімічні апарати для боротьби з бур'янами (гербіциди) в рідкому вигляді, але у 2016 р. їх обсяг значно зменшився в порівнянні з попередніми роками.

Підвищення ціни на засоби захисту рослин призвело до зменшення обсягів їх придбання. Якщо у 2011 році провідними зерновиробничими сільськогосподарськими підприємствами Тиврівського району Вінницької

області на суму 10483,7 тис. грн було придбано 15615 кг і 84706 л засобів захисту рослин, то у 2016 році – 29484 кг і 74189 л засобів захисту рослин придбано на суму 29327,9 тис. грн. Найбільшу суму коштів підприємства витратили у 2015 році (34314 тис. грн) в основному на купівлю фунгіцидів та гербіцидів.

Таблиця 2.13

**Придбання засобів захисту рослин провідними зерновиробничими
сільськогосподарськими підприємствами Тиврівського району
Вінницької області за 2011-2016 рр., тис. грн***

Показник	Роки						2016 р. до 2011 р., (+,-)
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
інсектициди	1226,1	3380,6	1609,1	2923,9	4657,7	4277,4	+3051,3
фунгіциди	4371,5	3925,6	3868,9	5423,0	12903,2	13072	+8700,5
гербіциди	4852,3	4784,3	6083,5	7780,9	13650,0	8433,4	+3581,1
регулятори росту рослин	-	-	658,5	783,7	1003,0	1607,7	+1607,7
інші пестициди	33,8	92,2	1053,7	1234,9	2100,1	1937,4	+1903,6
Всього	10483,7	12182,7	13273,7	18146,4	34314,0	29327,9	+18844,2

*Джерело: складено та розраховано за даними [169].

Як бачимо з даних табл. 2.12 та 2.13, агровиробники з кожним роком вкладають все більше інвестиційних ресурсів на придбання як добрив, так і засобів захисту рослин. Застосування науково обґрунтованих норм мінеральних добрив та хімічних засобів захисту рослин, термінів і способів внесення добрив, призводить до покращення якості землі, саме її родючості, збільшення врожайності, підвищення якості сільськогосподарської продукції

Основним джерелом формування інвестиційних ресурсів підприємств Тиврівського району є власні кошти підприємств, зокрема, прибуток (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

**Капітальні інвестиції провідних зерновиробничих
сільськогосподарських підприємств Тиврівського району Вінницької
області за джерелами фінансування за 2010-2016 рр., тис. грн***

Показник	Роки							2016 р. до 2010 р., %
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Капітальні інвестиції всього	89673	148124	39576	16880	12637	22868	30729	34,3
за рахунок власних коштів	87216	147243	39576	16880	12637	22868	30729	35,2
з них								
прибуток, який залишився в розпорядженні підприємств	87216	147243	39576	16880	12637	22868	30729	35,2
амортизаційні відрахування	-	-	-	-	-	-	-	-
кредити банків та інші позики	2457	881	-	-	-	-	-	-

*Джерело: складено та розраховано за даними [169].

У сучасній економіці спостерігається збій амортизаційного механізму, основні виробничі фонди переоцінюються не систематично, а норми амортизації не дають можливість збільшувати суму амортизації, а звідси, і капітальні інвестиції. Частка власних ресурсів провідних сільськогосподарських підприємств у фінансуванні інвестицій протягом досліджуваного періоду зростає з 97% до 100%. Кредитами банків користувалися лише ПП “Віта” (у 2010 р. – на суму 331 тис. грн) та ТОВ “Красне-АгроІнвест” (у 2010 р. – на суму 2126 тис. грн і у 2011 р. – на суму 881 тис. грн).

У найближчій перспективі більшості господарствам Тиврівського району для вирішення проблеми підвищення якості зерна не буде вистачати внутрішніх резервів розвитку зернового господарства. Природний фактор і надалі відіграватиме домінуючу роль в формуванні якості зерна, але без технічного оновлення зношеного парку сільськогосподарських машин,

сучасного технологічного устаткування, забезпечення добривами та засобами захисту рослин не варто сподіватися на істотні зрушення в його поліпшенні в майбутньому. Занепокоєння викликає повна відсутність державної підтримки, зокрема, бюджетних асигнувань як джерела фінансування інвестицій.

2.3. Оцінювання результативності процесу функціонування підприємств сільського господарства на вітчизняному ринку зерна

З метою прийняття науково обґрунтованих управлінських рішень щодо дієвості інвестиційного забезпечення процесів функціонування і розвитку сільськогосподарських підприємств є сенс застосовувати метрологію *SEE*-аналізу за допомогою комплексу моделей складових результативності.

Інвестиційна діяльність є не тільки основною умовою виведення аграрного сектора з кризи, але і стає визначальним фактором подальшого його розвитку. Великомасштабних інвестицій потребують практично всі сфери і галузі сільського господарства, його матеріально-технічна база, інфраструктура, соціальна сфера. Тому створення передумов для формування припливу інвестицій в аграрний сектор має бути найважливішим елементом як аграрної політики держави, так і діяльності підприємств і регіонів. У цій міжгалузевій конкуренції за інвестиції сільське господарство поступається багатьом галузям промисловості, торгівлі та транспорту в силу своєї специфіки. Ця тенденція економічної непривабливості землеробства посилюється в умовах зростання фондоозброєності галузі, органічної будови капіталу, економічної та соціальної кризи, руйнування матеріально-технічної бази, підвищення рівня інфляції, слабкої участі в їх економіці держави. Це завдає аграрній економіці значної шкоди.

Природно-кліматичні умови та родючі землі сільськогосподарських підприємств сприяють вирощуванню зернових культур, отримуванию продовольчого зерна високої якості для покриття внутрішніх потреб і

забезпечення експортного потенціалу. Основою ринку зерна є його виробництво в обсягах, що забезпечують продовольчу безпеку держави. Виробництво зерна сільськогосподарськими підприємствами, наприклад, Тиврівського району Вінницької області при середній урожайності 69,3 ц з га становило у 2016 році 144,7 тис. т. Стабільно виробляючи 40-45, а в міру широкого запровадження інтенсивних технологій – не менше 50 млн ц зерна, сільськогосподарські підприємства Вінниччини цілком реально можуть відновити використання зерна тваринництвом в межах 20-25 млн ц. За даними балансу попиту та пропозиції зерно в середньому використовується на харчування – 14-16 %, на насіння – 6-7%, на фуражні цілі – 45-50% та на експорт – 30%.

Як було раніше зазначено, основними цілями інвестиційного процесу є досягнення “золотого правила бізнесу” – отримання максимального прибутку. Очевидності цього особливо повно проглядаються в умовах сучасного сільського господарства України, в т.ч. на прикладі Вінницької області (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

**Фінансові результати діяльності сільськогосподарських підприємств
Вінницької області у 2010-2015 рр.***

Показник	Роки						2015 р. до 2010 р., %
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Кількість сільськогосподарських підприємств (без урахування малих), що здійснювали сільськогосподарську діяльність, од.	487	496	475	460	479	470	96,5
у тому числі							
прибуткових, од.	403	430	402	323	401	428	106,2
- у відсотках від загального числа сільськогосподарських підприємств, %	82,8	86,7	84,6	70	84	91	109,9

Продовж. табл. 2.15

Показник	Роки						2015 р. до 2010 р., %
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
- сума прибутку в розрахунку на одне прибуткове підприємство, млн грн	1,9	2,7	2,7	2,7	5,3	9,2	484,2
збиткових, од.	84	66	73	136	74	42	50
- у відсотках від загального числа сільськогосподарських підприємств, %	17,2	13,3	15,4	30	16	9	52,3
- сума збитку в розрахунку на одне збиткове підприємство, млн грн	1,3	1,0	2,3	2,1	5,9	4,5	346,2
Чистий дохід від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг, млн грн	3921	5675,1	6616,0	6442,1	9497,8	15173,7	387,0
Рівень рентабельності від усієї діяльності сільськогосподарських підприємств, %	19,4	24,6	15,6	10	21,5	34	175,3
Рівень рентабельності в галузі рослинництва, %	25	29	18	12	23	38	152,0
в тому числі зерна	20	30	17	7	24	35	175,0

*Джерело: складено та розраховано за даними [169].

З даних табл. 2.15 видно, що більшість підприємств аграрного сектора Вінницької області у 2015 році мають стабільні позитивні фінансові показники як результат певного поживлення інвестиційної діяльності в області. У розвитку сільськогосподарських підприємств спостерігається позитивна динаміка до зростання обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг) та покращення фінансового результату діяльності. Зокрема, загальний обсяг реалізованої продукції сільськогосподарськими підприємствами за 2015 рік порівняно з 2010 роком збільшився приблизно на 75%. За досліджуваний період відповідно зросли обсяги реалізації зернових культур (2,9 млн т у 2014 році), підвищились середні ціни на зернові і

зернобобові культури з 1109,2 грн за тонну у 2010 році до 2229,6 грн за тонну у 2015 році, що на 45,4% більше рівня минулого року. За даними Головного управління статистики продукція сільського господарства складає 20% експорту товарів області. Найбільша частка припадає саме на зернові культури.

Аграрними підприємствами Вінниччини від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг за 2015 рік було отримано 15,2 млрд грн чистого доходу проти майже 4 млрд грн у 2010 році, при цьому рівень рентабельності склав 34% проти 19,4%. Прибутки від реалізації продукції сільського господарства і надання послуг у рослинництві і тваринництві у звітному році отримали 91% підприємств, у середньому на одне підприємство сума прибутку становила 9,2 млн грн (у 2010 р. – відповідно 82,8% і 1,9 млн грн). Водночас 9% підприємств допустили від сільськогосподарського виробництва збитки, сума яких у розрахунку на одне підприємство становила – 4,5 млн грн (у 2010 р. – відповідно 17,2% і – 1,3 млн грн). Рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва (без урахування бюджетних дотацій і доплат) у цілому склав 34% проти 19,4% у 2010 році. За досліджуваний період в галузі рослинництва збільшився її рівень рентабельності з 25% до 38%, в тому числі рівень рентабельності зерна з 20% до 35%.

Метрологічний аналіз показав, що рівень рентабельності зернових впливає не лише на рентабельність рослинництва, а й всього сільськогосподарського виробництва (рис. 2.14).

За даними рис. 2.14 зниження рівня рентабельності зерна певним чином впливає на ефективність господарювання.

Підвищення ефективності виробництва зерна можна досягти на основі збільшення його концентрації, що являє собою об'єктивний процес розвитку та зосередження засобів виробництва і робочої сили у великих спеціалізованих підприємствах [170]. Цей процес впливає з дії економічного закону переваги великого виробництва перед дрібним.

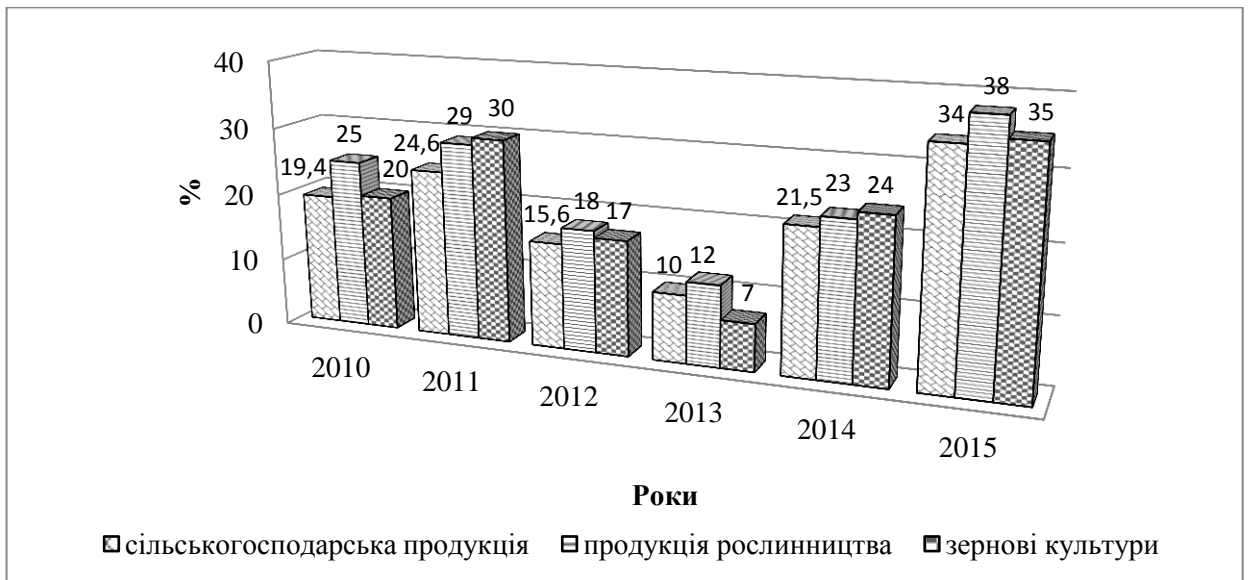

Рис. 2.14. Динаміка рівня рентабельності продукції сільськогосподарських підприємств Вінницької області за 2010-2015 рр., %*

**Джерело: побудовано за даними [169].*

Як зазначає Л. Ю. Мельник, практично в усіх економічно високорозвинутих країнах вже сформований пріоритетний сектор великотоварних агроструктур, який є основою забезпечення їхньої продовольчої безпеки [166, с. 21]. Концентрацію виробництва прийнято розглядати тільки як процес, підкреслює автор. Кожне економічне явище потребує не лише пізнання, а й вимірювання як на мікро-, так і на макрорівні. Під дією ринкових сил, передусім конкуренції, чимало підприємств зазнають економічного банкрутства. Як правило, вони приєднуються до функціонуючих, в результаті цього їхні розміри збільшуються. Об'єднання підприємств з іншими на будь-яких засадах прийнято називати централізацією капіталу та виробництва. Адже йдеться про вищий рівень розмірів підприємства [166, с. 16]. Отже, процес концентрації може здійснюватися на основі кооперації, тобто об'єднання декількох господарств в одне, або накопичення за рахунок спеціалізації та інтенсифікації виробництва.

Концентрація зерновиробництва веде до підвищення продуктивності праці, зниження витрат на одиницю продукції, зростання рівня її

рентабельності, а в кінцевому підсумку сприяє підвищенню конкурентоспроможності зерна на вітчизняному та світовому ринках. Показниками щодо концентрації виробництва для сільськогосподарських підприємств є: земельні угіддя, площі посіву сільськогосподарських культур, їх розміри, способи і шляхи підвищення ефективності використання виробничого потенціалу, що потребує використання певного механізму підвищення ефективності зерновиробництва (рис. 2.15), який має бути дієвим. Дієвість (of the force) процесу – це його спроможність давати певний результат. Вона базується на понятті результативності (of the efficiency) процесу (у даному випадку, зерновиробництва за кінцевими наслідками).

Як бачимо з рис. 2.15, екстенсивні фактори збільшення виробництва зерна обмежені, великого значення набуває інтенсифікація сільського господарства, яка відбувається на основі додаткових вкладень на одиницю земельної площі, що мають на меті якісне вдосконалення всіх чинників виробництва шляхом інноваційної діяльності. Отже, найбільш ефективним є інтенсивно-інноваційний напрям розвитку господарств, який базується на використанні всіх факторів і безпосередньо впливає на підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва, а також результативності функціонування підприємства як соціо-еколого-економічної системи.

Інтенсифікація є однією із форм концентрації сільськогосподарського виробництва, так як на одній і тій же оброблюваній площі збільшується обсяг виробництва. Рівень концентрації залежить від розвитку продуктивних сил, науково-технічного прогресу, ґрунтово-кліматичних і виробничих умов окремих господарств регіону. Як відомо, на початку 2000-х років лєвова частка у виробництві зерна країни належала агрохолдингам. Разом з тим, їх формування мало як позитивні, так і негативні наслідки. Серед негативних наслідків – порушення сівозмін, скорочення посівів кормових культур, скорочення зайнятості в сільській місцевості. Як зазначає Т. О. Осташко, в Україні поряд із тенденціями до утворення агрохолдингів означилися і

протилежні тенденції до їх дезінтеграції [168, с. 123].

Рис. 2.15. Конструкт механізму підвищення ефективності зерновиробництва*

*Джерело: узагальнено автором.

Розглянемо вплив концентрації посіву на показники ефективності зернових культур (рівень рентабельності зерна, врожайність та інші) на прикладі сільськогосподарських підприємств Тиврівського району. Для цього згадані підприємства за площами посіву зернових і зернобобових культур у 2014-2015 рр. згрупуємо у чотири групи (табл. 2.16, 2.17). Наведені у таблицях дані свідчать, що в сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району показники економічної ефективності безпосередньо залежать від рівня концентрації виробництва зерна і підтверджують концепцію переваги великого виробництва над дрібним. Так, зі збільшенням площі посіву підвищується економічна ефективність виробництва продукції, тобто концентрація позитивно впливає на ефективність виробництва.

Таблиця 2.16

Вплив концентрації посівів на ефективність виробництва зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району Вінницької області, 2014 р.*

Показники	Групи підприємств за площею зернових і зернобобових культур, га				Середнє значення
	1 група до 200 га	2 група від 201 до 600 га	3 група від 601 до 1000 га	4 група більше 1000 га	
Кількість підприємств у групі	8	4	3	7	22
Площа зернових на одне підприємство, га	90,3	375,5	745,7	2209,6	855,3
Виробництво зерна в середньому на підприємство, ц	5368,3	21390,3	41047,7	138552,7	51589,8
Урожайність, ц з га	52,9	53,8	62,3	65,1	58,5
Повна собівартість 1 ц, грн	112,7	112,5	118,5	126,9	117,7
Ціна реалізації 1 ц зерна, грн	159,5	161,1	165,3	183,4	167,3
Отримано прибутку від реалізації 1 ц зерна, грн	46,8	48,6	46,8	56,5	49,6
Рівень рентабельності зерна, %	41,5	43,2	39,5	44,5	42,1

*Джерело: складено та розраховано за даними [169].

З підвищенням концентрації зростають найважливіші економічні показники господарської діяльності підприємств. Як бачимо з даних табл. 2.16, 2.17, поступово збільшувалась урожайність зернових та зернобобових

культур, ціна реалізації 1 ц зерна у четвертій групі підприємств була також досить високою. Відповідно і прибуток підприємств четвертої групи найбільший і становив 56,5 грн з 1 ц у 2014 р. та 50,9 грн. з 1 ц у 2015 р. Збільшувався і рівень рентабельності виробництва зерна у міру зростання посівних площ, тобто з 41,5% – у першій групі до 44,5% – у четвертій у 2014 р. та відповідно від 19,4 до 22,1% – у 2015 р.

Таблиця 2.17

Вплив концентрації посівів на ефективність виробництва зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району Вінницької області, 2015 р.*

Показники	Групи підприємств за площею зернових і зернобобових культур, га				Середнє значення
	1 група до 200 га	2 група від 201 до 600 га	3 група від 601 до 1000 га	4 група більше 1000 га	
Кількість підприємств у групі	12	4	3	6	25
Площа зернових на одне підприємство, га	88,4	326,5	826,7	2489,8	932,9
Виробництво зерна в середньому на підприємство, ц	5082,8	14705,1	44869,0	126408,7	47766,4
Урожайність, ц з га	57,1	44,8	57,8	58,3	54,5
Повна собівартість 1 ц, грн	210,4	218,3	228,1	230,4	221,8
Ціна реалізації 1 ц зерна, грн	251,2	262,4	277,6	281,3	268,1
Отримано прибутку від реалізації 1 ц зерна, грн	40,8	44,1	49,5	50,9	46,3
Рівень рентабельності зерна, %	19,4	20,2	21,7	22,1	20,8

*Джерело: складено та розраховано за даними [169].

Раціональними розмірами сільськогосподарських підприємств є такі, які при високому рівні механізації виробництва і наявності кваліфікованих трудових ресурсів забезпечують максимум продукції з одиниці земельної площі при найменших витратах праці і засобів. Такими господарствами є сільськогосподарські підприємства Тиврівського району із площею посіву зернових і зернобобових культур більше 1000 га, а саме: Філія “Стояни” ТОВ “АгроІнвестУкраїна” (с. В. Вулига), ТОВ “ПоділляЛатІнвест” (с.м. Тиврів), ПП “Віта” (с. Дзвониха), ТОВ “Агро-Буг” (с. Яришівка), ТОВ “Агро-Еталон”

(с. Тростянець), ТОВ “Красне-АгроІнвест” (с. Красне).

Як зазначає В. Г. Андрійчук, важливою є проблема досягнення оптимального рівня концентрації сільськогосподарського виробництва, розв’язання якої в кінцевому підсумку зводиться до визначення раціональних розмірів аграрних підприємств різної спеціалізації з урахуванням їх юридичного статусу і вітчизняних зональних особливостей [151, с. 684; 152].

Рівень спеціалізації в господарствах Тиврівського району за питомою вагою зерна у виручці від реалізації продукції за 2015 р. та ефективність виробництва зерна досить висока, але при збільшенні частки зерна у виручці від реалізації продукції рослинництва понад 70%, урожайність зернових знижується, собівартість зростає, отже, зменшується і рівень рентабельності виробництва (табл. 2.18).

Таблиця 2.18

Вплив спеціалізації на ефективність виробництва зерна в сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району, 2015 р.*

№ з/п	Групи господарств за питомою вагою в реалізованій продукції рослинництва, %	Кількість господарств в групі	Питома вага зерна в реалізованій продукції рослинництва, %	Питома вага зернових культур у загальній площі посіву, %	Урожайність, ц з га	Собівартість 1 ц, грн	Ціна реалізації 1 ц, грн	Рівень рентабельності, %
1	До 50	13	26,8	58,1	53,8	223,1	281,9	26,4
2	50-60	6	53,8	51,1	57,1	216,7	285,9	31,9
3	60-70	5	64,2	56,4	58,1	230,1	288,7	25,5
4	70-80	1	71,6	74,2	48,8	217,1	215,8	-
5	вище 80	-	-	-	-	-	-	-
	Середнє значення	25	54,1	60,0	54,5	221,8	268,1	20,8

*Джерело: складено та розраховано за даними [169].

Аналізуючи дані табл. 2.18, можна відзначити, що у підприємства четвертої групи (ТОВ “Можайське” с. Шендерів), частка виручки від реалізації зерна становить понад 70%, урожайність різко знижується (на 9,3 ц

з га), що на 16% нижче, ніж у попередній групі. Собівартість зерна в третій та четвертій групах є високою. Рівень рентабельності виробництва, починаючи з третьої групи, падає і в четвертій групі підприємство отримує збиток, оскільки собівартість 1 ц вища ціни реалізації на 1,3 грн. В спеціалізованому виробництві існує залежність між розмірами підприємства і об'ємом виробленої продукції. Із збільшенням розміру виробництва вихід продукції на одиницю ресурсів збільшується, стабілізується, потім починає знижуватися. Відповідно поглиблення спеціалізації в сільському господарстві повинно враховувати не тільки зростання виробництва і якість продукції, а й екологічну рівновагу, так як подальше поглиблення спеціалізації може навіть гальмувати розвиток сільськогосподарського виробництва, прикладом є ТОВ “Можайське” с. Шендерів Тиврівського району. Однак, посиляючись на результати дослідження, можна зробити висновок, що можливості спеціалізації і концентрації виробництва зерна ще далеко не вичерпані у багатьох підприємствах Тиврівського району.

На думку А. Мешкова, зональна спеціалізація стає однією з важливих передумов зростання виробництва, підвищення якості кінцевої продукції. Найголовнішими факторами виробництва зерна є масштаби і характер природних ресурсів, ступінь їх господарського засвоєння, можливості мобілізації досягнень науково-технічного прогресу з метою докорінної перебудови технологічних основ зернового господарства і зміни на цій основі співвідношення економічної ефективності виробництва зернових культур у різних районах [167, с. 82].

Можливості формування та функціонування спеціалізованих зернових зон, за ствердженням А. Алтухова, багато в чому визначаються впровадженням досягнень науково-технічного прогресу виробництва по всіх його напрямках, якими є насінництво, меліорація, механізація, хімізація, системи інформаційного забезпечення і т.д. Разом з тим впровадження досягнень науково-технічного прогресу найчастіше вносить кардинальні зміни в розміщенні виробництва зерна [1].

Погоджуємось з думкою М. М. Карамана, що спеціалізація сільського господарства тісно пов'язана з інтенсифікацією виробництва. Між ними існує тісний прямий зв'язок [163]. При формуванні інтенсивного типу відтворення, як зазначає В. Г. Андрійчук, слід обов'язково враховувати ту об'єктивну обставину, що кожний напрям інтенсифікації має граничну межу використання, перехід за яку негативно впливає на агроекологічну систему. Тому мову потрібно вести про екологічно допустимий рівень того чи іншого фактора інтенсифікації [151]. Згідно вітчизняного інвестиційного законодавства однією із форм інвестиційної діяльності є інноваційна діяльність, яка спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок та зумовлює випуск на ринок нової конкурентоздатної продукції. Поєднання в підприємстві великого спеціалізованого виробництва, з урахуванням інтенсивного його ведення на основі інноваційного розвитку, сприяє більш ефективному використанню земельних ресурсів, техніки, передових технологій, робочої сили, ґрунтово-кліматичних умов. Отже, у цьому контексті формування та функціонування НІС (національної інноваційної системи) сталого зростання виробництва можна досягти лише при комплексному використанні такого підходу (рис. 2.16).

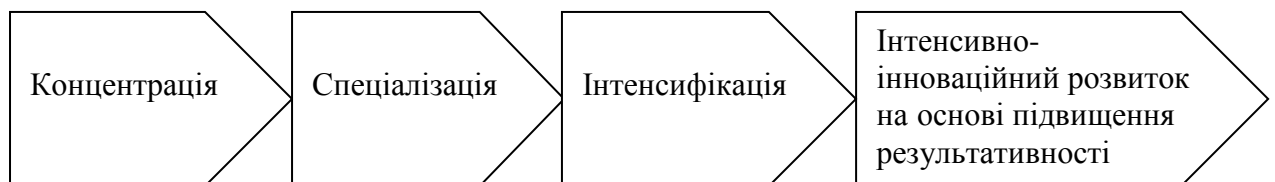

Рис. 2.16. Основні напрями підвищення рівня зерновиробництва

**Джерело: складено автором.*

Інноваційне оновлення та перебудова зерновиробництва, як вказує Я. М. Мартинишин, повинні стосуватися всіх його сторін: техніко-технологічної бази, персоналу, організації виробництва та управління [165, с. 63]. Вдосконалення організації виробництва на основі раціональних розмірів концентрації і наукового прогресу сприяє ефективному

використанню засобів механізації та відповідному підвищенню продуктивності праці, зниженню собівартості продукції й зростанню прибутку. Слід звернути увагу на те, що збільшення посівних площ без матеріально-технічної бази, не матиме істотного впливу на ефективність виробництва. Процес концентрації, здійснюваний без урахування агротехнічних вимог обробітку зернових культур, веде до зниження ефективності виробництва. Тому площі посіву повинні відповідати вимогам науково-технічного прогресу, агротехнічних заходів обробітку зернових культур.

Наші дослідження підтверджують факт більш високої ефективності виробництва зерна у великих сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району з посівною площею понад 1000 га. На відміну від дрібних, великі господарства завдяки кооперації мають більші можливості в придбанні матеріально-технічних ресурсів, що сприяють своєчасному та ефективному проведенню технологічних заходів при вирощуванні зернових культур, тобто вони спроможні накопичувати достатню кількість ресурсів та спрямовувати їх на інноваційний розвиток.

Висновки до розділу 2

На підставі проведеного метрологічного аналізу сучасного стану інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств Вінницької області і Тиврівського району на ринку зерна та ефективності їх функціонування можна зробити такі висновки.

1. Вінниччина належить до регіону, в якому виробляється значна частина зерна України. У 2016 році усіма категоріями господарств одержано 5563,5 тис. т зерна (включаючи кукурудзу) у вазі після доробки, на площі 867,2 тис. га при урожайності по 64,2 ц з га. Площа, відведена під зернові культури протягом п'яти років, не зазнала істотних змін. Незмінними культурами залишалися пшениця, ячмінь і кукурудза на зерно. Аналізуючи

урожайність, можна стверджувати, що урожайність культур по господарствах зростає, відповідно збільшується і валовий збір.

2. Тиврівський район є одним із лідерів у Вінницькій області за обсягами виробництва зерна. Частка виробництва зерна у районі становить приблизно 3% області. Перспективне виробництво зерна у господарствах цього району повністю забезпечує всі потреби в ньому, а саме продовольчі, експорт і потреби тваринництва.

3. Позитивною тенденцією розвитку зерновиробництва у провідних сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району, таких як “ПоділляЛатІнвест”, ПП “Віта”, ТОВ “Агро-Буг”, ТОВ “Агро-Еталон”, ТОВ “Красне-АгроІнвест” є збільшення валових зборів зерна, які зумовлені зростанням показників урожайності зернових та зернобобових культур на протязі 2010-2016 років. На прикладі дослідження стану зерновиробництва у зазначених сільськогосподарських підприємствах регіону та факторів, які впливають на його розвиток, показано пряму залежність урожайності зернових культур від своєчасного і ефективного проведення будь-якого технологічного заходу.

4. Зернова галузь дуже потребує інвестиційних ресурсів, без них господарствам неможливо вийти на відповідний рівень соціально-економічного розвитку. Вінницька область вирізняється високою інвестиційною активністю, де протягом 2010-2016 років обсяг інвестицій помітно збільшується, що відповідно призводить до зростання показників інтенсивності капітальних інвестицій сільськогосподарських підприємств.

5. Інвестиції слід спрямовувати передусім в ефективно працюючі зерновиробничі господарства з відносно дешевою і високою якістю зерна і на масштабні інвестиційні проекти, які матимуть найбільший позитивний ефект на соціально-економічний розвиток регіону. Такими підприємствами є провідні сільськогосподарські підприємства Тиврівського району.

6. Протягом 2010-2016 рр. обсяг інвестицій у провідні зерновиробничі сільськогосподарські підприємства Тиврівського району зменшився на 76 % і

становив 30729 тис. грн, тоді як у 2010 р. цей показник дорівнював 89673 тис. грн. Загалом за сім років дані підприємства отримали 360487 тис. грн інвестицій, з яких майже 100% – інвестиції в матеріальні активи. У структурі матеріальних активів переважають інвестиції на придбання і виготовлення нових основних засобів. Основою формування інвестиційних ресурсів сільськогосподарських підприємств району є власні кошти.

7. Ефективність виробництва безпосередньо залежить від обсягів та якості інвестицій в галузь. За підсумками 2015 року від усієї діяльності сільськогосподарських підприємств Вінницької області отримано 15173,7 млн грн чистого доходу. Про ефективність діяльності підприємств свідчить показник рентабельності. За 2015 рік рівень рентабельності сільськогосподарських підприємств Вінницької області збільшився з 21,5% до 34%, в галузі рослинництва – з 23% до 38%, зерна – з 24% до 35%.

8. При вирощуванні зернових культур необхідно приділяти велику увагу концентрації їх посівних площ як одному із важливих факторів збільшення виробництва зерна і підвищення його економічної ефективності. Концентрація виробництва, в свою чергу, веде до спеціалізації виробництва і його інтенсифікації. Спеціалізація відіграє значну роль у формуванні ефективності діяльності підприємств, що займаються вирощуванням зернових культур. Це пояснюється, насамперед тим, що підприємство може не розпоршувати свої ресурси, а зосередити їх на одному чи кількох напрямках виробництва. Інтенсифікація зернового виробництва досягає високого рівня на основі внесення органічних і мінеральних добрив у оптимальних співвідношеннях і нормах, розширення посівів сортів з високою стабільністю врожайності, впровадження комплексної механізації на підприємстві, інтенсивних та індустріальних технологій, використання прогресивних форм організації та оплати праці (зважаючи на кінцевий результат) і широкого використання інновацій. У контексті НІС саме великі сільськогосподарські підприємства або кооперативи з високою концентрацією виробництва спроможні розвиватися на інтенсивно-інноваційній основі, забезпечувати

високу економічну ефективність діяльності.

Наведені нами проблеми свідчать про необхідність подальших досліджень у сфері виробництва зерна. Основні наукові результати, викладені у другому розділі, опубліковані у наукових працях автора, які наведені у списку літератури [153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 172].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ 2

151. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник. К.: КНЕУ, 2013. 779 с.

152. Андрійчук В. Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки. Економіка АПК. 2009. № 2. С. 3-10.

153. Гринчук Т. П. Деякі аспекти інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств Вінницької області. Стратегія підприємства: зміна парадигми управління та інноваційні рішення для бізнесу: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 14-15 листопада 2013 р. Київ. 2013. С. 167-169.

154. Гринчук Т. П., Буреннікова Н. В. Інноваційні напрями розвитку підприємницької діяльності в галузі виробництва зерна. Сучасні агротехнології: тенденції та інновації: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. 17-18 листопада 2015 р. Вінниця. 2015. С. 40-43.

155. Гринчук Т. П. Концентрація як важливий фактор впливу на економічну ефективність виробництва зерна та визначення основних напрямів його розвитку. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2015. Вип. 3. С. 56-64.

156. Гринчук Т. П. Основні напрями та джерела інвестиційного забезпечення процесу функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна. Науковий вісник Вінницького кооперативного інституту. 2016. Вип. 6. С. 17-24.

157. Гринчук Т. П. Оцінка обсягів залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України. Інвестиції: практика та досвід. 2012. № 2. С. 11-13.

158. Гринчук Т. П. Оцінка фінансового потенціалу інвестиційної діяльності в Україні. Проблеми соціально-економічного розвитку підприємств: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 24-25 жовтня 2012 р. Харків. 2012. С. 64-65.

159. Гринчук Т. П. Підходи до аналізу сучасного стану зерновиробництва у сільськогосподарських підприємствах регіону та факторів, які впливають на його розвиток. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2015. № 9(229). С. 48-60.

160. Гринчук Т. П. Розвиток зерновиробництва у Вінницькій області. Облік, контроль та аналіз на підприємствах АПК: стан та перспективи розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 3-4 жовтня 2013 р. Вінниця. 2013. С. 269-271.

161. Гринчук Т. П. Сучасний рівень виробництва зерна у господарствах Вінницької області. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. № 3. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.global-national.in.ua>

162. Гринчук Т. П. Тенденції розвитку вітчизняного зерновиробництва. Стратегія економічного розвитку України. 2013. № 33. С. 173-177.

163. Караман М. М. Економічна ефективність виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах Автономної Республіки Крим: монографія. Сімферополь: ПП "Підприємство Фенікс", 2009. 109 с.

164. Малых Н., Заузолкова Е. Повышение качества зерна – основа эффективного развития его рынка и зернового хозяйства. Международный сельскохозяйственный журнал. 2011. № 1. С. 47-48.

165. Мартинишин Я. М., Коваленко О. Я. Розвиток концентрації зерновиробництва в сільськогосподарських підприємствах України. Економіст. 2013. № 4. С. 60-63.

166. Мельник Л. Ю. Теоретичні основи й практика концентрації виробництва в сільському господарстві. Економіка АПК. 2011. № 6. С. 15-22.
167. Мешков А. Организационно-экономические отношения на региональном рынке зерна. Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. 2007. № 8. С. 81-83.
168. Осташко Т. О. Структурно-інституційний аналіз аграрного ринку: наук. доп. Ін-т економіки та прогнозування НАН України. К., 2006. 56 с.
169. Офіційний сайт Головного управління статистики у Вінницькій області [Електронний ресурс]. URL: <http://www.vous.vin.ua>
170. Паламарчук Г. П. Проблеми концентрації виробництва в Україні. Економіка України. 2008. № 11. С. 39-44.
171. Сільське господарство України за 2015 рік: Статистичний збірник / за ред. О. М. Прокопенко. К.: Державна служба статистики України, 2016. 379 с.
172. Hrynychuk T. Investment maintenance of agricultural enterprises development . Journal L' Association 1901 "SEPIKE". Edition 6, 2014. P. 82-85.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА РИНКУ ЗЕРНА

3.1. Стратегії інвестиційного забезпечення підприємств сільського господарства Вінниччини на інноваційній основі

Діяльність сільськогосподарських підприємств у сфері виробництва зерна має ґрунтуватись на певній стратегії інноваційного розвитку із урахуванням перспективних напрямків з виробництва цього важливого виду продукції (котрий визначає продовольчу безпеку країни), окреслювати оптимальні форми організації виробництва.

Відомо, що для сільськогосподарських підприємств на ринку зерна як для економічних систем на мікрорівні розробляють стратегічні й тактичні плани. Розробляючи стратегічні плани, враховують стан зовнішнього та внутрішнього середовища, вплив випадкових некерованих факторів (погодні умови, ставки % за кредит та ін.) й приймають рішення стосовно траєкторії розвитку економічної системи. Але виникають ситуації на ринку зерна, коли є можливість провести спостереження над цими випадковими факторами (наприклад, плануючи виробничу діяльність сільськогосподарського підприємства, рішення щодо обсягів випуску продукції приймаються з урахуванням дослідження поточного стану структури ринку зерна). Тоді на підприємстві розробляють тактичні плани. Відбуваються багатоетапні процеси вибору рішень (з точки зору інструментарію досліджень тут доцільно використати інструментарій стратегічного стохастичного програмування, який ми і залучимо далі у підрозділі 3.3).

Для забезпечення інтенсивно-інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств Тиврівського району необхідно визначитись із тим, як саме співвідносяться поняття “зростання” та “розвиток”. З точки зору діалектики зростання та розвиток співвідносяться як

частина і ціле; зростання може відбуватись без розвитку, а розвитку без зростання відповідних значень показників (індикаторів) не існує. Як відомо, однією з принципових умов теорії оптимального функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна як економічних систем є системний підхід та системний аналіз, підґрунтям яких служать закони філософії, котрі розкривають сутність діалектичного розуміння руху та розвитку явищ, процесів тощо. Розуміння розвитку на підґрунті законів філософії слугує рушійною силою теорії та практики *SEE*-аналізу процесів функціонування складних систем будь-яких типів та ієрархічних рівнів [19]. Поява та/або зміна функцій призводить до зміни властивостей системи, впливає на розвиток цієї системи.

Під розвитком системи розумітимемо процес, унаслідок якого відбувається зміна її якості, перехід від одного якісного стану системи до іншого, вищого. Погоджуючись із [19], підкреслимо, що це стосується сільськогосподарських підприємств як систем на мікрорівні.

Стратегію інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств Вінниччини побудуємо на застосуванні *SEE*-управління на основі метрологічного *SEE*-аналізу дієвості функціонування цих підприємств як економічних систем на мікрорівні. Метрологічним *SEE*-аналізом складних систем нами названо аналіз дієвості складних систем за допомогою складових результативності; буквенний триплекс *SEE* у назві *SEE*-аналіз скомпоновано за аналогією моделі Буреннікової-Ярмоленка з перших літер лексем *scale*, *effectiveness*, *efficiency*; порядок літер обрано порядком обчислення показників масштабності – *K*, ефективності – *E*, результативності – *R*. Елементами *SEE*-аналізу процесу за вищезгаданими моделями є його *F*-імпульси, котрими є фактори, які впливають на формування продуктів цього процесу. Поняття *F*-імпульсів процесу ґрунтується на понятті темпів приросту відповідних показників складових результативності процесу. Ці імпульси можуть бути як позитивними, так і негативними, що ми дослідили у підрозділі 3.3

дисертаційної роботи.

Загальний алгоритм *SEE*-управління містить за [19]:

- виявлення та формулювання проблеми інвестиційного забезпечення (проблемою вважатимемо різницю між бажаним та існуючим та/або прогнозованим станом системи);
- підготовку та обробку інформації про стан системи інвестиційного забезпечення (кількість та якість інформації має бути достовірною, достатньою та об'єктивною);
- генерування варіантів можливих управлінських рішень на основі *SEE*-аналізу;
- формулювання критеріїв та відбір дієвих управлінських рішень щодо інвестиційного забезпечення;
- прийняття управлінських рішень (*SEE*-дії) на підґрунті оцінювання складових результативності функціонування системи протягом певного проміжку часу з урахуванням *SEE*-ризиків та *SEE*-резервів з розробкою відповідних рекомендацій;
- доведення управлінського рішення до відповідних виконавців та/або інституцій;
- організацію виконання управлінського рішення стосовно інвестиційного забезпечення;
- контроль за виконанням прийнятих рішень;
- координацію (коригування) за результатами контролю інвестиційного забезпечення;
- аналіз результатів прийнятого управлінського рішення з метою створення банків типових рішень стосовно інвестиційного забезпечення.

Для управління інвестиційним забезпеченням за цим алгоритмом необхідні такі складові: індикатори результатів *SEE*-аналізу (які достовірно відображають стан системи), у тому числі *F*-імпульси (фактори); інструментарій (за допомогою якого реалізуються прийняті рішення щодо інвестиційного забезпечення), котрі поряд із відомими характеристиками

містять також і комплекс показників складових результативності процесів функціонування сільськогосподарських підприємств як систем; фахівці та інституції (які ідентифікують стан системи і приймають та реалізують відповідне управлінське рішення стосовно інвестиційного забезпечення) [19].

Управління інвестиційним забезпеченням є сукупністю послідовних дій щодо обробки інформації про інвестиційні процеси на сільськогосподарському підприємстві, формування та оптимального функціонування на цій основі всієї системи управління та керівництво цією системою в цілому, її окремими елементами, з урахуванням перспектив розвитку сільськогосподарського підприємства як системи.

Будь-яка стратегія ґрунтується на певних принципах. Стратегічні принципи інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств засновані на інформації щодо інвестиційних ресурсів. З метою дослідження перерозподілу ресурсів у системі здійснюється оптимізація, що призводить до нової якості системи. Нами здійснено оптимізацію процесу отримання валового доходу на одного працюючого за допомогою симплекс-методу (цільова функція – валовий дохід на одного працюючого) (додаток Ж). Одержали такі результати: оптимальне значення валового доходу для підприємства А становить 3893,5 грн на 1 людину, підприємства Б – 852,7 грн, підприємства В – 808,1 грн, підприємства Д – 219,6 грн, підприємства Е – 39601,2 грн на 1 людину. В силу конфіденційності інформації щодо статистичних даних підприємств за статтею 21 Закону України “Про державну статистику” конкретизацію певних статистичних даних кожного з цих підприємств ми тут не надаємо, але зазначимо, що такими підприємствами є: ТОВ “ПоділляЛатІнвест”; ПП “Віта”; ТОВ “Агро-Буг”; ТОВ “Агро-Еталон”; ТОВ “Красне-АгроІнвест” Тиврівського району Вінницької області (конфіденційність забезпечена за допомогою жеребкування щодо зазначених підприємств).

Основою формування інвестиційних ресурсів сільськогосподарських підприємств району є власні кошти. Проте, підприємствам з виробництва

зерна складно реалізовувати інвестиційні проекти лише за допомогою власних ресурсів, тому виникає об'єктивна необхідність залучення додаткових джерел фінансування. Ефективним напрямом залучення інвестицій є внески засновників підприємства та кошти з випуску нових акцій підприємства, які не вимагають додаткових витрат за користування. У даний час основна частка ринкового обороту припадає на скупку стратегічними інвесторами контрольних пакетів акцій приватизованих підприємств, а господарства Тиврівського району недостатньо використовують даний механізм формування інвестицій та отримання додаткового доходу.

Підвищення інвестиційної активності в зерновому господарстві району недоцільно робити тільки в рамках власних внутрішніх фінансових ресурсів, для збільшення їх важливе залучення і позикових засобів, що дозволяють здійснювати значно більший обсяг вкладень, отримати більший прибуток за підсумками фінансово-господарської діяльності. Прогресивним методом кредитування є аграрні розписки, які за короткий час показали достатню кількість переваг, які дадуть змогу малим та середнім сільськогосподарським підприємствам вийти на новий рівень.

Джерелами позикових коштів інвестицій може бути розвиток фондового ринку як механізму переливу капіталу в реальний сектор аграрної економіки, а також банківська система через надання комерційними банками сільськогосподарським підприємствам пільгових кредитів на інновації та створення спеціалізованого аграрного банку.

Альтернативною формою інвестування мають бути лізингові поставки різної техніки району, підтримувані в першу чергу державою. Вони здатні серйозно поліпшити ситуацію забезпечення сільського господарства матеріально-технічними засобами. Лізинг має значні переваги порівняно з кредитом, оскільки на умовах лізингу здійснювати закупівлю простіше, так як лізингове майно виступає заставою, при цьому розмір застави та розмір процентної ставки є значно меншим порівняно з кредитом, також завдяки

оплаті платежів лише 2 рази на рік (на умовах лізингу), а не 12 (на умовах кредитної угоди) підприємства мають можливість використовувати вивільнені кошти на інші цілі.

Важливе місце в системі залучення інвестицій в зерновиробництво Тиврівського району може займати іпотечне кредитування. Заставні та кредитні відносини мають бути рівноправними складовими в сучасному сільському господарстві, а іпотечні – з кредитуванням не тільки житлового будівництва, а й наданням довгострокових позичок господарствам під заставу [120, с. 65].

Світова практика свідчить про те, що основним інвестором залучення коштів у сільське господарство має виступати населення. Для того, щоб задіяти заощадження населення, державі потрібно встановити ставки за довгостроковими вкладками, що перевищують рівень інфляції, відмовитися від декларування доходів та надати населенню гарантії повернення вкладених коштів.

Як додатковий механізм формування інвестицій сільськогосподарських підприємств може виступати і інвестиційне споживання за рахунок централізованих коштів – регіональних бюджетів, а також коштів позабюджетних фондів, трансфертів.

Забезпечення інтенсивно-інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств неможливе без залучення іноземних інвестицій. Іноземні інвестиції у сільському господарстві – один із чинників економічного розвитку країни. Основними умовами для іноземного інвестора має бути можливість реалізації своїх економічних інтересів та мінімальний ризик. Поряд з прямими інвестиціями сільськогосподарські товаровиробники можуть залучати кредитні ресурси іноземних фінансових та інших фірм і компаній [22, с. 73].

Одним з найважливіших механізмів залучення інвестицій в сільськогосподарське виробництво регіону має стати розвиток інфраструктурних можливостей через створення різних фінансово-

промислових об'єднань, інвестиційних банків, компаній – для фінансування регіональних інвестиційних проектів, функціонування страхових фондів – для страхування ризикових інвестиційних проектів, міжрегіонального банку реконструкції і розвитку – для створення мережі міжрегіональних оптових ринків, інформаційно-консультативних структур – для забезпечення пошуку партнерів у сфері інвестування тощо. Збільшення інвестицій в розвиток господарств району, в чималій мірі залежить від позицій держави.

З метою дієвого функціонування господарств Тиврівського району з виробництва зерна доцільно вказати на основні фактори, що перешкоджають притоку інвестицій (рис. 3.1; зразок анкети та деякі результати анкетування наведено у додатку 3).

В умовах недосконалого законодавства, економічної та політичної нестабільності, низькому рівні розвитку ринкової інфраструктури, високого рівня ризиків інвестування, недостатньої підтримки з боку держави, низького рівня управління виробництвом, нестабільного фінансового стану підприємств, великих витрат забезпечення проходження виробничого процесу сільськогосподарським підприємствам складно розробляти власні, засвоювати зовнішні нововведення та залучати інвестиційні ресурси. У цих умовах великого значення набуває питання підвищення їх інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств, тобто створення з одного боку механізму зацікавленості учасників інвестиційної діяльності в збільшенні їх обсягу, а з іншого – активізацію державного стимулювання інвестицій та інновацій. Скорочення привабливості сільського господарства як об'єкта інвестування (наприклад, відміна податкових пільг) може викликати різкий відтік інвестицій із сільського господарства [28, с. 121].

Оцінимо інвестиційну привабливість сільськогосподарських підприємств Тиврівського району за допомогою методу *SWOT*-аналізу (табл. 3.1). Як експерти, залучались фахівці (директори, начальники відповідних відділів, спеціалісти економічних та технічних служб шести підприємств Тиврівського району Вінницької області).

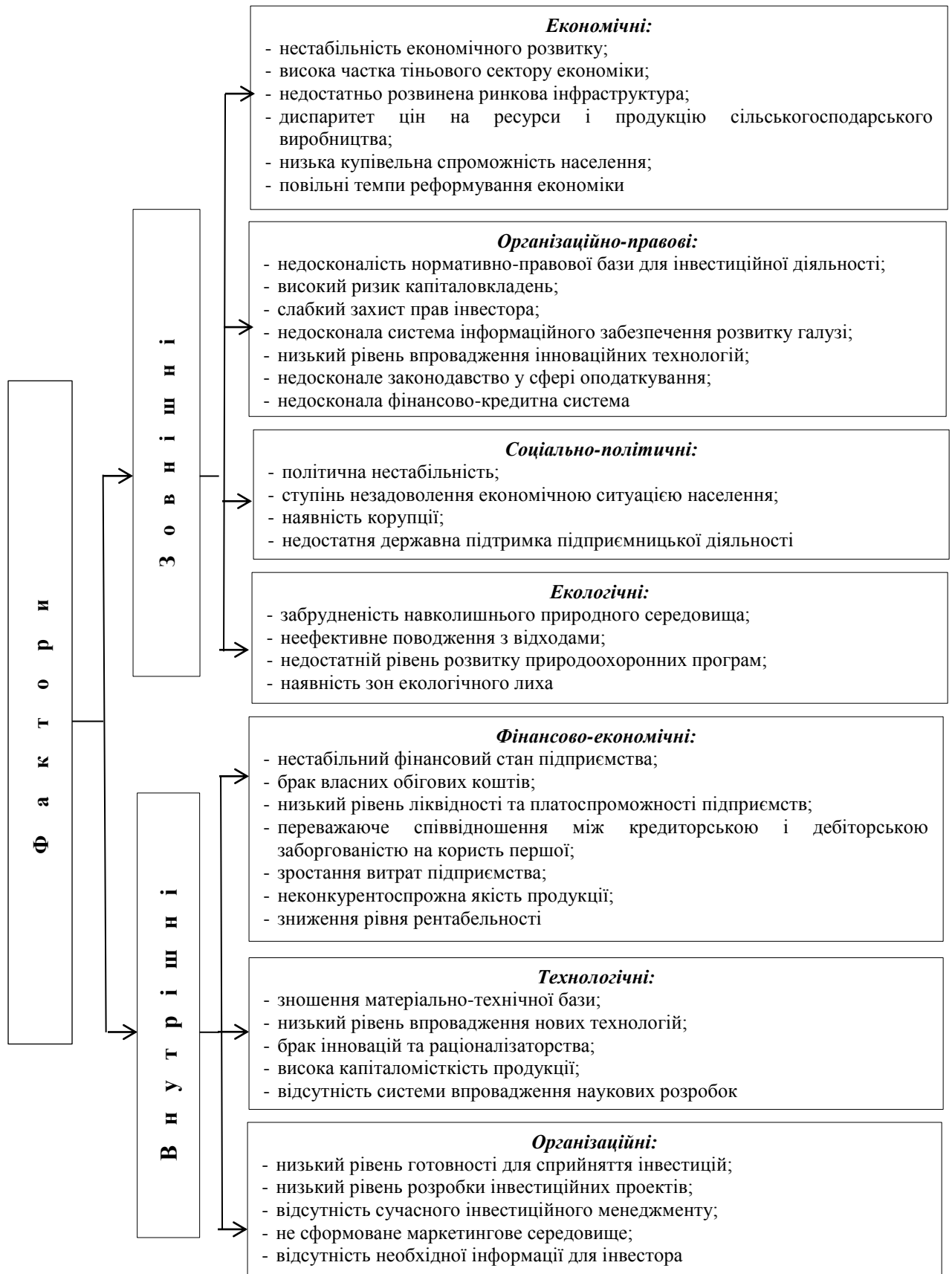

Рис. 3.1. Фактори, які негативно впливають на інвестиційну активність сільськогосподарських підприємств*

*Джерело: розроблено автором на основі результатів обробки анкет експертів.

Таблиця 3.1

SWOT-аналіз розвитку сільського господарства в Тиврівському районі*

<i>Сильні сторони</i>	<i>Слабкі сторони</i>
<ul style="list-style-type: none"> – вигідне географічне розташування; – близькість до обласного центру; – наявність великої кількості землі, що придатна для обробітку та вирощування сільськогосподарських культур, родючість ґрунтів; – розвинуті транспортні зв'язки; – наявність вузлової залізничної станції Гнівань; – розвиток малого та середнього бізнесу, бажання розширювати діяльність на території району; – високотехнологічне рослинництво та тваринництво; – традиційні навички та досвід роботи населення в сільському господарстві; – відносно екологічно чистий регіон 	<ul style="list-style-type: none"> – недостатність власних фінансових ресурсів для забезпечення системного розвитку сільського господарства; – застаріла матеріально-технічна база підприємств; – недостатність коштів для впровадження сучасних технологій з енергозбереження; – незадовільний стан збереження та переробки відходів; – повільний розвиток об'єктів інфраструктури
<i>Можливості</i>	<i>Загрози</i>
<ul style="list-style-type: none"> – розвиток підприємств з переробки сільськогосподарської продукції; – розвиток сільського господарства з використанням нових технологій, добрив та техніки; – активна підтримка та сприяння роботі малого та середнього бізнесу з боку місцевої влади; – ініціювання змін в законодавстві щодо формування бюджету району; – залучення інвесторів та ефективне вкладення інвестицій (у тому числі, із застосуванням аграрних розписок); – створення умов для навчання та перекваліфікації трудових ресурсів 	<ul style="list-style-type: none"> – світова фінансова та економічна криза; – політична нестабільність; – нестабільна податкова система; – несприятливий інвестиційний клімат

**Джерело: результати обробки анкет експертів-фахівців.*

На основі наведеного вище аналізу можна зробити висновки про потенційні можливості організації виробництва зерна у сільськогосподарських підприємствах Тиврівського району і визначити план дій щодо усунення слабких сторін за ефективного використання можливостей з урахуванням існуючих загроз.

Зростанню інвестиційної привабливості сільського господарства та активізації інвестиційної діяльності у зерновій галузі сприятиме розвиток інтеграції, яку можна охарактеризувати як процес інституціоналізації системи економічних взаємозв'язків сфер виробництва, переробки зерна

(на продовольчі та технічні потреби), зберігання і реалізації зерна та продуктів його переробки, і як результат – зростання ефективності господарської діяльності та досягнення економічної вигоди завдяки взаємній зацікавленості і відповідальності партнерів за кінцеві результати роботи.

Оскільки, на думку інвесторів, вкладення капіталу лише в сільське господарство є дуже ризикованим і вигідніше вкладати кошти в процес переробки і реалізації сільськогосподарської продукції, то поєднання цих сфер за допомогою інтеграції допоможе зробити цю галузь більш привабливою для інвесторів.

Сталий розвиток виробництва сільськогосподарської продукції на ринку зерна уможлиблюється у випадку реалізації такої стратегії: зростання купівельної спроможності споживачів на цьому ринку до рівня закупівлі якісної та сучасної продукції (що впливає із членства України в СОТ), створення сприятливих умов для вирощування нових видів (сортів) продукції та активізації інвестиційної діяльності виробників на ринку зерна тощо.

Активізації інвестиційної діяльності сприятиме зменшення ризиків здійснення цієї діяльності на ринку зерна, у тому числі шляхом запровадження верховенства права, зміцнення інституцій у сфері державного управління і т. ін. Виявленню та зменшенню згаданих вище ризиків спритиме проведений нами *SEE*-аналіз. Нами вперше для сільськогосподарських підприємств окреслено підходи до оцінювання ризиків у контексті інвестиційного забезпечення цих підприємств (див. підрозділ 3.3).

Стратегія потребує удосконалення нормативно-правової бази інвестиційної діяльності та розробки програми розвитку зернового господарства на інноваційній основі, підкріплену стабільними державними заходами, розрахованими на перспективу. Саме за допомогою системної техніко-технологічної модернізації зернової галузі, що базується на новій

техніці і використанні прогресивної технології обробітку ґрунту та вирощування зернових культур, уможлиблюється подолання негативних факторів в зерновому виробництві: невисокий рівень продуктивності праці; низький рівень використання матеріально-технічних, трудових і фінансових ресурсів, високоефективних ресурсозберігаючих технологій.

Покращенню інвестиційного забезпечення і створенню відповідного інвестиційного клімату сприятиме не тільки стабільність у нормативно-правовій сфері, а й поліпшення інформованості потенційних інвесторів щодо сучасних наукових розробок у аграрній сфері та відповідного захисту прав інтелектуальної власності, подолання мовних й інших бар'єрів між вітчизняними науковцями та науковцями світу.

Участь підприємств сільського господарства в державних програмах, які передбачають фінансування, здійснюється на основі конкурсу під відповідні проекти та програми. В зв'язку з цим актуальним є створення комплексного інвестиційного проекту провідними сільськогосподарськими підприємствами Тиврівського району, що дасть можливість розвивати комплексну інфраструктуру, необхідну для реалізації декількох проектів, у яких можуть бути різні комерційні інвестори. Як перспективні інноваційні проекти можуть бути проекти, об'єднані в єдиний інноваційний комплекс підприємства з вирощування високоенергетичних культур, і переробні виробництва з випуску комбікормів і біологічних добавок до палива.

Головною метою побудови моделі інвестиційного забезпечення відповідних інноваційних проектів має бути забезпечення належного рівня доходності при найменших ризиках використання інвестиційних коштів для здійснення інноваційних задумів сільськогосподарських підприємств.

Основними принципами інвестиційного забезпечення сільського господарства Вінниччини, на думку експертів, на інноваційній основі мають бути: системність, своєчасність, врахування обмеженості ресурсів, врахування непередбачених витрат, ефективність, креативність, адаптація до змін (рис. 3.2).

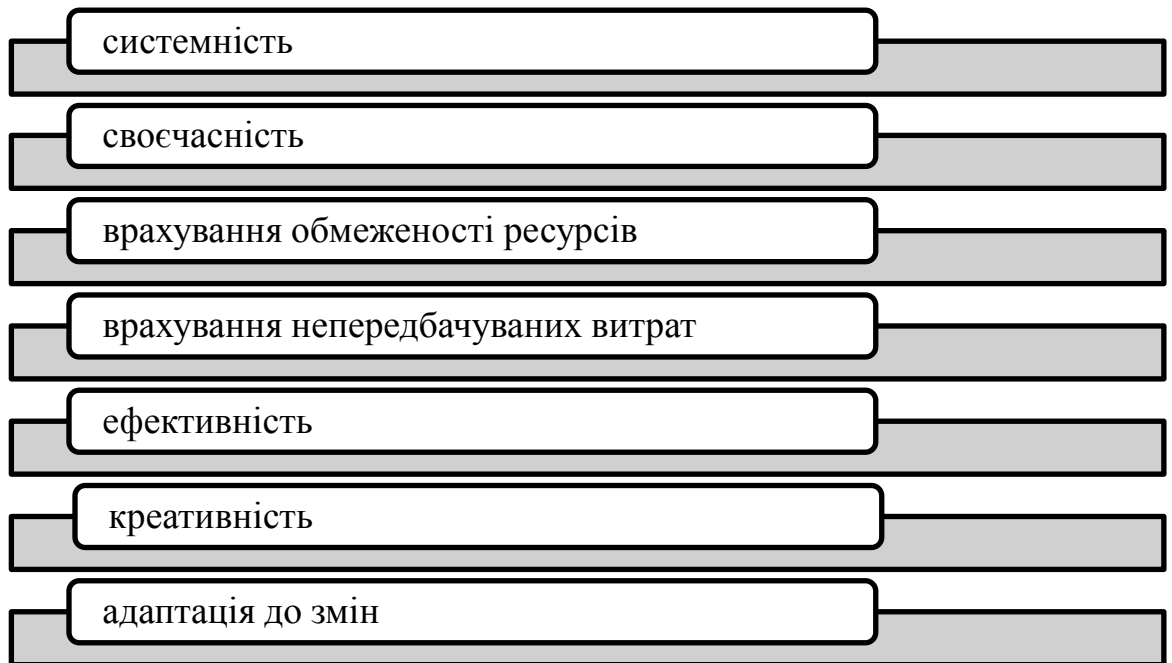

Рис. 3.2. Основні принципи удосконалення інвестиційного забезпечення сільського господарства на інноваційній основі*

**Джерело: складено автором із урахуванням думок експертів.*

Активізація інвестиційно-інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств на ринку зерна залежить від стабілізації їх фінансового стану та високого рівня управління виробництвом, економічної і політичної стабільності, удосконалення нормативно-правової бази для інвестиційної діяльності, створення сприятливого інвестиційного клімату для іноземних інвесторів та державної підтримки. Дефіцит державних інвестиційних ресурсів знижує потенціал економічного зростання.

3.2. Удосконалення механізму управління інвестиційним забезпеченням функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна

У метрологічному контексті виявлено, що зерновий ринок є стратегічною і одночасно провідною системоутворюючою сферою економіки країни, яка в багато в чому формує агропродовольчий ринок і забезпечує

продовольчу безпеку країни.

На нашу думку, формування оптимальних організаційно-економічних засад функціонування зернового ринку можна досягти за рахунок удосконалення існуючих інструментів державного регулювання інвестиційних процесів в сільському господарстві, що здійснюється шляхом прямої участі держави в інвестиційній діяльності та шляхом створення сприятливих умов для її розвитку.

На підставі проведеного ситуаційного і абстрактно-логічного та метрологічного аналізу нами запропоновано систему заходів, спрямованих на удосконалення інструментів державного регулювання інвестиційних процесів (додаток К).

Розглянемо розроблену систему заходів поелементно.

По-перше, прийняті державою часто запізнілі нормативно-правові, організаційно-економічні заходи підтримки виробництва зерна і регулювання зернового ринку через відсутність державної цільової програми розвитку зернового господарства та зернового ринку не охоплюють усіх сторін їх функціонування і тому не дають поки помітних доготривалих позитивних результатів.

На нашу думку, з метою формування необхідної законодавчої та нормативно-правової бази для учасників ринку зерна потрібно:

- внести зміни в Податковий кодекс України щодо складу та застосування податкових пільг для сільськогосподарських і агропереробних підприємств та сплати ними податків;
- удосконалення механізмів нарахування амортизації в частині відповідних показників, що характеризують напрями використання амортизаційних коштів на інвестиційні цілі та розширення прав підприємств у використанні амортизаційних коштів;
- вдосконалити систему антимонопольного законодавства в плані контролю процесів ціноутворення домінуючих підприємств на ринку зерна;
- розробити спеціальний закон про агрострахування, відповідно до якого

вся страхова документація має бути уніфікована, тобто створена за єдиними правилами та вимогами і містити інформацію, необхідну для управління у даній сфері діяльності. При цьому в зазначеному акті необхідно передбачити удосконалення системи пільг та посилення контролю за діяльністю страхових компаній з огляду на масовість випадків їх відмови від виплати страхових відшкодувань.

По-друге, довіру інвесторів серйозно підривають постійні зміни в законодавстві, адже як іноземні, так і внутрішні приватні інвестори мають бути впевнені, що їх інвестиції надійно захищені низкою законів. Ефективна система захисту прав та інтересів інвесторів може бути створена лише за умови об'єднання старань усіх гілок влади, засобів масової інформації, громадських організацій, емітентів та відповідно самих інвесторів.

По-третє, в умовах обмеженості фінансування велику увагу слід приділити питанню раціонального розподілу дотацій, субсидій і компенсацій, оскільки на даному етапі розвитку економіки їх рівень не може повністю нейтралізувати негативного впливу кон'юнктури ринку. При розподілі дотацій та субсидій слід враховувати стратегію розвитку регіону, звертати увагу на цілі сільськогосподарських підприємств, на частку валової продукції. Державні дотації та субсидії в першу чергу мають надаватися сільськогосподарським виробникам, що створюють конкурентоспроможну зернову продукцію і переходять на інноваційний шлях розвитку. Необхідно здійснювати часткові компенсації за придбане насіння еліти та батьківських форм за рахунок бюджетів та забезпечувати компенсацію частини витрат виробникам зерна на придбання добрив, засобів захисту рослин, паливно-мастильних матеріалів, сільськогосподарської техніки і електроенергії.

По-четверте, для стимулювання інноваційних процесів необхідно спростити процедуру реєстрації і експертизи інноваційних проектів та максимально збільшити фінансову допомогу прогресивним агровиробникам, тобто підприємствам, які переходять на інноваційний шлях розвитку.

По-п'яте, щоб зернова галузь розвивалась успішно, їй потрібна цінова

підтримка держави. Ціноутворення на продукцію сільського господарства відноситься до числа найскладніших процесів. Від того, як воно будується, багато в чому залежить раціональне використання земельних угідь, матеріально-технічних ресурсів, галузеві і міжгалузеві зв'язки, підвищення якості продукції, стимулювання науково-технічного прогресу. В умовах ринкової економіки державним структурам необхідно працювати у напрямку тісного поєднання лібералізації та державного регулювання цін. Нажаль, в Україні цього не спостерігається. Державна влада не робить серйозних кроків до виправлення диспаритету цін, а ціні необхідно приділяти належну увагу на будь-якому рівні заради забезпечення еквівалентного обміну товарів усіх галузей між собою. Тільки такий підхід уможливилює розвиток національного господарства й отримання прибутків.

Діючі механізми регулювання цін на ринку зерна, проведення інтервенційних операцій є недостатньо ефективними для формування стійкого рівня рентабельності виробництва зерна. Збільшення державного інтервенційного фонду зерна, встановлення обґрунтованих інтервенційних цін, активізація біржової торгівлі зерном, ф'ючерсних і форвардних контрактів, розвиток кооперації є пріоритетними завданнями вдосконалення механізмів стабілізації цін і доходів сільськогосподарських товаровиробників. Формування інтервенційного фонду може бути забезпечено за рахунок додаткових закупівель зерна за допомогою заставних операцій, поставок зерна в рахунок повернення платежів по лізингу чи товарних кредитів, податків чи інших обов'язкових платежів сільськогосподарських підприємств.

При встановленні державою закупівельних цін, їх рівень не повинен бути меншим рівня собівартості виробництва зерна, що сформований в середньому по регіону. В цьому випадку, забезпечуючи зниження собівартості продукції і ефективне використання виробничого потенціалу, сільськогосподарські підприємства отримають додатковий прибуток.

По-шосте, одним із важливих важелів впливу держави на розвиток

зернового ринку є податкова політика. За допомогою полегшення податкового навантаження, а саме: максимального звільнення виробників зерна від податків та/або відміни податкових пільг; розширення переліку податкових пільг для сільськогосподарських і переробних підприємств, які вкладають кошти в модернізацію і розширення виробництва, підвищення якості продукції, випуск нових продуктів, впровадження інноваційних технологій; застосування пільгового режиму оподаткування кредитних, промислових та інших підприємств, що інвестують кошти в розвиток зернового виробництва; застосування податкового стимулювання інвестиційного забезпечення сільського господарства на ринку зерна із зарахуванням сум цих податків на спеціальні рахунки цих підприємств з їх подальшим використанням, – держава створить більш сприятливі умови господарювання, посилить стимулюючу функцію податків при ослабленні фіскальної та покращить інвестиційний клімат.

По-сьоме, важливу роль в процесі успішного розвитку ринку зерна відіграє участь держави в процесі кредитування сільського господарства, оскільки багато сільськогосподарських підприємств є збитковими і не можуть отримати кредити для фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності. На нашу думку, удосконалення системи кредитування для сільськогосподарських товаровиробників повинно передбачати: зменшення процентної ставки і збільшення термінів інвестиційних кредитів; державні гарантії повернення кредиту; створення спеціального фонду пільгового кредитування; розвиток заставних операцій з зерном та системи земельно-іпотечного кредитування; поширення впровадження аграрних розписок.

Надання державних гарантій може фінансуватися зі спеціального фонду пільгового кредитування, сформованого за рахунок щорічного виділення цільових бюджетних засобів. Для надання гарантій по інноваційно-інвестиційному кредитуванню, беручи до уваги зарубіжний досвід, в Україні слід створити державне сільськогосподарське гарантійне агентство.

Для забезпечення виробників зерна короткостроковими фінансовими ресурсами, гарантованого збуту і стабілізації внутрішнього зернового ринку необхідно розвивати кредитування під заставу зерна. Заставні операції можуть підтримуватися державою в таких формах: пряме бюджетне фінансування; виділення кредитів відповідно до діючого пільгового порядку надання кредиту; виділення асигнувань з бюджету або кредитних ресурсів безпосереднім заставодержателям для відшкодування витрат по обробці і зберіганню зерна, яке перейшло у власність держави після закінчення терміну застави. Перевагами зазначеного виду кредитування для виробників сільськогосподарської продукції є: уникнення непрогнозованих цінових ризиків, оскільки Аграрний фонд пропонує за зерно помірну заставну ціну; можливість витребувати зерно у випадку позитивної динаміки цін, відшкодувавши витрати фонду і скористатись ціновими перевагами. Ефективним буде проведення операцій під заставу за допомогою випуску спеціальних цінних паперів, наприклад, заставних свідоцтв, які зможуть бути викуплені державою або обертатися на ринку у разі відмови заставодержателя від заставленого зерна.

Важливою передумовою інвестиційних вкладень у сільськогосподарське виробництво є система земельно-іпотечного кредитування. Найбільш прийнятний вид нерухомості в сільському господарстві – земля, оскільки вона може виступати засобом забезпечення кредитних зобов'язань, майже не втрачає своєї вартості і здатна рости в ціні в залежності від попиту і пропозиції. Як зазначає Г. М. Калетнік, створилася ситуація, за якої найперспективнішим для розвитку сільського господарства є запровадження іпотеки земель сільськогосподарського призначення [183, с. 60]. Земельна іпотека дозволить розширити можливості доступу сільськогосподарських підприємств до дешевих і довгострокових кредитів для розвитку сільськогосподарського виробництва. Розвитку системи земельно-іпотечного кредитування сприятиме застосування заходів державної підтримки в частині субсидування процентних ставок по кредитах,

податкового стимулювання кредиторів і інвесторів, які забезпечують рефінансування кредитів, а також участь держави як інвестора в створенні інфраструктури, котра забезпечить ефективну взаємодію всіх учасників системи земельно-іпотечного кредитування.

У процесі поширення впровадження аграрних розписок (як нового інструмента кредитування) необхідно налагодити проблеми з нотаріусами, оскільки досить важко знайти обізнаного нотаріуса, який вже є у складі Реєстру аграрних розписок. Велика кількість аграріїв не володіє інформацією про прогресивний метод кредитування або бояться того, що в подальшому через борги за аграрною розпискою в них заберуть землі. Для вирішення зазначених проблем необхідно провести послідовне інформування як аграрних підприємств, так і реєстраторів, залучаючи до цього аграрні і правові громадські об'єднання.

По-восьме, пропонується сьогодні державою модель розвитку фондового ринку спирається на зарубіжний досвід, але не має під собою чіткої основи в сучасних економічних реаліях. Стримує розвиток фондового ринку відсутність державної підтримки, основними напрямками якої мають бути: формування нормативно-правової бази біржової діяльності, удосконалення правових засад випуску та обігу цінних паперів, формування інфраструктури учасників фондового ринку, впровадження механізмів фондового ринку, таких як корпоратизація, акціонування.

Компетенцію державних органів з регулювання фондового ринку потрібно визначити в законах чи підзаконних актах.

По-дев'яте, необхідним елементом забезпечення фінансової стабільності виробників зерна є страхування, адже зернова галузь найбільш підвладна впливу стихійних сил природи, тому в найбільшій мірі потребує страхового захисту. Для збільшення обсягів застрахованих площ необхідно посилити державне регулювання діяльності системи агрострахування за такими напрямками:

- розширити спектр страхових послуг з державною підтримкою, що

надаються сільськогосподарським підприємствам для страхування комерційних, кредитних чи інших видів ризиків;

- удосконалити систему пільг і організацію агрострахування в страхових компаніях (не використані страхові внески повинні в повному обсязі накопичуватися в страхових компаніях у вигляді страхових фондів);

- створити накопичувальний державний страховий сільськогосподарський резерв з участю страхових компаній в його наповненні, наприклад, на випадок значних збитків, які можуть понести виробники сільськогосподарської продукції від стихійних лих;

- створити міжрегіональний запасний фонд за рахунок відрахувань в розмірі 2-3% із страхового фонду кожної страхової компанії, враховуючи досвід проведення сільськогосподарського страхування при адміністративно-командній системі управління.

Державне регулювання має органічно доповнювати процеси ринкової самоорганізації, перебувати з ними у динамічній рівновазі, як дві складові єдиного економічного механізму [92].

Реалізація системи перелічених вище заходів має забезпечити зростання обсягів інвестицій в сільське господарство та відповідно дієве функціонування ринку зерна. Механізм інвестиційного забезпечення результативного функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна представлено на рис. 3.3.

Створення надійної і керованої системи залучення інвестиційних ресурсів забезпечить економічне зростання сільськогосподарських підприємств та країни в цілому. Обсяг, структура та динаміка змін ресурсів оцінюються за допомогою статистичних спостережень, кореляційно-регресійного аналізу тощо. Умови інвестиційного забезпечення вивчаються за допомогою методики *FORSITE*, методів експертних оцінок, економіко-математичних методів тощо. При цьому за [19, с. 147] під методикою *FORSITE* вважатимемо розробку практичних дій із застосуванням як комплексу міждисциплінарних методів експертної оцінки (математичних,

статистичних, соціологічних та ін.) стратегічних перспектив інноваційного розвитку систем різних типів та рівнів, так і вияв певних *F*-імпульсів (факторів), котрі сприятимуть позитивному (чи негативному) впливові на процеси функціонування складних систем (у тому числі, економічних) у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі з метою дієвого управління цими системами. Заходи реалізуються шляхом застосування компаративного (порівняльного) аналізу, *SWOT*-аналізу, *SEE*-аналізу тощо.

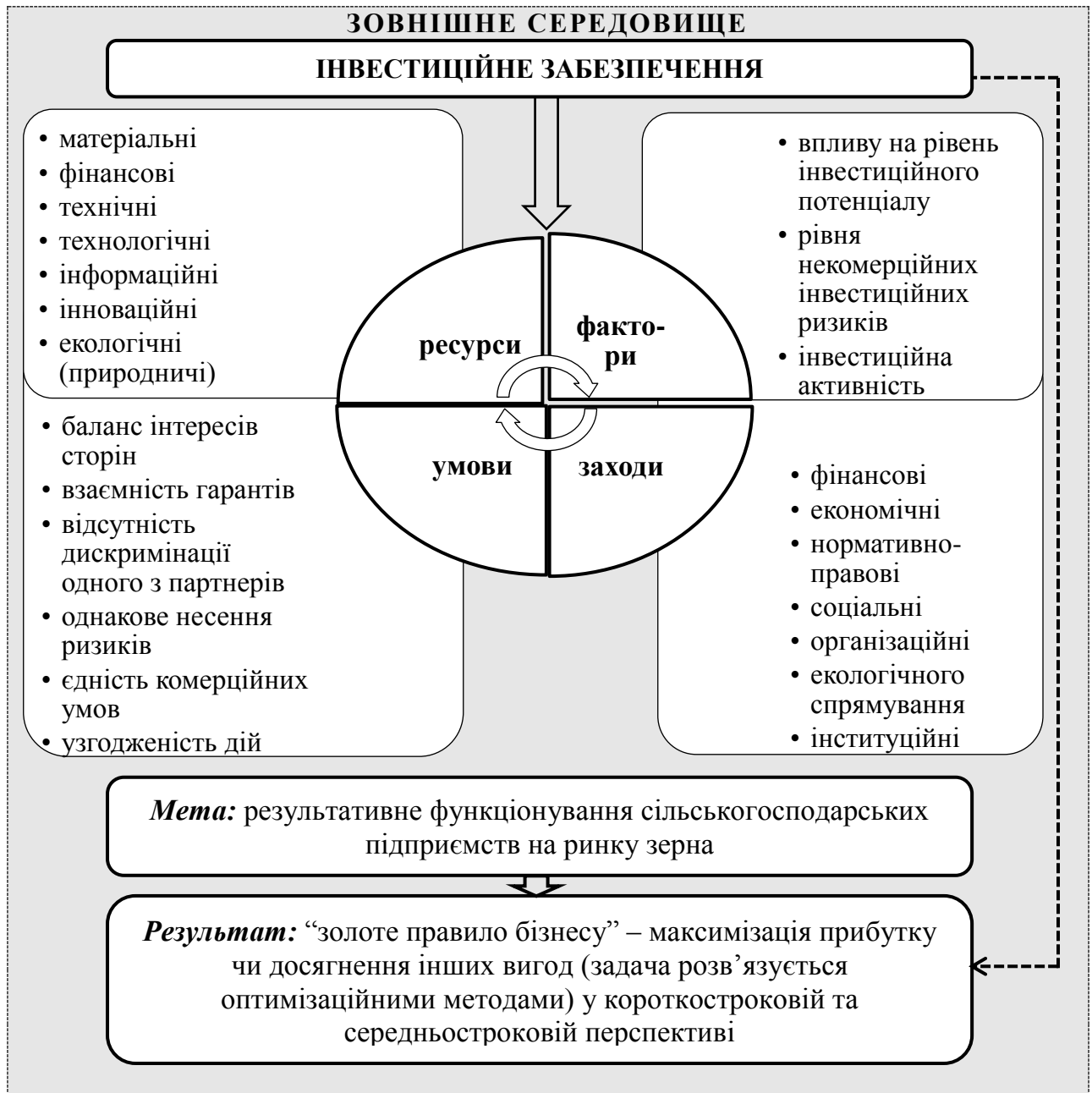

Рис. 3.3. Механізм інвестиційного забезпечення ефективного

функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна*

*Джерело: розроблено автором.

Важливе значення у формуванні механізму інвестиційного забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств мають фактори, які визначають рівень інвестиційної привабливості території для інвесторів. Погоджуючись і доповнюючи М. П. Бутко та його співавторів зазначимо, що до них відносять:

1. Фактори, які впливають на рівень інвестиційного потенціалу регіону (природно-географічний, демографічний, трудовий, науково-технічний, виробничий, міжнародний, інноваційний, інституціональний, інфраструктурний, фінансовий, споживчий потенціали).

2. Фактори, що визначають рівень некомерційних інвестиційних ризиків (законодавчі, політичні, соціальні, економічні, екологічні, кримінальні та інші ризики).

3. Інвестиційну активність (концентрація і розподіл інвестиційного капіталу, активізація впровадження нових виробничих потужностей, розвиток прямих і портфельних інвестицій) [177, с. 33].

Поділяємо також думку Ю. М. Хвесика щодо того, що важливою складовою механізму інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств є дотримання умов взаємодії учасників інвестиційного процесу, які забезпечують функціонування організаційно-економічного механізму інвестування [120, с. 66].

Функціонування системи інвестиційного забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств уможлиблюється за умов дотримання певних принципів, основними з яких є визначення цілей і завдань інвестування, врахування обмеженості ресурсів, системність, холізм, комплексність, гнучкість в прийнятті управлінських рішень тощо.

У цьому контексті розширення масштабів залучення інвестицій вимагає реалізації певних заходів (фінансових, економічних, нормативно-правових, соціальних, організаційних, інституційних, екологічного спрямування тощо) як на державному, так і на регіональному рівні й на рівні суб'єкта господарювання. Адже в умовах недосконалого законодавства,

економічної та політичної нестабільності, недостатньої підтримки з боку держави та місцевих органів влади, низькому рівні розвитку ринкової інфраструктури, високого рівня ризиків інвестування, низького рівня управління виробництвом, нестабільного фінансового стану підприємств, великих витрат забезпечення проходження виробничого процесу сільськогосподарським підприємствам складно розробляти власні, засвоювати зовнішні нововведення та залучати інвестиційні ресурси.

Як бачимо, одним із пріоритетних напрямів дієвого розвитку зернового ринку є поєднання економічних інтересів його різномірних суб'єктів, формування оптимальних організаційно-економічних засад. Однак, у сучасному світі виробники зерна, переробні та торгові підприємства, окремі регіони та країни в цілому переслідують власні економічні інтереси, що негативно впливає на ефективне ведення зернової галузі і покращення якості зерна. В цих умовах одним із основних господарюючих суб'єктів зернового ринку і гарантом надійного забезпечення народногосподарських потреб в зерні має стати держава. Вона повинна стимулювати розвиток зернового виробництва та ринку зерна, сприяти активізації інвестиційно-інноваційної діяльності в сільському господарстві, тому що виробник зерна має бути у центрі уваги цієї провідної галузі аграрного сектору економіки. Як показує досвід, досягнути цього можна за рахунок розробки державної цільової галузевої програми розвитку зернового господарства і ринку зерна, що сприятиме системному використанню ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових) і при цьому буде поєднувати економічні інтереси всіх учасників ринку зерна. Вона має бути орієнтованою на розвиток якісних і кількісних параметрів виробництва, розподілу, обміну і споживання зерна, передбачати їх взаємозв'язок з іншими галузями та заходами державного регулювання. Державне регулювання має здійснюватися за допомогою бюджетної та цінової підтримки, пільгового оподаткування, кредитування, страхування та інших інструментів державного регулювання шляхом застосування системи нормативно-правових, адміністративних і організаційно-економічних

заходів, які мають забезпечувати необхідні умови для залучення і реалізації інвестицій та відповідно ефективного функціонування ринку зерна і його господарюючих суб'єктів.

Аналізуючи сучасну українську модель державної підтримки зернового ринку можна зробити висновок про її фрагментарність, безсистемність та вибіркоче виконання, це пов'язано, в першу чергу, із відсутністю державної цільової програми розвитку зернового господарства і ринку зерна. Кабінетом Міністрів України 30 грудня 2015 року за № 1437-р було схвалено лише Концепцію Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року. Метою програми є створення організаційно-економічних умов для ефективного соціально спрямованого розвитку аграрного сектору, стабільного забезпечення населення якісною та безпечною вітчизняною сільськогосподарською продукцією та промисловості сільськогосподарською сировиною, виробництво продукції з високою доданою вартістю, нарощування обсягів на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства [169].

Відсутність державної цільової програми не вирішує всіх проблем зернового господарства. Однією з основних причин, які гальмують розвиток ринку зерна в Україні є недосконалість механізму державного регулювання інвестиційних процесів, незважаючи на велику кількість нормативних документів, які створюють правову основу інвестиційної діяльності.

Необхідною є розробка і впровадження нових підходів в політиці державного регулювання інвестиційних процесів в сільському господарстві, які будуть сприяти удосконаленню системи організації господарських зв'язків і відносин між фінансово-кредитними організаціями і установами, постачальниками матеріально-технічних ресурсів, виробниками продукції, переробними підприємствами, торговельними та іншими учасниками ринку зерна. Проведене нами дослідження дозволило визначити основні напрями удосконалення організаційно-економічних засад функціонування ринку зерна (рис. 3.4.).

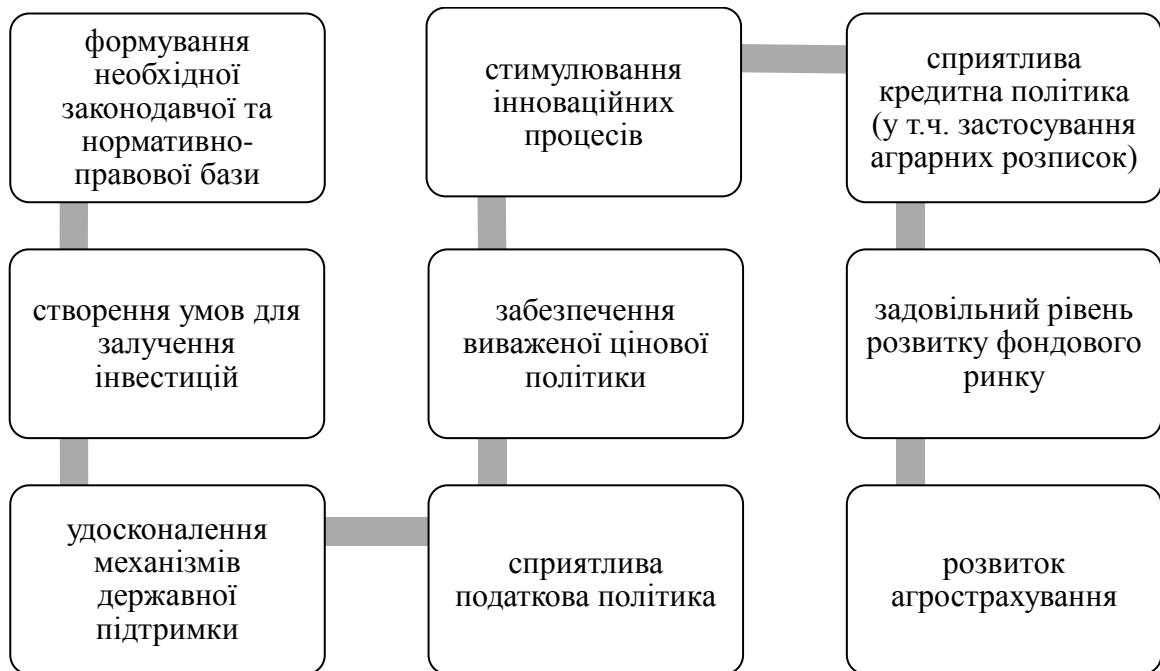

Рис. 3.4. Основні напрями удосконалення організаційно-економічних засад функціонування ринку зерна*

**Джерело: укладено автором.*

Окреслені напрями сприяють реалізації прикладних аспектів метрології дієвості інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств на ринку зерна.

3.3. Прикладні аспекти метрології дієвості інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств на ринку зерна

Рівень організації та впровадження новітніх теоретичних та практичних підходів щодо процесу інвестиційного забезпечення (підкреслюємо процесний підхід до відповідної проблеми) ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств (у тому числі й на ринку зерна) як складних економічних систем є одним з визначальних чинників їх конкурентоспроможності. Поміж інших підходів до зазначеного процесу можна виокремити прикладні аспекти метрології його дієвості (розроблення та/або удосконалення відповідної методики).

Розроблення методів розрахунку дієвості підпроцесів (їх спроможності давати певний результат) процесу функціонування складних економічних систем різних типів та рівнів з метою управління ними задля економічного розвитку цих систем є однією з проблем, які стоять перед економікою. Частинним випадком такої проблеми є проблема розрахунку дієвості інвестиційного забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств.

Як вже зазначалось, дослідження Н. В. Буреннікової (Поліщук) та В. О. Ярмоленка показали, що для характеристики дієвості (of the force) будь-якого процесу як його спроможності давати певний результат (процесу праці, зокрема) доцільно розглядати категорію його результативності (of the efficiency) у вигляді одночасної характеристики за кінцевими наслідками з кількісної сторони (у вигляді характеристики його масштабного продукту) та з якісної, з урахуванням ефективності (of the effectiveness), що призводить до глибшого пізнання процесу за його наслідками (роботи [19, 20, 95, 139-142, 174-176] та інші).

Економічний розвиток сільськогосподарських підприємств (як процес, унаслідок якого відбувається перехід від одного їхнього якісного стану до іншого, вищого) у значній мірі характеризується розвитком виробничої діяльності цих підприємств.

Відомо, що виробничу діяльність підприємства можна розглядати як сукупність таких економічних процесів:

1. Формування доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). Цей процес істотно залежить від податку на додану вартість, акцизного податку, інших вирахувань з доходу.

2. Створення валового доходу. Цей процес характеризується матеріальними і амортизаційними затратами. На мезо- та макрорівнях він формує частину створення валового доходу (ВДВ) регіону, країни (у цьому полягає його важлива роль).

3. Формування валового прибутку (збитку). Зазначений процес залежить від собівартості реалізованої продукції.

4. Формування результатів від операційної діяльності (прибутку, збитку). Цей процес тісно корелює з іншими операційними доходами, адміністративними витратами, витратами на збут, іншими операційними витратами.

5. Формування фінансових результатів від звичайної діяльності до оподаткування (прибутку, збитку). Процес залежить від інших фінансових і інших доходів, фінансових й інших витрат.

6. Формування фінансових результатів від звичайної діяльності (прибутку, збитку). На цей процес суттєво впливає податок на прибуток від звичайної діяльності.

7. Формування чистого прибутку. Процес залежить від результатів звичайної та надзвичайної діяльності.

За приклад щодо об'єкта дослідження вибираємо процес формування валового доходу сільськогосподарських підприємств як підпроцес його виробничої діяльності. Він, як зазначалося, характеризується матеріальними і амортизаційними затратами.

Визначивши процес формування валового доходу сільськогосподарських підприємств як об'єкт дослідження, розглядатимемо зазначений процес п'ятьох сільськогосподарських підприємств А, Б, В, Д, Е. Як зазначалось в підрозділі 3.1, в силу конфіденційності інформації щодо статистичних даних підприємств за статтею 21 Закону України “Про державну статистику” конкретизацію певних статистичних даних кожного з цих підприємств ми не надаємо, але зазначимо, що такими підприємствами є: ТОВ “ПоділляЛатІнвест”; ПП “Віта”; ТОВ “Агро-Буг”; ТОВ “Агро-Еталон”; ТОВ “Красне-АгроІнвест” Тиврівського району Вінницької області (конфіденційність забезпечена за допомогою жеребкування щодо зазначених підприємств). Про діяльність цих підприємств відомо, що вони формували капітальні інвестиції (чисті інвестиції за Л. Г. Шморгуном ([134, с. 43], та іншими) за рахунок власних джерел. В цій же роботі Л. Г. Шморгун зазначає, що “Інвестиції в основний капітал – один з найважливіших факторів

економічного зростання. В останні роки в економіці нашої країни спостерігаються застійні явища, що проявляється в уповільненій динаміці ВВП. Саме тому аналіз сучасного стану вкладень в основний капітал, який є відображенням нинішньої інвестиційної політики, – це одна з актуальних тем економічних досліджень” [8, с. 42]. А далі, посилаючись на роботу [173, с. 273], зазначений автор підкреслює, що в економічній літературі інвестиційна політика визначається як сукупність заходів, які проводяться державою і підприємствами у вигляді встановлення обсягів і структури інвестицій, визначення напрямів їх використання, а також джерел надходження з урахуванням необхідності підвищення їх технологічного рівня і робить наступний висновок: “З цього випливає, що існують дві інвестиційні політики: уряду і власників приватних підприємств. При цьому інвестиційна політика останніх може не відповідати загальнодержавним інтересам розвитку економіки” [134, с. 42].

У статистичному обліку капітальними інвестиціями називають сукупність інвестицій у придбання або виготовлення власними силами для власного використання матеріальних і нематеріальних активів, термін служби яких перевищує один рік. Амортизаційні відрахування є процесом поступового перенесення вартості засобів праці у міру їх фізичного та морального зносу на вартість продукції, яку вироблено за їх допомогою з метою акумуляції коштів для наступного повного відновлення [44]. Капітальні інвестиції та амортизація певним чином пов’язані між собою, а також із процесом формування валового доходу підприємств. Домовимося капітальні інвестиції називати чистими інвестиціями, а чисті інвестиції з додаванням амортизаційних відрахувань – валовими інвестиціями.

У табл. 3.2 наведено показники виробничої діяльності підприємств А, Б, В, Д, Е і середні значення показників цієї діяльності зазначених підприємств за 2012-2016 рр., а у табл. 3.3 також загальносередні значення (ЗСЗ) відповідних показників цих підприємств за період 2012-2016 рр., які розраховано як середньоарифметичні значення зазначених показників.

Таблиця 3.2

**Фактичні та середні значення показників виробничої діяльності
сільськогосподарських підприємств Тиврівського району та ЗСЗ цих
підприємств за 2012-2016 рр.***

Показники	Рік					Серед- не**
	2012	2013	2014	2015	2016	
1. Підприємство А						
1. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн*	78085,6	57268,9	126925,4	299278,6	256123,0	163536,3
2. Матеріальні затрати, тис. грн*	57469,8	50009,7	44517,6	68467,4	85867,5	61266,4
3. Амортизація, тис. грн*	5529,5	6390,7	5246,4	9616,0	17178,0	8792,12
4. Матеріальні затрати та амортизація, тис. грн**	62999,3	56400,4	49764	78083,4	103045,5	70058,52
5. Капітальні інвестиції, тис. грн*	7120	3996	6882	5190	2804	5198,4
6. Валовий дохід (дані рядка 1 мінус дані рядка 4), тис. грн	1586,3	868,5	77161,4	221195,2	153077,5	93477,78
7. Середньорічна чисельність працівників, осіб*	56	53	54	56	53	54,4
2. Підприємство Б						
1. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн*	12213,6	6593,9	11138,0	31849,8	29587,0	18276,46
2. Матеріальні затрати, тис. грн*	5244,4	6934,9	7315,2	12543,9	14893,0	9386,28
3. Амортизація, тис. грн*	55,86	560,6	625,7	688,0	1424,0	670,832
4. Матеріальні затрати та амортизація, тис. грн**	5300,26	7495,5	7940,9	13231,9	16317,0	10057,112
5. Капітальні інвестиції, тис. грн*	1063	1760	2529	2066	8707	3225
6. Валовий дохід (дані рядка 1 мінус дані рядка 4), тис. грн **	6913,34	-901,6	3197,1	18617,9	13270,0	8219,348
7. Середньорічна чисельність працівників, осіб*	24	25	26	24	29	25,6
3. Підприємство В						
1. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн*	18797,6	21908	27509,1	38714,6	56893,4	32764,54
2. Матеріальні затрати, тис. грн*	12159,5	13765,6	13765,6	17179,4	27773,5	16928,72
3. Амортизація, тис. грн*	977,2	1018,0	1018,0	1239,9	1623,4	1175,3
4. Матеріальні затрати та амортизація, тис. грн**	13136,7	14783,6	14783,6	18419,3	29396,9	18104,02
5. Капітальні інвестиції, тис. грн.*	735	1245	2045	2131	884	1408
6. Валовий дохід (дані рядка 1 мінус дані рядка 4), тис. грн	5660,9	7124,4	12725,5	20295,3	27495,5	14660,52
7. Середньорічна чисельність працівників, осіб*	23	24	24	24	21	23,2
4. Підприємство Д						
1. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн*	35413,5	47971,7	76545,8	155339,8	76911,2	78436,4
2. Матеріальні затрати, тис. грн*	23053,0	22835,3	38383,3	50660,2	47033,5	36393,06
3. Амортизація, тис. грн*	10474,3	17435,5	23587,6	41992,5	38181,0	26334,18

Продовж. табл. 3.2

Показники	Рік					Серед- не**
	2012	2013	2014	2015	2016	
4. Матеріальні затрати та амортизація, тис. грн**	33524,3	40270,8	61970,9	92652,7	85214,5	62727,24
5. Капітальні інвестиції, тис. грн*	138325	31984	5184	1807	9977	37455,4
6. Валовий дохід (дані рядка 1 мінус дані рядка 4), тис. грн**	1889,2	7700,9	14574,9	62687,1	-8303,3	15709,16
7. Чисельність працівників, осіб*	406	408	377	332	437	392
5. Підприємство Е						
1. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн*	15812,3	5518,5	34895,8	57573,3	52625,4	33285,06
2. Матеріальні затрати, тис. грн*	8321,7	13386,9	11246,4	18236,0	23538,2	14945,84
3. Амортизація, тис. грн*	1299	1111,0	1404,0	3527,6	7318,1	2931,94
4. Матеріальні затрати та амортизація, тис. грн**	9620,7	14497,9	12650,4	21763,6	30856,3	17877,78
5. Капітальні інвестиції, тис. грн*	881	591	240	1443	8357	2302,4
6. Валовий дохід (дані рядка 1 мінус дані рядка 4), тис. грн**	6191,61	-8979,4	22245,4	35809,7	21769,1	15407,28
7. Чисельність працівників, осіб*	58	64	46	51	45	52,8

* Джерело: дані фінансової звітності підприємств.

** Джерело: розраховано автором за даними підприємств.

У табл. 3.4 (рис. 3.5) охарактеризовано складові результативності процесу утворення валового доходу кожного з підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ показників цих підприємств, отримані з даних табл. 3.3 за методикою Буреннікової (Поліщук)-Ярмоленка за певними формулами (у тому числі й відповідні індекси).

Таблиця 3.3

**Показники виробничої діяльності підприємств А, Б, В, Д, Е та ЗСЗ
показників цих підприємств за період 2011-2016 рр.***

Показник	Підприємство					ЗСЗ**
	А	Б	В	Д	Е	
1. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн	163536,3	18276,46	32764,54	78436,4	33285,06	65259,752
2. Матеріальні затрати, тис. грн	61266,4	9386,28	16928,72	36393,06	14945,84	27784,06
3. Амортизація, тис. грн	8792,12	670,832	1175,3	26334,18	2931,94	7980,8744
4. Матеріальні затрати та амортизація, тис. грн	70058,52	10057,112	18104,02	62727,24	17877,78	35764,9344
5. Капітальні інвестиції	5198,4	3225	1408	37455,4	2302,4	9917,84
6. Валовий дохід (дані рядка 1 мінус дані рядка 4), тис. грн	93477,78	8219,348	14660,52	15709,16	15407,28	29494,8176

Продовж. табл. 3.3

Показник	Підприємство					ЗСЗ**
	А	Б	В	Д	Е	
7. Середньорічна чисельність працівників, осіб	54,4	25,6	23,2	392	52,8	109,6
8. Капітальні інвестиції та амортизація	13990,52	3895,832	2583,3	63789,58	5234,34	17898,7144
9. Валовий дохід з урахуванням капітальних інвестицій (сума даних рядка 6 і рядка 5)	98676,18	11444,348	16068,52	53164,56	17709,68	39412,6576

* Джерело: розраховано автором за даними підприємств (табл. 3.2).

** Загальносередні значення відповідних показників цих підприємств за період 2011-2016 рр. Джерело: розраховано автором за даними підприємств.

З даних табл. 3.4 знайдено темпи приросту індексів складових результативності процесу формування валового доходу підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ показників цих підприємств за період 2012-2016 рр. (їх подано у вигляді матриці у табл. 3.5, у %).

Таблиця 3.4

Характеристики складових результативності процесу утворення валового доходу підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ показників цих підприємств за період 2012-2016 рр.*

Об'єкт	Характеристика загального продукту процесу		Характеристика продукту як витрат процесу		Характеристика чистого продукту процесу	
	V	J_V	Z	J_Z	G	J_G
ЗСЗ	595,4357	1	326,3224	1	269,1133	1
А	3006,182	5,048709	1287,84	3,946528	1718,341	6,385196
Б	713,9243	1,198995	392,856	1,203889	321,0683	1,19306
В	1412,265	2,371817	780,3456	2,391333	631,9189	2,348151
Д	200,0928	0,3360444	160,0185	0,4903693	40,07439	0,1489127
Е	630,3989	1,058719	338,5943	1,037607	291,8046	1,084319
Об'єкт	Характеристика якісної складової масштабного продукту процесу		Характеристика масштабного продукту процесу		Характеристика ефективності процесу	
	$1 + Z/V$	$J_{1+Z/V}$	K	J_K	E	J_E
ЗСЗ	1,5480397	1	416,5981	1	1,824685	1
А	1,4283974	0,9227137	2454,474	5,891708	2,334281	1,279279
Б	1,5502768	1,001445	497,7447	1,194784	1,817267	0,9959345
В	1,5525492	1,002913	981,0851	2,354992	1,809794	0,9918387
Д	1,799721	1,162581	72,12272	0,173123	1,250436	0,6852885
Е	1,5371112	0,9929405	448,5361	1,076664	1,861812	1,020347

Продовж. табл. 3.4

Об'єкт	Характеристика кількісної складової ефективності процесу	Характеристика якісної складової ефективності процесу	Характеристика результативності процесу	
	$J_{G/Z}$	$J_{V/G}$	R	J_R
ЗСЗ	1	1	760,1605	1
А	1,617927	0,7906898	5729,434	7,537137
Б	0,9910048	1,004974	904,5352	1,189927
В	0,9819424	1,010078	1775,562	2,335772
Д	0,3036746	2,256654	90,18485	0,1186392
Е	1,045019	0,9763907	835,0897	1,09857

*Вартісні показники подано в середньому за рік на одного працівника в тис. грн. у фактичних цінах; V – показник чистого доходу від реалізації продукції; Z – показник матеріальних затрат та амортизації; $G = (V - Z)$ – показник валового доходу. Індеси – у коефіцієнтах як відношення вартісних показників підприємств до відповідних ЗСЗ показників цих підприємств ($J_K = J_G J_{1+Z/V}$, $J_E = J_{G/Z} J_{V/G}$, $J_R = J_K J_E$). Джерело: розраховано автором за методикою Буреннікової-Ярмоленка.

Автори роботи [141] назвали *SEE*-аналізом процесу аналіз його дієвості за допомогою складових результативності. Елементами *SEE*-аналізу процесу є його F -імпульси, котрими автори зазначеної роботи вважають фактори, які впливають на формування продуктів цього процесу ($F = Z, G, V, 1+Z/V, K, E, R, G/Z, V/G$) [141].

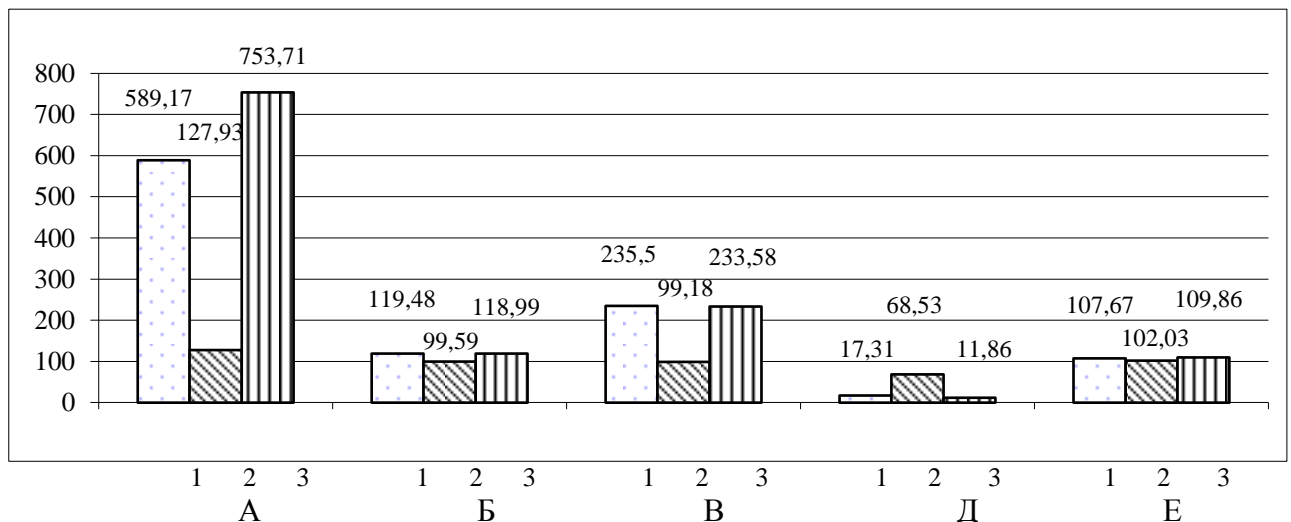

Рис. 3.5. Індеси показників процесу створення валового доходу підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ показників цих підприємств за період 2011-2016 рр.,%

1 – індекс масштабності J_K процесу, 2 – індекс ефективності J_E процесу; 3 – індекс результативності J_R процесу. Джерело: розраховано автором за методикою Буреннікової-Ярмоленка.

Таблиця 3.5

Матриця темпів приросту індексів складових результативності процесу формування валового доходу підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ показників цих підприємств за період 2012-2016 рр.*

$J_R = J_G J_{1+Z/V} J_{V/Z} = J_G J_{1+Z/V} J_{G/Z} J_{1+Z/G}; J_{G/Z} = J_G / J_Z; J_{V/G} = J_V / J_G$									
$J_R = J_K J_E; J_K = J_G J_{1+Z/V}; J_E = J_{G/Z} J_{V/G}$									
Об'єкт	ΔJ_R	ΔJ_K	ΔJ_E	ΔJ_G	$\Delta J_{1+Z/V}$	$\Delta J_{G/Z}$	$\Delta J_{V/G}$	ΔJ_V	ΔJ_Z
А	653,71	489,17	27,93	538,52	-7,73	61,79	-20,93	404,71	294,65
	Вплив F -імпульсів на процес, який досліджується								
	позитив.	позитив.	позитив.	позитив.	негатив.	позитив.	негатив.	позитив.	позитив.
Б	18,99	19,48	-0,41	19,31	0,14	-0,90	0,50	19,90	20,39
	Вплив F -імпульсів на процес, який досліджується								
	позитив.	позитив.	негатив.	позитив.	позитив.	негатив.	позитив.	позитив.	позитив.
В	133,58	135,50	-0,82	134,82	0,29	-1,81	1,01	137,18	139,13
	Вплив F -імпульсів на процес, який досліджується								
	позитив.	позитив.	негатив.	позитив.	позитив.	негатив.	позитив.	позитив.	позитив.
Д	-88,14	-82,69	-31,47	-85,11	16,26	-69,63	125,67	-66,40	-50,96
	Вплив F -імпульсів на процес, який досліджується								
	негатив.	негатив.	негатив.	негатив.	позитив.	негатив.	позитив.	негатив.	негатив.
Е	9,86	7,67	2,03	8,43	-0,71	4,50	-2,36	5,87	3,76
	Вплив F -імпульсів на процес, який досліджується								
	позитив.	позитив.	позитив.	позитив.	негатив.	позитив.	негатив.	позитив.	позитив.

* Темпи приросту – у процентах (індекси складових результативності процесу формування валового доходу підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ показників цих підприємств).
Джерело: розраховано автором за методикою Буреннікової-Ярмоленка.

У табл. 3.6 охарактеризовано складові результативності впливу факторного показника капітальних інвестицій на результуючий показник валового доходу за мінусом капітальних інвестицій кожного з підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ показників цих підприємств з урахуванням капітальних інвестицій, які отримано з даних табл. 3.3 за певними формулами.

Оскільки при *SEE*-аналізі у нашому випадку необхідно враховувати капітальні інвестиції, то для розрахунку валових доходів підприємств за показник V було обрано суму чистого доходу від реалізації продукції та капітальних інвестицій, а за показник Z суму матеріальних затрат та амортизації; у цьому випадку значення валових доходів підприємств А, Б, В, Д, Е та їхнє загальносереднє значення (ЗСЗ) з урахуванням капітальних

інвестицій становили відповідно 98676,18; 11444,348; 16068,52; 53164,56; 17709,68; 39412,6576 тис. грн. (сума даних рядка 6 і рядка 5, тобто дані рядка 9 табл. 3.3). Саме ці значення фігурували при розрахунках для табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Характеристики складових результативності впливу факторного показника капітальних інвестицій на результуючий показник валового доходу за мінусом капітальних інвестицій підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ показників цих підприємств за період 2012-2016 рр.*

Об'єкт	Характеристика загального продукту процесу		Характеристика продукту як витрат процесу		Характеристика чистого продукту процесу	
	V	J_V	Z	J_Z	G	J_G
ЗСЗ	359,6045	1	90,49124	1	269,1133	1
А	1813,9	5,044153	95,55882	1,056001	1718,341	6,385198
Б	447,0448	1,243157	125,9766	1,392141	321,0683	1,19306
В	692,6086	1,926029	60,68965	0,6706688	631,9189	2,348152
Д	135,6239	0,3771473	95,54948	1,055898	40,07439	0,1489127
Е	335,4106	0,9327208	43,60606	0,4818816	291,8046	1,084319
Об'єкт	Характеристика якісної складової масштабного продукту процесу		Характеристика масштабного продукту процесу		Характеристика ефективності процесу	
	$1+Z/V$	$J_{1+Z/V}$	K	J_K	E	J_E
ЗСЗ	1,251641	1	336,8332	1	3,973915	1
А	1,0526814	0,841041	1808,866	5,370213	18,98203	4,776657
Б	1,2817985	1,024094	411,5448	1,221806	3,548635	0,892982
В	1,0876248	0,868959	687,2906	2,040448	11,4123	2,871803
Д	1,7045182	1,361827	68,30752	0,2027933	1,41941	0,3571817
Е	1,130008	0,9028212	329,7415	0,9789459	7,691835	1,935581
Об'єкт	Характеристика кількісної складової ефективності процесу		Характеристика якісної складової ефективності процесу		Характеристика результативності процесу	
	$J_{G/Z}$	$J_{V/G}$	$J_{V/G}$	$J_{V/G}$	R	J_R
ЗСЗ	1	1	1	1	1338,547	1
А	6,046584	0,7899761	0,7899761	0,7899761	34335,95	25,65166
Б	0,8569965	1,04199	1,04199	1,04199	1460,422	1,091051
В	3,50121	0,8202316	0,8202316	0,8202316	7843,568	5,859764
Д	0,1410295	2,532674	2,532674	2,532674	96,95636	0,0724341
Е	2,250177	0,8601906	0,8601906	0,8601906	2536,317	1,894829

*Вартісні показники подано в середньому за рік на одного працівника в тис. грн. у фактичних цінах; V – показник валового доходу з урахуванням капітальних інвестицій; Z – показник капітальних інвестицій; $G = (V - Z)$ – показник валового доходу за мінусом капітальних інвестицій. Індекси – у коефіцієнтах як відношення вартісних показників підприємств до відповідних ЗСЗ показників цих підприємств ($J_K = J_G J_{1+Z/V}$, $J_E = J_{G/Z} J_{V/G}$, $J_R = J_K J_E$). Джерело: розраховано автором за методикою Буреннікової-Ярмоленка.

З даних табл. 3.6 знайдено темпи приросту індексів складових результативності впливу факторного показника капітальних інвестицій на

результуючий показник валового доходу за мінусом капітальних інвестицій підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ показників цих підприємств за період 2012-2016 рр. (їх подано у вигляді матриці у табл. 3.7, у %).

Таблиця 3.7

Матриця темпів приросту індексів складових результативності впливу факторного показника капітальних інвестицій на результуючий показник валового доходу за мінусом капітальних інвестицій підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ показників цих підприємств за період 2012-2016 рр.*

$J_R = J_G J_{1+Z/V} J_{V/Z} = J_G J_{1+Z/V} J_{G/Z} J_{1+Z/G}; J_{G/Z} = J_G / J_Z; J_{V/G} = J_V / J_G$									
$J_R = J_K J_E; J_K = J_G J_{1+Z/V}; J_E = J_{G/Z} J_{V/G}$									
Об'єкт	ΔJ_R	ΔJ_K	ΔJ_E	ΔJ_G	$\Delta J_{1+Z/V}$	$\Delta J_{G/Z}$	$\Delta J_{V/G}$	ΔJ_V	ΔJ_Z
А	2465	437,02	377,67	538,52	-15,90	504,66	-21,0	404,42	5,60
	Вплив <i>F</i> -імпульсів на процес, який досліджується								
	позитив.	позитив.	позитив.	позитив.	негатив.	позитив.	негатив.	позитив.	позитив.
Б	9,11	22,18	-10,70	19,31	2,41	-14,30	4,20	24,32	39,21
	Вплив <i>F</i> -імпульсів на процес, який досліджується								
	позитив.	позитив.	негатив.	позитив.	позитив.	негатив.	позитив.	позитив.	позитив.
В	485,98	104,04	187,18	134,82	-13,10	250,12	-17,98	92,60	-32,97
	Вплив <i>F</i> -імпульсів на процес, який досліджується								
	позитив.	позитив.	позитив.	позитив.	негатив.	позитив.	негатив.	позитив.	негатив.
Д	-92,76	-79,72	-64,28	-85,11	36,18	-85,90	153,27	-22,29	5,59
	Вплив <i>F</i> -імпульсів на процес, який досліджується								
	негатив.	негатив.	негатив.	негатив.	позитив.	негатив.	позитив.	негатив.	позитив.
Е	89,48	-2,11	93,56	8,43	-9,72	125,02	-13,98	-6,73	-51,81
	Вплив <i>F</i> -імпульсів на процес, який досліджується								
	позитив.	негатив.	позитив.	позитив.	негатив.	позитив.	негатив.	негатив.	негатив.

* Темпи приросту – у процентах (індекси складових результативності впливу факторного показника капітальних інвестицій на результуючий показник валового доходу за мінусом капітальних інвестицій підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ показників цих підприємств за період 2012-2016 рр. з урахуванням капітальних інвестицій). Джерело: розраховано автором за методикою Буреннікової-Ярмоленка.

Продуктами процесу є витрати на його функціонування, чистий та загальний продукти; масштабність, ефективність і результативність процесу тощо. Поняття *F*-імпульсів процесу базується на понятті темпів приросту відповідних показників складових результативності процесу. Такі імпульси можуть бути як позитивними, так і негативними [141].

У табл. 3.8 подано характеристики складових результативності впливу факторного показника амортизаційних відрахувань на результуючий показник капітальних інвестицій підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ показників цих підприємств за період 2012-2016 рр.

Таблиця 3.8

Характеристики складових результативності впливу факторного показника амортизаційних відрахувань на результуючий показник капітальних інвестицій підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ показників цих підприємств за період 2012-2016 рр.*

Об'єкт	Характеристика загального продукту процесу		Характеристика продукту як витрат процесу		Характеристика чистого продукту процесу	
	V	J_V	Z	J_Z	G	J_G
ЗСЗ	163,3094	1	72,8182	1	90,49125	1
А	257,1786	1,574793	161,6199	2,219498	95,55879	1,056
Б	152,1809	0,9318563	26,20437	0,3598602	125,9766	1,392141
В	111,3491	0,6818291	50,65948	0,6956981	60,68965	0,6706687
Д	162,7285	0,9964427	67,17903	0,9225582	95,54948	1,055897
Е	99,13522	0,6070391	55,52917	0,7625726	43,60606	0,4818815
Об'єкт	Характеристика якісної складової масштабного продукту процесу		Характеристика масштабного продукту процесу		Характеристика ефективності процесу	
	$1+Z/V$	$J_{1+Z/V}$	K	J_K	E	J_E
ЗСЗ	1,4458909	1	130,8405	1	2,242701	1
А	1,6284342	1,12625	155,6112	1,18932	1,591256	0,7095268
Б	1,1721922	0,8107058	147,6687	1,128617	5,807463	2,589495
В	1,4549607	1,006273	88,30106	0,6748758	2,197992	0,9800646
Д	1,4128289	0,9771338	134,9951	1,031753	2,422311	1,080086
Е	1,5601356	1,079013	68,03136	0,5199565	1,785282	0,796041
Об'єкт	Характеристика кількісної складової ефективності процесу		Характеристика якісної складової ефективності процесу		Характеристика результативності процесу	
	$J_{G/Z}$	$J_{V/G}$	R	J_R		
ЗСЗ	1	1	293,4361	1		
А	0,4757834	1,491281	247,6173	0,8438545		
Б	3,86856	0,6693693	857,5808	2,922547		
В	0,9640226	1,016641	194,085	0,6614218		
Д	1,144532	0,9436926	327,0001	1,114383		
Е	0,6319155	1,259727	121,4552	0,4139067		

*Вартісні показники подано в середньому за рік на одного працівника в тис. грн. у фактичних цінах; V – капітальні інвестиції та амортизація; Z – амортизація; $G = (V - Z)$ – капітальні інвестиції. Індокси – у коефіцієнтах як відношення вартісних показників підприємств до відповідних ЗСЗ показників цих підприємств ($J_K = J_G J_{1+Z/V}$, $J_E = J_{G/Z} J_{V/G}$, $J_R = J_K J_E$).
Джерело: розраховано автором за методикою Буреннікової-Ярмоленка.

З даних табл. 3.9 знайдено темпи приросту індексів складових результативності впливу факторного показника амортизаційних відрахувань на результуючий показник капітальних інвестицій підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ показників цих підприємств за період 2012-2016 рр. (у %, подано у табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Матриця темпів приросту індексів складових результативності впливу факторного показника амортизаційних відрахувань на результуючий показник капітальних інвестицій підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ показників цих підприємств за період 2012-2016 рр.*

$J_R = J_G J_{1+Z/V} J_{V/Z} = J_G J_{1+Z/V} J_{G/Z} J_{1+Z/G}; J_{G/Z} = J_G / J_Z; J_{V/G} = J_V / J_G$									
$J_R = J_K J_E; J_K = J_G J_{1+Z/V}; J_E = J_{G/Z} J_{V/G}$									
Об'єкт	ΔJ_R	ΔJ_K	ΔJ_E	ΔJ_G	$\Delta J_{1+Z/V}$	$\Delta J_{G/Z}$	$\Delta J_{V/G}$	ΔJ_V	ΔJ_Z
А	-15,61	18,93	-29,05	5,6	12,63	-52,42	49,13	57,48	121,95
Вплив F -імпульсів на процес, який досліджується									
	негатив.	позитив.	негатив.	позитив.	позитив.	негатив.	позитив.	позитив.	позитив.
Б	192,25	12,86	158,95	39,21	-18,93	286,86	-33,06	-6,81	-64,01
Вплив F -імпульсів на процес, який досліджується									
	позитив.	позитив.	позитив.	позитив.	негатив.	позитив.	негатив.	негатив.	негатив.
В	-33,86	-32,51	-1,99	-32,93	0,63	-3,60	1,66	-31,82	-3,43
Вплив F -імпульсів на процес, який досліджується									
	негатив.	негатив.	негатив.	негатив.	позитив.	негатив.	позитив.	негатив.	негатив.
Д	11,44	3,18	8,01	5,59	-2,29	14,45	-5,63	-0,36	-7,74
Вплив F -імпульсів на процес, який досліджується									
	позитив.	позитив.	позитив.	позитив.	негатив.	позитив.	негатив.	негатив.	негатив.
Е	-58,61	-48	-20,40	-51,81	7,90	-36,81	25,97	-39,30	-23,74
Вплив F -імпульсів на процес, який досліджується									
	негатив.	негатив.	негатив.	негатив.	позитив.	негатив.	позитив.	негатив.	негатив.

* Темпи приросту – у процентах (індекси складових результативності процесу формування чистих капітальних інвестицій підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ показників цих підприємств). Джерело: розраховано автором за методикою Буреннікової-Ярмоленка.

Дані табл. 3.5 (або 3.7, 3.9 відповідно) дозволяють оцінити, на скільки процентів відрізняються певні індекси складових результативності процесу формування валового доходу (або індекси складових результативності впливу факторного показника капітальних інвестицій на результуючий показник валового доходу за мінусом капітальних інвестицій, чи індекси

складових результативності впливу факторного показника амортизаційних відрахувань на результуючий показник капітальних інвестицій підприємств відповідно) підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ показників цих підприємств за період 2012-2016 рр., тобто стверджувати, як і за рахунок яких складових різняться показники продуктів процесу (загального, чистого, продукту як витрат) та складові результативності процесу. Дані цих таблиць певним чином унаочнюють F -імпульси (як індикатори обсягу і спрямованості наслідків процесу функціонування та розвитку систем) та вплив відповідних факторів на процес, котрий досліджується. Позитивний F -імпульс свідчить про можливі SEE -резерви, а негативний – про SEE -ризики [19, с. 149].

Для прикладу: з даних табл. 3.5 щодо підприємства Б можна зробити такий висновок: на підприємстві Б у порівнянні з ЗСЗ показників підприємств А, Б, В, Д, Е за період 2012-2016 рр. відносно процесу формування валового доходу спостерігався вищий рівень результативності цього процесу на 18,99% (показник ΔJ_R) за рахунок вищого рівня масштабності процесу на 19,48% (показник ΔJ_K) при меншому рівні його ефективності на 0,41% (показник ΔJ_E); більший рівень масштабності процесу пояснюється більшими рівнями як його кількісної складової на 19,31% (показник ΔJ_G), так і якісної на 0,14% (показник $\Delta J_{1+Z/V}$); менший рівень ефективності процесу пояснюється меншим на 0,90% рівнем кількісної складової ефективності процесу (показник $\Delta J_{G/Z}$) при більшому на 0,50% рівні якісної складової (показник $\Delta J_{V/G}$); рівень чистого доходу (виручки) від реалізації продукції був вищим на 19,90% (показник ΔJ_V), а рівень матеріальних затрат та амортизації – вищим на 20,39% (показник ΔJ_Z).

Значення показників ΔJ_Z , ΔJ_G , ΔJ_V , $\Delta J_{1+Z/V}$, ΔJ_K , ΔJ_E , ΔJ_R , $\Delta J_{G/Z}$, $\Delta J_{V/G}$ з табл. 3.5 (або 3.7, 3.9 відповідно) характеризують ступінь впливу відповідних факторів на формування продуктів процесу, котрий досліджується. Цими факторами для процесу утворення валового доходу

підприємств А, Б, В, Д, Е є: матеріальні витрати та амортизація (з показником Z); валовий дохід (з показником G), чистий дохід (виручка) від реалізації продукції – з показником V); минула праця (з показником $1+Z/V$); масштабність процесу (з показником K); ефективність процесу (з показником E); результативність процесу (з показником R); кількісна складова ефективності процесу (з показником G/Z); якісна складова ефективності процесу (з показником V/G). З іншого боку, такими факторами для розуміння впливу факторного показника капітальних інвестицій на результуючий показник валового доходу за мінусом капітальних інвестицій підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ показників цих підприємств за період 2012-2016 рр. є: капітальні інвестиції (з показником Z); валовий дохід мінус капітальні інвестиції (з показником G), валовий дохід (з показником V); якісна складова масштабного продукту процесу (з показником $1+Z/V$); масштабність процесу (з показником K); ефективність процесу (з показником E); результативність процесу (з показником R); кількісна складова ефективності процесу (з показником G/Z); якісна складова ефективності процесу (з показником V/G). У таблицях 3.5, 3.7, 3.9 (в умовних одиницях вимірювання) відображені результати вимірювання ступеня впливу відповідних факторів на формування продуктів досліджуваних процесів. Ці результати названо потужністю відповідних імпульсів [180]. R -імпульс є рівнодіючою K - і E -імпульсів, K -імпульс – рівнодіючою G - і $(1+Z/V)$ -імпульсів, E -імпульс – рівнодіючою (G/Z) - і (V/G) -імпульсів.

Приміром, з даних табл. 3.5 щодо підприємства Б можна зробити наступний висновок: на підприємстві Б у порівнянні з ЗСЗ показників підприємств А, Б, В, Д, Е за період 2012-2016 рр. відносно процесу формування валового доходу підприємств спостерігався позитивний R -імпульс потужністю +18,99 ум. од., він є рівнодіючою позитивного K -імпульсу і негативного E -імпульсу потужністю +19,48 і -0,41 ум. од. відповідно. У свою чергу, K -імпульс є рівнодіючою позитивних G - і $(1+Z/V)$ -імпульсів потужністю +19,31 і +0,14 ум. од. відповідно, E -імпульс –

рівнодіючою негативного (G/Z) -імпульсу і позитивного (V/G) -імпульсу потужністями відповідно $-0,90$ та $+0,50$ ум. од.

Взагалі щодо процесу формування валового доходу підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ цих підприємств за період 2012-2016 рр. можемо стверджувати, що для підприємства А негативними були $(1+Z/V)$ -, (V/G) -імпульси, а позитивними – усі інші; для підприємств Б, В негативними – E -, (G/Z) -імпульси, а позитивними – усі інші; для підприємства Д позитивними – $(1+Z/V)$ -, (V/G) -імпульси, а негативними – усі інші; для підприємства Е негативними – $(1+Z/V)$ -, V/G - імпульси, а позитивними – усі інші (табл. 3.5).

Щодо виявлення впливу факторного показника капітальних інвестицій на результуючий показник валового доходу за мінусом капітальних інвестицій підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ показників цих підприємств за період 2012-2016 рр., то відповідно для підприємства А негативними були $(1+Z/V)$ -, (V/G) -імпульси, а позитивними – усі інші; для підприємства Б негативними – E -, (G/Z) -імпульси, а позитивними – усі інші; для підприємства В негативними – $(1+Z/V)$ -, (V/G) -, Z -імпульси, а позитивними – усі інші; для підприємства Д позитивними – $(1+Z/V)$ -, (V/G) -, Z -імпульси, а негативними – усі інші; для підприємства Е позитивними – R -, E -, G -, (G/Z) -імпульси, а негативними – усі інші (табл. 3.7).

Що ж до виявлення впливу факторного показника амортизаційних відрахувань на результуючий показник капітальних інвестицій підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ показників цих підприємств за період 2012-2016 рр., то відповідно для підприємства А негативними були R -, E -, (G/Z) -імпульси, а позитивними – усі інші; для підприємства Б негативними – (V/G) -, $(1+Z/V)$ -, V -, Z -імпульси, а позитивними – усі інші; для підприємства В позитивними – $(1+Z/V)$ -, (V/G) -імпульси, а негативними – усі інші; для підприємства Д негативними – $(1+Z/V)$ -, (V/G) -, V -, Z -імпульси, а позитивними – усі інші; для підприємства Е позитивними – $(1+Z/V)$ -, (V/G) -імпульси, а негативними – усі інші (табл. 3.9).

Упорядкування отриманих масивів числових даних стосовно

інвестиційного забезпечення діяльності розглянутих підприємств для процесу формування валового доходу у порівнянні з ЗСЗ цих підприємств дозволяє проаранжувати їх таким чином: А (найвищий ранг), В, Б, Е, Д (за рівнем показників результативності R , масштабного продукту K та чистого продукту G); А, В, Б, Е, Д (за рівнем показників масштабного продукту K та чистого продукту G); але А, Е, Б, В, Д (за рівнем показника ефективності E) – табл. 3.5.

З даних табл. 3.7 випливає, що найкращих результатів з точки зору впливу факторного показника капітальних інвестицій на результуючий показник валового доходу за мінусом капітальних інвестицій підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ показників цих підприємств за період 2012-2016 рр. досягнуто підприємством А (за рівнями показників результативності R , масштабного продукту K , ефективності E , чистого продукту G). Отже, найкращих результатів щодо процесу, котрий досліджено, досягнуто на підприємстві А, а тому його можна обрати за еталон.

Що ж до результативності впливу факторного показника амортизаційних відрахувань на результуючий показник капітальних інвестицій підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ показників цих підприємств за період 2012-2016 рр. (табл. 3.9), то найвищого рівня досягнуто на підприємстві Б (за рівнем показника результативності зазначеного впливу проаранжувати підприємства маємо так: Б, Д, А, В, Е).

Діалектичне розуміння функціонування та розвитку складних систем (котрими у даному випадку є сільськогосподарські підприємства) потребує пізнання рушійної сили такого розвитку; воно слугує підвалинами *SEE*-аналізу цих систем, на котрому ґрунтується відповідне *SEE*-управління ними [19].

У параграфі розглядався процес формування валового доходу сільськогосподарських підприємств як підпроцес його виробничої діяльності. Дослідження інших підпроцесів процесу функціонування цих підприємств з метою використання F -імпульсів щодо спрямованості наслідків процесів для

оцінювання їх діяльності з метою прийняття науково обґрунтованих управлінських рішень здійснюється аналогічно. Авторами роботи [141] стверджується, що на основі авторських показників складових результативності можна досліджувати процеси різних типів та ієрархічних рівнів. Тому запропоновану методику, реалізовану на підґрунті складових результативності, можна використати для встановлення та практичної реалізації дієвості інвестиційного забезпечення процесів функціонування та розвитку будь-яких споріднених суб'єктів функціонування (як підпроцесів процесу функціонування систем будь-яких типів та ієрархічних рівнів).

Отже, методологічні підходи до аналізу дієвості інвестиційного забезпечення процесів функціонування та розвитку складних систем різних типів й ієрархічних рівнів з метою виявлення оптимальних варіантів дій щодо управління цими процесами на основі складових результативності потребують реалізації відповідних алгоритмів на основі моделювання. Практична реалізація окреслених аспектів щодо дієвості процесу функціонування та розвитку систем може ґрунтуватись на запропонованому Н. В. Буренніковою та В. А. Ярмоленком алгоритмі *SEE*-аналізу, котрий базується на певному механізмі. Складовими частинами механізму *SEE*-аналізу є показники складових результативності процесу функціонування та розвитку систем, *F*-імпульси як індикатори спрямованості наслідків підпроцесів процесу функціонування систем. Реалізація методології *SEE*-аналізу на прикладі дієвості інвестиційного забезпечення процесів функціонування та розвитку реально діючих сільськогосподарських підприємств вказує на можливість її прикладного застосування на мікрорівні, а за вимогою – на мезо- та макрорівнях шляхом відповідного сполучання за допомогою комплексу моделей складових результативності. Запропонована методика підсилює та урізноманітнює існуючі аспекти дієвості у контексті інвестиційного забезпечення процесів функціонування будь-яких споріднених суб'єктів господарювання (як підпроцесів процесу функціонування систем будь-яких типів та ієрархічних рівнів) з метою

прийняття науково-обґрунтованих управлінських рішень.

Для сталого розвитку сільськогосподарських підприємств неабияке значення має з'ясування того, як розвивались підприємства в минулому (генетичний аспект) з урахуванням цілей такого розвитку. Цілі згаданого розвитку не бажано відривати від сучасних можливостей підприємств. Існування тріади “цілі – можливості – розвиток” потребує відповідного цілеспрямованого управління з метою одержання позитивних наслідків діяльності підприємств для подальшого розвитку цих підприємств у майбутньому, що потребує відповідного прогнозування. Саме тому прикладний аспект методики Буреннікової-Ярмоленка був використаний нами для оцінювання складових результативності відповідних процесів. Він полягає також у можливості управління процесом на основі використання відповідних шкали оцінювання рівня результативності процесу та матриці індексів складових результативності процесу, стану та дій щодо управління ним ([141, с. 192-197]; додаток Л).

Проведемо прогнозування щодо динаміки складових результативності процесу формування валового доходу підприємства А на 2017, 2018 рр. на основі даних за 2012-2016 рр. Для цього, перш за все, спрогнозуємо на ці роки чистий дохід (виручку) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і матеріальні витрати та амортизацію (з показниками V і Z відповідно).

Оскільки мова йде про дослідження діяльності підприємств за п'ятирічний термін, то прогноз на 2017, 2018 рр. показників обчислюватимемо за такими формулами:

$$V_{2017} = V_{2016} + (V_{2016} - V_{2012})/5; \quad V_{2018} = V_{2017} + (V_{2017} - V_{2012})/5;$$

$$Z_{2017} = Z_{2016} + (Z_{2016} - Z_{2012})/5, \quad Z_{2018} = Z_{2017} + (Z_{2017} - Z_{2012})/5;$$

де V_i, Z_i – значення відповідних показників за i -тий рік $i = 2012, 2016, 2017, 2018$.

Динаміку складових результативності процесів за 2012-2016 рр. та її прогнозні значення щодо підприємства А, які досліджуються, можна дослідити за усталеною авторами Н. В. Буренніковою та В. О. Ярмоленком

методикою (роботи [19, 20, 95, 139-142, 184, 186, 187 та інші). Зокрема, за методикою кореляційно-регресійного аналізу (додаток М) прогноз сум капітальних інвестицій наступний: по підприємству А на наступні 3 роки з урахуванням існуючої тенденції: 8334,821; 7410,214 та 6485,607 тис. грн. відповідно (рівняння регресії $Y = -924,607x + 9259,429$); по підприємству Б: 393,607; 1449,929 та 2506,25 тис. грн. відповідно (рівняння регресії $Y = -662,714x + 1056,321$); по підприємству В: 1458,929; 1700,143 та 1941,357 тис. грн. відповідно (рівняння регресії $Y = 241,214x + 1217,714$); по підприємству Д: 90262,071; 72708,571 та 55155,071 тис. грн. відповідно (рівняння регресії $Y = -17553,5x + 107815,571$); по підприємству Е: 90262,071; 72708,571 та 55155,071 тис. грн. відповідно (рівняння регресії $Y = 956,179x - 234,286$).

При побудові регресійної моделі нами перевірено гіпотезу про її адекватність. Для цього застосовано F -критерій Фішера. Під час оцінки параметрів регресії нами також перевірено гіпотези, чи статистично значимо вони відрізняються від нуля. Для цього використано t -критерій Стьюдента. Одержані результати засвідчили, що побудовані регресійні моделі можна використати для прогнозування величини результативної ознаки Y при заданому значенні факторної ознаки X для підприємств, які досліджувались.

Вітчизняні і зарубіжні вчені пропонують застосовувати методикою *FORSITE* для створення та розробки стратегій досягнення мети у майбутньому та прогнозування. Класичне визначення *FORSITE* було надано професором Б. Мартіном та Р. Попером, які назвали його процесом, що пов'язаний із систематичною спробою заглянути у віддалене майбутнє науки, технології, економіки та суспільства з метою визначення сфер стратегічних досліджень і технологій, що ймовірно можуть дати найбільші економічні та соціальні вигоди [185, 188, 189]. Методологія *FORSITE* базується на цілеспрямованому виявленні та використанні знань експертів. На нашу думку, цього недостатньо. Вбачається доцільним при прогнозуванні майбутнього у контексті інвестиційного забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств у *FORSITE*-ромб

застосовувати метрологію *SEE*-аналізу (додаток Н), приклад практичної реалізації якої презентовано у даному розділі роботи.

Окрім цього, у підрозділі 1.3 ми пропонували використовувати коефіцієнт еластичності, який вказує відносну зміну одного економічного показника за одиничної відносної зміни іншого показника, його детермінанта.

У результаті обчислень отримали:

1) коефіцієнт еластичності результативності від масштабності (на основі середніх значень) для процесу впливу факторного показника капітальних інвестицій на результуючий показник валового доходу за мінусом капітальних інвестицій підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ показників цих підприємств за період 2012-2016 рр. (у загальному випадку маємо функція/аргумент; у даному випадку результативність є функцією, а масштабність є аргументом):

для підприємства А маємо: $E_K \approx (\Delta J_R / J_R) / (\Delta J_K / J_K) = 1,002$, тобто, при зміні аргументу (масштабності) на одиницю результативність (функція) процесу впливу капітальних інвестицій на валовий дохід цього підприємства за мінусом капітальних інвестицій на підприємстві змінюється на 1,002 при умові незмінності індексу ефективності (якісної складової);

для підприємства Б: 0,942;

для підприємства В: 1,007;

для підприємства Д: 0,998;

для підприємства Е: 0,52.

Ранжований ряд виглядає так: В, А, Д, Б, Е.

коефіцієнт еластичності результативності від ефективності:

для підприємства А: 1,002;

для підприємства Б: 0,816;

для підприємства В: 1,003;

для підприємства Д: 0,995;

для підприємства Е: 0,998.

Ранжований ряд: В, А, Е, Д, Б.

Еластичність вказувала нам на рівень реагування економічних показників один на одного.

У додатку П міститься також графічна модель індексів результативності на основі характеристики складових результативності процесу утворення валового доходу підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ показників цих підприємств за період 2012-2016 рр. Ця модель є фазовим простором (простором можливих станів дієвості функціонування сільськогосподарських підприємств Тиврівського району Вінницької області), де відображені динамічні змінні стосовно цієї дієвості.

Внесені автором пропозиції стосовно удосконалення інвестиційного забезпечення у контексті актуалізації “Стратегії збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2020 року” (додаток Р) сприятимуть прискоренню впровадження і реалізації заходів щодо підтримки інтенсивного розвитку сільськогосподарських підприємств на ринку зерна.

Висновки до розділу 3

Проведене у даному розділі дослідження напрямів удосконалення інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств на ринку зерна дозволило сформулювати наступні висновки:

1. З метою дослідження перерозподілу інвестиційних ресурсів всередині системи на мікрорівні (сільськогосподарського підприємства) застосовано моделі оптимізації цих ресурсів, реалізація яких призвела до отримання нової якості цієї системи.

2. Недостатня кількість власних коштів сільськогосподарських підприємств для інноваційного їх розвитку сприяє пошуку нових джерел залучення інвестицій. В умовах важкої доступності кредитних ресурсів такими джерелами мають виступати інвестиційні ресурси від випуску та

розміщення корпоративних цінних паперів; лізингові та іпотечні форми кредитування; довгострокові вкладення населення, приватні та іноземні інвестиції, притягнені на взаємовигідних умовах.

3. Підкреслено, що проблема інвестування зерновиробничих сільськогосподарських підприємств району вимагає її вирішення на державному рівні. З метою активізації інвестиційної діяльності слід сформувати відповідну законодавчу базу для активної господарської діяльності сільськогосподарських підприємств, створити інтегровані господарські структури, розробити програми спільного фінансування пріоритетних інвестиційних проєктів, сформувати ефективне інституціональне середовище для інвестиційної діяльності, створити відповідні умови для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій. Все це дозволить знайти додаткові джерела формування інвестиційних ресурсів і розширити шляхи доступу до них.

4. Запропонований нами механізм інвестиційного забезпечення враховує особливості функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах мінливого зовнішнього середовища, а також сукупність цілей, заходів, умов, принципів, методів, факторів, технологій, ресурсів (у тому числі інформаційних), результатів і потребує відповідних підходів. Іншими складовими частинами механізму *SEE*-аналізу слугують показники складових результативності процесу функціонування та розвитку сільськогосподарських підприємств як систем, *F*-імпульси як індикатори спрямованості наслідків підпроцесів процесу функціонування систем, які розглядаються нами у розділі 3.

5. Упідвищення в розвитку сільського господарства Вінниччини залежать від впровадження передових досягнень науково-технічного прогресу, інтенсифікації виробництва, високої організації праці.

6. Як складна багатофункціональна і динамічна система зерновий ринок вимагає пріоритетної уваги до свого розвитку з боку держави шляхом державної підтримки і регулювання інвестиційних процесів в сільському

господарстві. Основною формою здійснення державної підтримки має бути розробка і реалізація цільової державної програми.

7. В умовах ринкових відносин держава має здійснювати регулюючий вплив на інвестиційний процес шляхом цільового державного фінансування, забезпечення науково обґрунтованого ціноутворення, задовільного рівня розвитку фондового ринку, розвитку агрострахування, проведення гнучкої кредитної, податкової, інноваційної політики, заходів щодо залучення іноземних інвестицій. На сучасному етапі пріоритетним завданням державного регулювання інвестиційної діяльності має бути створення умов для забезпечення доходності вітчизняних товаровиробників зернової галузі, еквівалентність міжгалузевих відносин, формування рівних умов конкуренції з виробниками інших країн, тобто створення сприятливого клімату для всіх суб'єктів господарювання. Це досягається шляхом удосконалення існуючих інструментів, за допомогою яких відповідні органи держави на базі законодавства та в межах своєї компетенції здійснюють вплив на процес функціонування ринку зерна.

8. Пропозиції автора щодо вдосконалення системи державної підтримки і регулювання інвестиційних процесів сільськогосподарських підприємств на ринку зерна у межах НІС (національної інноваційної системи) стосуються державного регулювання ринку зерна (зокрема, це використання державного інтервенційного фонду, відповідна спеціалізація та кооперація на ринку зерна, координація дій органів державної влади в сфері зерновиробництва із залученням державних агентів – Аграрного фонду, Держкомрезерву тощо; збільшення пропозиції, підвищення якості й економічної доступності продукції сегментів інфраструктури ринку (у тому числі, застосування ефективної дотаційної політики, бюджетних інвестиційних проектів, прямої бюджетної підтримки доходів виробників зерна, здешевлення фінансових ресурсів і збільшення їх доступності та ін.); координація цінової політики в агропромисловому комплексі, узгодження цін на загальнонаціональному та світових ринках; проведення роботи з гармонізації цінового стабілізаційного

механізму аграрного ринку за рахунок відповідного інвестиційного забезпечення.

9. Стратегічному плануванню інвестиційного забезпечення на середньостроковий період із урахуванням національних пріоритетів на ринку зерна сприятимуть задіяні нами підходи *SEE*-аналізу з метою *SEE*-управління на базі *FORSITE*. Для застосування компаративного аналізу запропоновано задіювання підприємства-еталону. Показники для обчислення складових результативності процесів функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна утворюють мультимодельний комплекс, який містить такі блоки: загальний блок (або блок вхідних даних), блок показників результативності; блок показників масштабності (кількісної складової результативності) та блок показників ефективності (якісної складової результативності).

10. Обчислено результативність деяких процесів функціонування сільськогосподарських підприємств А, Б, В, Д, Е Тиврівського району Вінницької області за період 2012-2016 рр. (для цих підприємств забезпечено конфіденційність інформації згідно діючого вітчизняного законодавства жеребкуванням щодо них). Доведено, що, наприклад, на підприємстві Б у порівнянні із загальносередніми значеннями (ЗСЗ) відповідних показників цих підприємств за період 2012-2016 рр. відносно процесу формування валового доходу спостерігався вищий рівень результативності цього процесу на 18,99% за рахунок вищого рівня масштабності процесу на 19,48% при меншому рівні його ефективності на 0,41%; більший рівень масштабності процесу пояснюється більшими рівнями як його кількісної складової на 19,31%, так і якісної на 0,14%. Менший рівень ефективності процесу пояснюється меншим на 0,90% рівнем кількісної складової ефективності процесу при більшому на 0,50% рівні якісної складової. Рівень чистого доходу (виручки) від реалізації продукції був вищим на 19,90%, а рівень матеріальних затрат та амортизації – вищим на 20,39%.

11. Значення показників ΔJ_Z , ΔJ_G , ΔJ_V , $\Delta J_{1+Z/V}$, ΔJ_K , ΔJ_E , ΔJ_R ,

$\Delta J_{G/Z}$, $\Delta J_{V/G}$ характеризують ступінь впливу відповідних факторів на формування продуктів процесу, котрий досліджується. Цими факторами для процесу утворення валового доходу підприємств А, Б, В, Д, Е є: матеріальні витрати та амортизація (з показником Z); валовий дохід (з показником G), чистий дохід (виручка) від реалізації продукції – з показником V); минула праця (з показником $1+Z/V$); масштабність процесу (з показником K); ефективність процесу (з показником E); результативність процесу (з показником R); кількісна складова ефективності процесу (з показником G/Z); якісна складова ефективності процесу (з показником V/G). Цими же факторами для процесу утворення валового доходу підприємств А, Б, В, Д, Е з урахуванням капітальних інвестицій є: капітальні інвестиції (з показником Z); валовий дохід мінус капітальні інвестиції (з показником G), валовий дохід (з показником V); якісна складова масштабного продукту процесу (з показником $1+Z/V$); масштабність процесу (з показником K); ефективність процесу (з показником E); результативність процесу (з показником R); кількісна складова ефективності процесу (з показником G/Z); якісна складова ефективності процесу (з показником V/G).

12. На підґрунті кореляційно-регресійного аналізу розраховано прогнозні значення результативності процесів функціонування підприємств сільського господарства на вітчизняному ринку зерна. При прогнозуванні у контексті інвестиційного забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств у *FORSITE*-ромб запропоновано включити метрологію *SEE*-аналізу.

13. Обчислення коефіцієнтів еластичності та відповідний аранжований ряд за показником еластичності для реальних сільськогосподарських підприємств Тиврівського району Вінницької області показало, що при зміні аргументу (масштабності) на одиницю результативність (функція) процесу впливу капітальних інвестицій на валовий дохід підприємства за мінусом капітальних інвестицій на підприємстві змінюється на конкретну величину при умові незмінності індексу ефективності (якісної складової).

У цілому новітні підходи до вирішення проблем інвестиційного забезпечення створять передумови для стабілізації зерновиробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств Тиврівського району та сприятимуть формуванню відповідної інвестиційної політики.

Основні наукові результати, викладені у третьому розділі, опубліковані у наукових працях автора, які наведені у списку літератури [178, 179, 180, 181, 182].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО РОЗДІЛУ 3

173. Борисов А. Б. Большой экономический словарь. М.: Книжный мир, 2006. 860 с.

174. Буреннікова Н. В., Ярмоленко В. О. Генезис авторських підходів до розв'язання проблеми оцінювання дієвості функціонування складних систем за допомогою складових результативності. Економіка ХХІ сторіччя: проблеми та шляхи їх вирішення: колективна монографія / за заг. ред. Г. О. Дорошенко, М. С. Пашкевич; Мін-во освіти і науки України. Харк. ін.-т фінансів, Нац. гірн. ун-т. Донецьк: НГУ, 2014. 394 с. С. 359-369.

175. Буреннікова Н. В. Порівняльний аналіз результативності процесу здійснення капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища: міждержавний аспект з урахуванням паритету купівельної спроможності. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2016. № 1. С. 7-19.

176. Буреннікова Н. В. Проблеми оцінювання результативності процесу функціонування механізму інноваційного забезпечення виробництва біопалива. Зб. наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Вип. 1(87). Вінниця, ВНАУ, 2014. С. 33-40.

177. Бутко М., Зеленський С., Акименко О. Сучасна проблематика оцінки інвестиційної привабливості регіону. Економіка України. 2005. № 11. С. 30-35.

178. Гринчук Т. П. Земельно-іпотечне кредитування в сільському господарстві: проблеми і перспективи розвитку. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2017. Вип. 3. С. 116-124.

179. Гринчук Т. П. Інвестиційно-інноваційний розвиток галузей економіки регіону. Проблема регіонального розвитку в контексті Європейсько-азіатської інтеграції: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 2010 р. Вінниця. 2010. С. 315-317.

180. Гринчук Т. П. Моделі земельно-іпотечного кредитування у сільському господарстві. Моделювання та кількісні методи в економіці: матеріали всеукраїнської науково-практич. інтернет-конференції. 27 жовтня 2016 р. Вінниця. 2016. С. 8-10.

181. Гринчук Т. П. Основні напрями інноваційного розвитку зерновиробництва. Прикладна наука та інноваційний шлях розвитку національного виробництва: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. 17-18 жовтня 2013 р. Тернопіль. 2013. С. 102-104.

182. Гринчук Т. П. Основні фактори впливу залучення прямих іноземних інвестицій в сільське господарство Вінниччини. Регіон: особливості розвитку і управління в умовах децентралізації влади: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 16-17 березня 2015 р. Вінниця. 2015. С. 186-188.

183. Калетнік Г. М. Іпотечне кредитування в сільському господарстві України. Економіка АПК. 2013. № 7. С. 58-62.

184. Поліщук Н. В., Мусієнко О. Л. Системний підхід як основа управління інвестиційною діяльністю сільськогосподарських підприємств. Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. 2012. Вип. 3(69). С. 175-183.

185. Попер Р. Мониторинг исследований будущего. Форсайт. Т. 6. № 2. 2012. С. 56-75.

186. Ярмоленко В. А., Полищук Н. В. Инновационные подходы к компаративному анализу результативности процесса производства валового

внутреннего продукта стран по паритету покупательной способности. Сборник научных трудов SWorld. Выпуск 4. Том 44. Экономика. Иваново: Маркова А. Д., 2013. С. 58-71.

187. Ярмоленко В. О., Поліщук Н. В. Математична модель результативності процесу. Сучасні наукові дослідження 2006: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 20-28 лютого 2006 р. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. Т. 11. Математика. С. 35-37.

188. Ben R. Martin Technology Foresight in a Rapidly Globalizing Economy, SPRU. Science and technology Policy research, University of Sussex, 1995.

189. Popper R. Foresight Methodology. Handbook of Technology Foresight: Concepts and Practice. Cheltenham: Edward Elgar. 2008. P. 44-88.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено комплексне, системне дослідження теоретичних, методичних і практичних засад інвестиційного забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна. Проведене наукове дослідження у відповідності з поставленими завданнями та науковою новизною одержаних результатів дозволило сформулювати наступні висновки:

1. Ринок зерна запропоновано розглядати як складну систему обмінних, товарно-грошових та інституційних відносин, котра передбачає формування оптимальних виробничо-господарських зв'язків між суб'єктами ринку, окремими зонами й регіонами, які не тільки сприяють, а й забезпечують виконання “золотого правила бізнесу” (отримання прибутку). Він вимагає від його учасників суперництва, конкуренції як інституції (сукупності правил і норм, які опосередковують змагання виробників і споживачів), навколо якої формуються параметри розвитку ринку з урахуванням його відповідного інвестиційного забезпечення. Поняття “інвестиційне забезпечення” трактується нами як сукупність ресурсів фінансового, матеріального, технічного, технологічного, економічного, соціального, інформаційного, інституційного, інноваційного, екологічного (природничого) характеру, спрямованих на розвиток сільськогосподарського виробництва з метою втілення “золотого правила бізнесу”, а також є низкою цілей, факторів, умов, принципів, заходів та методів, необхідних для дієвого функціонування сільськогосподарських підприємств як складних економічних систем, у яких витрати цих ресурсів втілюють себе в оптимальних доходах, що націлює на виявлення резервів та ризиків економічного зростання. З'ясовано, що важливим економічним інститутом ринку та інструментом перерозподілу вартостей є ціна. У цьому контексті встановлено, що інституціональні зміни в ціноутворенні мають суттєвий вплив на розвиток економічних відносин. Застосування на практиці окреслених організаційно-економічних засад

процесів функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна сприятиме розвитку цього ринку.

2. До організаційно-економічних особливостей інвестування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна, зокрема, відносяться структура та ступінь використання факторів виробництва; дія ефекту інвестиційного мультиплікатора; високий ризик капіталовкладень; рівні рентабельності та результативності; залежність від особливостей сільськогосподарських ринків та ін. Виявлення окреслених вище аспектів інвестування на ринку зерна та бачення особливостей тих чи інших економічних відносин сприяє розробці адекватних механізмів формування й задіювання вказаних відносин, оцінюванню результативності процесу функціонування цього ринку.

3. Запропоновані нами новітні методичні підходи до вивчення напрямів, тенденцій і ефективності інвестиційної діяльності у процесі функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна мають базуватись на моделюванні. Досягненню дієвого рівня процесу функціонування та розвитку цих підприємств як систем на ринку зерна сприятиме алгоритм *SEE*-аналізу, котрий базується на певному механізмі. Разом з іншими складовими частинами механізму *SEE*-аналізу слугують показники оцінювання складових результативності процесів функціонування та розвитку сільськогосподарських підприємств як економічних систем, *F*-імпульси як індикатори спрямованості наслідків підпроцесів процесу функціонування систем. Вони є новітніми складовими методики *FORSITE*. Реалізація методології метрологічного *SEE*-аналізу на прикладі інвестиційного забезпечення процесів функціонування та розвитку реально діючих сільськогосподарських підприємств показує, що її можна застосувати на практиці з метою прийняття науково обґрунтованих управлінських рішень за допомогою комплексу моделей складових результативності.

4. Оцінювання сучасного стану та основних тенденцій розвитку вітчизняного зерновиробництва дозволило встановити, що природно-

кліматичні умови та родючі землі сільськогосподарських підприємств сприяють вирощуванню зернових культур, отримуванню продовольчого зерна високої якості для покриття внутрішніх потреб і забезпечення експортного потенціалу. Основою ринку зерна є його виробництво в обсягах, що забезпечують продовольчу безпеку держави. Виробництво зерна сільськогосподарськими підприємствами, наприклад, Тиврівського району Вінницької області при середній урожайності 69,3 ц з га становило у 2016 році 144,7 тис. т. Стабільно виробляючи 4-4,5, а в міру широкого запровадження інтенсивних технологій – не менше 5 млн тонн зерна, сільськогосподарські підприємства Вінниччини цілком реально можуть відновити використання зерна тваринництвом в межах 2-2,5 млн тонн. За даними балансу попиту та пропозиції зерно в середньому використовується на харчування – 14-16 %, на насіння – 6-7%, на фуражні цілі – 45-50%, на експорт – 30%.

5. Аналіз основних напрямів (концентрації, спеціалізації, інтенсифікації, інтенсивно-інноваційного розвитку на основі підвищення результативності тощо) та джерел інвестиційного забезпечення процесу функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна дозволив встановити, що особливості інвестиційного забезпечення ринку зерна впливають на обрання джерел фінансування інвестицій з метою ефективного функціонування таких підприємств. Цими джерелами є власні (прибуток та амортизаційні відрахування), позикові (у т.ч. аграрні розписки) та залучені кошти, бюджетні інвестиційні асигнування, безоплатні й благодійні внески, пожертвування організацій, підприємств і громадян. Відсутність достатніх внутрішніх інвестиційних ресурсів у сільськогосподарських підприємств гальмує впровадження новітніх технологій, вживання насіння високої якості, стримує процес розширеного відтворення. Відновленню та розвитку вітчизняного ресурсного потенціалу сільськогосподарського виробництва (тенденції розвитку ринку інвестиційних ресурсів у сучасних умовах характеризуються погіршенням його кон'юнктури) сприятиме залучення як

вітчизняних, так і зарубіжних інвестицій.

6. Функціонування підприємств сільського господарства на вітчизняному ринку зерна має бути результативним. Для застосування компаративного аналізу складових результативності функціонування цих підприємств запропоновано задіювати підприємство-еталон. Показники для обчислення складових результативності процесів функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна утворюють мультимодельний комплекс, який складається з чотирьох блоків – загального, показників результативності, показників масштабності та показників ефективності. Особливість таких розрахунків полягає у використанні матриці темпів приросту індексів складових результативності відповідних процесів на основі значень показників ΔJ_Z , ΔJ_G , ΔJ_V , $\Delta J_{1+Z/V}$, ΔJ_K , ΔJ_E , ΔJ_R , $\Delta J_{G/Z}$, $\Delta J_{V/G}$, котрі характеризують ступінь впливу певних факторів на формування продуктів процесу, котрий досліджується. Наприклад, цими факторами для процесу утворення валового доходу підприємств А, Б, В, Д, Е є: матеріальні витрати та амортизація (з показником Z); валовий дохід (з показником G), чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (з показником V); мінута праця (з показником $1+Z/V$); масштабність процесу (з показником K); ефективність процесу (з показником E); результативність процесу (з показником R); кількісна складова ефективності процесу (з показником G/Z); якісна складова ефективності процесу (з показником V/G).

На підґрунті кореляційно-регресійного аналізу методом екстраполяції із побудовою відповідних ліній трендів одержано прогнозні значення рівнів результативності процесів функціонування досліджуваних підприємств на вітчизняному ринку зерна на наступні 3 роки, котрі вказали на підвищення цих рівнів на підприємствах Б, В та їх зменшення на підприємствах А, Д, Е.

7. Сформована стратегія інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств Вінниччини на ринку зерна базується на застосуванні *SEE*-управління на основі метрологічного *SEE*-

аналізу дієвості функціонування цих підприємств як систем на мікрорівні. Метрологічним *SEE*-аналізом сільськогосподарських підприємств названо аналіз дієвості за допомогою складових результативності; літери *SEE* у назві *SEE*-аналіз скомпоновано за аналогією з моделями Буреннікової-Ярмоленка з перших букв слів *scale* (масштабність), *effectiveness* (ефективність), *efficiency* (результативність). Елементами *SEE*-аналізу процесу за вищезгаданими моделями є його *F*-імпульси, котрими є фактори, які впливають на формування продуктів цього процесу. Поняття *F*-імпульсів процесу ґрунтується на понятті темпів приросту відповідних показників складових результативності процесу. Ці імпульси можуть бути як позитивними (сприяють вишукуванню резервів підвищення рівнів результативності процесу функціонування підприємств), так і негативними (вказують на наявність ризиків у контексті інвестиційного забезпечення процесу функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна з точки зору результативності). З метою дослідження перерозподілу інвестиційних ресурсів всередині системи на мікрорівні (сільськогосподарського підприємства) застосовано моделі оптимізації цих ресурсів, реалізація яких призвела до отримання нової якості цієї системи.

8. Пропозиції щодо вдосконалення системи державної підтримки і регулювання інвестиційних процесів сільськогосподарських підприємств на ринку зерна у межах НІС (національної інноваційної системи) ґрунтуються на необхідності державного регулювання. Практична реалізація такого регулювання потребує використання державного інтервенційного фонду, відповідної спеціалізації та кооперації на ринку зерна, координації дій органів державної влади у сфері зерновиробництва із залученням державних агентів – Аграрного фонду, Держкомрезерву тощо; збільшення пропозиції, підвищення якості й економічної доступності продукції сегментів інфраструктури ринку; координації цінової політики в агропромисловому комплексі, узгодження цін на загальнонаціональному та світових ринках; проведення роботи з гармонізації цінового стабілізаційного механізму

аграрного ринку за рахунок відповідного інвестиційного забезпечення. Внесені нами пропозиції у контексті інноваційно-інвестиційного напрямку “Стратегії збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2020 року” як нового стратегічного документа за європейськими стандартами уможливають реалізацію дієвого інвестиційного забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств на ринку зерна.

ДОДАТКИ
Додаток А
Основні функції ринку*

Функції	Зміст
Інтегруюча	об'єднує економіку в єдине ціле, розвиваючи систему горизонтальних і вертикальних зв'язків (підприємств, галузей, регіонів), у тому числі зовнішньоекономічних
Ціноутворююча	в залежності від кон'юктури, яка склалася на ринку, встановлюється ціна на зерно
Посередницька	ринок формує прийнятні умови обміну результатами діяльності
Розподільча	виявляє переможців і переможених, диференціює доходи товаровиробників
Регулююча	через взаємодію попиту і пропозиції на ринку визначаються об'єми виробництва і споживання зерна
Контролююча	визначає суспільну значущість виробленого продукту (зерна) та витраченої на його виготовлення праці
Сануюча	здійснює природний відбір серед учасників за допомогою конкуренції
Стимулююча	сприяє заохоченню тих, хто найбільш раціонально використовує чинники виробництва для одержання найкращих кінцевих результатів, застосовуючи найновіші досягнення науки, техніки, організації, стимулювання праці та управління
Інформаційна	через рівень попиту, пропозиції, ціни ринок надає інформацію про об'єктивно необхідну кількість і якість зерна на ринку
Економічна	визначає об'єм виробництва зерна і продуктів його переробки, достатніх для споживання, розподілу і обміну
Соціальна	задоволення потреби в хлібопродуктах і забезпечення необхідного життєвого рівня населення
Фінансова	забезпечує ефективність податкової, кредитної системи, стимулювання діяльності сільськогосподарського товаровиробництва, страхування його фінансових і інвестиційних ризиків
Організаційно-забезпечуюча	заключення договорів між виробниками і споживачами, які передбачають вільний вибір партнерів, вільну форму договору, забезпечення відповідності між виробництвом і споживанням
Інституційна	полягає в правовому та організаційному закріпленні верховними законодавчими органами нових виробничих відносин, встановлення норм та правил господарювання, формування відповідної організаційної структури управління
Селективна	відбір найбільш перспективних суб'єктів ринку зерна з точки зору пропозиції

**Джерело: укладено автором на основі опрацювання літературних джерел.*

Додаток Б

Особливості сучасного ринку зерна*

сезонність виробництва, адже практично на всій території країни можливе одержання лише одного врожаю в рік, що потребує наявності запасів зерна і відповідних місткостей для його зберігання

можливість тривалого зберігання та високий рівень транспортабельності зерна дозволяє його розглядати як привабливий об'єкт купівлі–продажу не лише в межах країни, але й за кордоном

ефективність виробництва зерна безпосередньо сільськогосподарськими підприємствами суттєвим чином впливає на діяльність інших галузей: тваринницької, комбікормової, борошномельної, круп'яної, макаронної, хлібопекарної, пивоварної, крохмально-поточної, спиртової та інших

розосередженість і наявність різноманітних організаційних форм господарюючих суб'єктів ринку зернопродуктового підкомплексу

висока залежність пропозиції зерна від природно-кліматичних умов, що потребує створення резервних (страхових) запасів зерна як на регіональному, так і на національному рівні

наявність комерційних структур в організації виробництва і їх мала зацікавленість у забезпеченні сільських товаровиробників насінням еліти і першої репродукції для ведення сортозміни і сортооновлення в сільськогосподарських підприємствах

відсутність обліку специфіки регіональних ринків і прикордонних районів в системі розробці заходів щодо стабільного функціонування зернового ринку

відсутність механізму лібералізації цін на зерно, яке використовується понад об'єм внутрішнього споживання (насіння, корми, приватне споживання)

високий рівень насичення ринку хлібом і хлібопродуктами при зниженні обсягів виробництва і якості зерна

широке поширення міні-млинів, міні-пекарень та інших міні-виробництв, найчастіше з кустарною технологією і продукцією невисокої якості, при цьому маючи низький рівень інтегрованих об'єднань з великими спеціалізованими підприємствами переробної промисловості

наявність локальних зон виробництва окремих видів зернових культур, що пов'язано з їх біологічними вимогами до певних ґрунтово-кліматичних умов

Основні характерні особливості розвитку сучасного ринку зерна

*Джерело: узагальнено автором на основі опрацювання літературних джерел [11, с. 13; 83, с. 85; 84, с. 8].

Додаток В

Методи регулювання умов здійснення інвестиційної діяльності*

Методи регулювання	Важелі впливу
Організаційно-правові	<ul style="list-style-type: none"> - розроблення відповідного нормативного законодавства; - розробка державних норм та стандартів в інвестиційній сфері; - ліцензування інвестиційної діяльності; - державна експертиза державних програм і проектів; - антимонопольні заходи; - приватизація і роздержавлення; - умови використання землі та інших природних ресурсів
Економічні	<ul style="list-style-type: none"> - податковий механізм; - амортизаційна політика; - система ціноутворення; - надання фінансової допомоги
Грошово-кредитні	<ul style="list-style-type: none"> - встановлення нормативів обов'язкових резервів, які зобов'язані створювати банки для покриття ризиків; тим самим сприяючи активному використанню коштів для кредитування та інвестування; - операції на відкритому ринку з державними цінними паперами; - політика облікової ставки НБУ, за якою він продає кредитні ресурси банкам, збільшуючи або зменшуючи обсяги кредитних джерел для фінансування інвестицій
Інституціональні	<ul style="list-style-type: none"> - сформовані правила, традиції і норми - обмеження поведінки учасників
Соціальні	<ul style="list-style-type: none"> - норми, які встановлюють порядок поведінки окремих осіб і їхніх груп у колективі (правові, норми моралі, норми авторитету громадської думки)

**Джерело: укладено автором на основі опрацювання літературних джерел [25, 104, 136].*

Додаток Д

Структурована взаємопов'язана система моделей

для обчислення показників складових результативності підпроцесів

функціонування складної системи (мультимодельний комплекс

складових результативності)*

Показник	Позначення	Формула для обчислення
Блок 1. Загальні показники		
1. Загальної продукції процесу	V_i	
2. Витратності економічного процесу	Z_i	
3. Дохідності економічного процесу	G_i	$G_i = V_i - Z_i$
Блок 2. Блок результативності		
1. Результативності процесу	R_i	$R_i = K_i \cdot E_i$
2. Індекс результативності процесу	J_{Ri}	$J_{Ri} = R_i / R_{i-1}$
Блок 3. Блок масштабності К (кількісної складової результативності)		
1. Кінцевої продукції (масштабності) процесу	K_i	$K_i = G_i + Z_i \cdot G_i / V_i$
2. Необхідної продукції процесу	K_{Gi}	$K_{Gi} = K_i \cdot G_i / V_i$
3. Доданої продукції процесу	K_{Zi}	$K_{Zi} = K_i - K_{Gi}$
4. Індекс масштабності процесу	J_{Ki}	$J_{Ki} = K_i / K_{i-1}$
Блок 4. Блок ефективності (якісної складової результативності)		
1. Ефективності економічного процесу	E_i	$E_i = V_i / Z_i$
2. Кількісної складової ефективності процесу	E_{1i}	$E_{1i} = E_i - 1$
3. Індекс ефективності процесу	J_{Ei}	$J_{Ei} = E_i / E_{i-1}$
4. Якості економічного процесу	E_{2i}	$E_{2i} = V_i / G_i$
5. Індекс якості економічного процесу	$J_{E_{2i}}$	$J_{E_{2i}} = E_{2i} / E_{2(i-1)}$
6. Індекс кількісної складової ефективності економічного процесу	$J_{E_{1i}}$	$J_{E_{1i}} = J_{E_i} / J_{E_{2i}}$
Блок 5. Додаткові показники		
1. Частки витратності у загальній продукції	D_{Zi}	$D_{Zi} = 1 / E_i$
2. Частки дохідності у загальній продукції	D_{Gi}	$D_{Gi} = 1 - D_{Zi}$
3. Величини стимулювання результативності процесу	S_i	$S_i = S_{i-1} \cdot J_{Ri}$

*Джерело: згруповано автором за даними [140, с. 82].

Додаток Е

Показники оцінки ефективності інвестиційного проекту

Одним із найпоширеніших і зрозумілих показників оцінки ефективності інвестиційного проекту, як зазначають Н. М. Гаркуша, О. В. Цуканова, О. О. Горошанська, є термін окупності, розрахувати який можна за однією з формул:

а) при рівномірному надходженні доходів протягом усього терміну окупності інвестицій. Дохід у такому випадку розуміється як сума чистого прибутку й амортизаційних відрахувань на повне відновлення:

$$PP = \frac{B}{ЧП + A} \leq PP_{EV} \text{ або } PP = \frac{B}{ЧД} \leq PP_{EV},$$

де PP – термін окупності інвестиційного проекту, роки;

$ЧП$ – чистий прибуток (чисті надходження) у перший рік реалізації інвестиційного проекту при рівномірному надходженні доходів (прибутку) за весь термін окупності, грн;

B – витрати на реалізацію інвестиційного проекту (в повній й сумі, включаючи витрати на науково-дослідницькі та інші роботи), грн;

A – амортизаційні відрахування на повне відновлення з розрахунку на рік реалізації інвестиційного проекту при рівномірному надходженні доходів за весь термін окупності, грн;

$ЧД$ – чистий дохід у перший рік реалізації інвестиційного проекту при рівномірному надходженні доходів за весь термін окупності, грн ($ЧД = ЧП + A$);

PP_{EV} – економічно виправданий термін окупності інвестицій, який визначається керівництвом підприємства, роки.

Чистий прибуток визначається за формулою

$$ЧП = П * (1 - НС),$$

де $П$ – прибуток у перший рік реалізації інвестиційного проекту при рівномірному надходженні доходів, грн;

НС – нормативна ставка податку на прибуток;

б) у разі нерівномірного розподілу доходу за роками реалізації інвестиційного проекту протягом всього терміну його окупності:

$$ПП = -B + \sum_{i=1}^T (ЧП_i + A_i) \geq 0, \text{ при цьому } PP \leq PP_{EB},$$

де В – витрати на реалізацію інвестиційного проекту (в повній сумі, включаючи витрати на науково-дослідницькі та інші роботи), грн;

ЧП_і – чистий прибуток (чисті надходження) в і-му році, грн;

А_і – амортизаційні відрахування на повне відновлення в і-му році, грн [27].

Н. М. Гаркуша і співавтори вважають, щоб уникнути помилки при виборі інвестиційного проекту, доцільно разом з методом, заснованим на розрахунку термінів окупності інвестицій, для оцінювання ефективності інвестиційних проектів, застосовувати метод з використанням розрахункової норми прибутку (метод оцінювання інвестицій без дисконтування грошових потоків), відомий під назвою «прибуток на капітал» (Accounting Rate of Return, ARR). Сутність цього методу полягає у визначенні співвідношення між доходом від реалізації інвестиційного проекту і вкладеним капіталом (інвестиціями на реалізацію проекту) або у визначенні відсотка прибутку на капітал, при цьому розрахунок норми прибутку на капітал може проводитися двома способами [27]:

1) при розрахунку норми прибутку на капітал виходять із загальної суми первісно вкладеного капіталу, який складається з витрат на придбання і монтаж основних засобів та збільшення оборотного капіталу, необхідного для реалізації інвестицій

$$ARR = \frac{\sum_{i=1}^T \frac{ЧД_i}{n}}{P_0} * 100,$$

де ARR - норма прибутку на інвестований капітал, %;

ЧД_і – сума річних чистих доходів за весь термін використання проекту, грн;

n – термін використання інвестиційного проекту, років;

P_0 – первинні вкладення на реалізацію інвестиційного проекту, грн;

2) при розрахунку норми прибутку на капітал визначається середній розмір вкладеного капіталу протягом усього терміну служби інвестиційного проекту. У цьому випадку враховується скорочення капіталовкладень в основні засоби до їх залишкової вартості. Тому для розрахунку норми прибутку на капітал застосовують такі формули:

$$ARR = \frac{\sum_{i=1}^T \frac{ЧД_i}{n}}{P} * 100 = \frac{\sum_{i=1}^T \frac{ЧД_i}{n}}{\frac{(P_0 + P_{зал})}{2}} * 100,$$

$$P_{зал} = P_0 - 3 * n,$$

де ARR – норма прибутку на інвестований капітал, %;

$ЧД_i$ – сума річних чистих доходів за весь термін використання проекту, грн;

n – термін використання інвестиційного проекту, грн;

P – середня вартість капіталовкладень, грн;

P_0 – первинні вкладення на реалізацію інвестиційного проекту, грн;

$P_{зал}$ – залишкова вартість вкладень, грн;

3 – сума зносу основних засобів, грн.

На думку Н. М. Гаркуші, О. В. Цуканової, О. О. Горошанської, при застосуванні методу норми прибутку на капітал у міжнародній практиці пропонується для ухвалення остаточного рішення про доцільність реалізації інвестиційного проекту проводити групування капіталовкладень залежно від їх мети:

1. Вимушені капіталовкладення – До першої групи (клас 1) належать капіталовкладення, які здійснюються з метою захисту навколишнього середовища, підвищення надійності устаткування і поліпшення техніки безпеки на виробництві.

2. Збереження позицій на ринку – До другої групи (клас 2) відносять інвестиційні проекти, спрямовані на підтримку позицій на ринку, тобто

збереження створеної репутації і завоювання нових ринків. Сюди відносять витрати на рекламу, підготовку кадрів, підвищення якості і надійності продукції. Норма прибутку на капітал за другим класом інвестицій становить не менше 6 %.

3. Оновлення основних виробничих функцій, особливо устаткування, з метою раціоналізації виробництва – Інвестиції третьої групи (клас 3) мають забезпечити безперервний процес виробництва, підвищення його технічного рівня, скорочення витрат на ремонт. Норма прибутку за такими інвестиціями становить не менше 12%.

4. Зниження витрат виробництва – Четверта група інвестиційних проектів (клас 4) спрямована на скорочення витрат, підвищення продуктивності праці, зростання рентабельності продукції. Норма прибутку на капітал в цьому випадку не повинна бути менше 15%.

5. Збільшення доходів шляхом розширення випуску продукції і збільшення потужностей – У п'ятій групі інвестиційних проектів (клас 5) основна увага приділяється збільшенню випуску продукції і зростанню маси прибутку. Рентабельність інвестиційних проектів за п'ятим класом може бути не менше 20%.

6. Ризиковані капіталовкладення - У шосту групу (клас 6) включаються фінансові вкладення в цінні папери та розробку принципово нової продукції. Невизначеність результатів і пов'язаний з цим ризик збільшують норму прибутку на капітал до 25% [27].

А. Г. Семенов та С. А. Король [107] стверджують, що критерії PP і ARR мають очевидні недоліки, тому потрібно знайти більш ефективні критерії оцінки проектів. Для цього розраховується показник NPV (Net Present Value, NPV) – чиста приведена (дисконтована) вартість проекту за наступною формулою:

$$NPV = \sum_{i=1}^n \frac{ЧД_i}{(1+r)^i} - P_0,$$

де NPV – чиста вартість грошових коштів, грн;

ЧД_і – чистий грошовий дохід і-го року, грн;

n – кількість періодів експлуатації проекту, років;

r – ставка відсотка у вигляді десяткового дробу;

P₀ – первинні вкладення на реалізацію інвестиційного проекту, грн.

Якщо NPV > 0, проект варто прийняти, якщо NPV < 0, проект повинен бути відкинутий; якщо два проекти взаємовиключні, повинен бути вибраний той, у якого позитивний NPV більше [150, с. 156].

Вразі, якщо інвестування проекту буде здійснюватися в декілька етапів, формула для розрахунку NPV трансформується наступним чином:

$$NPV = \sum_{i=1}^n \frac{ЧД_i}{(1+r)^i} - \sum_{i=1}^n \frac{P_i}{(1+r)^i},$$

де P_і – інвестиційні витрати і-го року, грн [27, с. 38].

Як зазначає Н. М. Гаркуша і її співавтори, в подальшому після визначення чистої приведеної (дисконтованої) вартості проекту (NPV) застосовують метод внутрішньої норми дохідності (IRR), яку розраховують за формулою:

$$IRR = r_1 + \frac{NPV(r_1)}{NPV(r_1) - NPV(r_2)} * (r_2 - r_1),$$

де r₁ – значення табульованого коефіцієнта дисконтування, при якому NPV > 0 (< 0);

r₂ – значення табульованого коефіцієнта дисконтування, при якому NPV < 0 (> 0) [27].

Інвестор повинен порівняти отримане для інвестиційного проекту значення IRR із ціною залучених фінансових ресурсів (cost of capital – COC). Так, нерівність IRR > COC вказує на ефективність обраного інвестиційного проекту, тобто проект приймається. Якщо IRR < COC – проект не доцільно впроваджувати. При IRR = COC обраний інвестиційний проект не принесе прибутку та й не завдасть збитків [150].

Точність обчислень обернено пропорційна довжині інтервалу (r₁ – r₂), а найкраща апроксимація з використанням табульованих значень досягається

у разі, коли довжина інтервалу мінімальна (рівна 1%), тобто r_1 і r_2 найближчі один до одного значення коефіцієнта дисконтування, що задовольняють умови (у разі зміни знака функції з “+” на “-“):

r_1 – значення табульованого коефіцієнта дисконтування, що мінімізує позитивне значення показника NPV;

r_2 – значення табульованого коефіцієнта дисконтування, що максимізує негативне значення показника NPV.

Шляхом взаємної заміни коефіцієнтів r_1 і r_2 аналогічні умови виписуються для ситуації, коли функція міняє знак з “+” на “-“ [107].

Наступний показник ефективності за А. Г. Семеновим і С. А. Король – MIRR має переваги перед IRR, оскільки MIRR припускає, що всі грошові надходження за проектом реінвестуються за ціною капіталу, тоді як IRR припускає, що реінвестування відбувається за ціною джерела даного проекту. Оскільки реінвестування більш коректно, MIRR також вирішує проблему множинності IRR.

Порядок визначення IRR із застосуванням MIRR має такий вигляд:

$$\sum_{t=0}^N \frac{IF_t}{(1+r)^t} = \frac{\sum_{t=1}^n CF_t * (1+d)^{n-1}}{(1+MIRR)^n},$$

де MIRR – модифікована внутрішня норма доходності;

CF_t – грошовий потік у періоді t ;

IF_t – відтік грошових потоків в періоді t ;

r – ставка дисконтування;

d – рівень реінвестицій;

n – число періодів [107].

У процесі оцінки ефективності інвестиційного проекту індекс рентабельності (PI), як зазначають А. Г. Семенов і С. А. Король, може відігравати допоміжну роль, оскільки не може в повному обсязі оцінити весь зворотний інвестиційний потік за проекту (значну частину цього потоку становлять амортизаційні відрахування) і не враховує часової складової,

проте дозволяє виокремити в сукупному чистому грошовому потоці важливу його складову – обсяг інвестиційного прибутку та здійснити порівняльну оцінку рівня рентабельності інвестиційної то операційної діяльності (якщо інвестиційні ресурси сформовані за рахунок власних і залучених засобів, індекс рентабельності інвестицій порівнюється з коефіцієнтом рентабельності активів. Якщо ж інвестиційні ресурси сформовані виключно за рахунок власних інвестиційних засобів, то базою порівняння виступає коефіцієнт рентабельності власного капіталу). Результати порівняння дають можливість визначити: чи можливо підвищити загальний рівень ефективності операційної діяльності підприємства в майбутньому періоді, чи знизити його в процесі реалізації інвестиційного проекту [107].

Н. М. Гаркуша, О. В. Цуканова, О. О. Горошанська, з якими погоджуються А. Г. Семенов і С. А. Король, пропонують розраховувати індекс рентабельності за наступною формулою:

$$RI = \frac{\sum_{t=0}^n \frac{CF_t}{(1+r)^t}}{\sum_{t=0}^n \frac{IF_t}{(1+r)^t}},$$

де RI – індекс рентабельності;

CF_t – грошовий потік у періоді t ;

IF_t – відтік грошових потоків в періоді t ;

r – ставка дисконтування;

d – рівень реінвестицій;

n – число періодів [27, 107].

Рішення стосовно фінансування інвестиційного проекту приймається в залежності від отриманих результатів, так при умові $PI > 1$, доцільно впроваджувати інвестиційний проект, якщо $PI < 1$ – рішення стосовно прийняття проекту має бути негативним, в той же час $PI = 1$ ($NPV=0$) вказує на те, що проект є не збитковим та не прибутковим [149, с. 203].

Додаток Ж

**Оптимізація за допомогою симплекс-методу (цільова функція –
валовий дохід на 1 працюючого)***

Підприємство А

знач	0	0	0	0	0,985714	
коэф Цф	581,6018	264,6719	16,38679	1428,915	3949,914	3893,487
обмеження						
вид ресурсів						
кап.інвест на 1 прац.	168,3036	124,9123	75,39623	127,4444	92,67857	91,35459
амортиз на 1 прац.	92,65357	97,00877	120,5792	97,15556	171,7143	169,2612
кількість працюючих	56	57	53	54	56	55,2
матеріальні затрати на 1 прац.	768,4196	1105,251	1064,158	921,5556	1394,346	1374,427

Целевая ячейка (Максимум)

Ячейка	Имя	Исходное значение	Результат
\$G\$3	коэф Цф	0	3893,486657

Изменяемые ячейки

Ячейка	Имя	Исходное значение	Результат
\$B\$2	знач	0	0
\$C\$2	знач	0	0
\$D\$2	знач	0	0
\$E\$2	знач	0	0
\$F\$2	знач	0	0,985714286

Ограничения

Ячейка	Имя	Значение	Формула	Статус	Разница
\$G\$6	кап.інвест на 1 прац.	91,35459184	\$G\$6<=\$J\$6	не связан.	329,0769082
\$G\$7	амортиз на 1 прац.	169,2612245	\$G\$7<=\$J\$7	не связан.	317,1966755
\$G\$8	кількість працюючих	55,2	\$G\$8<=\$J\$8	связанное	0

Підприємство Б

знач	0	0	0	0	1,041667	
коэф Цф	11,19231	288,0558	-36,064	122,9654	775,7458	808,0685
обмеження						
вид ресурсів						
кап.інвест на 1 прац.	95	44,29167	70,4	97,26923	86,08333	89,67014
амортиз на 1 прац.	18,44615	2,3275	22,424	24,06538	28,66667	29,86111
кількість працюючих	26	24	25	26	24	25

Продовження додатку Ж

Целевая ячейка (Максимум)

Ячейка	Имя	Исходное значение	Результат
\$G\$3	11, 19231	0	808,0685417

Изменяемые ячейки

Ячейка	Имя	Исходное значение	Результат
\$B\$2	знач	0	0
\$C\$2	знач	0	0
\$D\$2	знач	0	0
\$E\$2	знач	0	0
\$F\$2	знач	0	1,041666667

Ограничения

Ячейка	Имя	Значение	Формула	Статус	Разница
\$G\$6	кап.інвест на 1 прац.	89,67013889	\$G\$6<=\$J\$6	не связан.	9798,329861
\$G\$7	амортиз на 1 прац.	29,861111111	\$G\$7<=\$J\$7	не связан.	2379,898889
\$G\$8	кількість працюючих	25	\$G\$8<=\$J\$8	связанное	0

Підприємство В

знач	0	0	0	0	1,00833	
коэф Цф	284,139	246,126	297,85	530,229	845,688	852,735
обмеження						
вид ресурсів						
кап.інвест на 1 прац.	90,6923	31,9565	51,875	85,2083	88,7917	89,5316
амортиз на 1 прац.	32,1308	42,487	42,4167	42,4167	51,6625	52,093
кількість працюючих	26	23	24	24	24	24,2

Целевая ячейка (Максимум)

Ячейка	Имя	Исходное значение	Результат
\$G\$3	коэф Цф	0	852,7348958

Изменяемые ячейки

Ячейка	Имя	Исходное значение	Результат
\$B\$2	знач	0	0
\$C\$2	знач	0	0
\$D\$2	знач	0	0
\$E\$2	знач	0	0
\$F\$2	знач	0	1,008333333

Ограничения

Ячейка	Имя	Значение	Формула	Статус	Разница
\$G\$6	кап.інвест на 1 прац.	89,53160058	\$G\$6<=\$I\$6	не связан.	8424,468399
\$G\$7	амортиз на 1 прац.	52,09302083	\$G\$7<=\$I\$7	не связан.	5036,406979
\$G\$8	кількість працюючих	24,2	\$G\$8<=\$I\$8	связанное	0

Продовження додатку Ж

Підприємство Д

знач	0	0	0	0	1,16325	
коэф Цф	-4,83529	4,64581	18,8748	38,6602	188,817	219,641
обмеження						
вид ресурсів						
кап.інвест на 1 прац.	179,642	340,702	78,3922	13,7507	5,44277	6,33132
амортиз на 1 прац.	7,64878	25,7977	42,7341	62,5666	126,483	147,132
кількість працюючих	408	406	408	377	332	386,2

Целевая ячейка (Максимум)

Ячейка	Имя	Исходное значение	Результат
\$G\$3	коэф Цф	0	219,6414787

Изменяемые ячейки

Ячейка	Имя	Исходное значение	Результат
\$B\$2	знач	0	0
\$C\$2	знач	0	0
\$D\$2	знач	0	0
\$E\$2	знач	0	0
\$F\$2	знач	0	1,163253012

Ограничения

Ячейка	Имя	Значение	Формула	Статус	Разница
\$G\$6	кап.інвест на 1 прац.	6,33131976	\$G\$6<=\$H\$6	не связан.	250587,6687
\$G\$7	амортиз на 1 прац.	147,132196	\$G\$7<=\$H\$7	не связан.	96463,4678
\$G\$8	кількість працюючих	386,2	\$G\$8<=\$H\$8	связанное	0

Підприємство Е

знач	0	0	0	0	1,10588	
коэф Цф	5923,3	6191,6	-8979,4	22245,4	35809,7	39601,3
обмеження						
вид ресурсів						
кап.інвест на 1 прац.	33,746	15,1897	9,23438	5,21739	28,2941	31,29
амортиз на 1 прац.	20,9397	22,3966	17,3594	30,5217	69,1686	76,4924
кількість працюючих	63	58	64	46	51	56,4

Целевая ячейка (Максимум)

Ячейка	Имя	Исходное значение	Результат
\$G\$3	коэф Цф	39601,31529	39601,31529

Изменяемые ячейки

Ячейка	Имя	Исходное значение	Результат
\$B\$2	знач	0	0
\$C\$2	знач	0	0
\$D\$2	знач	0	0
\$E\$2	знач	0	0
\$F\$2	знач	1,105882353	1,105882353

Ограничения

Ячейка	Имя	Значение	Формула	Статус	Разница
\$G\$6	кап.інвест на 1 прац.	31,289968	\$G\$6<=\$H\$6	не связан.	5249,710032
\$G\$7	амортиз на 1 прац.	76,49236729	\$G\$7<=\$H\$7	не связан.	8584,307633
\$G\$8	кількість працюючих	56,4	\$G\$8<=\$H\$8	связанное	0

* Джерело: розраховано автором за даними [169].

Додаток 3

Анкета щодо визначення проблем та перспектив удосконалення управління інвестиційним забезпеченням сільськогосподарських підприємств Вінницької області

Ми запрошуємо Вас взяти участь в анкетуванні. Дослідження проводиться з метою об'єктивного аналізу інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств Вінницької області.

Результати дослідження будуть використані для розробки обґрунтованих рекомендацій, створення інструментарію, методичного й методологічного забезпечення управління інвестиційним забезпеченням. Висновки та пропозиції будуть передані керівництву сільськогосподарських підприємств. У результаті це сприятиме підвищенню ефективності управління інвестиційним забезпеченням як на рівні підприємства, так і на рівні міста та області. Всі відповіді є конфіденційними.

1. Ваша посада: _____

2. На якому етапі знаходиться Ваше підприємство:

- 1) реорганізації;
- 2) оновлення виробництва;
- 3) розширення поточної діяльності;
- 4) стабільного розвитку;
- 5) спаду.

1. Як змінився економічний стан на Вашому підприємстві протягом 2010-2016 рр.:

- 1) значно покращився;
- 2) покращився;
- 3) не змінився;
- 4) погіршився;
- 5) значно погіршився.

2. Які із заходів підвищення ефективності виробництва застосовано на Вашому підприємстві:

(можливо декілька варіантів)

- 1) реорганізація управлінської діяльності;
- 2) оптимізація виробничого процесу;
- 3) введення інновацій;
- 4) залучення інвестицій, в тому числі іноземних;
- 5) підвищення кваліфікації працівників;
- 6) інше (вказіть) _____

3. Чи вистачає Вашому підприємству власних коштів для здійснення інвестиційної діяльності:

- 1) так;
- 2) ні.

4. Чи застосовуються на Вашому підприємстві певні методики щодо аналізу інвестиційної діяльності:

- 1) так;
- 2) ні.

5. Чи потребує Ваше підприємство удосконалення показників аналізу інвестиційної діяльності:

- 1) так;
- 2) ні.

6. Чи потребує Ваше підприємство удосконалення системи управління інвестиційним забезпеченням:

- 1) так;
- 2) ні.

7. Чи будуть зацікавлені інвестори у вкладанні коштів у діяльність Вашого підприємства при умові існування ефективної системи управління та моніторингу цієї діяльності:

- 1) так;
- 2) ні;
- 3) інше (вказіть) _____

8. Серед основних факторів, що перешкоджають притоку інвестицій на Вашому підприємстві є:

- 1) організаційно-правові;
- 2) соціально-політичні;
- 3) економічні;
- 4) організаційні;
- 5) етнічні;
- 6) екологічні;
- 7) етичні;
- 8) фінансово-економічні;
- 9) технологічні;
- 10) інше (вказіть) _____

9. Які основні принципи удосконалювання інвестиційного забезпечення сільського господарства на інноваційній основі:

- 1) своєчасність;
- 2) екологічність;
- 3) системність;
- 4) врахування обмеженості ресурсів;
- 5) ефективність;
- 6) оперативність;
- 7) раціональність;
- 8) врахування непередбачуваних потреб;
- 9) адаптація до змін;
- 10) інше (вказіть) _____

Щиро дякуємо за Вашу увагу та об'єктивні відповіді!

Деякі результати анкетування

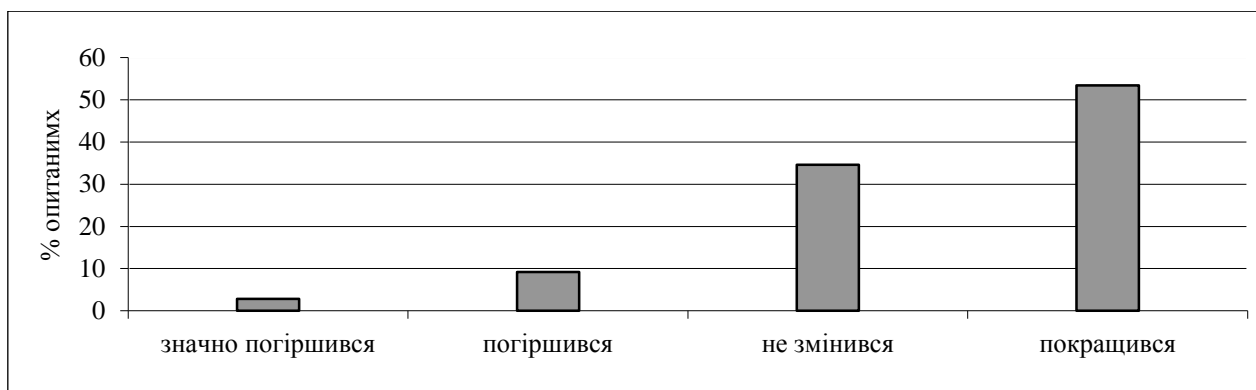

Рис. 3.1. Розподіл відповідей респондентів на запитання “Як змінився економічний стан на Вашому підприємстві за 2010-2016 рр.?”, %*

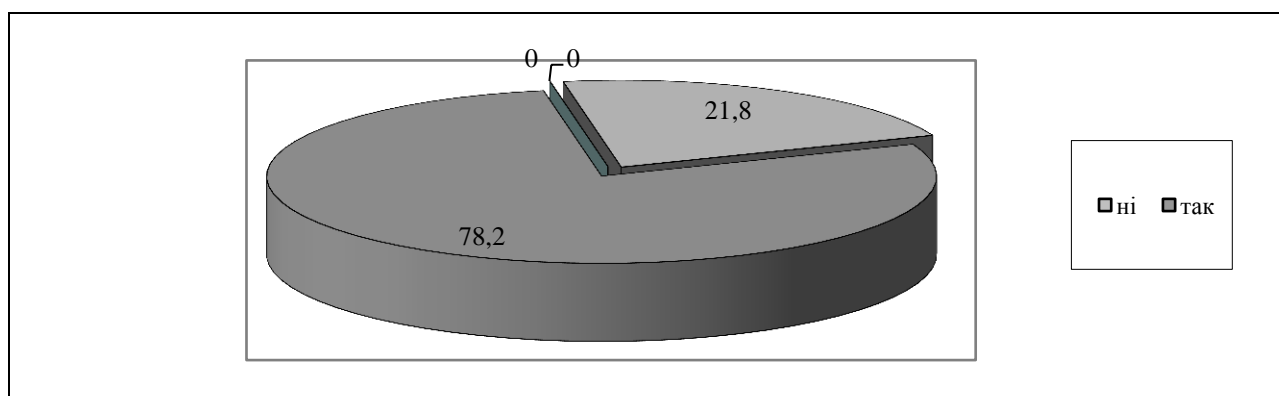

Рис. 3.2. “Чи потребує Ваше підприємство удосконалення системи управління інвестиційним забезпеченням?”, %*

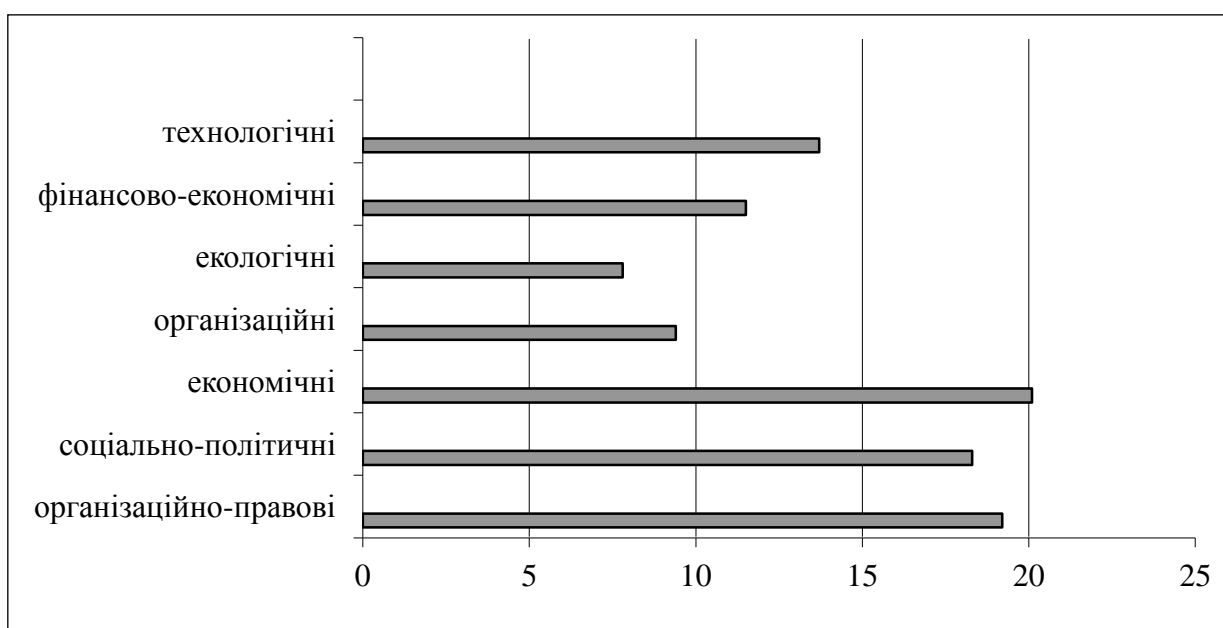
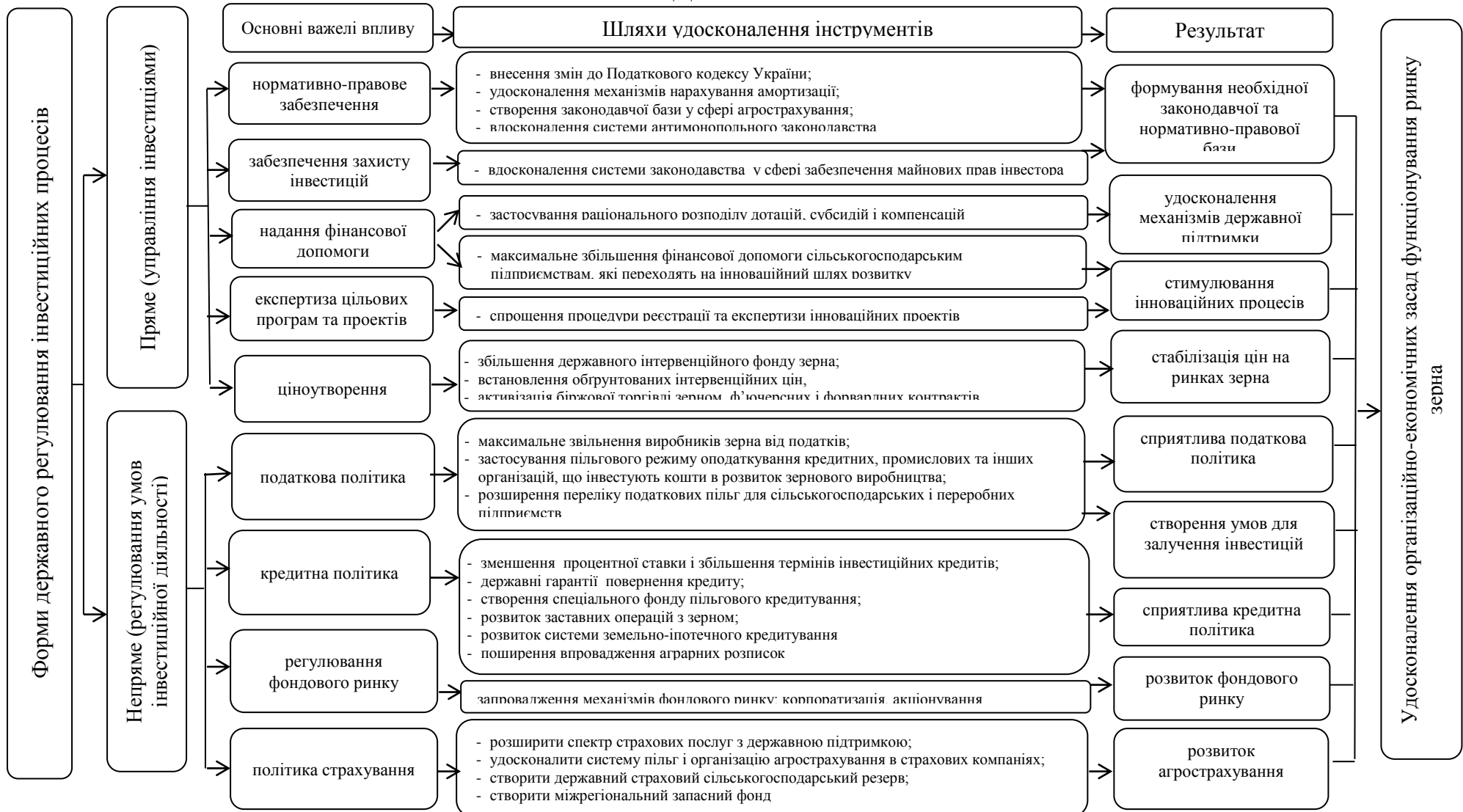

Рис. 3.3. Основні фактори, що перешкоджають притоку інвестицій на підприємстві, %*

*Джерело: результати обробки анкет.

Додаток К

Структура концепції удосконалення організаційно-економічних засад функціонування ринку зерна на основі удосконалення інструментів державного регулювання інвестиційних процесів у сільському господарстві*

*Джерело: розроблено автором.

Додаток Л

Таблиця Л.1. (фрагмент)

Індекси складових результативності процесу, стан процесу та дії щодо управління ним*

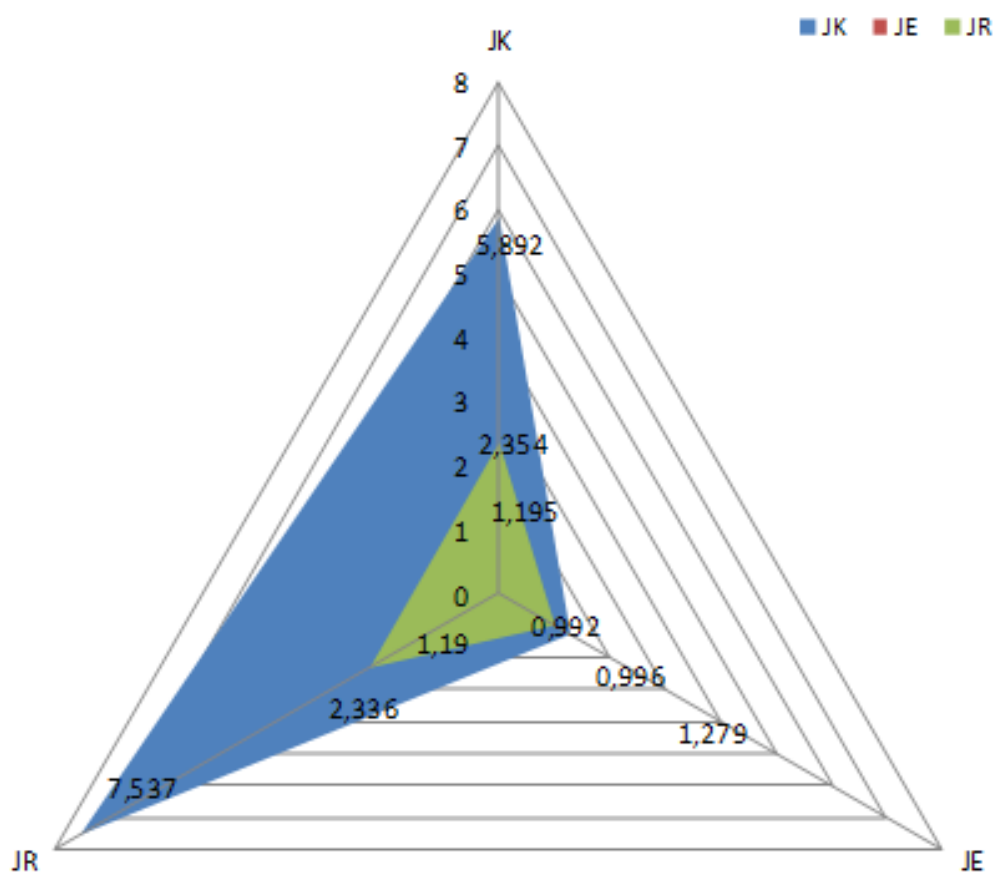
Індекс	Проміжок зміни	Стан процесу	Дії щодо управління
Результативності $J_R = J_K \cdot J_E$	1) $J_R > 1$	Зростання результативності	Забезпечити неменший рівень
	1.1.1) $J_K \geq 1$	Збільшення масштабності	Забезпечити неменший рівень
	1.1.2) $J_E < 1$	Падіння ефективності	Забезпечити зростання ефективності
	1.2.1) $J_K < 1$	Зменшення масштабності	Забезпечити зростання масштабності
	1.2.2) $J_E \geq 1$	Зростання ефективності	Забезпечити неменший рівень
	1.3.1) $J_K \geq 1$,	Збільшення масштабності	Забезпечити неменший рівень
	1.3.2) $J_E \geq 1$.	Зростання ефективності	Забезпечити неменший рівень
	2) $J_R \leq 1$	Падіння результативності	Забезпечити зростання результативності
	2.1.1) $J_K \leq 1$	Зменшення масштабності	Забезпечити зростання масштабності
	2.1.2) $J_E \leq 1$	Падіння ефективності	Забезпечити зростання ефективності
	2.2.1) $J_K \leq 1$	Зменшення масштабності	Забезпечити зростання масштабності
	2.2.2) $J_E \geq 1$	Зростання ефективності	Забезпечити неменший рівень
	2.3.1) $J_K > 1$	Зростання масштабності	Забезпечити неменший рівень
	2.3.2) $J_E \leq 1$	Падіння ефективності	Забезпечити зростання ефективності

*Джерело: [96, с. 193].

Рис. Л.1. Шкала оцінювання рівня результативності процесу*

*Джерело: [96, с. 193].

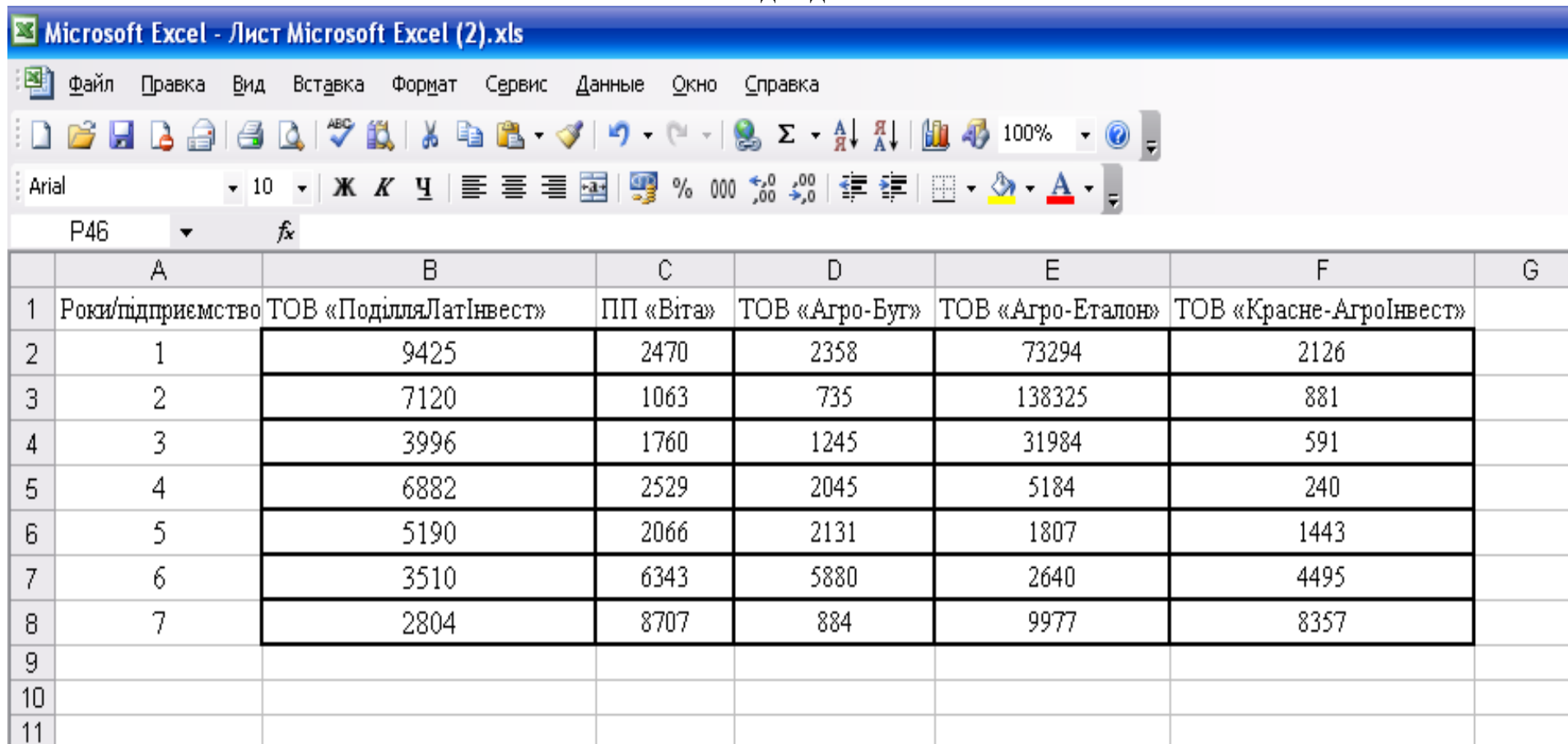

*Рис. Л.2. Мульти модельний комплекс складових результативності за підприємствами А, Б, В**

**Джерело: побудовано автором за даними [20].*

Додаток М

Кореляційно-регресійний аналіз (залежність капітальних інвестицій (Y) від фактору часу (X))* Вихідні дані:

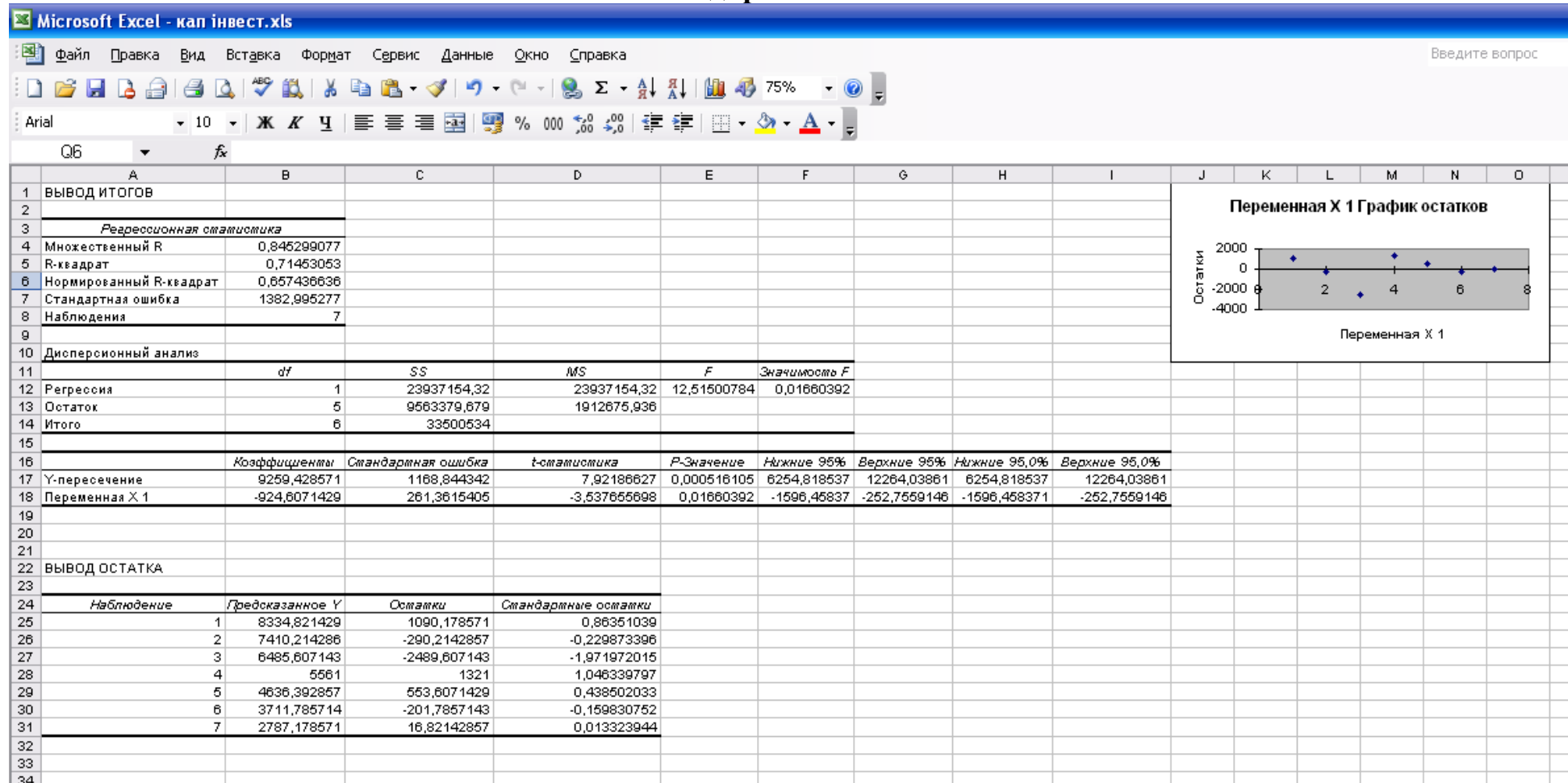

The image shows a screenshot of the Microsoft Excel interface. The title bar reads "Microsoft Excel - Лист Microsoft Excel (2).xls". The menu bar includes "Файл", "Правка", "Вид", "Вставка", "Формат", "Сервис", "Данные", "Окно", and "Справка". The toolbar contains various icons for file operations, editing, and formatting. The font is set to Arial, size 10. The active cell is P46, containing the formula bar. The data table is displayed in the following format:

	A	B	C	D	E	F	G
1	Роки/підприємство	ТОВ «ПоділляЛатІнвест»	ПП «Віта»	ТОВ «Агро-Буг»	ТОВ «Агро-Еталон»	ТОВ «Красне-АгроІнвест»	
2	1	9425	2470	2358	73294	2126	
3	2	7120	1063	735	138325	881	
4	3	3996	1760	1245	31984	591	
5	4	6882	2529	2045	5184	240	
6	5	5190	2066	2131	1807	1443	
7	6	3510	6343	5880	2640	4495	
8	7	2804	8707	884	9977	8357	
9							
10							
11							

Продовження додатку М

Підприємство А

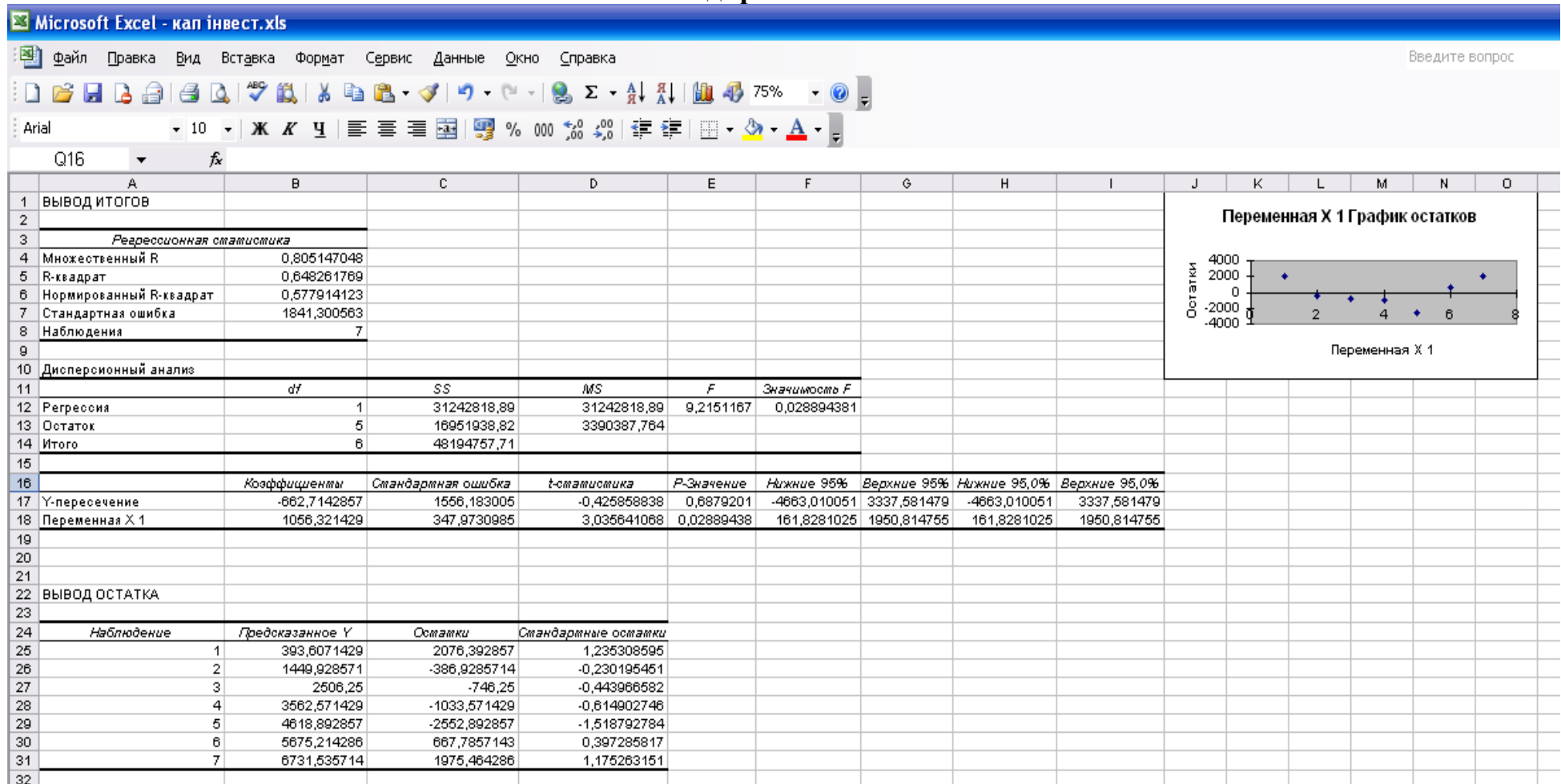
Рівняння регресії $Y = -924,607x + 9259,429$

Прогноз сум капітальних інвестицій на наступні 3 роки з урахуванням існуючої тенденції:

8334,821; 7410,214 та 6485,607 тис. грн відповідно

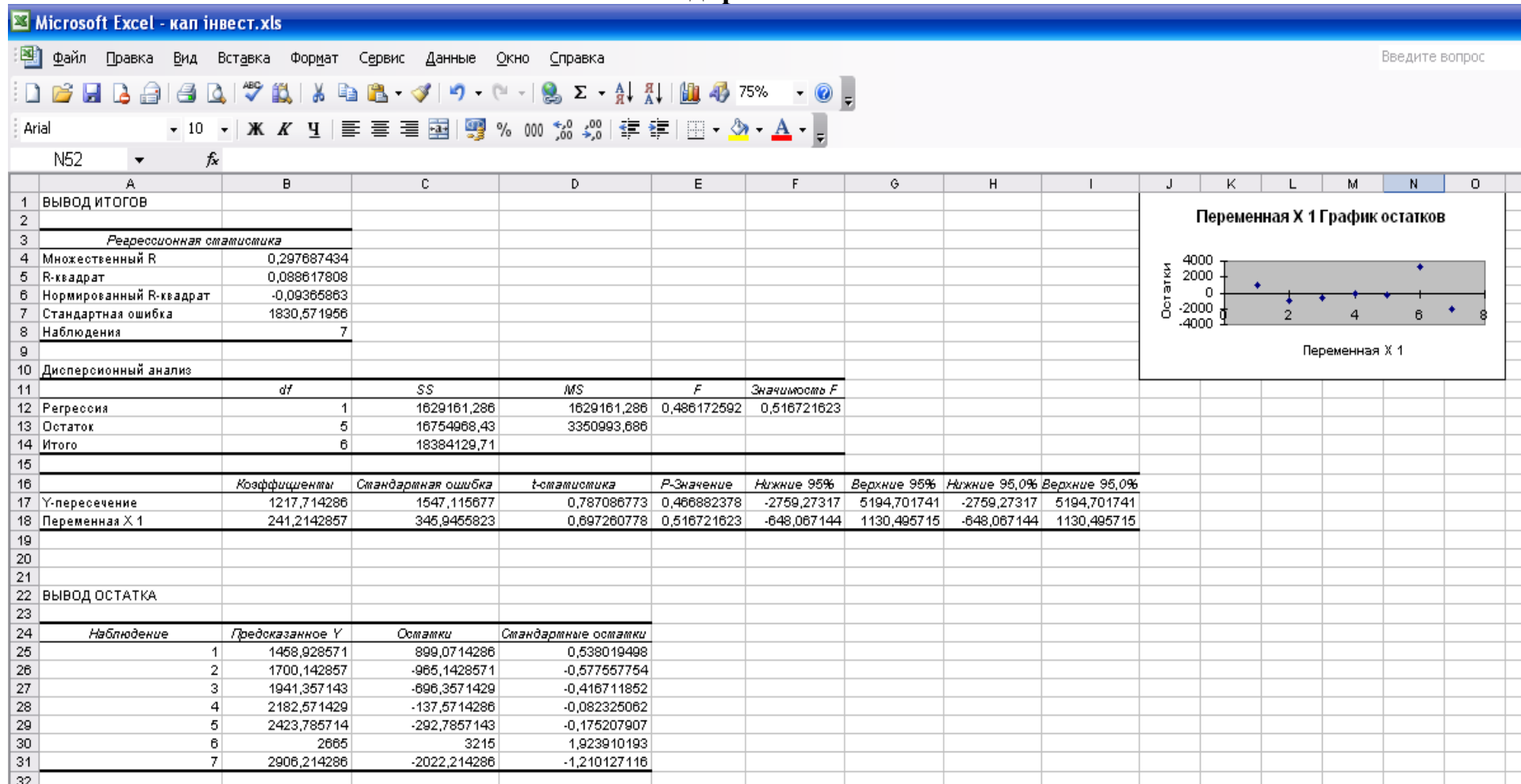
Продовження додатку М

Підприємство Б

Рівняння регресії $Y = -662,714x + 1056,321$

Прогноз сум капітальних інвестицій на наступні 3 роки з урахуванням існуючої тенденції: 393,607; 1449,929 та 2506,25 тис. грн відповідно

Підприємство В

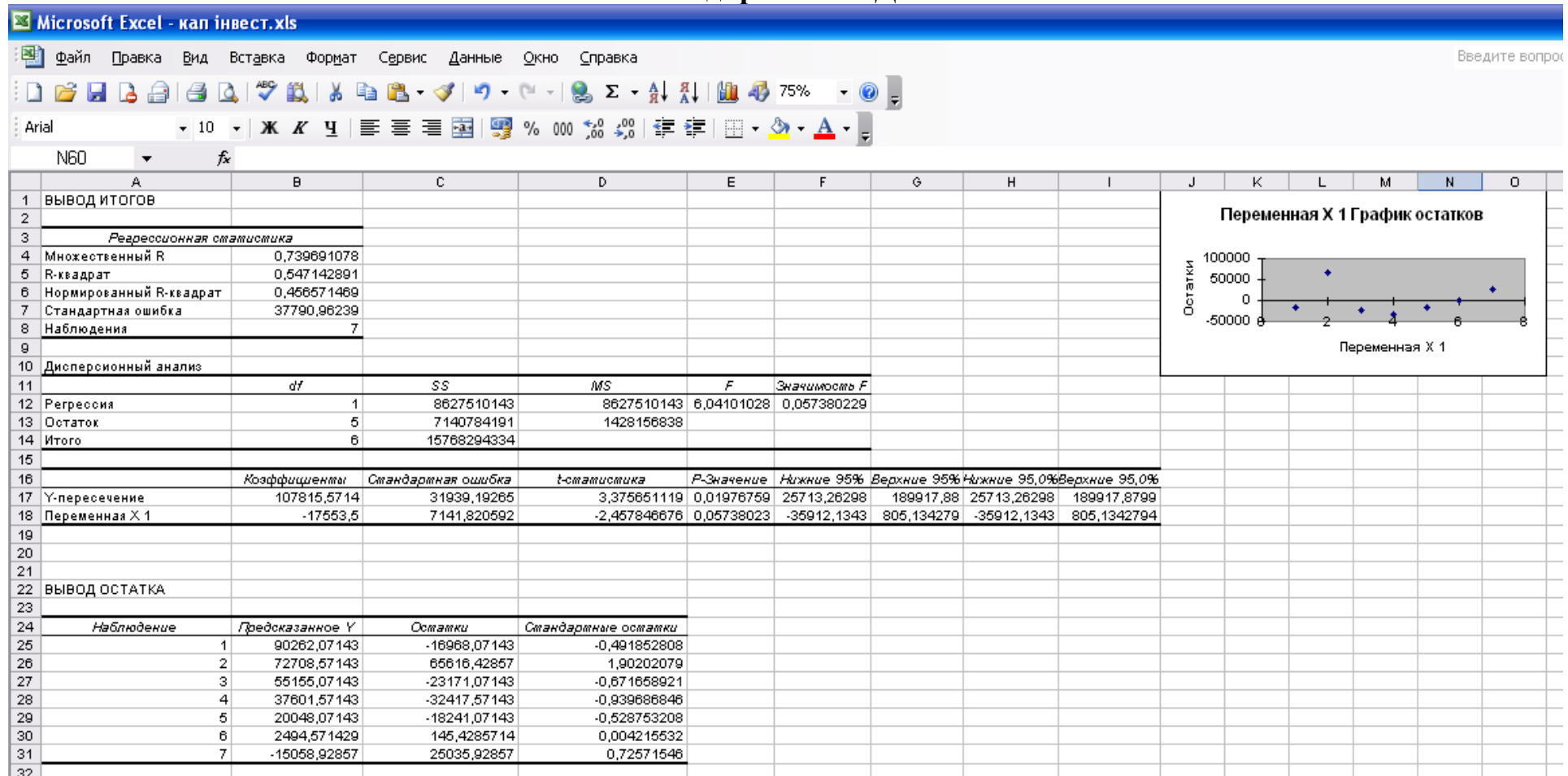

Рівняння регресії $Y=241,214x + 1217,714$

Прогноз сум капітальних інвестицій на наступні 3 роки з урахуванням існуючої тенденції: 1458,929; 1700,143 та 1941,357 тис. грн відповідно

Продовження додатку М

Підприємство Д

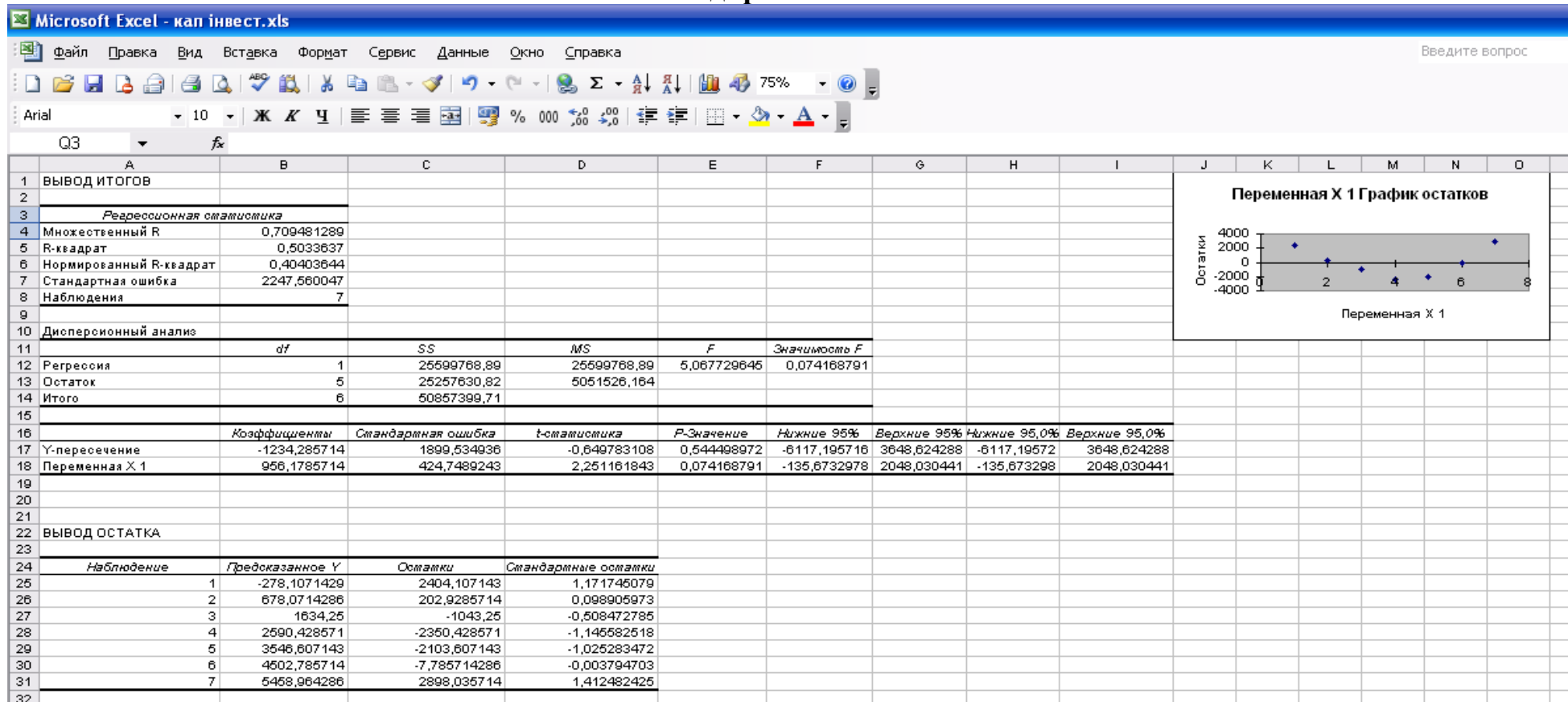

Рівняння регресії $Y = -17553,5x + 107815,571$

Прогноз сум капітальних інвестицій на наступні 3 роки з урахуванням існуючої тенденції: 90262,071; 72708,571 та 55155,071 тис. грн відповідно

Продовження додатку М

Підприємство Е

Рівняння регресії $Y = 956,179x - 1234,286$

Прогноз сум капітальних інвестицій на наступні 3 роки з урахуванням існуючої тенденції: 90262,071; 72708,571 та 55155,071 тис. грн відповідно

* Джерело: розраховано автором за даними [169].

Додаток Н

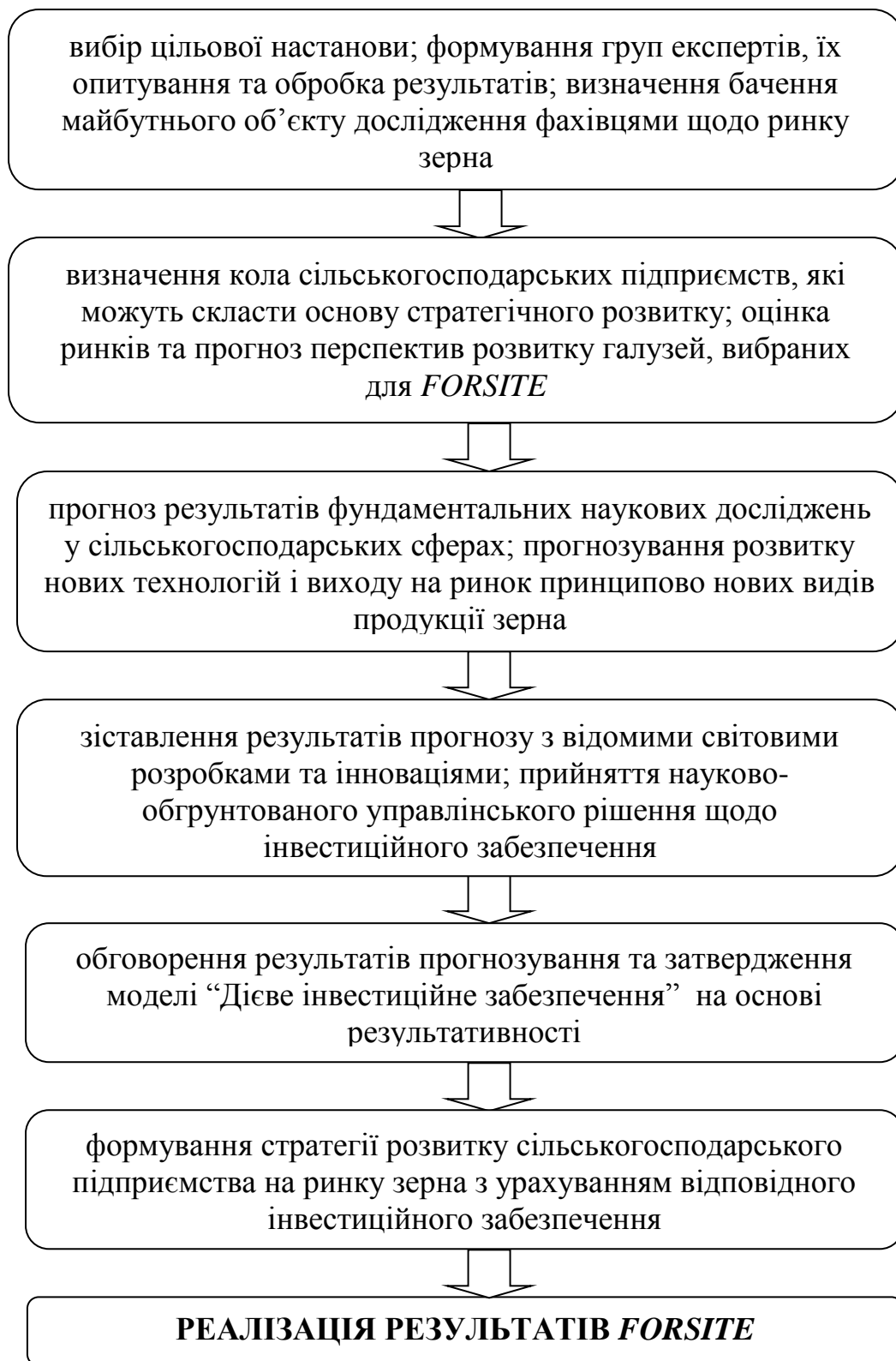

Рис. Н.1. Імітаційна модель реалізації методики *FORSITE* для сільськогосподарських підприємств на ринку зерна*

*Джерело: удосконалено автором на основі [185, 189].

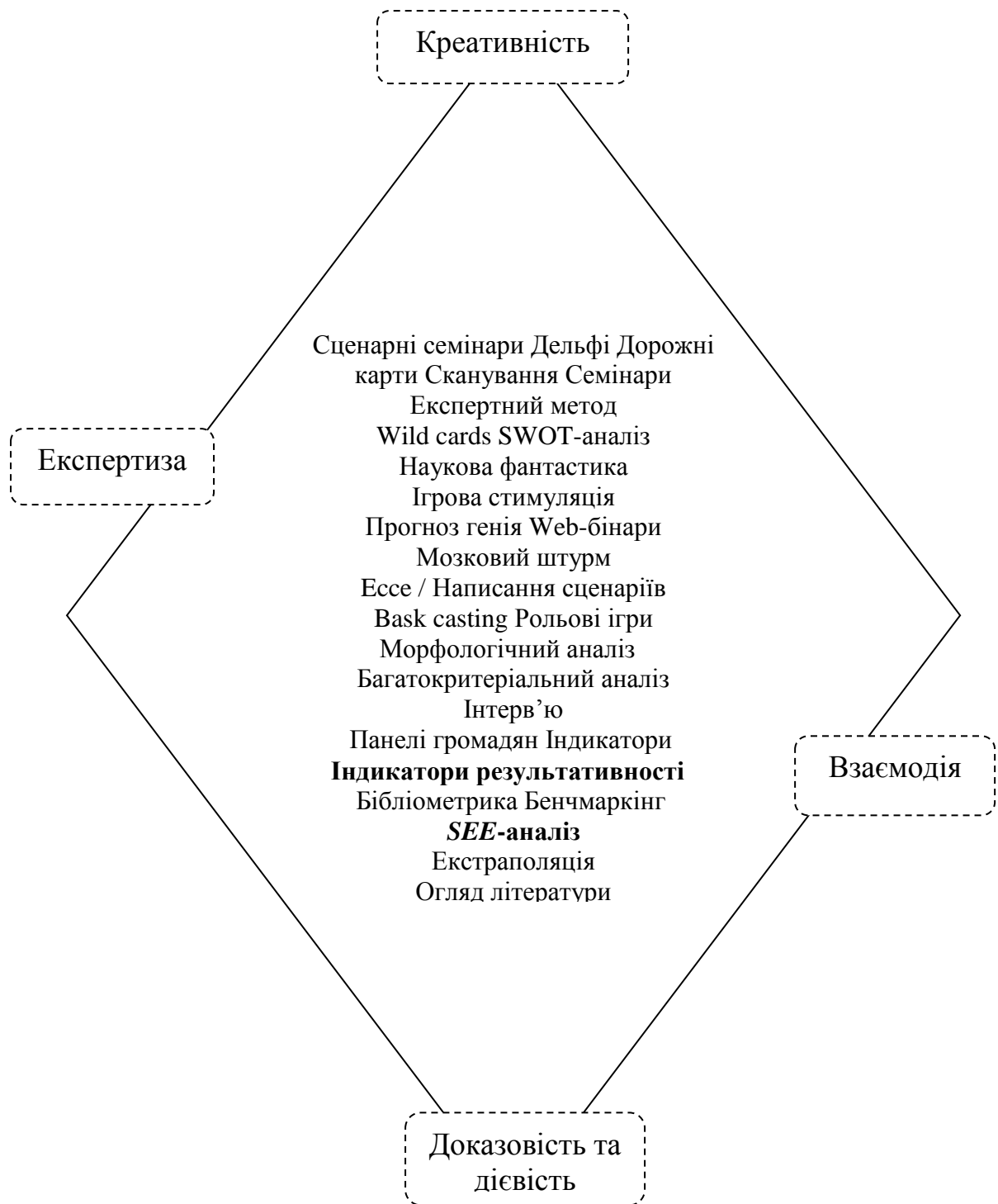
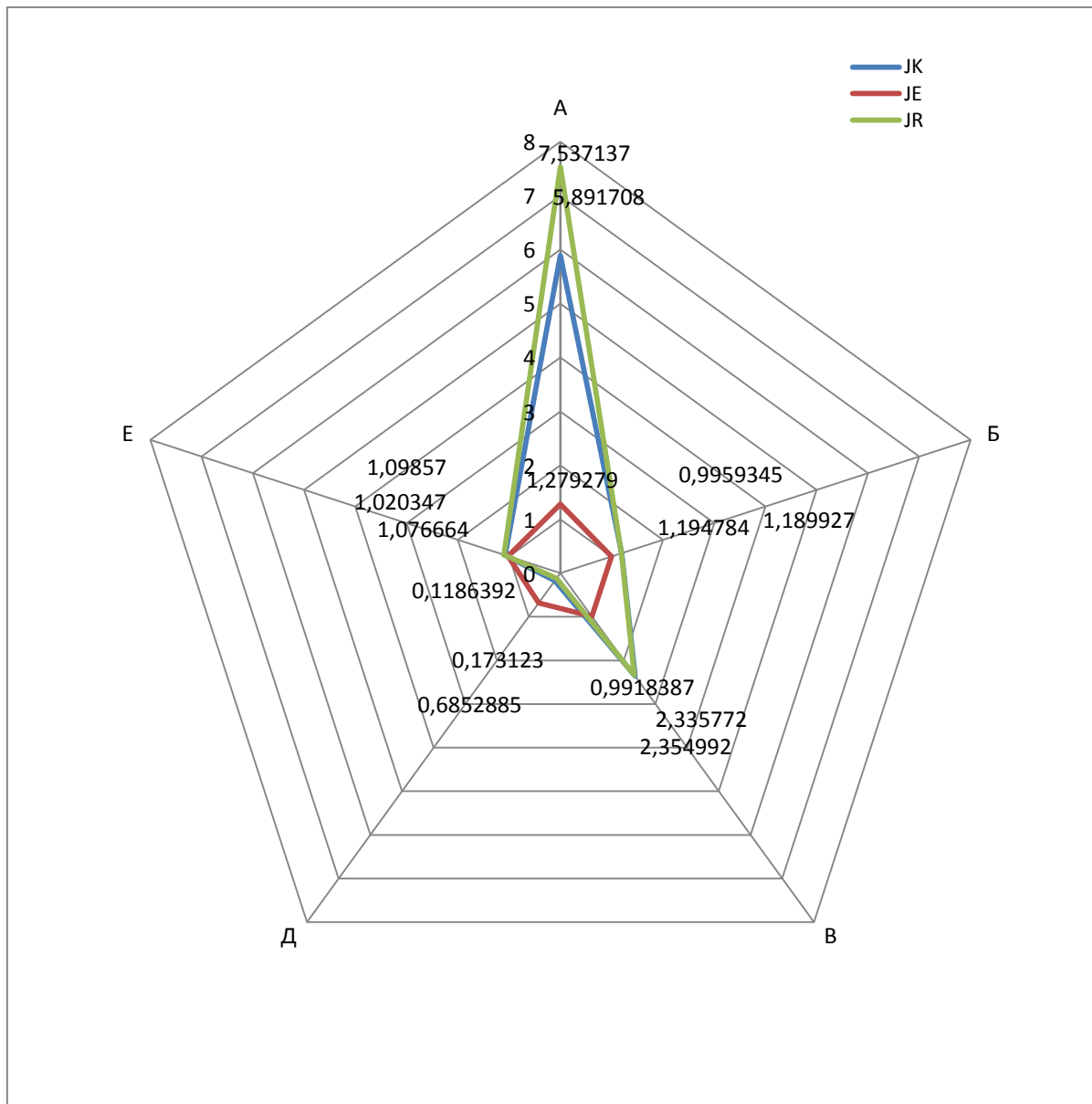

Рис. Н.2. **FORSITE-ромб***

*Джерело: укладено автором на основі [185,189].

Додаток П

**Графічна модель індексів результативності на основі
характеристики складових результативності процесу утворення
валового доходу підприємств А, Б, В, Д, Е у порівнянні з ЗСЗ показників
цих підприємств за період 2012-2016 рр.***

* Джерело: розраховано автором за даними [169].

Додаток Р

Зміст пропозицій у контексті інноваційно-інвестиційного напрямку “Стратегії збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2020 року (у новій редакції)”

Стратегічна мета: залучення інвестицій та розвиток міжнародних відносин.

Операційна мета 1. Створення привабливих умов для залучення інвестицій в економіку області та міжнародної донорської допомоги.

Індикатори:

- обсяг прямих вітчизняних та іноземних інвестицій*;
- обсяг залучених коштів в рамках міжнародної технічної допомоги на реалізацію проектів розвитку сільськогосподарських підприємств області*;
- темп зростання обсягу експорту товарів у відсотках до відповідного періоду попереднього року;
- використання державного інтервенційного фонду*;
- застосування відповідної спеціалізації та кооперації (у тому числі, сільськогосподарських підприємств)*;
- координація дій органів державної влади у сфері зерновиробництва із залученням державних агентів – Аграрного фонду, Держкомрезерву тощо*;
- збільшення пропозиції, підвищення якості й економічної доступності продукції сегментів інфраструктури ринку (зокрема, застосування ефективної дотаційної політики, бюджетних інвестиційних проектів, прямої бюджетної підтримки доходів виробників зерна, здешевлення фінансових ресурсів і збільшення їх доступності та ін.)*;
- координація цінової політики в агропромисловому комплексі, узгодження цін на загальнонаціональному та світових ринках*;
- проведення роботи з гармонізації цінового стабілізаційного механізму аграрного ринку за рахунок відповідного інвестиційного забезпечення*;
- обчислення та врахування F-імпульсів відповідних економічних процесів на підґрунті темпів приросту відповідних показників складових результативності цих процесів, що вказує на наявність ризиків у контексті інвестиційного забезпечення процесу функціонування сільськогосподарських підприємств з точки зору результативності)*;
- сальдо зовнішньо-торговельного балансу області.

Очікувані результати:

- сприятливе інвестиційне середовище в регіоні, зокрема за рахунок спрощеної дозвільно-погоджувальної процедури;
- створення умов для сталого розвитку області, підвищення рівня життя населення (зокрема, сільського)*, створення нових робочих місць;
- полегшення доступу виходу українських товарів, продукції, послуг на зовнішні ринки*;
- збільшення можливості самофінансування на рівні підприємств.

Заходи:

- створення умов для зростання обсягів вітчизняних та іноземних інвестицій;
- створення системи комплексного пошуку потенційних інвесторів, виходячи з наявних переваг регіону на основі залучення до пошуків обласної комунальної установи “Вінницька інвестиційно-інноваційна компанія”, створення та функціонування “Агенції регіонального розвитку Вінницької області” (у тому числі, аграрного спрямування)*;
- висвітлення позитивного досвіду інвестиційної діяльності на форумах, семінарах, конференціях, виставках, інвестиційному порталі Вінницької області;
- проведення Road-Show та різних інвестиційних майданчиків з презентацією інвестиційних проектів Вінницької області;
- розроблення та затвердження на регіональному рівні дорожньої карти для інвестора;
- мінімізації рівня адміністративних бар’єрів на шляху входу на товарні та ресурсні ринки нових підприємств, у тому числі, аграрного спрямування*;
- координація проектів всіх зацікавлених сторін по роботі з потенційними інвесторами для формування партнерських стосунків між органами місцевої влади та міжнародними організаціям.

**Запропоновано автором та прийнято до впровадження Департаментом агропромислового розвитку Вінницької облдержадміністрації.*